

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**AMERİKA'DA EVANJELİK HAREKET: DİNİ VE
SİYASİ YANSIMALARI**

HAKAN YILMAZ

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
PROF.DR. MUSTAFA SAMİ BAYBAL**

KONYA 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan YILMAZ
	Numarası	108102043001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi
		Doktora
	Tezin Adı	AMERİKA'DA EVANJELİK HAREKET: DİNİ VE SİYASİ YANSIMALARI

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hakan YILMAZ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hakan Yılmaz
	Numarası	108102043001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Mustafa Sami BAYABAL
	Tezin Adı	Amerika'da Evanjelik Hareket: Dini ve Siyasi Yansımaları

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan ...Amerika'da Evanjelik Hareket:
...Dini ve Siyasi Yansımaları... başlıklı bu çalışma 19/09/2019 tarihinde
yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa Sami BAYBAL	
2	Prof. Dr.	Ali İsra GÜNGÖR	
3	Prof. Dr.	Münir YILDIRIM	
4	Prof. Dr.	Ahmet ÇAYCI	
5	Doç.Dr.	Ahmet ARAS	

ÖZET

Din ve siyaset tarih boyunca birbirini etkileyen ve şekillendiren iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her ne kadar kilise-devlet ayrılığı anayasal bir esas olsa da zaman zaman birbirlerinin alanına girmişlerdir. Amerikan siyasetinde etkili bir güç olan Evanjelik hareket, siyaset yoluyla kendi fikirlerini devlette egemen kılmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle Evanjelikalizmin tanımı ve geçirdiği tarihsel süreç ortaya konmuştur. Evanjelik hareketin siyaset kurumlarına etkisi araştırılırken Amerika'daki dinî yapı, dinin halk açısından önemi istatistikî verilerle ortaya konmuştur. Evanjelikler Hristiyan Sağ Hareketini kullanarak siyaseti etkilediği için bu Evanjelik yapı bünyesindeki belli başlı örgütlerin, amaçları, talepleri ve ilgi konuları araştırılmıştır. Siyasî konulara farklı bir yaklaşım sergileyen Evanjelik Sol da bu bölümde incelenmiştir.

Evanjelik Hareket siyasî hayatta olduğu kadar medyada da etkili olmuştur. Bu bağlamda evanjelik radyo ve televizyonculuğun geçmişi, önde gelen Evanjelik yayın ağları ve faaliyetleri araştırılmıştır. Evanjelik yayıncılığın boyutu ve halk üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı önde gelen televanjelistlerin biyografileri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evanjelikalizm, Din ve Devlet, Hristiyan Sağ, Evanjelik Sol, Dinî Yayıncılık, Televanjelizm.

ABSTRACT

Religion and politics are phenomena that has influenced and shaped each other throughout history. In the United States, although the separation of church-state is a constitutional basis, from time to time they have entered each other's field. The Evangelical movement, an influential force in American politics, tries to make its ideas dominant in the state through politics.

In this study, firstly, the definition of evangelicalism and the historical process it has undergone. While investigating the influence of the evangelical movement on political institutions, the religious structure in the United States and the importance of religion in the public sphere were revealed with statistical data. Since evangelicals influenced politics by using the Christian Right Movement, the main organizations within this structure, their aims, demands and interests were investigated. The evangelical left, which has a different approach to political issues, has also been studied in this chapter.

The Evangelical Movement has been influential in the media as well as in political life. In this context, the history of evangelical radio and television, the leading Evangelical broadcast networks and activities were investigated. In order to understand the extent of evangelical broadcasting and its impact on the public, biographies of some leading televangelists have been given.

Keywords: Evangelicalism, Religion and State, Christian Right, Evangelical Left, Religious Broadcasting, Televangelism.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İ
ÖNSÖZ	İV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, METODU, KAYNAKLARI VE SINIRLANDIRILMASI	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Metodu ve Sınırlandırılması	2
1.3. Araştırmanın Kaynakları.....	2
2. TEMEL KAVRAMLAR	3
2.1. Evanjelikalizm ve Neoevanjelikalizm	3
2.2. Evanjelizm	9
2.3. Fundamentalizm.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM EVANJELİK HAREKETİN TARİHİ ARKA PLÂNI VE TELOJİK ÖZELLİKLERİ

1. EVANJELİK HAREKETİN TARİHİ ARKA PLÂNI VE AMERİKADAKİ SEYRİ.....	18
1.1. Reform Hareketleri	18
1.2. Evanjelik Hareketin Kökleri	22
1.2.1. Pietizm	22
1.2.2. Morivanlar	24
1.2.3. Püritenizm.....	25
1.3. Evanjelikalizmin Amerika'daki Serüveni.....	27
1.3.1. İlk Büyük Uyanış	28
1.3.2. İkinci Büyük Uyanış	30
1.3.3. Modernizmin Ortaya Çıkışı ve Evanjelikalizme Etkileri	32
1.3.4. Modernizm-Fundamentalizm Mücadelesi	35
1.3.5. Neoevanjelikalizmin Ortaya Çıkışı.....	37
2. EVANJELİK HAREKETİN TEOLOJİK ÖZELLİKLERİ	40
2.1. Kutsal Kitap Merkezlilik	44
2.2. Çarmıh Merkezlilik.....	47
2.3. Dönüşüm veya Yeniden Doğuşculuk	51
2.4. Aktif Müjdecilik veya Evanjelizm.....	54

İKİNCİ BÖLÜM EVANJELİK HAREKET VE AMERİKAN SİYASİ HAYATI

1. AMERİKAN SİYASİ HAYATI VE DİN	57
1.1. Kilise ve Devlet Ayrılığı.....	59
1.2. Devletin Şekillenmesine Püriten Etkisi	61
1.2.1. Sözleşme (Ahit) Teolojisi	62

1.2.2. İnsanın Günahkârlığı Fikri.....	64
1.2.3. Seçilmişlik Düşüncesi ve Tepedeki Şehir.....	66
1.3. Amerika’da Dinî Çoğulculuk.....	68
1.4. Günümüz Amerikan Halkı ve Din	70
1.4.1. Amerika’da Protestanlık	74
1.5. Evanjeliklerin Siyaset Sahnesine Çıkışları	76
1.5.1. Hristiyan Sağ Hareketi.....	77
1.5.1.1. Eski Hristiyan Sağ Hareketi.....	81
1.5.1.2. Yeni Hristiyan Sağ Hareketi.....	87
1.5.2. Hristiyan Sağ Bünyesindeki Bazı Örgütler.....	92
1.5.2.1. Ahlâkî Çoğunluk.....	92
1.5.2.2. Hristiyan Koalisyonu	94
1.5.2.3. Aileye Odaklan	99
1.5.2.4. Amerika için İlgili Kadınlar.....	102
1.5.2.5. İsrail İçin Birleşmiş Hristiyanlar	105
1.5.3. Hristiyan Sağ Hareketi’nin Siyasî Gündem Konuları	106
1.5.3.1. Kürtaj Karşıtlığı	107
1.5.3.2. Eşcinsel Hakları Karşıtlığı	109
1.5.3.3. İsrail Yandaşlığı.....	112
1.5.3.4. Okullarda Din Özgürlüğü	116
1.5.3.5. Evrim Karşıtlığı	119
1.5.3.6. İslâm Karşıtlığı	122
1.6. Evanjelik Sol.....	126
1.6.1. Tony Campolo (1935-)	132
1.6.2. Jim Wallis (1948-)	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EVANJELİK HAREKET VE MEDYA

1. EVANJELİK MEDYA	143
1.1.1. Evanjelik Radyo.....	146
1.1.2. Evanjelik Televizyon	155
1.2. Başlıca Evanjelik Yayın Kurumları	158
1.2.1. Ulusal Dinî Yayıncılar	159
1.2.2. Hristiyan Yayıncılık Ağı.....	160
1.2.3. Teslis Yayın Ağı	161
1.3. Başlıca Televanjelistler.....	162
1.3.1. Rex Humbard (1919- 2007).....	162
1.3.2. Oral Roberts (1918-2009).....	165
1.3.3. Billy Graham (1918-2018).....	169
1.3.4. Pat Robertson (1930-).....	175
1.3.5. Jerry Falwell (1933- 2007)	179
1.3.6. Jim Bakker (1940-)	182
1.3.7. Jimmy Swaggart (1935-)	185
SONUÇ.....	189
KAYNAKÇA.....	196
EKLER.....	212

ÖZGEÇMİŞ	223
----------------	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kuzey Amerika'daki 13 Britanya kolonisi.....	59
---	----

TABLolar LİSTESİ

Tablo1. Amerikan Halkının Dinî Yapısı.....	71
Tablo2. Amerika'da Hıristiyan Gruplar ve Nüfusa Oranları.....	75

ÖNSÖZ

Hıristiyanlar'ın ve Hıristiyan kurumların siyasetle ilişkisi, kilise tarihi boyunca çeşitlilik göstermiştir. Örneğin, tarihte teokratik olarak kurulmuş monarşiler, demokrasiler ve komünist topluluklara rastlanmıştır. Bununla birlikte, çeşitli dönemlerde, teolojik temellere dayanan siyasî devrimler de bu çeşitliliğe aittir. Kilise tarihinin belli dönemlerinde, Tanrı'nın Krallığı'nı kurma arzusu, siyasal ve sosyal mücadeleleri teşvik etmiştir.

Kilise, tıpkı devlette olduğu gibi, gücün cezbediciliğine mâruz kalmış ve kilisenin dinî bir devlet haline dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum, Papalık Devleti'nde ve Calvin'in 16. yüzyılda Cenevre'de kurduğu din devletinde gerçekleşmiştir. Zaman zaman, laik devlet kendisinin Tanrı Krallığı'nın temsilcisi olduğunu ilân ederek, kilisenin manevî, politik ve sosyal görevini üstlenmiştir. Bu gelişme hem Bizans hem de Şarلمان İmparatorlukları'nda ve aynı zamanda Kutsal Roma İmparatorluğu'nda görülmüştür.

Kilise'nin kendisini devlet olarak, devletin de kendisini Kilise'nin temsilcisi gibi görmesi, yalnızca Orta Çağ'la kalmayarak, Reform döneminde de devam etmiştir. Reform ve Karşı Reform dönemlerinde meydana gelen din savaşları, Hıristiyan devletin insanların gözünde itibarsızlaşmasına neden olmuştur. 16. yüzyılda Anabaptistler ve 17. yüzyılda bazı Püritenler, din özgürlüğünü savunarak devletin dinî meselelere karışmasını reddetmişlerdir. Aydınlanma fikri, kilise ile devletin yasal olarak ayrılmasına yol açmıştır.

Kilise ve Devlet Ayrılığı, Amerikan sisteminde devlet ve dinî kurumların birbirine karışmaması anlamını içermektedir. Kilise ve Devlet ayrılığının amacı, dinî ve dünyevî alanlar arasındaki sınırın devlet tarafından korunmasıdır. Amerika'da din ve siyasî hayat arasındaki ayrım 1791 tarihinde "İlk Tadil" denilen, anayasaya yapılan bir ekleme ile sağlanmıştır. "Dini Tesis ve Serbest İcra" olarak adlandırılan bu maddeye göre " Kongre, bir dinin tesis edilmesine ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan...herhangi bir yasa yapmayacaktır", yani devletin resmi bir dini yoktur, aynı zamanda devlet herhangi bir dinin ibadetine yasaklama da getiremez. Bu maddeye göre kilise devlet gözetiminden serbest bırakılmış, manevî, ahlakî ve eğitim

konularında son derece özgürlük verilmiştir. Bu özgürlük temelinde ABD’de dinî guruplar tarafından kurulan çok sayıda kilise okulu ve üniversite mevcuttur.

Zaman zaman ABD yüksek mahkemesinin “Dini Tesis ve Serbest İcra” maddesine aykırı bularak bazı kilise okullarından vergi muafiyetini kaldırması, kürtaşı serbest bırakması ve eşcinsel evliliğine izin vermesi, dindar kesim ile devlet arasında bazı sorunların çıkmasına neden olmuştur. Bu tür gelişmeleri kendilerinin yaşam alanına müdâhale şeklinde algılayan dindar kesim, örgütlenerek ve lobi faaliyetleri yaparak siyasi kurumları etki altına almaya çalışmaktadır. Araştırmamız bu konuya ışık tutmaya çalışmaktadır. Bunun yanında, ABD’deki Evanjelik sivil toplum kuruluşları, faaliyetleri ve Evanjelik medya kurumları incelenecektir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünden önce kavramsal çerçeve verilmiş, ilk bölümünde Evanjelik Hareketin tarihi ve teolojik özellikleri anlatılmıştır. İkinci bölümde ABD’yi şekillendiren dini yaklaşım, dinin ABD’deki yeri, Evanjelik Hareket’in siyasete etkileri, Evanjelik sivil toplum kuruluşları, bu kuruluşların siyasetten talepleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise Evanjeliklerin Medyayı kendi amaçları doğrultusunda nasıl kullandığı, oluşan yayın kuruluşları ve önde gelen televanjelistlerin ilginç hayatları sunulacaktır.

Araştırma konusunu seçmemde büyük katkısı olan Doç.Dr. Ahmet Aras’a, araştırmayı yaparken fikirleriyle katkıda bulunan Prof.Dr. Mustafa Sami Baybal’a, Prof.Dr. Ahmet Çaycı’ya ve Prof.Dr. Ali İsra Güngör’e teşekkür ederim.

Hakan YILMAZ

Konya, Ağustos-2019

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
ABC	: American Broadcasting Company
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACCC	: American Council of Christian Churches (Amerikan Hıristiyan Kiliseleri Konseyi)
ACLJ	: American Center for Law and Justice (Amerikan Hukuk ve Adalet Merkezi)
ALPG	: Abundant Life Prayer Group
BGEA	: Billy Graham Evangelistic Association
c.	: cilt
CBN	: Christian Broadcasting Network (Hıristiyan Yayıncılık Ağı)
CBS	: Columbia Broadcasting System
CWA	: Concerned Women for America (Amerika için İlgili Kadınlar)
CUFI	: Christians United for Israel (İsrail İçin Birleşmiş Hıristiyanlar)
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
EWTN	: Eternal Word Television Network
FCC	: Federal Communications Commission (Federal İletişim Komisyonu)
FOF	: Focus on the Family (Aileye Odaklan)
FOFA	: Focus on the Family Action
Hız.	: Hazreti
KFSG	: Kalling Foursquare Gospel
MBS	: Mutual Broadcasting System
MTV	: Music Television
NAE	: National Association of Evangelicals (Ulusal Evanjelik Birliği)
NBC	: National Broadcasting Company
NCC	: National Council of Churches (Ulusal Kiliseler Konseyi)
NRB	: National Religious Broadcasters (Ulusal Dinî Yayıncılar)
NY	: New York

PTL	: Praise the Lord (Tanrıya Övgü)
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
TBN	: Trinity Broadcasting Network (Teslis Yayıncılık Ağı)
USA	: United States of America
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
Vol.	: volume
WJBT	: Where Jesus Blesses Thousands (İsa'nın Binlercesini Kutsadığı Yer)
WMBI	: W Moody Bible Institute (Moody İncil Enstitüsü)

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu, Amacı, Metodu ve Sınırlandırılması

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Evanjelic hareket veya Evanjikalizm son yüzyılda özellikle de son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasî, dinî, sosyal ve kültürel hayatında ön plâna çıkmıştır. 1976 yılında Evanjelic hareket içinde yer alan Güney Babtist Kilisesine mensup Jimmy Carter'ın Amerikan Başkanı seçilmesiyle Amerikan Sağı yükselişe geçmiş, dünyaca ünlü Newsweek dergisi bunu “Evanjelic Yılı” olarak duyurmuştur. Sonraki otuz yıl boyunca başkanlık seçimlerinde çoğunlukla Evanjelicler başkan olarak seçilmişlerdir. Soğuk savaş sonrası tek kutuplu dünyada “Yeni Dünya Düzeni” adıyla ortaya konulan Amerikan dış siyaseti ve İsrail’e kayıtsız şartsız destek Evanjelic bakış açısının bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler Evanjeliklere yönelik ilginin artmasına sebep olmuştur. Bu büyük ilgi, Evanjelic hareket ile ilgili bir çok spekülatif bilgi ve yaklaşımı da beraberinde getirmiştir. Evanjelic Hareket ve bu harekete bağlı siyasî oluşumların faaliyetleri ve tutumları ile ilgili doğru yorumların yapılabilmesi için bu hareketin siyasî kurumlara olan etkisinin ne düzeyde olduğu ve aralarındaki ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir. Ayrıca Evanjelicler radyo ve televizyon yayıncılığının başladığı ilk yıllardan bu yana, bu araçları dinî amaçları doğrultusunda etkin şekilde kullanmışlardır. Başlangıçta kitle hareketi olmayan bu oluşum, basın yayın organlarını kullanarak zamanla milyonlara ulaşmıştır. Bu bağlamda Evanjelic medyanın araştırılması da önem arz etmektedir. Bu çalışmada Evanjelic hareketin siyaset ve medya kurumları, hareketin medya vitrini olan belli başlı televanjelistler incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, Evanjikalizmi kavramsal ve teolojik olarak inceledikten sonra, Evanjelic hareketin siyasetle ilişkisini ve etkisini kurumsal anlamda incelemek, Evanjeliclerin siyasilerden taleplerini ortaya koymaktır. Bunun yanında Evanjeliclerin medya ilişkisi de tarihsel olarak anlatılmaya çalışılacaktır.

1.2. Araştırmanın Metodu ve Sınırlandırılması

Evanjelik Hareketin siyaset ve medya kurumlarına etkilerinin incelenmesi kavramsal bir çalışma olduğu için Dinler Tarihi Bilim dalının araştırma metotlarından deskriptif yani nitelendirici metod kullanılacaktır. Her ne kadar Evanjelikler Kuzey Amerika ve Birleşik Krallıkta yoğun olsalar da Evanjelik Hareket çoğunlukla Amerikan menşeli bir harekettir. Bunun yanında Evanjelikler ABD’de siyasete son derece etki ettiği için çalışma ABD ile sınırlı kalacak, diğer ülkeler araştırma kapsamının dışında tutulacaktır. Evanjelik siyaset ve medya kurumları araştırmamızın temelini oluşturduğu için diğer dinî grupların siyasete etkisi veya medya kurumları bu çalışmada yer almayacaktır.

1.3. Araştırmanın Kaynakları

Dünyada Evanjelik Hareket ile ilgili konuyu farklı yönlerden ele alan birçok akademik çalışma ve kitap yayınlanmıştır. Bu çalışmalar doğal olarak ABD’de yoğunluk arz etmektedir. Ülkemiz’de ise bu konuyla ilgili sınırlı sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Çalışmamızda ağırlıklı olarak yabancı kaynaklar kullanılmıştır. Bizi sözkonusu çalışmalara yönlendiren yerli ve yabancı kaynakların başlıcaları şunlardır:

- 1- Ali İsra Güngör, *Evanjelikler*, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016. Eser, Evanjelik Hareket’in ne olduğunu, hareketin nereden kaynaklandığını, beslendiği gelenekleri, hareketi oluşturan dini grupları, bu grupların ortak özelliklerini, Evanjeliklerin teolojik görüşlerini ve etkilerini ortaya koymaktadır.
- 2- Ali Rafet Özkan, *Amerikan Evanjelikleri: Bapristler*, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum, 2005. Eser, Evanjelik hareket içinde yer alan Bapristleri incelemiştir. Bapristlerin kökeni ve tarihi, inanç esasları, ibadet şekilleri, prensipleri ve dünya üzerindeki yeri ortaya konmuştur. Bapristlerle ilgili Türkçe yazılmış ilk eser olması açısından önemlidir.

3- Mark A. Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, InterVarsity, Downers Grove, 2004. Evanjelikalizmin yükselişini konu alan kitap, 1734'den 1795'e kadar İngiltere ve Kuzey Amerika'da ilk dönem Evanjelistleri ve faaliyetlerini anlatmıştır.

4- Lee Marsden, *For God's Sake: The Christian Right and US Foreign Policy*, Zed Books, London, 2008. Lee Marsden, Hristiyan Sağ'ın ABD'nin dış politikasını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Marsden, Hristiyan Sağ'ın Amerika'nın güçlü seçkinleri üzerinde lobicilik yoluyla nasıl baskı kurduğunu ve bu etkiyi geleceğe yaymak için yeni nesil liderler yetiştirme çabalarını, kitle iletişim araçlarıyla Amerikan'ın gücünü yurtdışına yaymasını ele almıştır.

5- George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, Oxford University Press, 2nd ed, New York, 2006. Kendi alanında klasik sayılan bu eser Evanjelikalizmi araştıran herkesin ilgisini çekmiştir. Amerika'nın en etkili dini hareketlerinden biri olan Fundamentalistlerin tarihi ayrıntılı olarak ortaya konmuştur.

6- Barry Hankins, *American Evangelicals: A Contemporary History of A Mainstream Religious Movement*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2008. Eser, 18. yüzyıl Canlanma Hareketi'nden başlayarak Evanjelikalizmi tarihsel, teolojik ve kültürel yönlerden incelemiştir.

7- David William Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. Routledge, London, 2003. İngiliz tarihçi Bebbington tarafından yazılan bu önemli eser, ortaya çıkışından 1980'lere kadar Britanya'da Evanjelikalizmi incelemiştir. Evanjelist hareketin karakteristik dört özelliğini ortaya koyması bakımından önemlidir.

2. Temel Kavramlar

2.1. Evanjelikalizm ve Neoevanjelikalizm

Evanjelist terimi, 1976 yılında ABD başkanlık seçimlerini kendisi de bir Güney Baptisti olan Jimmy Carter'in kazanmasıyla dünyanın diğer kesimlerinde

tanınmaya başlanmış hatta dünyaca ünlü Newsweek dergisi 1976 yılını “Evanjelik Yılı” olarak ilân etmiştir.¹

‘Evanjelik’ kelimesi İngilizcesi ‘evangel’ olan Yunanca kaynaklı ‘euangelon’dan gelmektedir. Anlamı ise ‘iyi haber, müjde’ bizim anladığımız şekliyle Hristiyanların kutsal kitabı ‘İncil’ anlamlarını içermektedir.² Kelimenin Yunanca kökeni yine ‘iyi mesaj, iyi müjde’ anlamlarında havariler ve ilk dönem kilise babaları tarafından kullanılmıştır.³ Yeni Ahit yazarları euangelon kelimesini kurtuluşa muhtaç insanlar üzerinde Tanrının kurtuluş plânını gerçekleştirmek için Tanrının oğlu kabul ettikleri İsa’nın yeryüzüne gönderilmesini kasteden iyi haber veya müjde olarak kullanmışlardır. Kelime İngilizceye çevrilirken eski İngilizce bir kelime olan ‘god spell’ (dinî hikâyeler, iyi haber) gospel olarak kullanılmıştır.⁴ Yeni Ahit’in bir kitabı olan Romalılara Mektup’ta:

“...Müjde’den utanmıyorum. Müjde önce Yahudilerin sonra da Yahudi olmayanların olmak üzere, iman eden herkesin kurtuluşu için Tanrı’nın gücüdür”

denmiştir.⁵ İngilizce kullanımında gospel, Yeni Ahit’in ilk dört kitabı için kullanılır.⁶

Evangel’den türeyen Evanjelizm (evangelism) kelimesi İncilin yayılmasını yani misyonerlik faaliyetlerini ifade ederken; Evanjelist (evangelist) kelimesi ise birinci anlamında İncili yayan kimse olarak ifade edilirken ikinci anlamında ise İncil yazarları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna da evanjelist olarak adlandırılmaktadırlar.⁷

Etimolojik olarak yukarıdaki gibi kullanılan Evanjelik kelimesinin tarihte farklı zaman ve mekânlarda farklı anlamlara büründüğü görülür. Geniş bir kapsamı

¹ Robert F. Cochran, *Faith and Law: How Religious Traditions from Calvin to Islam View American Law*, New York University Press, New York, 2008, s.91

² Oxford Living Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/evangel> son erişim 16.12.2018

³ R.E. Olson, *The Westminster Handbook of Evangelical Theology*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2004, s.3.

⁴ Mark Noll, ‘What is Evangelical?’ ed. Gerald R. McDermott, *The Oxford Handbook of Evangelical Theology*, Oxford University Press, New York, 2010, s.20

⁵ Romalılara Mektup 1:16

⁶ Noll, a.g.e. s.20

⁷ Oxford Dictionaries, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/evangel> son erişim 03.04.2014

olan bu terim zaman zaman asıl anlamını geride bırakmıştır. 16. yüzyılda bu kelime Protestan Reform kiliseleri için kullanılmıştır. Avrupa’da reform hareketleri sonucunda Evanjelik kelimesi Protestan kelimesiyle eşanlamlı olarak bazen de birbirinin yerine kullanılmıştır. Bugün, Almanya, İsviçre ve Fransa’nın doğusundaki kiliselerin başında Protestan olduklarını göstermek için Evanjelik kelimesi görülmektedir.⁸ Protestanlık ile Evanjelik kelimelerinin eşanlamlı kullanılmasının bir sonucu olarak 1817’de Purusya, Luteryen ve Calvinici kiliseleri tek bir çatı altında birleştirdiğinde onları Evanjelik Kilise olarak adlandırmıştır. Bunun yanında, bugün bile dünyanın farklı yerlerindeki Luteryen Kiliseler bu terimi kullanmaktadırlar (Papua Yeni Gine Evanjelik Luteryen Kilisesi gibi). Günümüz Almancasında *evangelikal* İngilizcedeki *evangelical* (Evanjelik) kelimesini karşılarken, Luteryen kiliseleri için tarihî bir kelime olan *evangelische* kullanılmaktadır.⁹

Evanjelik kelimesi İngiliz Kilisesi de denilen Anglikan Kilisesi ile bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kilise ABD’de Episkopalyen olarak bilinmektedir. Anglikan Kilisesi içinde yer alan, ibadetin âyinsel yönlerini en asgari düzeyde yaşamaya, papazlık müessesesini göz ardı etmeksizin tüm inananların rahipliğine önem veren, İsa’ya kişisel iman gerekliliğini vurgulayan ve Protestanlığı daha çok vurgulayan Aşağı Kiliseye de Evanjelik denilmektedir. Bu Evanjelikler kendilerine 16. yüzyıl ortasında 8. Henry dönemindeki İngiliz Kilisesi reformcularını örnek almışlardır.¹⁰

18. yüzyılın başlarında Almanya, Büyük Britanya ve Kuzey Amerika’da, Protestanlıkta Luther sonrasında oluşan katı doktrinleşme sonucu “ölü ortodoksluk” denilen rehavet ve sıkıcı dinî hayatı yeniden düzenleme ve manevî bir canlılık getirmek için yapılan Pietist^ψ ve canlanmacı hareketten kaynaklanan bir Evanjelik kavramı oluşmuştur. Almanya’da bu “gönül Hristiyanlığı” hareketi Pietizm olarak adlandırılmıştır. Pietizm, kişinin bireysel olarak tövbe ve imanla İncili okumaya

⁸ Olson, a.g.e., s.4.

⁹ Mark A.Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, InterVarsity Press, Leicester, 2004, s.17.

¹⁰ Olson, a.g.e., s.4.

^ψ Pietizm: Hristiyanlıkta P.J.Spener (1635-1705) tarafından zamanın Protestanlığına yeni bir ruh vermek amacıyla başlatılan Alman Lutherci bir kilise hareketidir. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s.308.

adanmış bir yaşamı, İncili okuyup çalışmayı, dua, ibadet ve kutsal bir hayatla İsa'ya dönüşün gerekliliğini vurgulamıştır. Pietistler sık sık devlet kilisesinin resmî yapısı dışında küçük gruplar oluşturarak gizli toplantılar yapmışlar, hattâ bu nedenle baskılarla karşılaşmışlardır. Philip Spener ve August Francke gibi Luteryen liderler devlet kilisesi bünyesinde mânevî yenilenme hareketini başlatmışlardır. Kont von Zinzerdorf küçük gezici bir mâneviyatçı Hristiyan grup olan Morivan Kardeşleri ihya hareketinin etkili bir karakterine dönüştürmüştür.¹¹ Kıta Avrupa'sındaki bu hareket, Büyük Britanyayı etkileyerek oradan Krallığın Amerikan kolonilerine sıçramış, Britanya'da bu harekete '*canlanma*' denilirken Amerikan Kolonilerinde '*Büyük Uyanış*' olarak anılmıştır. John ve Charles Wesley kardeşler, arkadaşları George Whitefield ve Puriten vaiz Jonathan Edwards'ın koloniyi bir baştan bir başa dolaşp yaptıkları vaazlarla bu yeni dindarlık hareketinden etkilenen halk kendine Evanjelik demiştir. Bunun sonucu olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyıla Büyük Britanya ve Kuzey Amerika'da Evanjelik kelimesi Büyük Uyanıştan esinlenen canlanmacılıkla eşanlamlı olarak kullanılmıştır.¹² Günümüz Evanjelik hareketinin temellerinin Avrupa'daki Püriten hareketle başladığını ve Baptistlerle geliştirildiğini söylemek mümkündür.¹³

Kelime 19. ve 20. yüzyılın başlarında Liberal Protestanlığa tepki duyan Muhafazakâr Protestanlar tarafından Fundamentalizmle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Muhafazakâr Protestanlar, modernizm tehdidine karşı "İnancın Temelleri" dedikleri İncil'in mucizelerini içeren olağanüstü dünya görüşünü – Tanrı'nın aşkınlığı, Üçlemenin gerçekliği, İsa'nın Tanrılığını, bakireden doğumunu ve dirilişini, Kutsal Kitabın ilhamı ve otoritesini- yeniden tasdik ederek kendilerini Evanjelik ve fundamentalist olarak tanımlamışlardır. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Fundamentalistler Muhafazakâr Protestanlığın ateşli savunucuları olmuşlar, hatta dinde revizyonu savunan Protestanlara karşı oldukça kavgacı ve militan bir tutum sergilemişlerdir. Bu dönemde Evanjelik terimi bu kişilerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları kelimelerden biridir. 1925 ten sonra Scopes evrim davasının kötü

¹¹ Olson, a.g.e., s.4

¹² Noll, a.g.e.,s.18

¹³ Ali Rafet Özkan, *Amerikan Evanjelikleri: Babtistler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum, 2005, ss.14-15

şöhretinin etkisiyle kendilerini ana Protestan damardan soyutlayıp kabuklarına çekilmişlerdir.¹⁴

1940 ve 1950’li yıllarda ortaya çıkan ve 1920 ve 1930’ların artan ayrılıkçı karakterdeki militan Fundamentalizmden daha barışçı bir tutum sergileyerek uzaklaşan postfundamentalist Evanjelikler, yeni Evanjelikler anlamında *Neoevanjelikler* olarak adlandırılmıştır. Neoevanjelik terimi ilk olarak 1948’de Boston’da bir papaz olan Harold John Ockenga tarafından kullanılmıştır. Ockenga, Carl F. H. Henry ve Edward J. Carnell gibi bazı liderlerle birlikte, yükselen ayrılıkçı Fundamentalist-Evanjelikalizme karşı Neoevanjelikalizm (neo-evangelicalism) adını verdikleri daha ılımlı bir hareketi örgütlemişlerdir. Ockenga, Neoevanjelikalizmi ilerici köktencilik olarak tanımlamıştır. Ockenga ve taraftarları Fundamentalizmin anti entelektüel izlenimini silmeye çalışmışlardır. Neoevanjelikler özellikle İncil’in yanılmazlığı konusunda, muhafazakâr teolojiyi savunmuşlar, ama temkinli olarak İncil eleştiri disiplini de göz önünde bulundurmuşlardır. Dispensasyonel teolojiyi sorgulamışlar, bunun sonucunda da birçok Fundamentalistin şüphesini ve öfkesini kendilerine çekmişlerdir. Hareketin en önemli ismi olan Billy Graham’ın 1957 de Madison Square Garden’da yaptığı gezi sırasında liberal din adamları ile yaptığı işbirliği, birçok Fundamentalist tarafından modernizme eğilim gösterme olarak yorumlanmıştır.¹⁵ Fundamentalizmden yeni Evanjelikalizmi ayıran belirgin bir çizgi olmamasına ve konuların birbirine karıştırılmasına rağmen ne kadar militan ve ayrılıkçı olursa olsunlar Fundamentalistler kendilerini Evanjelik olarak tanımlamaya devam etmişlerdir. Buna karşın Neoevanjeliklerin büyük bir kısmı temel teolojik yönelimleri çoğu durumda aynı olmasına rağmen kendilerine Fundamentalist denilmesini istememişlerdir. Neoevanjelikler, çağın laik ruhunu barındırdıkları için kendilerinden daha militan ve ayrılıkçı olan Fundamentalist kuzenleri tarafından liberal, modernist olmakla suçlanmışlardır. Buna karşın Neoevanjelikler, sadece Evanjelik olarak anılmak istemişler, kendilerinin Fundamentalistlerden daha fazla Evanjelik mirasa sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Neoevanjelikler, Büyük Uyanış hareketinin pietist-canlanmacı liderleri ve düşünürleri gibi Fundamentalizm öncesi

¹⁴ Olson, a.g.e., s.5

¹⁵ Randall Balmer, “neo-evangelicalism” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004 s.486

Evanjelliklere ve katı Protestanlığın büyük ilâhiyatçalarına hitap etmişler, çağdaş toplum ve sorunları hakkında militan Fundamentalistlerden daha ılımlı yönde Evanjellik inanç ve deneyimlerle yakın ilgi kurmaya çalışmışlardır. 1940 ve 1950’li yıllarda Neoevanjellikler, Britanya ve Amerika’da birçok dinî gruptan oluşan güçlü bir koalisyon kurmuşlar, muhafazakâr ve canlanmacı Hristiyanlığı yeniden yapılandıran ve etkisini batı toplumuna yayan geniş bir işbirliği örgüt ağı oluşturmuşlardır. ABD’de Ulusal Evanjellik Derneği, – NAE- (National Association of Evangelicals) Liberallerin kurduğu Federal Kiliseler Konseyi’ne alternatif olarak kurulmuş, bunun sonucunda National Association of Evangelicals, Christianity Today, The Evangelical Theological Society ve Fuller Seminary gibi kuruluşların da yer aldığı 50’yi aşan muhafazakâr Protestan cemaati bünyesine katmıştır. NAE’nin “Temel konularda birlik, ayrıntılarda özgürlük, geriye kalan her şeyde hayırseverlik” sloganı ünlü olmuştur.¹⁶

Gazeteciler tarafından kullanılan ve pek de bilimsel ve tarihsel olmayan başka bir kullanım ise, heyecanlı, şevkli, saldırgan, fanatik veya misyoner birey ve gruplar için yaygınlaşmıştır. Militan, ayrılıkçı, katı muhafazakâr Protestanlar aslında Fundamentalist olmalarına rağmen, medyada Evanjellikler olarak gösterilmiştir.¹⁷

Evanjellikalizm çok sayıda çeşitli Protestan gurubu tanımlamak için kullanılan geniş kapsamlı bir çatı kavramdır. İngilizce konuşulan bölgelerde bu terim 18. ve 19. yüzyıl başlarında Kuzey Atlantik Anglo-Amerikan dünyasında meydana gelen bir dizi dinî canlanma hareketinin ürünü olan dinî grupları tanımlamak için kullanılmıştır.¹⁸

Evanjellik hareketi oluşturan dinî grupların ortak temel özellikleri İngiliz tarihçi David Bebbington tarafından dört ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar, Kutsal Kitabı tüm dinî otoritelerin üzerinde kabul etmek olan *biblicism*, İsa’nın tüm insanlığın kurtuluşu için çarmıhta kurban edilmesini ifade eden *crucicentrism*, günahkâr bir insanın Tanrıya doğru doğaüstü bir dönüşü veya döndürülüşü

¹⁶ Olson, a.g.e., ss.5-6.

¹⁷ A.g.e., s.6

¹⁸ Ali İsa Güngör, *Evanjellikler*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.20

anlamında kullanılan *conversionism*, inancın faaliyetle ifade edilmesi ve başkalarının da değişimini sağlama çabası olan *activisim* olarak tanımlanır.¹⁹

Görülmektedir ki Evanjelikalizm çok çeşitli bir koalisyonu tanımlamaktadır. Kutsallık kiliseleri, Pentakostallar, gelenekçi Metodistler, her çeşit Baptist, Presbiteryenler, tüm bu geleneklerdeki siyahi kiliseler, Fundamentalistler, Pietist gruplar, Lutheryenler, Menonitler, Mesihin Şakirtleri ve bazı Episkopalyenler bunların en önemlileridir.²⁰ Bugünün Evanjelikleri her mezhepten ve her yerel kilisede bulunabilir. Neredeyse kendi başına, ayrı bir yüzergezer mezhebi ifade etmektedir. Bir kiliseden bir evanjeliğin başka guruba bağlı kilisenin konferansına katılması yadırganacak bir durum olarak görülmemektedir. Amerika'daki neredeyse her Protestan kilisesinin Evanjelik bir kanadı bulunmaktadır.²¹

Görüldüğü gibi Evanjelik ve Evanjelikalizm kelimeleri geniş anlamda, zamana ve yere göre farklı vurgularla kullanılmaktadır. Bu geniş anlam zaman zaman asıl anlamının önüne geçmiştir. Biz çalışmamızda, Evanjelik ve Evanjelikalizm kavramlarını kullanmayı uygun buluyoruz. Bu kavramlar 18. 19. yüzyılda Atlantik Okyanusunun iki yakasında İngilizce konuşulan bölgelerde meydana gelen dinde uyanış ve canlanma hareketleriyle ortaya çıkmış, günümüze kadar varlığını sürdüren dinî gruplar üstü bir dindarlaşma hareketi anlamında kullanılacaktır.

2.2. Evanjelizm

Evanjelizm, İncil'in vaaz edilmesi veya belirli bir inanç dizisi hakkındaki bilgiyi insanları dine döndürme amacıyla başkalarına aktarma pratiğidir. Bu terim, herhangi bir Hristiyan geleneğiyle sınırlı değildir.²² Evanjelizm, Kutsal Ruh'un yenileyici gücü ile günahkârların Tanrı'yla uzlaşmasını sağlamak amacıyla İsa'nın

¹⁹ David William Bebbington, *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. Routledge, London, 2003, s.2

²⁰ George M. Marsden, *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998, s.5

²¹ Jim Willis, Barbara Willis, *Armageddon Now: The End of the World A to Z*, Canton, Visible Ink Press, 2006, s.190

²² "Evangelism", *World Heritage Encyclopedia*, <http://community.worldbooklibrary.org/Articles/Evangelism?&Words=evangelism> son erişim 31.12.2018

kurtuluş haberini ilân etme, duyurma, müjdeleme anlamına gelmektedir. Bu kelime, Yunanca *Euangelion* (iyi haber) ve *euangelizomai* (iyi haber duyurmak) fiilinden türemiştir.²³ Evanjelizm, çok çeşitli “Evanjelik” Protestan kiliseleri ve grupları için ortak bir terim olan Evanjelikalizm ile karıştırılmamalıdır.

Evanjelizm terimini her zaman tüm Evanjelistler tarafından kabul edilebilecek bir şekilde tanımlamak mümkün olmasa da bazı temel unsurlar neredeyse herkes için ortaktır. İlk olarak, Evanjelizm insanlarla Tanrı’nın buluşması için kişisel bir davetle yüzleşme girişimi şeklinde tanımlanabilir. İkincisi, kurtarıcı gerçekleri ifade eder. Üçüncü olarak, Evanjelizasyonun bir nedeni Mesih’e olan sevgidir. Dördüncüsü, Evanjelizmin nihâi amacı, Mesih’i kendi etki alanlarına duyuracak müritleri oluşturmaktır.²⁴

Kilise tarihi boyunca, ulusların Evanjelizasyonuna yönelik İncil yaklaşımıyla ilgili birçok tanım vardır. Yeni Ahit’ te geçen en eski tanım, “Büyük Görev” olarak adlandırılmıştır. Buna göre:

“İsa yanlarına gelip kendilerine şunları söyledi: “Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin; Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim.”²⁵

Martin Luther’e göre kilisenin görevi, dünyevî ya da manevî gücünü genişletmek değil, Tanrı sözünü yayarak Tanrı’ya şükretmektir. Evanjelizmi, İsa’nın ölümüyle kazanılan Tanrı’nın lütfu ve merhametinden söz etmekten, vaaz etmekten başka hiçbir şey ifade etmez. Evanjelizm, bütün dünyada halka açık ve herkesin her yerde duyabileceği şekilde kurtuluş mesajını ifade etmektedir.²⁶

20. yüzyılda “Evanjelizm” tanımı rafine edilmeye ve genişletilmeye devam edilmiştir. Örneğin, dünya Evanjelizasyonu için çalışan gençlik hareketine öncülük

²³ Daniel J. Treier, Walter A. Elwell, “Evangelism”, *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Academic, 2017, s.538

²⁴ Timothy J. Demy, Paul R. Shockley, “Evangelism”, *Evangelical America: An Encyclopedia of Contemporary American Religious Culture*, ABC-CLIO, California, 2017 s.145

²⁵ Matta 28: 18-20

²⁶ Donald G. Bloesch, *Essentials of Evangelical Theology Volume II: Life, Ministry, and Hope*, Harper & Row, San Francisco, 1982, s.159

eden Metodist Evanjelist yazar John R. Mott'a göre Evanjelizasyon; herkese İsa Mesih'i kurtarıcı olarak tanıma ve onun öğrencisi olma fırsatını vermektir. İngiliz Kilisesinin 1918'de yaptığı Psikoposlar toplantısında katılımcılar Evanjelizmi, İsa'yı tanıtmak, onun aracılığı ile Tanrı'ya güvenmek, onu Kurtarıcı olarak kabul etmek ve ona hizmet etmek olarak belirledikleri bir tanım geliştirmişlerdir. Güney Baptist Konvansiyonundan 70'den fazla katılımcının yer aldığı toplanlantılara başkanlık yapan Güney Baptist papazı, profesör ve evanjelist C. E. Autrey Evanjelizmi, "Mesih'in müjdesiyle yüzleşen kilisenin bunu dışa vurması, insanların Mesih'e Kurtarıcı olarak iman etmesi ve tövbe ile şahsi adanmışlığa önder olma girişimi" olarak tanımlamıştır.²⁷

David Bosch'a göre Evanjelizm, sözlü ve fiilî olarak herkese ve her topluluğa, her yerde, yaşamlarını radikal bir şekilde yeniden yönlendirecek geçerli fırsatlar sunmayı, dünyeviliğin köleliğinden kurtulmak gibi şeyleri içeren yeniden yönlendirmeyi, efendi ve kurtarıcı olarak Mesih tarafından kuşatılmayı, onun cemaatinin bir üyesi olmayı, onun hizmetinde uzlaşmak olan kiliseye dâhil edilmeyi, herşeyi Mesih'in egemenliği altına almayı ve Tanrı'nın amacına bağlı kalmak olan dünyada barış ve adaletini içermektedir.²⁸

1966'da, Evanjelist Billy Graham, Almanya'nın Berlin kentinde Dünya Evanjelizmi konusundaki konferansa ev sahipliği yapmış, 1974 yılında İsviçre'nin Lozan kentinde Uluslararası Dünya Evanjelizasyonu Kongresinde, dünyanın dört bir yanından katılımcıların geliştirip onayladığı bir Evanjelizm tanımı yapmışlardır. Buna göre, Evanjelizm, İsa'nın insanların günahları için öldüğünü, ölümden dirildiğini, Tanrının günahlarını bağışladığını, tövbe eden ve iman eden herkese Kutsal Ruh'un özgürleştirici armağanını sunduğu haberini yaymaktır. İnsanların kişisel olarak Tanrı'yla uzlaştırılmasını da içermektedir. Evanjelizm, Mesih'e itaat etmeyi, onun kilisesine dâhil olmayı ve dünyadaki sorumlu hizmetini içermektedir.²⁹

²⁷ Demy ve Shockley, a.g.e.,s.146

²⁸ David J. Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Maryknoll, N.Y., Orbis Books, Maryknoll, N.Y, 1991, s.430

²⁹ Treier ve Elwell, a.g.e., s.538

Evanjelizm müjdeli haberi içermelidir. Günahı ve günahkârın kötü durumunu ele almalıdır.³⁰ Tanrı'nın sevgi dolu iyi niyetinin, kayıp kişilerle uzlaştırılma isteği vurgulanmalıdır.³¹ Tanrı'nın kurtuluş planında İsa Mesih'in merkeziliyetiyle ilgili net bir ifade içermelidir.³² Evanjelizmle ilgili sözler, aynı zamanda, İsa'ya tövbe eden ve güvenen herkese affetme vaadi ve Kutsal Ruh'un yenileyici armağanını da içermelidir.³³ Kısacası Evanjelizm mesajı, İsa'nın yaptıklarının hikâyesini anlatan İncil'e dayanmaktadır.³⁴

Bazı kiliselerde Evanjelist, kasabadan kasabaya ve kiliseden kiliseye gidip İsa'nın kurtuluş müjdesini yayan kimsedir. Çeşitli teolojik bakış açılarına sahip birçok Hristiyan, kendilerini "Evanjelist" olarak adlandırmaktadır çünkü onlar kendilerini müjdenin yayıcıları olarak görmektedirler. Birçok kilise, temel işlevlerinden birinin, İsa'nın insanlığın kurtarıcısı olduğu inancını yaymak için misyonerlik yapmak olduğuna inanmaktadır.³⁵

Evanjelizm konusunda uzmanlaşan Hristiyanlar genellikle ev toplantılarında veya belli bir alanda görevli Evanjelistler olarak adlandırılmalarına rağmen, bazı Hristiyan gelenekleri her iki durumda da bu kişilerden misyoner diye bahsetmektedir. Bazı Hristiyan gelenekleri Evanjelist kelimesini liderlik pozisyonunda olan kişiler için kullanmaktadır. Evanjelizmi aktif olarak teşvik eden Hristiyan grupları, Evanjelistik veya Evanjelist olarak tanımlanır. Hristiyan inancının yeni coğrafi alanlara ve kültürlerle iletilmesi, bazı Hristiyan gelenekleri arasında birbirleriyle çelişkili olarak kullanılsa da, her zaman evanjelizasyon ya da spesifik olarak dünya evanjelizasyonu olarak adlandırılır.³⁶

Evanjelizm çeşitli şekillerde yapılabilir. Kutsal metin tek bir yöntem belirtmemektedir. İnananlar diğerleriyle karşılaştıklarında, inancını vaaz verme ve öğretme yoluyla paylaşmışlardır. Yeni Ahit, inananların müjdeyi fırsat bulduklarında

³⁰ Romalılar 3

³¹ Yuhanna 3;2, Korintliler 5

³² Romalılar 10;1

³³ Yuhanna 3

³⁴ Treier ve Elwell, a.g.e., s. 538

³⁵ "Evangelism", *World Heritage Encyclopedia*

³⁶ Treier ve Elwell, a.g.e., s. 538

açıkça, korkusuzca, nezaketle ve saygılı konuşmalarını³⁷ söyler. Hristiyanlar birebir veya kitlesel toplantılar düzenleyerek, belirli bir alanda hâkimiyet sağlayarak ve arkadaşlık kurmak gibi Evanjelizmin farklı yollarını geliştirmişlerdir. Evanjelizasyon çadırlarda ya da mevcut kilise binalarında ya da yakınlarda geçen dinleyicileri hedef alan sokak köşelerinde halka vaaz ederek yapılabildiği gibi, aynı zamanda küçük gruplar halinde ve hatta bire bir olarak da gerçekleştirilebilir. Evanjelistler amaçları için medyayı etkili şekilde kullanmayı öğrenmişlerdir. İnternet kullanımının giderek artması, herkesin internet Evanjelisti olmasına imkân vermiştir.³⁸ Hristiyan müzik endüstrisi modern Evanjelizmde de önemli bir rol oynamıştır. Sanatçıların kurtuluş için dua ettiği, inancı olmayan katılımcılara dinî mesajın iletiildiği rock ve diğer müzik türlerinin konserleri yaygınlaşmıştır.³⁹

Evanjelistlere göre kurtuluş mesajının net, dürüst ve şefkatli bir şekilde iletilmesi önemlidir. Aşırılık, manipölasyon, korkutma ve iyi niyetli yanlış bir beyanın, sonuç alınmasına rağmen aslında etkin Evanjelizmi altüst ettiği ifade edilmektedir. İyi bir Evanjelistin hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ilgili anlaşılır bir şekilde konuşabilecek kadar iyi tanınması istenir.⁴⁰ Evanjelist yöntemle ilgili olarak Pavlus'un sözlerini çok önemsemektedirler

“... bizim için de dua edin ki Tanrı, sözünü yaymamız ve uğruna hapsedildiğim Mesih sırrını açıklamamız için bize bir kapı açsın. Bu sırrı, gerektiği gibi açıklıkla bildirebilmem için dua edin. Sizden olmayanlara karşı bilgece davranın. Fırsatı değerlendirin. Sözünüz tuzla terbiye edilmiş gibi, her zaman lütufkâr olsun. Böylece herkese nasıl karşılık vermek gerektiğini bileceksiniz.”⁴¹

Temel olarak, Evanjelizmin hedefi insanları Tanrı ile Mesih aracılığıyla yeni bir ilişki içine sokmaya, Kutsal Ruh'un gücüyle tövbe ve inancı insanların içinde uyandırmaya çalışmaktır. Amacı, günahkârın kökten yeni bir yaşam biçimine dönüştürülmesidir. Dönüşüm affedilmekten daha fazlasını gerektirir; Tanrı'nın emirlerine itaat etmeyi, Mesih'in bedenine ve kilisesine katılmayı da içerir.⁴²

³⁷ Koloseliler 4:2-6, Efesliler 6:19-20, 1 Petrus 3:15

³⁸ Treier ve Elwell, a.g.e., s. 538

³⁹ “Evangelism”, *World Heritage Encyclopedia*,

⁴⁰ Treier ve Elwell, a.g.e., s. 538

⁴¹ Koloseliler 4:3-6

⁴² Matta 28:19-20

Teolojik olarak, sonuçlar Evanjelistin değil, Kutsal Ruh'un ellerindedir. Pratik olarak, mesajı ileten, davet koşullarını belirterek, dinleyicinin tepkisinin kapsamını büyük ölçüde belirler. Tanımı gereği Evanjelizm ilk tövbeye ve inanca cevap verme ihtiyacına odaklansa da, mesajı aynı zamanda Hristiyan öğrenciliğinin yükümlülüklerini de belirtmelidir.⁴³

Evanjelizm ile birlikte anılan bir kavram da Misyon kavramıdır. Bazı Hristiyanlar ve kiliseler için Misyon ve Evanjelizm terimleri birbiriyle ilişkili olmasına rağmen farklı algılanmaktadır. Bazıları için ise bu iki terim hem anlam hem de bağlam açısından neredeyse aynıdır. “Misyon”, müjdenin söz, fiil, ibadet ve Hristiyan yaşamının dışa vurulması ile ilân edildiğine ve paylaşıldığına dair bütüncül bir anlayışı; insanları Tanrı ve birbirleriyle olan ilişkilerinde güçlendirmeyi öğretmeyi; Tanrı, insanlar ve bir bütün olarak evrenle birlikte olarak iyileşme anlamını taşır. “Evanjelizm” ise, Misyonun farklı boyutlarını hariç tutmamakla birlikte, Mesih’teki yeni bir hayata kişisel dönüşüm davetine ve öğrenciliğe davet de dâhil olmak üzere müjdenin açıkça duyurulmasına odaklanır.⁴⁴ Misyon anlayışı, çok daha büyük bir bütünün parçası olarak Evanjelizmi içine alır, Evanjelizm iyi haberi ilân ederek yaymaktır, oysa Misyon, Tanrı’nın sevgisinin yaşam, söz ve davranışla dışa vurumudur.⁴⁵

2.3. Fundamentalizm

Esasen Amerikan Protestanlığına özgü olan Fundamentalizm kavramı; temel, esas, esaslı gibi anlamlara gelen Latince kökenli “Fundament” kelimesinden gelmektedir. Latineden türetilen ve Amerikan İngilizcesinde görülen Fundamentalizm kelimesi terim olarak; Kutsal Kitaba sıkı sıkıya bağlı olan Amerikan Protestanlığı’nın teolojik bir kolu olup, İncil eleştirisine ve modern tabiat

⁴³ Treier ve Elwell, a.g.e., s. 539

⁴⁴ Dietrich Werner, “Evangelism from a WCC Perspective: a Recollection of an Important Ecumenical Memory, and the Unfolding of a Holistic Vision”, *International Review of Mission*, Vol 96 No.382-383, 2007, ss.183-184

⁴⁵ Jeff Astley, “Evangelism in education: Impossibility, travesty or necessity?”, *International Journal of Education and Religion*, 3(2), 2002. s.180

bilimlerine karşı olan bir grup için kullanılmıştır. Günümüzde bu terim militan karakterli geleneksel dinî hareketler için de kullanılmaktadır.⁴⁶ Fundamentalizmin önde gelen tarihçilerinden biri olan George M. Marsden'e göre Fundamentalizm kiliselerdeki liberal teolojiye karşı militanca bir tepki veya "laik hümanizm" ile ilişkili kültürel ve ahlâkî değişikliklere karşıtlık olarak tanımlanabilir. Fundamentalistler, Evanjelik hareketin militan karakterde bir alt grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fundamentalistler sadece dindar değil aynı zamanda mücadeleye istekli muhafazakârlardır.⁴⁷

Terim adını, 1910-1915 arasında yayınlanan *The Fundamentals*, adlı bir dizi kitapçıktan almıştır. Protestanlık içinde Liberal Teoloji veya Modernizm hareketine tepki olarak yayınlanan bu kitapçıklar doktrinel meselelerle ilgili muhafazakâr ifadeler içermektedir. O günlerde, bu yayınlara abone olanlara Fundamentalistler denmiş ve bu hareket Fundamentalizm olarak adlandırılmıştır. Bunun yanında Fundamentalizm, militan antimodernizmi olarak da tanımlanmıştır. Fundamentalistler bütün yeniliklere ve teknolojiye karşı olmamışlar, teknolojiyi özellikle de iletişim teknolojilerini etkili şekilde kullanmışlardır. Amerikan Fundamentalizmi'ni doğuran en önemli sebeplerden biri, sekülerleşme ve modernleşmeye karşı koyma denilebilir. Moderniteden hoşnut olmamaları modernitenin ahlâkla ilgili konularda geleneksel değerlerden ayrılma izlenimi verdiği içindir.⁴⁸ Fundamentalistlere göre insan sekülerleştikçe kiliseden ve Kutsal Kitaptan uzaklaşmaktadır. Bunu engellemek için de insanların mutlaka Kutsal Kitaba ve emirlerine döndürülmesi gerekmektedir. Fundamentalistler dünyadaki bütün Hristiyanların gerçek Hristiyanlığı yaşamadığını ve yaşantılarında Hristiyanlığın özünde olmayan birçok unsuru barındırdıklarını düşünmektedirler. Bu sebepten İsa zamanında olmayan hususların Hristiyanların hayatından mutlaka çıkartılması gerekmektedir. Yani gerçek mânâda öze, saf İncil'e, saf Hristiyan yaşantısına

⁴⁶ Ali Rafet Özkan, "Amerikan Fundamentalizminin Dünü Bugünü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 18, 2002, s.34

⁴⁷ Marsden, 1998, a.g.e., s.1

⁴⁸ Randall Balmer, *Blessed Assurance: A History of Evangelicalism in America*, Beacon Press, Boston, 1999, s.112

dönme gereklidir. Bundan dolayı Fundamentalizm, tehdit altındaki kimliği korumak ve kayıp kimliği yeniden ihya etmek arzusuyla ortaya çıkmıştır.⁴⁹

Modernizim ana hatlarıyla 19. yüzyılın sonlarında başlayarak Aydınlanma rasyonalizminin kanunlarını Hristiyanlıkla uzlaştırma faaliyetleri için kullanılan bir terimdir. Atlantik'in iki yakasındaki modernistler başkalarının günahı için kefareti doktrini üzerinde tartışmışlar ve İsa'nın ölümünün sadece Tanrı'nın sevgisinin bir tezahürü olduğunu ifade etmişlerdir. Buna ek olarak muhafazakâr Protestanlar, Anadamar Protestan grupları içindeki modernistleri İsa'nın bakireden doğumu, mucizelerin doğruluğu ve kutsal metinlerin yanılmazlığı gibi doktrinleri tartışma konusu haline getirdikleri için Hristiyan ortodoksisini baltalamakla suçlamışlardır. 1910 ve 1915 yılları arasında yayınlanan *Temeller*'le Liberal Protestanların görüşlerini çürütmek ve modernizmin protestan grupları arasında yayılması durdurulmaya çalışılmıştır. 1920'lerde devam eden köktenci-modernist anlaşmazlığı ahlâkî değerler üzerinden de devam etmiştir. Liberallerin yaygın eğlence kültürüne, kadınların farklı saç ve giyim tarzlarına eleştirici olmamaları köktencilerin yakınmalarına neden olmuştur. Fundamentalistlerin Protestan grupları arasında modernizme karşı savaşı kaybetmiş olmasına rağmen, liberal teoloji I. Dünya Savaşı sonunda artan bir detaylı incelemeye maruz kalmıştır. Liberal Protestanlık 2. Dünya Savaşı sonrasında 1960'ların ortalarına kadar özellikle İnsan hakları hareketi esnasında yeniden güçlenmeye başlamış ancak Evanjelikalizm 1970'lerden yüzyılın sonuna kadar bir kez daha kendini Amerikan dinî ve siyasî hayatında ön plâna çıkartmayı başarmıştır.⁵⁰

Oniki serilik kitapçıktan oluşan *The Fundamentals*, 20. yüzyılın başlarında liberal teoloji ya da Modernizm'e doğru yönelime karşı muhafazakâr Protestanlar adına yapılan bir girişimdir. Bu kitapçıklar, Kuzey Amerika ve İngiltere'de saygın Evanjelikler tarafından yazılan doktrinel konulardaki makaleleri içermektedir. Böyle bir dizi kitapçık yayınlama fikri California Petrol Şirketi sahibi Lyman Stewart'dan gelmiş; O ve kardeşi Milton, basım işini finanse ederek İngilizce konuşulan dünyada

⁴⁹ Özkan, a.g.e. s.41

⁵⁰ Balmer, "modernism", *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004 ss.461-462

Protestan işçilere dağıtmak için bir fon kurmuşlardır. Broşürlerde yer alan doksan makalenin, yaklaşık üçte birinde İncil'in ilhamı sorunu ele alınmış, diğerlerinde ise, İsa'nın bakireden doğumu, mucizelerin doğruluğu, diriliş ve Eski Ahit'teki Yaratılış bölümündeki konularda muhafazakâr duruş sergilemişlerdir.⁵¹

⁵¹ Balmer, 2004, “fundamentalism” a.g.e.,s.279

BİRİNCİ BÖLÜM

EVANJELİK HAREKETİN TARİHİ ARKA PLÂNI VE TELOJİK ÖZELLİKLERİ

1. EVANJELİK HAREKETİN TARİHİ ARKA PLÂNI VE AMERİKADAKİ SEYRİ

Amerikan Evanjelik hareketin tarihi oldukça karmaşıktır. Hristiyan toplumunun en tutucu ve radikal dinci kanadı olan Evanjeliklerin tarih içindeki seyrini ve niteliğini tanımlamaya ve değerlendirmeye çalıştıkça, bazı önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Evanjelikalizmin köklerinin Reform dönemine uzandığını görüyoruz. Reform dönemine yaklaşıldığında bugün Evanjelik özellik denilen birçok fikir görülebilir. Reformcu Luther ve Calvin, Roma Katolik Kilisesindeki İncil dışı ve pagan uygulamalara karşı çıkmışlardır. Bu uygulamalara onların tepkisi “sadece İsa, sadece İnanç, sadece İman ve sadece Kutsal Kitap” olmuştur. Yani Kutsal kitap vurgusu, İsa ve çarmıh vurguları burada da görülmektedir.

1.1. Reform Hareketleri

Hristiyanlık tarihinde birçok dönüm noktası vardır. Bunlardan en önemlilerinden birisi de Reform hareketi olarak bilinen dönemi kapsamaktadır. Bazı kaynaklarda Protestan hareketinin ortaya çıkması bir “teolojik devrim” olarak da tanımlanmaktadır.⁵² Evanjelik Hristiyanlık ise bir anlamda 16. yüzyılın Protestan Reformu’nun başlangıcı ile orta çıkmıştır. Temel olarak, Reform inancından bahsettiğimizde, 16. ve 17. yüzyılda yaşanan Protestan Reformu anlaşılmaktadır. Almanya’da Martin Luther, Fransa’da John Calvin, Zürih’te Ulrich Zwingli, İskoçya’da John Knox ve İngiltere’de Thomas Cranmer gibi 16. yüzyıl reformcuları, kilisenin otoritesi yerine Kutsal Kitabın üstünlüğü ve İncilin gerçek mesajını ortaya çıkarma gibi teolojik konularda bir takım yenilikçi düşünceler geliştirmişlerdir.⁵³

⁵² Heiko A. Oberman, “ *The Reformation: Roots and Ramifications*”, T&T Clark International, Londra, 2004, s.201

⁵³ Şener Faruk Bedir, “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık” *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2013, s.81

Katolik kilisesi başındaki din adamlarının dünyevî hırsları nedeniyle dini istismar etmeleri ve bozulmaya uğramaları kendilerinin halkın gözünde itibarsızlaşmasına ve güvensizliğe neden olmuştur. Papaya ve ruhban sınıfına duyulan bu güvensizlik Kutsal Kitap merkezli reform hareketlerinin başlamasına sebep olmuş, Luther'den çok önce İngiltere'de John Wycliffe, Prag'da Jan Huss Papalığın keyfi uygulamalarına ve şatafatına karşı çıkmışlar, her türlü dinî konuda Kutsal Kitabın temel alınması gerektiğini savunmuşlardır.⁵⁴

Kiliseye göre kişi cennete girmeden önce Araf'ta işlediği günahlardan arınmak için azap görecektir. Bu azabı hafifletmenin yolu ise endüljanstır. *Endüljans*, işlenen günahlara karşılık çekilecek olan cezanın bağışlanması için kiliseye yapılan bağış demektir. Buna "kutsal ticaret" diyenler de olmuştur.⁵⁵

Almanya'da Wittenberg Üniversitesi'nde Kitabı Mukaddes profesörü olan Martin Luther, papalığın endüljans ile kişilerin günahını bağışlamasına ve bu yolla kendilerine kazanç sağlamasına karşı gelmiş, aklanmanın yalnızca iman ile olacağını savunmuştur.⁵⁶ Meselenin temelinde, günahkârların tövbelerinin kabul edilmesi amacıyla Tanrı'ya şükranlarının bir işareti olarak kiliseye hediyeler sunma uygulamasının 1500'lerin başında değişmesi ve Hristiyan kilisesinin sadece gelen hediyeler kabul etmek yerine bağışlayıcılık sattığının ortaya çıkması vardır.⁵⁷

Luther, 1517'de Endülüjansa ve papalığın otoritesine muhalif fikirlerini 95 madde haline getirerek İmparatorluğunun Saksonya bölgesinde bulunan Wittenberg'deki Kale Kilisesi kapısına asarak ilân etmiştir. Bu tarih reform hareketinin başlangıcı kabul edilmiştir. Luther'in bu söylemlerine Papalığın dinî ve dünyevî uygulamalarından şikâyetçi olan Alman Prensleri ve halk destek vermiş, reformasyon sürecine destek hızla artmıştır. Buna karşılık Roma Kilisesi Luther'in fikirlerini sapkın bulmuş, önce bu düşüncelerden vazgeçmesini istemiş aksi takdirde

⁵⁴ Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.19-20

⁵⁵ Tim Dowley, Pat Alexander, *Hristiyanlık Tarihi*, Yeni Yaşam Yayınları, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, 2008, s.368

⁵⁶ Olgun, a.g.e. s.21

⁵⁷ William Luther Muncy, *A History of Evangelism in the United States*, Central Seminary Press, Kansas, 1945, s. 28

aforoz edileceğini bildirmiştir. Luther kendisine gönderilen bu belgeyi halkın gözü önünde yakınca da aforoz edilmiştir.⁵⁸

Katolik kilisesi içinde ortaya çıkan din istismarı, dinî ve dünyevî keyfi tutumları, hata ve her türlü kötülüğe karşı olan ve bunları protesto eden Alman Prensleri ve Hristiyanlar için o dönem olumsuz bir niteleme olan Protestan kelimesi kullanılmıştır. Ancak daha sonra bu ifade yerine kendilerince olumlu bir anlam içeren Evanjelik kelimesi tercih edilmiştir. Bu protestoları nedeniyle reform öğretileri İngilizce konuşulan ülkelerde Protestan; Almanca Konuşulan ülkelerde ise Evanjelik olarak adlandırılmıştır.⁵⁹

Reform sürecinde, Lutheran ve Reformcu (Calvinist) topluluklar “kendilerini açık ve geniş doktriner formülasyonlarla tanımlamışlardır. Böylece, doktriner ve örgütsel çizgiler oluşturulmuştur.⁶⁰ İngiltere’de, Anglikanizm (1520 ve 1530’lar) ve Puritanizm (1558), Protestan Reformunun farklı vizyonlarının liderliğini ele almışlardır.⁶¹ Anglikanizm, geleneğe daha yakın dururken, Roma Katolikliğinin hem Luther hem de Calvin’in fikirlerinden kaynaklanan örgütsel ve ahlâkî aşırılıklarını arındırmaya çalışmıştır.⁶²

Luther devrimci bir fikir ortaya atmış, Calvin ise bu fikri bir sisteme dönüştürmüştür. Radikal Reformcular, Protestanlık ve Kutsallık hareketinin evriminde önemli rol oynamışlardır. Bu olayların bir sonucu olarak “devlet kiliseleri” (Roma kilisesi) reform hareketi ile gündeme gelmişlerdir (1560 ve 1570’ler).⁶³

Temel olarak Reformasyon’un kalbinde, kiliseyi reform etme, yeniden canlandırma ve yenileme amacı vardı. Reform, ne yeni bir din, ne de daha eski olanın

⁵⁸ Olgun, a.g.e. ss.22-25

⁵⁹ A.g.e. ss.32-33

⁶⁰ David S. Luecke, *Evangelical style and Lutheran substance: facing America's mission challenge*, Concordia Pub House, Saint Louis, 1988, s. 212

⁶¹ John Wesley White, *The influence of North American Evangelism in Great Britain Between 1830 and 1914 on the Origin and Development of the Ecumenical Movement*, Basılmamış Doktora Tezi, University of Oxford, 1963, s. 54

⁶² Timothy L. Smith, *Revivalism and Social Reform: American Protestantism on the Eve of the Civil War*, Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2004, s. 11

⁶³ Darius Salter, “*American Evangelism: Its theology and practice*”, Baker Books, 1996, s. 25

kurtarılmasıdır. Ortaçağ geleneğinin bir reddi değil, bir revizyonudur.⁶⁴ Reformcuların zihninde kilise, maddi yolsuzluğa, cinsel ahlaksızlığa ve siyasî güce karşı durmada yeterli değildi. Luther, Calvin, Zwingli ve diğerleri gibi reformcular, bu meseleleri ele almak için Kiliseye “yeniden uyanış” çağrısında bulunmuşlardır. Bunu yaparken kilisenin yetersizliklerini ve yolsuzluklarını belirtmekten çekinmemişlerdir.

Kutsal Yazıları daha yakından takip eden Püritenlik, Cenevre’den Calvinist modeli izleyerek Hristiyanlığın daha derin ve kapsamlı bir şekilde yeniden biçimlenmesini sağlamıştır.⁶⁵ Otuz yıl savaşlarından sonra (1618-1648), bitkin bir Avrupa’nın dinsel tartışma ve reformdan kopması ise önemli bir konu haline gelmiştir. Seküler bir rasyonalizm kültürünün modernite ile ortaya çıkmasıyla, dinî bağlılık ve kiliseye katılım büyük ölçüde azalmıştır. Bu yeni kültürel iklimde Protestan yenilenmesi ve adaptasyonu, Pietizm’i beraberinde getirmiştir (1675). Nikolaus Ludwig Graf Zinzendorf’un (1700-1760) pietist fikirleri, John Wesley’in (1703-1791) Hristiyan yaşamındaki deneyimin rolüne vurgu yaptığı düşüncesi ile birleşmiştir.⁶⁶

Reformu takip eden asırlarda doktrinler, bu fikirlerin mirasçıları tarafından detaylandırılmış ve Kutsal Kitabın yanılmazlığına kuvvetli vurgu yapan Luther Ortodoksisi gelişmiştir. Luther Ortodoksisinde manevî tatminsizlik, cansızlık ve deneyim eksikliği Philip Jacop Spener ve August Herman Franke (kişisel dönüşüm tecrübesine en çok vurgu yapanlardan biridir) gibi Alman Luthercilerinin 17. yüzyılda Pietizm denilen yeni bir harekete başlamalarına neden olmuştur. Bunların takipçilerinden Kont Zinzendorf ve cemaatı Morivanlar veya Hernhut kardeşler, John Wesley üzerinde sonradan sürekli devam edecek olan bir etki bırakmışlardır. John ve Charles Wesley kardeşler ve George Whitefield, 18. yüzyıl ortalarında Britanya Canlanmacılığının önderleri ve Methodizmin kurucuları olmuşlardır. George

⁶⁴ Thomas O.Beidelman, “*Colonial Evangelism: A Socio-Historical Study of an East African Mission at the Grassroots*” Vol. 278. Indiana University Press, 1982, s. 121

⁶⁵ Arthur J.Dich, Stanford M. Lyman. *American sociology: Worldly Rejections of Religion and Their Directions*, Yale University Press, New Haven, 1985, s.145

⁶⁶ W. Kent Gilbert, *Commitment to Unity: A history of the Lutheran Church in America*. Augsburg Fortress Publishing, Philedelphia, 1988, s.65

Whitefield'in kolonileri bir baştan diğerine gezme enerjisi ve etkili vaazları, bu canlanmanın Amerikan Kolonilerinde yayılmasını sağlamış, Jonathan Edwards'ın katkılarıyla 1730-1750 arasında Büyük Uyanış olarak anılan dinî faaliyetler gerçekleşmiştir. Bu uyanış hareketi birçok öncü figürü gibi, Amerika'nın ilk İngilizce konuşan kalıcı yerleşimcileri olan Puritenler açısından da önemlidir. Puriten teolojisi erken dönem Evanjelikalizmi üzerinde başka bir etki bırakmıştır.

1.2. Evanjelik Hareketin Kökleri

Tarihte Evanjelikalizmin beslendiği belli başlı hareketler olan Pietizm, Morivanlar ve Püritanizmi incelemek yerinde olacaktır.

1.2.1. Pietizm

Pietizm, 17. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın ortasına kadar süren Lutheranizm içinde bir harekettir. Pietist hareket bireysel dindarlığa güçlü bir vurgu yapmıştır. Pietizm, dindarlığın yenilenmesi amacını güden protestan dinî akımdır. Ruhun selâmeti için duyguya ve esas olarak ferdî plânda ahlâkî hayata verdiği önem, bu akımın belirgin özelliğidir.⁶⁷ Pietizmin kökleri ilk dönemlerin mistik tinselliğine ve Anabaptistler* gibi reformculara kadar uzanır. Öyle ki; Martin Luther (1483-1546) ve John Calvin'in (1509-1564) eserlerinde de pietizmin izlerine rastlamak mümkündür. Genel bir ifadeyle pietizm, titiz ve katı bir ahlâk pratiğiyle ve bireysel dindarlıkla sonuçlanan bir dinî hayatı tanımlar. Pietizm, Anglikan rahip John Wesley'in Metodist hareketine ilham vermiştir.⁶⁸ Akım 1690'dan 1730'lu yıllara kadar Alman protestanlığına, dolayısıyla kurumlarını şekillendirmiştir.

Hareketin ilk önderlerinden biri Philipp Jakob Spener'dir. Spener, Alman Lutheranizmi içinde ahlâkî ve dinî bir reformun gerekliliğine inanmıştır.⁶⁹ Spener, 1666'da, Lutheranizm içinde Hristiyan hayatına ilişkin öneriler sunmuştur. Alman Kilisesi'ndeki belirgin bir hareket olan Pietizm, ilk olarak Spener tarafından, dinî

⁶⁷ F. Ernest Stoeffler, "The Rise of Evangelical Pietism", E.J. Brill Archive, Leiden, 1971, s. 65

* Anabaptistler: Çocukların vaftiz edilmesi kuralına karşı çıkan ve inananların, inançlarının bir göstergesi olarak vaftizi tekrar yapabileceklerini savunan Hristiyan mezhep. Gündüz, a.g.e., s. 31

⁶⁸ Osman Murat Deniz, "Pietizm: Kökenleri, Temel Özellikleri ve Gelişimi", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, Sayı 12, s.96

⁶⁹ K. James Stein, "Philipp Jakob Spener: Pietist Patriarch" Covenant Press, Chicago, 1986, s. 122.

toplantılar yoluyla ortaya çıkmıştır. Spener, vaazlarında Yeni Ahit'in pasajlarına vurgu yaparak düşüncelerini ortaya koymuştur. 1675 yılında, Spener, “*Pia desideria*”yı (Takva Arzusu) yayınlamıştır.⁷⁰ Spener bu eserinde 6 nokta üstünde durur. Bunlar: İncil'in ciddî olarak okunması ve anlaşılması, kilise yönetiminde laiklere de hak tanınarak yönetime iştiraklerinin sağlanması, Hristiyanlığın tatbiki, Hristiyan doktrinine olan vukûfiyetin ve bağlılığın en temel parçası olarak anlaşılması gerektiği, Heterodokslara karşı girişilen acımasız saldırıların durdurulması, onlara sevgiyle ve şefkatle yaklaşılması gereği, üniversitelerde en büyük önemin dindarlığa ve özellikle ibadete ağırlık veren bir yaşantıya verilmesi, vaazda retorik süslemelerden çok, daha samimî, aydınlatıcı ve gerçek bir mesaja yer verilmesidir.⁷¹ Bu eserinde Spener, Kilise'yi restore etmek için bazı önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler, Almanya genelinde büyük bir etki yaratmıştır ve çok sayıda Ortodoks Lutheran ilahiyatçı ve papazının derinden rahatsız olmasına rağmen, çok sayıda papaz Spener'in önerilerini hemen kabul etmiştir.⁷²

Spener'in Kilise içerisinde manevî bir maya olarak gördüğü, ibadetle ilgili küçük topluluklardan ilki, dindarlık okulları anlamına gelen “*Collegia Pietatis*”tir. Spener ve takipçilerine Pietistler denmesinin bir sebebi, tüm maksatları bireysel manevî hayatın derinliklerine inmek olan, bu topluluğun isminin “*Collegia Pietatis*” olmasıdır. Spener, bu toplulukların çok önemli olduğunu vurgulamış, insanların kurtuluşu için Kutsal Kitap okunan toplulukların oluşturulmasını istemiştir. Bireylerin birbirlerini kollayıp gözetmelerinin ve yardımlaşmalarının ödevleri olduğunu, bu anlamda tüm inananların bir rahip gibi kötü yola düşenleri uyarması gerektiğini söylemiştir.⁷³

Bir hareket olarak, Pietizm 18. yüzyılın ortalarında en büyük gücüne ulaşmıştır. Bazı araştırmacılar, Pietizm'in Almanya'daki İncil çalışmalarının canlanmasına ve dinin yalnızca akılla değil, kalp ve hayatın bir ilişkisi haline gelmesine büyük katkıda bulunduğunu iddia etmektedir.⁷⁴

⁷⁰ Stein, a.g.e. s. 123

⁷¹ Deniz, a.g.m. s.101

⁷² Stein, a.g.e. s. 123

⁷³ Deniz, a.g.m. s.101

⁷⁴ Stein, a.g.e. ,s . 123

Pietizm on sekizinci yüzyılda ölmemiş, ancak Evangelische Kirchenverein des Westen’de (daha sonra Alman Evanjelik Kilisesi ve daha sonra Evanjelik ve Reform Kilisesi) yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Pietizm, 18. yüzyılın Büyük Britanya’ında Metodist harekete başlayan John Wesley ve diğerleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuş, modern Amerikan Metodistleri ve Kutsallık hareketinin üyeleri Spener’den ve Moravia mirasından etkilenmişlerdir.⁷⁵

1.2.2. Morivanlar

Protestan Reformasyonunun hem öncesinde hem de sonrasında son derece etkili olan ama pek az tanınan Moravyalılar bugünkü Evanjelik hareketin ilham kaynağı olmuştur. Morivanların kökeni 1620’de Beyaz Dağ Muharebesi’ndeki Katoliklerin zaferinden sonra yeraltına inmiş bir Hussite grubu olan “Kardeşlerin Birliğine” kadar dayanmaktadır. Morivanlar, Bohemya’da “Unitas Fratrum” yani Kardeşler Birliğini kurmuşlardır. Zaman zaman Moravya ve Bohemya’da etkin olmalarına rağmen genel olarak Roma Katolik Kilisesi’nin baskı ve zulümlerine maruz kalmışlardır.⁷⁶ Bugünkü Avusturya topraklarında dinlerini yaşamak isteyen bazı Protestan gruplar, Çek sınırının hemen ötesine sürgüne gönderilmiş ve burada Pietist olan Kont Nicholas Ludwig von Zinzendorf’un (1700-1760) topraklarına sığınmışlardır. Kont Zinzendorf’un topraklarında bir araya gelen ve daha sonra dünyaya yayılan gruba Morivanlar denilmiştir.⁷⁷

Başlangıçta David Nitschmann ve daha sonra Kardeşler’de liderlik rolü üstlenen Johann ve David Zeisberger de dâhil olmak üzere Protestan sürgünler Berthelsdorf köyüne yerleşmiştir. Ancak kısa süre sonra yeni gelenler ve köylüler arasındaki gerginlikler Herrnhut adı verilen ayrı bir yerleşim kurulmasına neden olmuştur. İlerleyen zamanlarda toplum içindeki dinî çeşitlilik bazı anlaşmazlıkları ortaya çıkarmıştır. Bir toprak lordu olan Zinzendorf, biri temel ekonomik ve sosyal meselelerle ilgili, diğeri ise manevî meselelerle ilgili iki düzenleme hazırlamıştır.⁷⁸

⁷⁵ Stoeffler, a.g.e., s. 32

⁷⁶ Resul Çatalbaş, “Avrupa’nın İlk Evanjelikleri: Moravyalılar”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/1, c. 12, sayı: 23, s. 113

⁷⁷ Çatalbaş, a.g.m. s.113

⁷⁸ Ian M. Randall, "A Missional Spirituality: Moravian Brethren and Eighteenth-Century English Evangelicalism." *Transformation* 23.4 (2006), s.207

Sonuç olarak, Herrnhut, Moravyalıların kilisesinin ana topluluğu haline gelmiştir. Aynı zamanda içindeki manevî yaşamı beslemeye çalışan Pietist manastırları ağının merkezi haline gelmiştir.⁷⁹ Özellikle Herrnhut'ta kurulan bu küçük Kilise topluluğu dünyanın her tarafına gönderdiği misyonerler sayesinde çok kısa bir zamanda birçok Protestan grubu etkilemiştir.⁸⁰

Moravyalılar ilk kez koloni döneminde Amerika'ya göç etmişlerdir. 1735'te General Oglethorpe'un Georgia'daki topluluklarının bir parçası olmuşlardır. Savannah'da bir cemaat kurma girişimleri ise başarılı olamamıştır. Georgia misyonunun başarısızlığından sonra, Moravyalılar Pennsylvania'da 1741'de George Whitefield'in arazisine yerleşmişler ve kalıcı bir varlık kurabilmişlerdir. Bugün sayıları çok fazla olmasa da Hristiyanlığı derinden etkileyen Evanjelik akımının çıkış noktalarından birini teşkil etmişlerdir.⁸¹

1.2.3. Püritenizm

Püritenler 16. yüzyılda İngiliz Reformunun, doktrinleri ve kilisenin yapısını düzeltmek için yeterli olmadığını düşünen İngiliz Kilisesi'ndeki daha aşırı Protestanlara verilen isimdir. Bu akımın mensupları, kilisenin kutsal metinlerinden kaynaklanmayan ve sonradan uydurulmuş her türlü katkıdan arındırılması gerektiğini savunmuştur. Bu hareketin temel hedefinin, İngiliz Protestanlığını, Roma Katolik form ve törenlerinin bütün kalıntılarından temizlemek suretiyle saflaştırmak olduğu belirtilmiştir.⁸²

Protestanlığın İngiltere'ye girişi Kral VI. Henry'nin 1534'de İngiltere Kilisesini Roma'dan ayırması olarak kabul edilmektedir. İngiltere'de Protestan düşüncüyü yerleştirme mücadelesi ise yoğun olarak Kral VI. Edward döneminde (1547-53) yaşanmıştır. Fakat daha sonra İngiltere, Kraliçe Mary döneminde (1553-58) yeniden Katolik Kilisesine bağlanmış, bu süreçte çok sayıda Protestan öldürülmüş ve birçoğu da sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilenlerin önemli bir

⁷⁹ Randall, a.g.e. s. 210

⁸⁰ Çatalbaş, a.g.m. s.113

⁸¹ Randall, a.g.e., s. 210

⁸² Ali İsra Güngör, Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri, *Dini Araştırmalar*, Cilt 7,Sayı 21, Ankara, 2005, s.8

bölümü Cenevre’de John Calvin’in kilisesine katılmış, İngiltere’de kalanlar ise baskı altında yaşamıştır. Fakat daha sonra Kraliçe I. Elizabeth’in 1558’de tahta çıkışı Protestanlar arasında coşkuyla karşılanmış ve reform tartışmalarını canlandırmıştır.⁸³ I. Elizabeth, Katolik Kilisesi’nin artık İngiltere’nin dinsel yaşamı üzerinde söz sahibi olmayacağını garanti altına almıştır. Ancak bazı Protestanlar Roma Katolik Kilisesi’nden ayrılmanın yeterli olmadığını, ülkede Katoliklikten eser kalmaması gerektiğini savunmuşlardır. Kilisede arı bir tapınma olmasını istiyorlardı, bu nedenle de, İngilizce saflık anlamına gelen “pure” kelimesinden türetilen “Püriten” olarak adlandırılmışlardır. Bazı Püritenler piskoposlara ihtiyaçları olmadığını; her cemaatin ulusal kiliseden ayrılarak kendi kendini yönetmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu Püritenler “Bağımsızlar” olarak adlandırıldı. İngiliz Püritenleri, ilk olarak I. Elizabeth döneminde yapılan dinî uzlaşmalar konusundaki son derece eleştirel tavırlarıyla tanınmışlardır. Doğrudan kişisel dinî deneyimleri, samimi ahlâkî davranışları ve basit ibadet şekillerini teşvik etmişlerdir. İbadet, Püritenlerin en çok değiştirmeye çalıştığı alan olmuştur.⁸⁴ Kral I. James, 1603’te Elizabeth’in yerini almıştır. Püriten liderleri 1603’te İngiltere kralından birkaç reform yapmasını istemişlerdir. Ancak Hampton Court Konferansında (1604), tekliflerinin çoğu reddedilmiştir. Kral I. James, otoritesine boyun eğmeleri için Başpiskopos William Laud’un yönetimi altında Bağımsızlara büyük bir baskı uygulamış ve birçok Püriten’in 1608’de Hollanda’ya göç etmesine neden olmuştur. Kendilerine “Hacılar” diyen bu gurup, 1621’de Amerika’nın kuzeydoğusunda yer alan Plymouth Rock adı verilen yere ulaşarak Plymouth Kolonisini kurmuşlardır.⁸⁵ Geride kalanlar, İngiliz İç Savaşı’nda I. Charles’ı mağlup ederek parlamenter parti içinde güçlü bir unsur oluşturmuşlardır. Savaşın sona Püritenler, 1660’a kadar İngiltere’de egemen güç olarak kalmışlardır. Monarşinin (1660) restorasyonu sırasında Anglikanizm de restore edilmiştir ve Püriten din adamları, Birlik Yasası (1662) nedeniyle İngiltere Kilisesi’nden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bundan sonra Püritenler, Anglikan

⁸³ Güngör, 2005, a.g.e. s. 9

⁸⁴ Michael Haykin, Mark Jones, eds. “*Drawn into Controversie: Reformed Theological Diversity and Debates within Seventeenth-Century British Puritanism*”. Vol. 17. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2011. s.35

⁸⁵ Mehmet Şahin, İngiliz Püritenizmi, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15, Konya, 2003/Bahar, s. 110

kilisesine bağlı olmayanlar anlamına gelen “Uyumsuzlar” olarak adlandırılmıştır.⁸⁶ On yıl sonra, New England’a ilk büyük Püriten göçü gerçekleşmiştir ve Püritenler, Virginia’nın kuzeyindeki tüm kolonilere kendi din anlayışlarını taşımışlar ve güçlü hale gelmişlerdir. New England ise onların merkezleri olmuştur.⁸⁷ 17. yüzyılda birçok Püriten, kutsal bir topluluk bulmaya çalıştıkları New Englanda ulaşmak için Yeni Dünya’ya göç etmiştir. New England’da önce Kongregasyonalist kiliseler kurulmuş ve bunlar Hristiyan toplum modeli ile ilgili görüşlerini 200 yılı aşkın bir süre devam ettirmişlerdir. Püritenlerin Amerika’daki yerleşimlerinde New England’ın özel bir önemi vardır. Çünkü bu bölgeye yerleşen Püritenler, Calvin’in Cenevre’de kendi yeteneğini kullanarak dini hayatın; ferdi, kiliseye ait, politik ve sosyal düzene ilişkin bütün boyutlarını göz önünde bulundurarak ve kutsal kitap buyruklarını esas alarak kurduğu sistemi başlangıç noktası kabul etmişlerdir. Bu sistemde temel düşünce sivillerin kilise yönetimine girmesini sağlamak olmuştur.⁸⁸ Püriten liderlerin çoğu, Calvinistik düşünceden etkilenen bazı fikirlere sahipti. Tanrı’nın mutlak egemenliğine, insanın bütünüyle ahlâklı olmasına, insanın kurtuluş için ilahî lütufa tam bağlılığına inanmaya ek olarak, kişisel dinî tecrübenin önemini vurgulamışlardır. Kutsal bir topluluk oluşturmak için tesis edilen bu kilise ve devlet birliği, 17. yüzyılın sonlarında kilise devlet ayrılığının tesis edilmesine kadar Püritenizm’e ticari ve politik imtiyaz sağlamıştır.⁸⁹

Bütün koloni dönemi boyunca, Püritenizmin Amerika’daki hem dinî düşünce hem de kültürel düzen üzerinde doğrudan etkisi olmuştur. 19. yüzyılda etkisi dolaylı olmakla birlikte eğitimde ve dinî uygulamalarda işlevleri görülmüştür.

1.3. Evanjelikalizmin Amerika’daki Serüveni

Evanjelikalizmin Amerika’daki serüvenini anlamak için özellikle Amerika’da 18. yüzyılda başlayan dinî uyanışlara odaklanmak gerekir. Bugün kullanılan bir terim olarak modern Evanjelikalizm Protestan Reformu sırasında başlamış olabilir, ancak Evanjelikalizm İngilizce konuşan dünyada 18. yüzyılın uyanış hareketleriyle kendine

⁸⁶ Şahin a.g.e. s.111

⁸⁷ George Macgregor Waller, “*American Revolution in the West*”, Burnham Inc. 1976, s. 110.

⁸⁸ Güngör, 2005, a.g.e. s. 14

⁸⁹ Waller, a.g.e. s. 110

özgü bir şekil almıştır. Amerika’da yaşanan bu hareketler genellikle Büyük Uyanış olarak adlandırılmaktadır ve Evanjelikalizmin tarihinin temellerinin atıldığı dönemi kapsar. İlk Büyük Uyanış, 1730’lardan 1760’lara ve sonrasına, Amerikan kolonileri arasında dolaşan bir dizi dinde canlanma hareketidir. Sosyal fenomenlerin nedenlerinin genellikle karmaşık olması yaşanan bu büyük dinsel canlanmanın tüm sebeplerini ortaya koymayı imkânsız hale getirmektedir. Ancak bazı sebepler oldukça belirgindir. En temel nedenlerden biri sömürgeciliğin yaygın olmasıdır.⁹⁰

1.3.1. İlk Büyük Uyanış

Dinde canlanma hareketleri örgütlü dinin kitlelere ulaşamaması sonucunda meydana gelmiştir. Amerika’nın, New England ve Güney kolonilerinde, sadece nüfusun nispeten küçük bir oranı kiliselerin üyeleri idi ve diğer insanları kiliseye kazandırmak için yeni tekniklerin geliştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Büyük Uyanış, Amerikan Kolonileri’nde kitlelere dini getirmeye yönelik ilk ciddi girişim olmuştur. Dinî açıdan duygusal şevkin gittikçe azalması da Büyük Uyanışa yol açan diğer bir faktördür.⁹¹

Erken koloni döneminde, Hristiyanlık genellikle evlerde İncil okunmasından ibaretti. Bunun nedeni, kiliselerin ve din adamlarının eksikliğinden ve Avrupa’daki kiliselerin dayattığı dine karşı bir direnişten kaynaklanmıştır. 1680 yılına gelindiğinde kiliseye katılım artmaya başlamış, ibadet entellektüel bir şekilde yönlendirilerek katı bir şekilde halka sunulmaya devam etmiştir.⁹²

Amerika’nın İlk Büyük Uyanışı ile ilgili iki önemli figür Jonathan Edwards ve George Whitefield’dir. Büyük Uyanışların temeli, Northampton, Massachusetts’te Jonathan Edwards (1703-1758) tarafından başlatılmıştır. Edwards’ın parlaklığı, Calvinist teolojii, İncil ortodoksisinden ödün vermeden modern düşünce tarzları ışığında yeniden yorumlama yeteneğinde saklıydı.⁹³ Edwards Papaz olduğunda, Northampton ve çevresindeki New England kasabalarında sarhoşluk ve zina da dâhil

⁹⁰ Jeffery L. Tribble, "Evangelism." *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology*, ed. Bonnie J. Miller-McLemore, Oxford, 2011, s.319

⁹¹ Tribble, a.g.e. s.320

⁹² Michael Green, "Evangelism in the Early Church", Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2004. s. 52

⁹³ George M. Marsden, *Jonathan Edwards: A Life*, Yale University Press, New Haven, 2003, ss.64–65.

olmak üzere sayısız sosyal günahla karşılaştı.⁹⁴ Cemaatinin mânevî huzuruna dikkat çekerek bunu düzeltmek için yola çıktı. Edwards, Tanrı'nın günahkârları kınamasına odaklanan ateşli bir vaizdi. “*Kızgın Tanrının Elleriindeki Günahkârlar*” isimli vaazı en ünlü vaazı olarak bilinmektedir. Vaazları, günahlarından pişmanlık duyan ve dönüşüme ihtiyaç duyan dinleyiciler üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. 1741'deki bir vaaz sırasında, Edwards'ın etkili vaazı nedeniyle bazı dinleyicilerin, cehenneme gideceklerine inandıkları için, titredikleri, bağırarak inledikleri ve bazılarının da bayıldığı rivayet edilir.⁹⁵ Altı aylık bir sürede Edwards, kilisesini 600'den fazla üyeye yükseltmiştir. Edwards'ı eleştirenler ise onu fanatizm ile suçlamıştır. Bunun nedeni birçok insanın günahlarından ötürü umutsuzluk yaşaması ve kendilerini öldürmesidir.⁹⁶

Jonathan Edwards çok etkili bir vaizdi ancak “Büyük Uyanış” döneminde hiçbir vaiz George Whitefield kadar etkili olmamıştır. George Whitefield Amerika'daki ilk büyük Evanjelist misyoner ve Birinci Büyük Uyanış'ın başlatıcısı olarak sayılmaktadır. Ayrıca Metodizm'in ve Evanjelik hareketin kurucularından biridir.⁹⁷

Whitefield (1714-1770) İngiltere ve Amerika'da kitlelere vaaz vermek için seyahat eden gezici bir vaizdi. Amerika'ya bazı geziler düzenledi ve 1739'da kolonilerde ilk vaaz turuna başladı. Ritüel veya doktrinden ziyade kişisel inanç ve ahlâkî sorumluluk üzerine odaklanmıştır. Whitefield, döneminin en büyük vaazı olmakla kalmamış, İngilizce konuşulan bölgede Hristiyan tarihinin en büyüklerinden biri olmuştur. Whitefield İngiltere ve Amerika'da eşit başarıya sahip olsa da, Amerika'da “prototipik kültür kahramanı” olmuştur. Başka bir deyişle, Whitefield Amerika'nın ilk medya süper starı olmuştur. Sık sık yalnızca sakramentleri yapan değil, aynı zamanda meditasyon, dua, oruç ve hatta mistik hayalleri de deneyimleyen dindar bir Anglikan Hristiyandır.⁹⁸

⁹⁴ Marsden, 2003, a.g.e. s.126

⁹⁵ A.g.e. s.223

⁹⁶ Arnold A. Dallimore, “*George Whitefield; The Life And Times of The Great Evangelist of The Eighteenth-Century Revival*”, Vol. 1. Banner of Truth Trust, Londra, 1970, s.354

⁹⁷ Dallimore, a.g.e. s.354

⁹⁸ Harry Stout, *The Divine Dramatist: George Whitefield and the Rise of Modern Evangelicalism*, : Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1991, ss. xiv-3

Whitefield o kadar popüler olmuştur ki, kendisini dinlemeye gelen kalabalıkların neredeyse otuz bin kişiye ulaştığı rivayet edilir. Bu yeniden canlanma tarzı, Presbiteryenler, Hollanda ve Alman Reform Kiliseleri ve Metodistler arasındaki ibadete katılımı arttırmıştır. Böylece bu hareket İlk Büyük Uyanış olarak adlandırılmıştır. Bu ilk dönem Amerikan Evanjelikalizmi, İngiltere'den gelen 16 ve 17. yy.dan kalma bir Calvinist hareket olan New England Püritenleri tarafından şekillenmiştir. Daha sonra diğer Evanjelikler gibi, Püritenler de bir dönüşüm deneyiminin gerekliliğine inanmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Evanjelikalizm, Britanya ve New England'da başlayan dinî canlanmalardan ayrı bir fenomen olarak ortaya çıkarak geleneksel Protestanlığın zorluklarına tepki olarak Aydınlanma Çağı sırasında daha da gelişmiştir. Bu dönem, Tanrı'nın insanlık tarihinde aktif bir rol üstlenmesini reddeden ve İncil mucizelerinin gerçekliğini reddeden Deizm, hem Britanya'da hem de Amerikan Kolonilerindeki İngiltere Kilisesi içinde etkili olmuştur.⁹⁹

1.3.2. İkinci Büyük Uyanış

1775 - 1800 arası dönem Amerika'da dinî bir gerileme zamanı olarak bilinmektedir. Bu dönem, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Aydınlanma Deizmi ve Batıya göçlerin etkisi nedeniyle, yeniden canlanmanın ve Protestanlığın zayıflamasına sahne olmuştur. Aydınlanma Deizmi, dünyayı yaratan, doğa kanunlarını koyan, daha sonra olayların bu yasalara göre gerçekleşmesine izin vermek için geri çekilen bir Tanrı'yı var sayan bir akıl dinidir. Deistlerin Tanrısı, bu nedenle dünyaya pek dâhil değildir. Deizm, Aydınlanma ve Amerikan Bağımsızlık döneminde önemli bir etkiye sahipti örneğin Amerika'nın önde gelen Kurucu Babalarından bazıları, deistti.¹⁰⁰ Bağımsızlık Savaşı esnasında Kiliselerin zarar görmesi, cemaatin toplanamaması nedeniyle insanlar Kiliseden uzaklaşmışlardır. Savaş nedeniyle insanların kiliselerini ve din adamlarını geride bırakıp batıya göç etmesi de dinî hayatta gerilemeye neden olan bir diğer husustur.¹⁰¹

⁹⁹ Dallimore, a.g.e. s. 355

¹⁰⁰ Barry Hankins, *The Second Great Awakening and Transcendentalists*, Greenwood Press, Westport, 2004, s.1

¹⁰¹ Hankins, 2004, a.g.e. s.2

1820 ve 1860 arasındaki dönem, Amerika’da teknolojik, toplumsal, dinî ve kültürel olarak büyük bir değişimin yaşandığı zaman aralığı olmuştur. Pek çok Amerikalı Protestan, o dönem teşvik edilen laikliğin ve Deizm’in yayılmasına karşı çıkmışlardır. Dinsel bir canlanma hareketi olan İkinci Büyük Uyanış, Evanjelik Hristiyanlığın, Metodist ve Baptist kiliselerinin büyüyen ve yayılan Kolonici ve Bağımsızlık dönemlerinin yerleşik dinî kalıplarının desteklendiği zamana denk gelmektedir. Bu dönemde “kamp toplantıları” Amerikan dinî uyanışının bir parçası haline gelmiştir. Bu hareketten doğan yeni kiliseler arasında Mesih’in Şakirtleri ve Yedinci Gün Adventistleri sayılabilir.¹⁰²

On üç koloni merkezinin batısının yerleşime açılmasıyla insanlar buralara göç etmeye başlamıştır. Bu bölgelere gezici vaizlerin dinî canlandırma amacıyla yaptıkları toplantılar açık havada veya çadırlarda yapıldığı için, kamp toplantıları adını almıştır. Birçok insanın günahattan kurtulmak adına Batı’daki canlandırma bölgesine seyahat etmek zorunda kalması ve günlerce süren toplantılar nedeniyle kamplarda konaklamışlardır. En ünlü kamp toplantısı, 1801 yazında Cane Ridge, Kentucky’de yaklaşık 25.000 kişinin katıldığı toplantıdır. Bölge ayrıca halkı kiliselerine üye yapmak için dolaşan Baptistler ve Metodistler için bir misyonerlik alanı haline gelmiştir. Metodistler’in örgütlü bir kilise yapısı olması nedeniyle takipçileri 18’inci yüzyılın başlarından 1845’e kadar bir milyona ulaşmıştır. Baptistler daha az organize olmasına rağmen benzer büyüme rakamlarına sahip olmuşlardır.¹⁰³

Birinci Büyük Uyanış sırasında başlayan dirilişçi Evanjelikalizm, 19. yüzyılın ortalarında Amerika’da baskın bir din biçimi haline gelmiştir. İkinci Büyük Uyanış döneminin en önde gelen lideri kuşkusuz Charles Grandison Finney’dir. 1820’lerin başında özellikle Finney tarafından yönetilen yeniden canlanma hareketi ile Evanjelikalizm yayılmasını sürdürmüştür. Finney, 1820’lerin başında Amerika’nın büyük kentlerinde misyonerlik yapmaya başlamış, Evanjelikalizmin sınırlardan

¹⁰² Samir Khalaf, “*Protestant Missionaries in the Levant: Ungodly Puritans, 1820-1860*”, Routledge, Abington, Oxon, 2012, s. 12.

¹⁰³ Sarah J. Purcell, *The Early National Period*, Facts on File Inc. New York, 2004, s.137

şehirlere taşınmasını ve Amerikan kültürünün bir parçası haline getirilmesini sağlamıştır.¹⁰⁴

1.3.3. Modernizmin Ortaya Çıkışı ve Evanjelikalizme Etkileri

19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Amerikan Protestanlığı içinde ve Amerikan Evanjelikalizm'ine ciddi biçimde meydan okuyan yeni bir teoloji yaklaşımı gelişmiştir. Aslen Avrupa'dan kaynaklanan, modernist veya liberal teoloji, bazı din adamları tarafından dile getirilmiştir. Mantıksal ve tarihsel olarak Liberal teoloji, Aydınlanma Rasyonalizmi ve Hümanizminin bir birleşimidir. Aydınlanma mirasından itibaren, liberal teoloji, modern bilginin otoritesini vurgulamış, akıl ve vahiy arasındaki sürekliliği doğrulayarak, hümanist bireycilik ve demokrasinin değerlerini savunmuştur.¹⁰⁵ Bu liberal zorluğa karşı Evanjelik tepki, Protestanlığın bölünmesi ve yirminci yüzyıl köktencilliğini şekillendirecek köktenci-modernist tartışmalara yol açması olmuştur. Sözgelimi 1920'lerin sonlarında, Kuzey Presbiteryen ve Kuzey Baptistler, modernist ve Fundamentalist gruplar arasında bölünmüş, ancak 1920'lerin sonunda Fundamentalistler her Anadamar dinî grupta savaşı kaybederek Anadamar protestan grupların parçalanmasına neden olmuştur.¹⁰⁶

Teolojik modernizm en iyi şekilde (1) dinî düşüncelerin modern düşünce tarzlarına uyarlanması; (2) Tanrı'nın insanların içinde olduğu ve kültürel gelişimde ortaya çıktığı fikri ve (3) medeniyetin Tanrı'nın krallığına doğru ilerlediği inancı şeklinde tanımlanabilir. Modernizmin ortaya çıkarttığı en önemli üç modern düşünce tarzı Romantizm, evrim bilimi ve edebi eleştiri idi. 1930'lara gelindiğinde, teolojik modernizm teolojik liberalizm olarak biliniyordu ve terimler sıklıkla birbirinin yerine kullanılıyordu.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Gary David Stratton, James L. Gorman, "Second Great Awakening (1800-1830s)", ed.George Thomas Kurian, Mark A.Lamport, *Encyclopedia of Christianity in the United States*, Vol.5, Rowman & Littlefield, Lanham, 2016, ss.2056-2059

¹⁰⁵ Gary Dorrien, "The Crisis and Necessity of Liberal Theology", *American Journal of Theology & Philosophy*, Vol. 30, No. 1, The Future of American Liberal Theology, University of Illinois Press, 2009, s.5

¹⁰⁶ Dorrien, a.g.e. s.4

¹⁰⁷ William R. Hutchison, *The Modernist Impulse in American Protestantism*, Duke University Press, Durham, North Carolina, 1992, s.2

Modernistler ilâhiyatın Kutsal Kitapta bulunan sabit bir hakikatler dizisi olduğu fikrinden uzaklaşmışlar, teolojinin duygu ve sezgi yoluyla kişinin Tanrı'ya deneyimlemesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Onlara göre Hristiyanlık esas olarak Tanrı'ya yakın hissetmek ve Mesih'in sevgisini ve ahlâkî örneğini takip etmektir. Teolojik Modernizm, Evanjeliklerin çarmıh doktrinine ve Mesih'in ete kemiğe bürünmüş Tanrı olduğuna dair Hristiyan inancı olan enkarnasyonun geleneksel anlayışına doğrudan bir meydan okuma olarak kendini göstermiştir. Evanjeliklere göre günahkâr insanoğlunun kurtuluşunun tek yolu, Mesih'in insanlığın günahları için fedakârlıkta bulunarak ölmesidir. Modernistler, bunun aksine, insanların tecrübe edebileceği şeyin Mesih'in ölümünü ve dirilişini değil, Mesih'in hayatı olduğunu vurgulamışlardır. Mesih'in yaşamının bir insan için olması gereken en iyi model olduğu ve bireylerin Mesih'in sevgi ve hizmet hayatını taklit etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁸

Protestan teolojisini modern bilim ışığında uyarladıkları için, bazı modernistler yalnızca bakireden doğum değil, aynı zamanda Mesih'in dirilişi de dâhil olmak üzere kutsal kitaplarda bulunan diğer birçok mucizeyi de reddetmişlerdir. Bazı modernistler için diriliş, İsa'nın bedeninin canlandırılmasını içermeyen tamamen ruhsal bir olaydır, daha radikal modernistler için diriliş, Mesih'in havarilerinin zihinlerindeki hatırasından ve öğretilerini canlı tutma arzusundan başka bir şey değildir.¹⁰⁹

Modernizmin romantik unsuruna ek olarak evrim, teolojik modernistlerin üzerinde durduğu ikinci fikirdir. Darwin'in biyolojik gelişmeyi doğal süreçlerle açıkladığı gibi, tarih ve toplum da aynı şekilde yorumlanmıştır. Sosyal bilimlere ve yeni bilimsel tarih, insan dinlerinin toplumsal evrimin ürünü olduğunu iddia etmiştir. Teolojiye uygulanan evrimsel model, esasen Hristiyanlığın, her şey gibi, zamanla evrim geçirerek geliştiğini ifade etmiştir. Bu, Kutsal Kitapta bulunan inanç biçiminin, daha gelişmiş bir dine dönüşen basit ve temel bir Hristiyanlık biçimi olduğu anlamına geliyordu. Bu düşünce tarzı, Kutsal Kitabın imanla ilgili tüm

¹⁰⁸ Hutchison, a.g.e. s.81

¹⁰⁹ Graham Ward, "The Future of Protestantism: Postmodernity", Ed. Alister E. McGrath and Darren C. Marks, *The Blackwell Companion to Protestantism*, Blackwell Publishing, Malden, 2004, s.459

konularda yetkili olduğunu iddia eden Kutsal Kitabı merkez almaya doğrudan bir meydan okumaydı. Modernist ilahiyatçılar, kutsalın otoritesi yerine, modern dinî tecrübenin İncil’i bile aşabileceğine inanmışlardır.¹¹⁰

Modern edebî eleştiriyi veya yüksek eleştiriyi kullanmak, modernizmin üçüncü düzenlemesiydi. Modernist İncil âlimleri tıpkı diğer tarihî metinlere yaklaştıkları gibi kutsal metinlerine orijinal dillerinde (Eski Ahit İbranice ve Yeni Yunanca) yaklaştılar. İncil’in çeşitli kitaplarının tarihçesi, yazarları, İncil’de bahsedilen olayların tarihçesi ve hatta bazı İncil olaylarının gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılmalıydı. İncil’e yönelik bu yaklaşım “yüksek eleştiri” olarak biliniyordu. Kutsal Kitabın insanlar tarafından yazılan bir kitap olarak sunulması, bazı bilim adamlarına göre zaman içinde değişmiş ve kanonik versiyonlarında bile çelişkili birçok metinsel farklılığı içeren bir kitap olarak Kutsal Kitab’a doğrudan müracatı zorlaştırdı. Aydınlar giderek artan bir şekilde bilimsel aklın “dogmatik” fikirleri modern bir çağ için uygunsuz hale getirdiğine inanıyorlardı.¹¹¹ Çoğu Evanjelik, yüksek eleştiriyi, Evanjelik Kutsal Kitap merkezliliğe doğrudan bir meydan okuma olarak görüyordu. 19. yüzyılın sonlarına doğru, ABD’nin Kuzey ve Kuzeydoğusundaki teolojik seminerlerde yüksek eleştiri gittikçe daha fazla öne çıkmıştı.¹¹²

Modernist Protestanlar, Protestan teolojisinin bilim ve yüksek eleştiri ışığında düzeltilmezse, yenilgiye uğrayacağına inanıyorlardı. Kısacası Protestanlığı kurtardıklarına inanıyorlardı. Evanjelikler bunun aksi görüşteydiler. Modernizmi, Hristiyan inancına tarihteki her şeyden daha ciddî bir tehdit olarak görüyorlardı. Bazı Evanjelikler, modernist meydan okuma karşısında geleneksel görüşleri savunmak zorunda olduklarına inanıyorlardı. 19. yüzyılın sonunda önde gelen Evanjelik vaiz, Dwight L. Moody vaazlarıyla binlerce kişinin dine dönmesini sağlamıştır. 1899’da öldüğü zamana kadar, tahminen bir milyon kişiyi dine

¹¹⁰George M.Marsden, *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*, Eerdmans, Grand Rapids, 1991, s.34

¹¹¹Mark Hulsether, *Religion Culture and Politics in the Twentieth-Century United States*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007, s.128

¹¹²Mark Noll, *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America* Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 1986, s.11.

döndürdüğü tahmin edilmiştir. Moody, Whitefield, Wesley ve Finney'in canlanmacı geleneğinden gelmekteydi. Kalabalıkları kendine çeken bir kişiliğe sahipti ve günahkârlar için Tanrı sevgisini vaazlarında vurguluyordu.¹¹³ Moody, imanın teolojik bir savunucusu değildi. Teolojik tartışmalar onun için çekici değildi. Günahkârlar için Tanrı sevgisini yaymanın ve insanları dönüşmeleri ihtiyacına ikna etmenin gerekli olduğuna inanıyordu. Bunun yanında Moody, modernizme karşı inancın savunmasında etkili olacak iki kurum kurdu. İlki, Northfield İncil Konferansıydı. Konferans, Hristiyanlığın olgunluğuna ve büyümesine yönelik bir kamp toplantısı gibi ülkenin dört bir yanından gelen misyonerleri çekti. Her yıl düzenlenen Northfield Konferansında, vaizler ve diğer insanlara İncil eğitimi veriliyor ve birçoğu misyoner olarak Hristiyanlık hizmetine hazırlanıyordu. Konferanslar, yakında Mesih'in geri döneceğini bu nedenle, bu süreden önce mümkün olduğunca çok kişinin kazanılması fikrini geliştiriyordu.¹¹⁴

Northfield Konferansları gibi, Moody de daha sonra kendi adını taşıyan İncil Enstitüsünün kuruluşunda etkili oldu. Chicago'daki Moody Bible Institute, 20. yüzyılda gelişen İncil Enstitüsü hareketinin bir parçasıydı. İncil Enstitüleri, İncil okullarının eğitim yönlerini resmileştirdi ve yaz konferanslarında olduğu gibi süresini uzattı, nihayetinde bu kurumlar modernizme karşı inancının savunmasının gelişeceği merkezler haline geldi.¹¹⁵

1.3.4. Modernizm-Fundamentalizm Mücadelesi

19. yüzyılın sonlarında, Evanjelikler ve modernist Protestanlar arasında teolojik bir çatışma başladı. İncil konferanslarındaki ve İncil enstitülerindeki Evanjelikler, modernistlere karşı inanç savunmasını hazırlarken modernistler, dine romantik düşünceleri sokmayı, Protestanlığı modern bilim ışığında düzenlemeyi ve İncile dair yüksek eleştiri getirme görüşlerini savundular. Evanjelikler ise

¹¹³ Bebbington, *The Dominance of Evangelicalism: The Age of Spurgeon and Moody*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2005, ss. 46-47

¹¹⁴ W. V. Trollinger, "Northfield Conferences," *Dictionary of Christianity in America*, Daniel G. Reid, Robert D. Linder, Bruce L. Shelley, and Harry S. Stout, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1991, s. 830.

¹¹⁵ G. A. Getz, "Moody Bible Institute," *Dictionary of Christianity in America*, Daniel G. Reid, Robert D. Linder, Bruce L. Shelley, and Harry S. Stout, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1991, s. 769

modernistleri imanın esaslarını değiştirmekle suçladılar.¹¹⁶ Bunların bir sonucu olarak, Presbiteryenler, daha sonraları “Fundamentalizmin beş maddesi” olarak bilinen maddeleri oluşturdu. Beş madde: (1) İncil’in yanılmazlığı ve tam otoritesi; (2) Mesih’in bakireden doğumu; (3) Mesih’in ikame kefareti; (4) İsa’nın bedensel dirilişi; ve (5) mucizelerin gerçekliği idi.¹¹⁷ Bu maddeler, 1915’te İmanın Temelleri (*The Fundamentals*) olarak bilinen on iki bölümlük kitapçıkta yer aldı. Her papaz, misyoner, teolojik profesör, üniversite profesörü, pazar okulu şefi ve dinî editöre ücretsiz olarak gönderildi. Toplamda, çeşitli ciltlerin yaklaşık 3 milyon kopyası gönderilmiştir.¹¹⁸ Bu kitapçıklar, Evanjelik vaizler, İncil öğretmenleri ve dinî âlimler tarafından yazılan makalelerden oluşuyordu ve akla gelebilecek her teolojik konuyu ele almaktaydı. Evrim, Kutsal Kitabın yüksek eleştirisi; Evanjelik Hristiyanlık ve bilimin ilişkisi, günlük Hristiyanlık, Evanjelizm, misyonlar vb. 1920 yılına kadar, modernizmin algılanan tehditlerine karşı inancı savunanlar, muhafazakârlar veya gelenekçiler olmuştur.¹¹⁹

Bilim adamları 1920’den sonraki hareketi tanımlarken, köktencililiğin temel bileşeninin inancın “militanca” savunulması olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle, önde gelen Fundamentalizm araştırmacılarından biri olan George Marsden, Fundamentalistlerin yirminci yüzyılda, modernizmin desteklediği hem teolojik ve kültürel değişimlere militanca karşı çıkan Evanjelik Hristiyanlar olduğunu belirtmiştir.¹²⁰ Birçok Fundamentalist, gerçek inananların liberal dinî gruplardan ve bu gruplar tarafından onaylanan kültürden ayrılması gerektiğini savunmaya başladı. Yirmili yıllarda popüler olan imanın militan savunması gibi, 1930’larda ayrılıkçılık da bir başka Fundamentalizm belirtisi haline gelmiştir.

1925’te, tam da Fundamentalist-modernist tartışmasının alevlendiği sırada, Fundamentalistler bir yenilgiye uğradı. Scopes Davası olarak bilinen bu davada evrim teorisini derste okutan öğretmen eyalet yasalarına göre suçlu bulundu, ancak

¹¹⁶ Hugh Heclo, *Christianity and American Democracy*, Harvard University Press, Massachusetts, 2007, s.82

¹¹⁷ Marsden, 2006, a.g.e. s.117

¹¹⁸ A.g.e. s.119

¹¹⁹ Heclo, a.g.e. s.83

¹²⁰ Marsden, 2006, a.g.e. s.4.

olayın medya tarafından köpürtülmesiyle Fundamentalistler halkın gözünde kötü bir izlenim sahibi oldu. Bu olaydan sonra Evanjelikler toplum hayatından kendi kabuklarına çekildi.¹²¹ 1920'lerin ve 1930'ların köktendinci-modernist tartışmaları sonucunda, köktendinciler Anadamar Protestan kiliselerinin kontrolünü kaybettiler ve kendilerini köktenci olmayan kiliselerden ve kültürel kurumlardan ayırdılar. Anadamar dinî grupları bırakan Fundamentalistlerin çoğu, ayrılıkçı kiliseler, okullar, İncil kolejleri ve süreli yayınlar oluşturdular.¹²²

1.3.5. Neoevanjelikalizmin Ortaya Çıkışı

1925'den sonra kendi kabuğuna çekilen Fundamentalistler, Scopes davasının kötü imajını silme çabasına girdiler. Olumsuz bir halk imajına yol açan militanlık ve ayrılıkçılık, modernistler gibi daha hoşgörülü ya da kavga etmek istemeyen Evanjelikler için bir sorun haline geldi. Militan olmayan Evanjelikler daha barışçıl, işbirlikçi ve Hıristiyanlığa entelektüel açıdan saygın bir yaklaşımda olsalar bile genellikle Fundamentalistlerle aynı kefeye konulmaktaydı. İşte bu olumsuz izlenim Neoevanjelikalizm olarak bilinen hareketin ortaya çıkmasına yol açtı. Neoevanjelikler, ayrılıkçı olmayan, kurtuluş müjdesini vurgulayan, bunun yanında da inancın temellerine vurgu yapmayı da elinde tutmak isteyen bir oluşumdur.¹²³

Neoevanjelizmin gelişmesinde etkili olan birkaç olay arasında 1942'de Ulusal Evanjelik Birliği'nin (NAE) kurulması vardır. NAE, hem ayrılıkçı hem de ayrıkçı olmayanları içeriyordu. Entelektüel olarak sofistike ve sosyal açıdan prestijli Anadamar dinî grupların yanı sıra, bazı Pentakostçuları da bünyesinde barındırıyordu. NAE'ye üyelik dini gruplara, bireysel cemaatlere, çeşitli dinî kurumlara ve hatta bireylere açıktı. NAE, beyaz Evanjelik örgütlerin çoğunu bir şekilde temsil etti.¹²⁴ NAE, Fundamentalist-modernist anlaşmazlığını takip eden Fundamentalizm döneminden sonra (1925–1950) Evanjelizmin yeniden doğuşunu

¹²¹ Hecla, a.g.e. s.84

¹²² Jon Butler, Grant Wacker, Randall Balmer, *Religion in American Life: A Short History*, Oxford University Press, New York, 2008, s.326

¹²³ Marsden, 1991, a.g.e. s.66

¹²⁴ Joel A. Carpenter, *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*, Oxford University Press, New York, 1997, ss. 148–49.

gerçekleştiren birleşik bir Evanjelik cephe oldu.¹²⁵ NAE ve diğer gruplar, köktendinci olarak tanımlanmayarak Evanjelik olmanın mümkün olduğu bir Hristiyan kimliğinin biçimlenmesine yardımcı oldular. Bu birleşik cephe, farklı mezhepten Evanjeliklere Hristiyan aktivizmi için ortak deneyimler ve mekânlar sunan örgütlerden, radyo yayınlarından, canlanma kampanyalarından, süreli yayınlardan ve kolejlerden oluşuyordu.¹²⁶

Neoevanjelikalizm'in yükselişindeki dördüncü önemli gelişme, 1947'de Kaliforniya'da Pasadena'da Evanjelikalizmi Amerikan entelektüel hayatının üst sıralarına çekmek için kurulan Fuller İlahiyat Okuluydu.¹²⁷

Neoevanjelizm'in ortaya çıkışındaki son faktör Billy Graham'dır. Tarih boyunca, Evanjelikler resmî kurumlardan veya dinî gruplardan daha çok popüler kişiler etrafında örgütlenmişti ve Graham bu popüler kişiliklerden biriydi. NAE başlangıçta Bob Jones ve John R. Rice gibi güçlü ayrılıkçıların liderliğinde yönetiliyordu. II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki yıllarda, bazı Fundamentalist misyonerler büyük kalabalıkları Evanjelistik toplantılara çekmeyi başarabildiler. Bu eğilim, 1949'da Billy Graham'ın ortaya çıkmasıyla doruğa ulaştı. Fundamentalistlerin bir kez daha stadyumları doldurabilen ve ulusal bir izleyiciyle konuşabilen bir sözcüsü vardı. Liberalizme karşı mücadelenin yenilenmesini dört gözle bekliyorlardı.¹²⁸ Graham'ın Hristiyanlık tarihindeki herhangi bir misyonerden daha fazla insana vaaz verdiği iddia edilmektedir.

Graham, Neoevanjelikalizmin en önemli sembolü oldu. Köktendinciliğin ayrılıkçı duruşundan sakınarak, Anadamar liberaller de dâhil olmak üzere, canlanma faaliyetlerini destekleyen herhangi bir Hristiyan grubuyla işbirliği yaptı. 1950'lerde, Billy Graham'ın canlandırması ile Evanjelikalizm tekrar kamusal alanda belirmeye başladı ve hareketin sosyal duruşunda hızlı bir şekilde dönüşüm sağlandı. Graham,

¹²⁵ Carpenter, a.g.e. s.160

¹²⁶ Robert Wuthnow, *The Restructuring of American Religion: Society and Faith Since World War II*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey: 1988, s.174

¹²⁷ George M. Marsden, *Reforming Fundamentalism: Fuller Seminary and the New Evangelicalism* Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1987, ss. 60–63

¹²⁸ Marvin Olasky, "The problem of discrimination: Discrimination against evangelism." *Vital Speeches of the Day* 67.13, 2001, s. 408

Neoevanjelliklerin alt-kültürel hareketinin lideri olarak, Harry Truman'dan George W. Bush'a kadar her dönem danışman olarak görev aldı. 50'lerin sonunda ayrılıkçı köktendinciler, onu liberallere satılmak ve Tanrı'ya itaatsizlik etmekle suçlayarak reddettiler. Ancak Graham, diğer insanlardan daha fazla, Neoevanjelikalizmin Amerikan yaşamının ana gündeminde kalmasına yardım etti. Her zaman skandaldan uzak durarak televizyon ve büyük dergilerde yer aldı, sıklıkla dergi kapaklarında görüldü. Tüm dünyada sevildi ve tutarlı bir şekilde “Dünyadaki En Çok Beğenilen On Adam” arasında oldu. 1980'lerin Hristiyan Sağ hareketinin yükselişinden önce, en çok bilinen gelişmelerin hep merkezindeydi.¹²⁹

Her ne kadar Fundamentalizm, yeni Evanjelik hareket tarafından dışlanmış olsa da, yeni destekçilerinin ortaya çıkmasıyla büyümeye devam etti. 1950 yılında kurulan Baptist İncil Derneği, en büyük Fundamentalist gruplar arasındaydı; Daha sonra tanınmış bir televizyoncu olan Jerry Falwell, 1970'lerde hareketin önde gelen sözcüsü olarak ortaya çıktı. Falwell tarafından 1971 yılında Virginia'daki Lynchburg kentinde kurulan Liberty Üniversitesi; 1978'de televizyoncu Pat Robertson tarafından kurulan Regent Üniversitesi, hareketin ana entelektüel merkezleri haline geldi. Kamuya doğrudan erişim sağlayan televizyon, bir dizi Fundamentalist liderin yükselmesine yardım etti.¹³⁰

1980'lerde Fundamentalistler eski dinî gruplardan ayrıldıklarında kaybedilen tüm kurumsal yapıları yeniden inşa etmişlerdir. 1941 gibi erken bir tarihte, Fundamentalist gruplar Amerikan Hristiyan Kiliseleri Konseyi'nde bir araya geldiler ve 1948'de Uluslararası Hristiyan Kiliseleri Konseyi'ni oluşturmak için dünyadaki benzer düşüncelere sahip Hristiyanlarla birleştiler. 20. yüzyılın sonlarında, bazı Fundamentalistler, Fundamentalizmi geleneksel olarak Hristiyan olmayan bir kültür olarak gördüğü Roma Katolik Kilisesi'nin muhafazakâr üyeleriyle tartışmalara girmeye başladılar. Fundamentalistler ve Muhafazakâr Katolikler, kürtaç ve okulda ibadet de dâhil olmak üzere çeşitli konularda ortak zemin buldular.¹³¹

¹²⁹ L. W. Dorsett, “William Franklin ‘Billy’ Graham,” *Biographical Dictionary of Evangelicals*, Timothy T. Larsen, David W. Bebbington, and Mark A. Noll, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2003, ss. 259–262.

¹³⁰ Michael Green, *Evangelism Through the Local Church*, Hodder & Stoughton, London, 1990, s. 63

¹³¹ Green, a.g.e. s. 67

1960'ların karşı kültürüne bir tepki olarak, pek çok Evanjelik politik olarak aktif oldu ve Cumhuriyetçi Parti'nin önemli bir oylama bloğu haline geldi. Evanjelikler Jimmy Carter'ın ve Ronald Reagan'ın kampanyalarını desteklediler. Ülkenin tarihindeki en muhafazakâr dinî başkan olan George W. Bush'un seçilmesi, Evanjeliklerin bir başarısı olmuştur. Bush'un iki dönem başkanlığıyla zirveye çıkan Evanjelikler 2008'de bir başkan adayı üzerinde anlaşma sağlayamadı. Çok da desteklemedikleri John McCain adaylığı kazandı. Barack Obama'nın seçilmesi ise Evanjeliklere bir darbe oldu. En son seçimlerde Donald Trump'ın seçilmesini desteklediler. Trump yönetimiyle yeniden güç kazanan Evanjelikler, İsrail'e verdikleri destekle halen ön plânadırlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Evanjelikalizm, yeniden doğmanın gerekliliğine inanan, Evanjelizmin önemini vurgulayan ve Protestan öğretilerini Kutsal Kitap'ın otoritesini onaylayan Protestan Hristiyanların oluşturduğu bir koalisyon olarak halen etkindir. Pek çok Evanjelik halen Anadamar Presbiteryen, Metodist, Episkopalyen ve Baptist gruplarda iken birçoğu, daha küçük, daha belirsiz küçük gruplarda bulunmaya devam etmektedir. Evanjelikalizm geçmişte olduğu gibi günümüzde de Amerikan dini ve kültürünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2. EVANJELİK HAREKETİN TEOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Tarihçilerden tutun da ilahiyatçılara kadar birçok Evanjelik bilim adamı Evanjelik teolojinin kapsamını biçimsel olarak sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırmalarda farklılıklar görülmesine rağmen temel konularda bir tutarlılık görülmektedir.

Evanjelik ilahiyatçı Packer, Evanjelikalizm'i altı inanç ve davranış esası ile belirlemiştir. O'na göre Evanjelikler:¹³²

1. Kutsal Metinlerin tüm inanç ve ibadet konularında belirleyici olan üstün otoritesini temel alırlar.

¹³² J. I. Packer, "A Stunted Ecclesiology?: The Theory and Practice of Evangelical Churchliness," *Touchstone-A journal of Mere Christianity*, 15-10, 2002
<http://www.touchstonemag.com/docs/issues/15.10docs/packer/churh.html> son erişim 12.02.2017

2. İnsanların günahları için kendini kurban eden, insanları yargılamak için yeryüzüne dönecek ve kiliseyi mükemmelleştirip evreni yenileyecek olan İsa'ya odaklanırlar.
3. Kutsal Ruh'un kendilerine ibadet ve iş hayatı gibi tüm faaliyetlerinde lütufta bulunduğunu kabul ederler.
4. Dine dönüşüm deneyimini gerekli görürler.
5. Evanjelizmi ön plâna çıkarırlar.
6. Hristiyan din kardeşliğine önem verirler.

Burada Packer, Evanjelik inanç yapısını Kutsal Kitap otoritesi, İsa'ya iman ile kurtuluş, Kutsal Ruh'un ibadet ve iş hayatı gibi bütün Hristiyan yaşamındaki rolü, dönüşümün gerekliliği, Evanjelizm ve din kardeşliği ile açıklamıştır.

Phillips ve Okholm Evanjikalizmin belirgin özelliklerini şu şekilde sıralarlar:¹³³

1. Evanjelikler İsa'nın cisimleşmiş Tanrı olduğuna inanırlar, bu nedenle İsa'nın kendisini Tanrı'nın vahyi olarak kabul ederler.
2. İncil otoritesinin doğruluğunu, güvenilirliğini, ilâhî esinlenmesini ve Hristiyan inanç ve ibadetleri için eşsiz bir temel teşkil eden bir rehber olduğunu belirtirler.
3. Evanjelikler kurtuluşlarının sadece İsa'nın hayatı, günahlara kefarete olan ölümü ve dirilmesi ile sağlanabileceğine ve bunun için sadece iman etmeleri gerektiğine inanırlar.
4. Evanjelikler kendilerini Tanrı'nın egemenliği altında aktif bir dindar hayata adanmışlar.
5. Evanjelikler kurtuluş mesajını yaymayla meşgul olurken bireylerin ve kilise cemaatinin dönüşümünü amaç edinirler.

Burada sofu ve ayrılıkçı dindarlık eğilimine sahip eski kilise hareketlerinin aksine aktif dindarlık hayatına dikkat çekerler.

Stackhouse, Evanjikalizm'in beş özelliğini şu başlıklarda sunar:¹³⁴

¹³³ Timothy R. Phillips, Dennis Okholm, *A Family of Faith*, Baker Academic, Grand Rapids, 2001, s.15-16

¹³⁴ John G. Stackhouse, Jr. "Evangelical Ecclesiology Should be Evangelical," in *Evangelical Futures: A Conversation on Theological Method*, ed. John G. Stackhouse, Jr. BakerBooks, Grand Rapids, 2000, ss.40- 58

1. İsa'ya iman ile kurtuluş.
2. Kutsal Kitap
3. Dönüşüm ya da Yeniden Doğuş Tecrübesi
4. Misyon
5. Transdenominasyonizm (Dinî grupların üstünde olma)

Burada Stackhouse, Evanjelikalizm için önemli bir unsur olan transdenominasyonizm kavramına işaret eder. Bu kavram Tanrının Krallığına ulaşma yolunda farklı gruptaki Hristiyanlarla farklılıklarına bakılmaksızın birlikte çalışmayı ifade eder.

McGrath, Evanjelikalizmin başlıca eğilimlerinin açık bir sınıflandırmasını şu şekilde sunar:¹³⁵

1. İsa'nın şahsında özellikle de O'nun haçta ölümü üzerinde teolojik olarak odaklanılması;
2. Kutsal Metinlerin, maneviyat, doktrin ve etik konularında nihaî otorite olarak tanımlanması;
3. Yaşamı değiştiren dinî tecrübe olarak dönüşüm veya “yeniden doğuşa” vurgu;
4. Özellikle Evanjelizm yoluyla inancı paylaşma kaygısı.

McGrath, Evanjelikalizmi Mesih merkezli, Kutsal Kitap kimlikli, dönüştürücü tecrübeye vurgu yapan Evanjelizm temelleri açısından sınıflandırmıştır. Ayrıca, bu merkezi temaların ve kaygıların önemli olduğunu da belirtmiştir. Bu ifade Evanjeliklere temel teolojik bileşenlerin birbiriyle ilişkili olduklarını, bu nedenle ana çerçeveden ayrı ele alınmamaları gerektiğini hatırlatmıştır.¹³⁶

Bebbington, Kuzey Amerika Evanjeliklerinin sınıflandırılması ile benzerlikler gösteren Britanya Evanjelikalizminin özelliklerini ortaya koymuştur. O'na göre Evanjelik hareketin simgeleri olan 4 özellik şu şekilde sıralanabilir: *Biblicism* (Kutsal Kitabı merkez alma) Kutsal Kitaba özel önem verme; *Crucicentrism* (çarmıh merkezlilik) İsa'nın haçta kurban olmasına özel vurgu

¹³⁵ Alister McGrath, *A Passion for Truth: The Intellectual Coherence of Evangelicalism*, InterVarsity, Downers Grove, IL, 1996, s.22.

¹³⁶ McGrath, a.g.e, 1996, s.22

yapmak *Conversionism* (dönüşüm) hayatların değişime ihtiyacına olan inanç, *Activism* müjdeleme etkinliğinin ifadesidir.¹³⁷

Evanjelikalizmin teolojik özelliklerini Quebedaux üçe indirmiştir. Buna göre Evanjelikalizm üç ana teolojik prensibi ortaya koyan bir Hristiyanlık Okulu olarak tanımlanabilir. Bunlar, inanç ve uygulama konularında Kutsal Metinlerin tam güvenilirliği ve nihaî otoritesi, günahtan kurtaran İsa Mesih'e kişisel olarak iman etmenin zorunluluğu ve bunun sonucunda Tanrı olarak O'na bağlılık, günahkârların İsa'ya döndürülmesindeki aciliyet şeklinde sıralanabilir.¹³⁸ Kutsal Kitap merkezcilik İsa merkezli iman ve Aktif Evanjelizm Quebedaux'un Evanjelik çerçevesini oluşturur. Bu öncelik sınıflamalarla karşılaştırıldığında daha dar kapsamlı olarak görünebilir ancak Evanjelikalizmin temellerini barındırırlar.

Wells de benzer şekilde üçlü bir tanımlamayı ortaya koymuştur. Buna göre:¹³⁹

1. Evanjelikler Kutsal Kitabın eşsiz ilâhî ilhamına ve tamamen güvenilirliğine ve otoritesine inanırlar.
2. Evanjelikler Tanrının vaadi olan affetmesini, kurtarmasını, yargılamasını ve kendisiyle ilişki kurulmasını, biricik oğlu İsa'nın yaşantısı, ölümü, göğe yükselmesi temelinde sadece iman ile mümkün olacağına inanırlar.
3. Evanjelikler, kendilerini Hristiyanlığın büyümesi için gerekli görülen İncil çalışması, dua, diğer Hristiyanlarla arkadaşlık ve Evanjelizm de dâhil olmak üzere kutsal bir yaşamın arayışına ve disiplinlere adanmışlar.

Stott'a göre Evanjeliklerin sahip oldukları özellikleri vahiy, kurtuluş ve yeniden doğuş, yani Babadan gelen vahiy, oğul ile kurtuluş ve kutsal ruhla yeniden doğuştur. Diğer bütün Evanjelik esaslar Baba Tanrının insiyatifi, Oğul Tanrının kefareti, Kutsal Ruhun dönüştürmesi şeklinde sıralanan bu üç başlık altında kendisine uygun bir yer bulacaktır der.¹⁴⁰ Stott burada teslis benzeri bir Evanjelik

¹³⁷ Bebbington, a.g.e. 1989, s.3

¹³⁸ Richard Quebedeaux, *The Young Evangelicals: Revolution in Orthodoxy*, Harper & Row, New York, 1974, ss. 3-4.

¹³⁹ William W. Wells, *Welcome to the Family: An Introduction to Evangelical Christianity*, Inter-Varsity, Downers Grove, IL, 1979, ss.10-11.

¹⁴⁰ John Stott, *Evangelical Truth: A Personal Plea for Unity, Integrity & Faithfulness*, Inter-Varsity, Downers Grove, 2005, s.122

teoloji yapısı sunmaktadır. Bu sınıflandırma kişisel maneviyat gerçeği üzerine odaklanmaktadır.

Bolesch bu tanımını kendi Evanjelikalizm tanımına dâhil eder. Bir Evanjeliği doğru biçimde tanımlamak şu şekilde uygundur: Evanjelik, kutsal metinlerde belirtilen İsa'nın uzlaşma ve kurtarma çalışmalarının önemini ve merkeziliğini beyan eden kişidir. Birinin hayatında ve tecrübelerinde bu işin sonuçlarını kendine mal etme zorunluluğudur. Kaybolan ve ölmekte olan dünyaya haketmediği merhametin müjdesinin duyurulması aciliyetidir.¹⁴¹

Yukarıda görüldüğü gibi Evanjelikalizm çeşitli şekillerde nitelendirilmiştir. Halen aynı temel özelliklere sahip olmasına rağmen Evanjelikalizm bir metne dayanan tek tip, biçimsel itikadî bir hareket değildir. Evanjelikalizm İsa'nın kurtuluş müjdesini merkez alan bir harekettir. Tüm yukarıdaki nitelendirmelerde Evanjelikalizmi kurtuluş müjdesi inancından daha iyi özetleyen şey yoktur denilebilir.

2.1. Kutsal Kitap Merkezlilik

Evanjelik yapının ilk ayırt edici özelliği Kutsal Kitap merkezli olmasıdır. Evanjeliklerin İncile olan bağlılıkları, tüm manevî gerçeklerin Kutsal Kitabın sayfalarında bulunacağı inancının bir sonucudur.¹⁴² Biblisizm, Kutsal Metinlerin yeri ve içeriğine olan bağlılıktır. Bu, ilham, otorite ve manevî güç fikirlerinin gelişmesiyle birlikte Evanjelik geleneğine de yansımıştır. İncil, vahiy olan Tanrı Sözü olarak kabul edilir. İncil Tanrı'dan ilham aldığı için, Tanrı'nın yetkisini taşır. Bu nedenle, Kutsal Yazılar, hem inanç hem de pratik konularında bir Evanjelik için tüm dini otoritelerin üzerinde kabul edilir. Başka hiçbir belge bu özel otorite düzeyine sahip değildir.¹⁴³ Böyle bir Hristiyan pratiği, Kutsal Metinlerin önemine ilişkin doktrinel bir yapıyı yansıtır. Bu duruşun temeli Protestanlığın "Sadece Kutsal Kitap" ilkesidir. Evanjelikler İncil'in eşsiz bir Tanrı'nın sözü olduğuna inanır. Bu

¹⁴¹ Donald G. Bloesch, *The Future of Evangelical Christianity: A Call for Unity Amidst Diversity*, Helmers & Howard, Colorado Springs, 1988, s.17

¹⁴² Bebbington, a.g.e. 1989, s.12

¹⁴³ Richard Turnbull, *Anglican and Evangelical?* Continuum International Publishing Group, London, 2007, s.57

nedenle, diğer tüm doktriner ifadeler Kutsal Yazıların öğretilerine karşı test edilmelidir.¹⁴⁴ Eğer bir inanç Kutsal Kitapta yok ise o inanç ve uygulamanın dinden kalkması gereğine inanılır.

Evanjelistizm, vahyin İsa'nın şahsında gerçekleştiğine inanmakla birlikte, özellikle Kutsal Yazılarda var olduğuna inanmaktır. Bununla birlikte, Evanjelistler için İncil sadece otorite olmakla kalmaz, aynı zamanda net bir mesaj taşımaktadır. Evanjelist inancının vazgeçilmezi, yalnızca Kutsal Kitabın ve onun yetkisinin açığa çıkması değil, aynı zamanda herkesin erişebileceği açık bir mesaj ve müjde içermesidir.¹⁴⁵

Evanjelist hareketinin ilk yıllarında, inanç ve inanç meselelerini tartışmak için bir grup önde gelen Evanjelist bir araya gelmişlerdir. Bu ilk dönem liderler, Kutsal Kitap ile ilgili birçok tartışma yapmışlardır. 19 Ocak 1800'de, Topluluk, Kutsal Yazıların ilham kaynağını tartışmışlardır. İlk olarak, genel ilhamı yani belirli kelimelerin kişiler tarafından değil de Tanrı tarafından seçilip vahyedildiğini belirtmişlerdir. İkinci olarak, tarihin basit gerçeklerinin yazarın kendi tarzıyla ancak ilham altında yazıldığı sonucuna varmışlardır.¹⁴⁶ Bununla ilgili olarak Pavlus'un Tanrı'nın izni ile ve bu istikametle konuştuğunu, bunun da Kutsal Ruh'un sözlü ve genel ilhamı olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁷

Biblicism, Tanrının nihaî vahyi olarak kabul edilen İncil'e güveni ifade eder. Evanjelistler İncil'in içerdiği sosyal, fizikî, fen bilimi ile ilgili ifadeler dâhil güvenilir ve yanılmaz olduğunu tasdik ederler. Bu görüş kaynağını 16. ve 17. yüzyıl Luther Ortodoksisi'nden alır.¹⁴⁸ Son yüz yılda, birçok Evanjelist Kutsal Kitab'ın doğası ile ilgili inançları ifade etmek için "yanılmazlık" kelimesini kullanmışlardır. Kutsal Metinlerin ilham, otorite, özgünlük ve yeterliliği ile aynı zamanda Hristiyan inancında ve uygulamasında güvenilirliği konusunda güçlü, kendine güvenen, bir

¹⁴⁴ Timothy Larsen, Daniel J. Treier, *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s.7

¹⁴⁵ Turnbull, a.g.e. s.60

¹⁴⁶ A.g.e. s.62

¹⁴⁷ A.g.e. s.63

¹⁴⁸ Gary Dorrien, *The Remaking of Evangelical Theology*, John Knox Press, Louisville, 1998, s.21-28

Evanjellik uzlaşma vardır.¹⁴⁹ Bernard Ramm gibi ilâhiyatçılar, İncil'in Tanrının sözü olduğu anlayışına değinmişlerdir. İncil'in kurtuluş ve ahlâk içeren her şeyde tek yanılmazlığı görüşünü yaymışlardır.¹⁵⁰

Kutsal Kitap Evanjellik öğretilerin tek standardı olarak kabul edilir. McGrath'in belirttiği gibi Evanjelikalizm Kutsal Kitabın otorite ve yeterliliğine yaptığı vurgu ile nitelendirilebilir.¹⁵¹ Evanjelikalizm, bilim ve teknolojiyi kullanan, Kutsal Kitap merkezli teolojisi ile teolojik bir açıklık duygusu yaymaktadır. Nash'in belirttiği gibi Evanjellikler bilim kültür ve teknoloji ile savaşmamaktadırlar. Arkeolojiyi kullanıp İncil Arkeolojisini, psikolojiyi kullanıp Din Psikolojisi veya Evanjellik Psikolojiyi, kültürel çalışmalarla bağlamsallığı, biyoloji bilimiyle yaratılışın bilimsel açıklamasını, tıp ile biyo-etiki, dilbilim ile İncil'in günümüz diline çevrilmesini gerçekleştirmektedirler.¹⁵² Sanat ve teknolojiyi de Evanjellik amaçları doğrultusunda kullanmışlardır. Sözelimi edebiyat alanında, Evanjellik kitap ve eserlerin dağıtımını yapmışlardır. Film endüstrisini kullanarak dinî filmler üretmişler, gazete dergi ve Evanjellik radyo ve televizyon programları ile medya sektörüne girmişlerdir. Evanjelikalizm bilişsel ve iletişimsel anlamda bilim ve teknolojiyi kullanmaktadır.

Bununla birlikte Evanjellikler apolojetik (dini savunma) ile meşgul olmalarına rağmen onların İncil'i kullanmaları daima kerygmatic (vaaza yönelik) ve biosantrikdir (canlı merkezli).¹⁵³ Akademik uğraşları İncil'in hayatları değiştirme ve kurtarma amacına yöneliktir. Evanjellikler belli bir düşünce ekolünü savunmak veya yorumlamakla meşgul olmazlar, ancak İncil'i tebliğ ederler. Tanrının Krallığı'nda insanların kurtuluşa erebilmeleri için İncil'deki kurtuluş müjdesinin duyurulması ile ilgilenirler. Evanjellik İncil yorumu genellikle canlı merkezli bir yorumdur örneğin yeniden doğma, kurtuluş, yeni bir hayat yaşama, Hristiyan yaşam şekli, arkadaşları

¹⁴⁹ Larsen ve Treier, a.g.e. s.7

¹⁵⁰ Dorrien, a.g.e. 1998, ss.21-28

¹⁵¹ Alister E. McGrath, "Evangelical Theological Method: The State of the Art" *Evangelical Futures*, ed. John G. Stackhouse, Baker, Grand Rapids, 2000, s.28

¹⁵² Ronald A. Nash, *Evangelical Renewal in the Mainline Churches*, Crossway, Worchester, IL, 1987, s.167

¹⁵³ John Jefferson Davis, *The Foundation of Evangelical Theology*, Baker Book, Grand Rapids, 1984, s.43

sevme, vefakârlık gösterme, sosyo-ahlâkî dönüşüm ve ilgili şeyler üzerine odaklanılmaktadır.¹⁵⁴

İncil, Evanjelikler açısından, tüm teolojik inançlarını savundukları otorite ve Hıristiyan pratiklerinin temel bir bileşeni olarak doktrinlerinin merkez noktasını oluşturur. Evanjelikalizmde yaygın bir adanmışlık örneği de günlük İncil okuma uygulamasıdır. Düzenli ve özel İncil okunması genç-yaşlı, yeni-eski tüm inançlı okuryazar topluluk için beklenir. Kutsal Kitab'ın sistematik okunması amacıyla Evanjelikler için sayısız kılavuz yazılmıştır (İncil'i okumak için yıllık plânlar buna bir örnektir). Buna ilâve olarak, Evanjelikler, vaazları genellikle toplu ibadetinin en yüksek noktası olarak görürler. Genelde vaazın, belirli bir Kutsal Kitap metninin bir parçası veya İncil'in belirli bir konu hakkında söylediklerinin bir ifadesi olmasını beklerler.¹⁵⁵

Evanjelikler İncil çalışması için genellikle küçük gruplarda veya Pazar Okulu sınıflarında yapılır. Evanjelik manevî oluşum sıklıkla Kutsal Kitap bölümlerinin ezberlenmesini içerir. Ulaşılmayan insan gruplarına yönelik Evanjelik misyonerlik çalışması, Kutsal Kitabın diğer dillere çevirisine öncelik verir.¹⁵⁶

2.2. Çarmıh Merkezlilik

Evanjelik yapının ikinci ayırt edici özelliği de Çarmıh merkezliliğidir. Crucicentrism, İsa'nın çarmıha gerilmesini ifade eder. Tek kurtuluş yolu olarak sunulan İsa'nın günahlara kefarete için haçta ölümü inancına dayanır. Bu olaya özel bir önem yüklenir. Çarmıh sembolden fazlasını ifade etmektedir. İnsanı Tanrıdan uzaklaştıran asli günahı kurtulmanın ön koşulu İsa'nın ödediği kefarete inanmaktır. Evanjelik inanca göre asli günah insanın hiçbir iyi ameli ile affettirilemez, ancak İsa'nın ödediği bedele kişinin iman etmesiyle bu günahı kurtulur. Bu nedenle İsa ve çarmıh Evanjelik Teolojinin daima merkezindedir.¹⁵⁷ İsa'nın çarmıhta ölmesi, insanların günahları için kurban olduğu anlamını taşır.

¹⁵⁴ Robert E. Webber, *Evangelicals on the Canterbury Trail: Why Evangelicals Are Attracted to Liturgical Church*, Morehouse-Barlow, Wilton, CT, 1985, s.169

¹⁵⁵ Larsen ve Treier, a.g.e. s.6

¹⁵⁶ A.g.e. s.7

¹⁵⁷ McGrath, a.g.e. 2000, s.31

İnsanlığın kurtuluşu için İsa'nın çarmıha gerilmesinin gerekli olduğu anlayışı vardır. Bütün Evanjelikler Mesih'in çarmıhtaki ölümünü Tanrı'yla olan tek umudunu, plânı ve uzlaşmayı mümkün kıldığı konusunda hemfikirdirler. Evanjelikler için, İsa ve Çarmıh olayı İncil'in merkezinde yer almaktadır.¹⁵⁸

Çarmıh uzlaşma ve bağışlanma yeridir. İsa ölmek için doğmuştur. Mesih'in başkalarının yerine ölümü normal bir Evanjelik inancıdır. Ancak herkes için mi, yoksa sadece seçilmişler için mi öldüğü tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte, bazı inançların farklılıklarına rağmen Evanjelikler çarmıhı merkez almışlardır.¹⁵⁹

Çarmıh, Evanjelikalizmin belirleyici özelliklerinden biridir. Aslında, Evanjelik tanıklık ve kimliğe işaret eden çarmıh özel bir doktriner anlayıştır. İsa Mesih'in çarmıhta tüm günahkârların yerini alması (ikâme) ve günahı yüklenmesi, Baba'nın öfkesi nedeniyle kendisinin ceza çekmesine vurgu yapılır. Evanjelik geleneğin bu merkezî özelliği, hareketin Reform mirası ile ilgilidir. Evanjelikler için çarmıh anlayışı inananların kişisel yaşamlarında etkili olan Tanrı'nın lütfunu ve affediciliğini ve uzlaşmasını belirtir.¹⁶⁰

Luther'e göre, çarmıh aracılığıyla aklanma sağlanmıştır. Kefaretin gerçekleştiği yer, Tanrı'nın kendisini açığa çıkarması, acısı ve ıstırabında değil, kendisini nasıl ortaya çıkardığıdır. Calvin'e göre, Mesih çarmıha gerildiğinde, kendisini cezaya maruz bırakmıştır. Bu ceza günahlarından dolayı başkalarına ait iken çarmıh aracılığıyla günahkârlardan ceza kaldırılıp İsa'ya devredilmiştir. Böylece Mesih bütün günahları yüklenmiş ve insanlar ise onun saflığını almışlardır. İsa'nın Kurbanı yoluyla Tanrı'nın gazabı giderilmiştir. Calvin'i takip eden Whitefield'in savunduğu gibi Mesih sadece seçilmişler için mi ölmüştür? yoksa Wesley'in görüşündeki gibi kurtuluş tüm insanlık için midir? soruları üzerinde çok tartışma çıkmıştır.¹⁶¹ Çarmıh konusundaki Evanjelik anlayış, günahların affedilmesinin kesinliği konusunda kişisel ve bireysel bir garanti sağlayan güvence doktrini ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, ilk dönem Evanjelikler, kefaretin neden etkili

¹⁵⁸ Larsen ve Treier, a.g.e. s.9

¹⁵⁹ Turnbull, a.g.e. s.59

¹⁶⁰ A.g.e. s.65

¹⁶¹ A.g.e. s.66

olduğuna dair ortak bir teolojik uzlaşma sağlamıştır. Buna göre, Kefaret umudun temeli, İsa'nın ölüm cezasını insanların yerine üstlenmesi olmuştur.¹⁶² Ezici bir biçimde, Evanjelikler, İsa'nın çarmıhtaki kefareti, başkalarının yerine geçme olarak görmüşlerdir. Çarmıha gerilmiş İsa'nın kurban olması: bizim yerimize ölmek, günahın bedelini ödemek ve kötülüğü yenmek, bu yolla Hristiyanları Tanrı ile uzlaştırmak anlamına gelmektedir.¹⁶³ Evanjelik teolojide İsa'nın kefareti dair kalıcı bir İncil bilgisinin var olduğu iddia edilir. İncille ilgili çoğu Hristiyan bilim adamı, başkasının yerine, ikame edici kefareti temasının tüm Kutsal Kitap boyunca geçtiği konusunda hemfikirlerdir.¹⁶⁴ Örneğin İshaya Peygamber, Mesih'ten bahsederken “acılarımızı o yükledi... canını suç sunusu olarak sundu... onların suçlarını O üstlendi” demiştir.¹⁶⁵ Pavlus ise:

“Tanrı insanları İsa Mesih’e olan imanlarıyla aklar. Bunu, iman eden herkes için yapar. Hiç ayırım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı’nın yüceliğinden yoksun kaldı. İnsanlar İsa Mesih’te olan kurtuluşla, Tanrı’nın lütfuyla, karşılıksız olarak aklanırlar. Tanrı Mesih’i, kanıyla günahları bağışlatan ve imanla benimsenen kurban olarak sundu. Böylece adaletini gösterdi. Çünkü sabredip daha önce işlenmiş günahları cezasız bıraktı. Bunu, adil kalmak ve İsa’ya iman edeni aklamak için şimdiki zamanda kendi adaletini göstermek amacıyla yaptı” demiştir.¹⁶⁶

Yerine geçme-ikâme, ceza ve kurbanın teskin edici vurgusu ile çarmıhla örneklendirilen güvence doktrini ile bireysel bağışlama ve kefaretin bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Çarmıh olmadan Hristiyanlığın varlığından söz edilemez. İsa Mesih, Evanjelikalizmin manevî merkezidir. Temel olarak bunun nedeni, çarmıh olayı ile bağışlayan Mesih’tir, ama aynı zamanda günahkârın Mesih’e ve Mesih için dönüştürüldüğü içindir. Evanjelikler için Mesih ile olan ilişki, bireysel teslim olma, itaat, ibadet ve öğrencilik içeren kişisel bir ilişkidir. İlişki dua ile belirgin hale gelir. Evanjelikler için Mesih her şeyi ve herkesi içine alan bir şeydir. Evanjelikler için öğrenci olma, Kutsal Yazılardaki Mesih’e ve Tanrı’nın Sözü’ne itaat etmeyi içerir.¹⁶⁷

¹⁶² Turnbull, a.g.e. s.67

¹⁶³ Larsen ve Treier, a.g.e. s.8

¹⁶⁴ Donald G. Bloesch, *Essentials of Evangelical Theology Volume I: God, Authority and Salvation*, Harper, San Francisco, 1982, ss.148-149

¹⁶⁵ İshaya 53:4-10-11,

¹⁶⁶ Romalılar 3: 22-26,

¹⁶⁷ Turnbull, a.g.e. s.68

Evanjellik teoloji ve dinî yapının özü İsa'nın merkeziliğidir. Evanjellik inanç, misyon, İncil merkezilik ve yenileyici dindarlığın hepsi İsa'ya adanmanın ve imanının özünün bir sonucudur. Evanjellikalizm ayırımcı mezhepsel bir hareket değil, İsa merkezli Hristiyan kimliğinin şekillenmesine lokomotif bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece öğretilerinde ve dinî hayatlarında İsa merkezli Evanjellik Baptist, Evanjellik Luteryen, Evanjellik Pentakostçu, Evanjellik Anglikan, Evanjellik Katolik gruplar mümkün olmaktadır. Bu tür İsa merkezilik, günlük hayatta İsa'yı sevmeye merkezli uygulamalara yol açmaktadır. Evanjellikler her zaman İsa'nın hayatındaki sevgi ve şevkati yansıtmayı istemektedirler. İsa merkezli ruhçuluk mistik bir tutku değil ancak sevginin gerçek günlük hayat şeklidir. Evanjellikler, İsa dışında başka bir kurtuluş şekli, O'nun dışında teolojik merkez, gerçek kimlik ve ikrar olmadığı konusunda net ve katıdırlar. Bu nedenle Evanjellikalizm gerçek bir müjde hareketidir. Grenz'in yorumuna göre:

“Evanjellikler çağı İncilin efendisi İsa Mesih'le kurtuluşa ermek için O'nunla karşılaşma tecrübesine iman görüşünü gönülden desteklemektedirler. Bu karşılaşma kişiye kimlik kazandıran bir olaydır. Mesih vasıtasıyla Tanrı, inananlardan birleşik bir cemaati tesis eder. İncilin efendisi ile İsa yoluyla karşılaşma Hristiyan kimliğinin esasıdır.”¹⁶⁸

Evanjellik mesajın özü, İsa'nın şahsi kurtarıcılığını kabul etmeden kurtuluş ve ümidin olamayacağı düşüncesidir. Evanjellikler müjdeyi yani İncili yayma ile meşguldür. Noll'un dediği gibi Evanjellik dini her zaman müjde dini olmuştur.¹⁶⁹ Stott Evanjellik kimliği şu şekilde tanımlar: “Evanjellikalizmin ne olduğunu araştırırken kurtuluş müjdesinden başlamamız kaçınılmazdır. Hem Evanjellik teoloji, hem de Evanjelizm faaliyetinin anlamı ve önemi müjdeden çıkmıştır.”¹⁷⁰

Evanjellikalizmin Evanjelizm anlayışı kurtuluş ve umudun sadece İsa Mesih'te olduğunun yayılmasıdır ve bunun ilânıdır. İsa'ya imanla kurtuluş ikrarı çarmıh merkezli ve İsa'nın nüzulü merkezlidir. Yani İsa çarmıha gerilmesiyle insanların günahlarına kefarete olma tutkusunu vurgulamıştır. Parousia yani İsa'nın

¹⁶⁸ Stanley J. Grenz, *Renewing the Center: Evangelical Theology in a Post-Theological Era*, 2nd ed. Baker Academic, Grand Rapids, 2006, s.202

¹⁶⁹ Mark A. Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, InterVarsity, Downers Grove, 2004, s.16

¹⁷⁰ Stott, a.g.e. s.25

nüzulü insanlık için kurtuluş umudunun gerçekleşmesidir. İsa'nın nüzulü ile ilgili vurguda Bolesch, İsa'nın şan ve şerefle ikinci kez geleceği ve sonsuz krallığı kuracağına işaret eder.¹⁷¹ İnsanlığın kurtuluş umudu olan Mesih merkezcilik Evanjelikalizmde Kristolojik imanın özünü oluşturur. Bu şekildeki kurtarıcı merkezli iman ise İsa merkezli maneviyatla güçlenmiş bir hayat tarzını oluşturur ki bu hayat tarzı tüm Evanjelikler için bireyseldir ve beyana dayalıdır. Yani kişisel yaşanan hayat ve başkalarının tanık olduğu hayatı oluşturur. Evanjelikalizm Kutsal Ruh'la desteklenerek güçlendirilmiş İsa Mesih'e iman etmektir.¹⁷²

2.3. Dönüşüm veya Yeniden Doğuşculuk

Evanjelic yapının üçüncü ayırt edici özelliği Kutsal Ruhun yardımıyla dönüşüm vurgusudur. Dönüşüm, inananın günlük hayatına etki eden, onun yaşam tarzını değiştiren Tanrı tecrübesine olan vurguyu dile getirir. Grenz'in tanımıyla dönüştürücü dindarlık Evanjelikalizmin asıl ayırt edici özelliğidir. Zaman zaman Evanjelic teolojiye şekil vermiştir.¹⁷³ “Yeniden doğmalısın” sözü yaygın bir Evanjelic klişedir, o kadar ki Evanjelikler yeniden doğmuş Hristiyanlar olarak adlandırılırlar. Evanjelikler dönüşüm mantığı ile laiklikten veya ateizmden Mesih merkezli Ruhla güçlendirilmiş bir hayata veya İsa ile daha derin bir ilişkiye doğru dönerler. Weber'in belirttiği gibi “Evanjelic ruh, insan ve kültüründe değiştirici etkisi olan Mesih inancına içsel, hırslı ve şevkli bir kişisel sadakattir ve dönüşümün esas misyonel alanı dünya olmasına karşın kiliseler de bunun dışında tutulmamıştır.”¹⁷⁴

Conversion (dönüşüm) kelimesi aslında “din değiştirme” anlamında kullanılır. Hristiyanlar için kullanıldığında günahkâr bir insanın Tanrıya doğru dönüşü veya döndürülüşü anlamına gelir. Bu dönüşüm, hayatın doğaüstü bir tecrübeyle değişmesidir. Çoğu Evanjelic için bu tek ve ani bir olayken Evanjeliklerin küçük bir kısmı ise bu değişimi zamana yayılan bir değişim olarak görürler.

¹⁷¹ Donald G Bloesch, *The Evangelical Renaissance*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1973.s. 5

¹⁷² Bloesch, a.g.e.1973, s.46

¹⁷³ Grenz, a.g.e. s.47

¹⁷⁴ Robert E. Webber, *Common Roots: A Call to Evangelical Maturity*, Zondervan, Grand Rapids, 1978, s.17.

Dönüşüm çağrısı kurtuluş müjdesinin içeriği olmuştur. Vaizler dinleyenlerini, günahlarından tövbe edip Mesih'e iman ederek geri dönmelerini söyleyerek uyarmaktadırlar. Bir dönüşümün mezhep farklılıklarının çok üstünde ve daha büyük öneme sahip olduğuna inanılır. Dönüşüm ile kişiler farklı bir mânevi deneyim geçirdiklerini ifade etmekte, bu yolla kişinin günahları affolunmakta, tarifsiz bir rahatlama duygusu yaşanmaktadır. Bazı dönüşümlerde kişi İsa'yı görmekte ve onunla konuşmaktadır.¹⁷⁵

Dönüşüm, temel teolojik inançlarla bağlantılıdır. Bu noktada, Evanjelikler, bir kişinin imanla aklanabileceğine inanırlar. Çünkü insanlar günahkârlıkları nedeniyle Tanrı'ya yabancılaşır, kurtuluşa ermeleri için yapabilecekleri hiçbir şey yoktur. Tüm insan hareketleri, hatta iyi ameller bile günahlar nedeniyle lekelenir, öyle ki Tanrı indinde bu kişinin mükâfat kazanmasının imkânı yoktur. Dolayısıyla kurtuluş Tanrı'nın insana inayetidir, asla kazanılan bir şey değildir. Tek kurtarıcı olarak İsa Mesih'e güvenilmelidir. Luther'in üzerinde durduğu gibi, kurtuluş amellerle değil, imanla elde edilir.¹⁷⁶

“Kurtuluş Güvencesi” doktrini, dönüşümle yakından ilişkili olan bir doktrindir. Evanjeliklere göre, bir kişi Tanrı'nın armağanı olarak kurtuluşa erdiğinde Tanrı kişiye bunu bildirebilir. Jonathan Edwards'a göre dönüşüm, Tanrı'nın gücünün büyük ve görkemli bir eseridir. Bir kerede kalbi değiştirmek ve ölü ruhu canlandırmaktır.¹⁷⁷ Bu fikir Wesley ve takipçilerine özgü değildir, çünkü bu, Calvinist gelenekteki Evanjelikler arasında da yaygın bir düşüncedir. Evanjelikler Tanrının “kuruluş güvencesine” genellikle dönüşüm deneyiminin eşlik ettiğine inanmaktadırlar. Diğer bir konu ise dönüşümün kimin tarafından yapıldığıdır. Ortodoks Öğretiye göre, gerçek dönüşüm Kutsal Ruh'un eseridir.¹⁷⁸ Kutsal Ruh, Tanrı'dır. Tanrıdaki üçüncü kişi olarak, her inanana dönüşüm konusunda nüfuz eder ve inananın kutsal bir yaşam sürdürmesini; iktidara tanıklık etmesini ve İsa Mesih için çalışmayı sağlar.¹⁷⁹ İsviçre'de 150'den fazla ülkeden liderin katılımıyla,

¹⁷⁵ Bebbington, a.g.e.1989,s.5

¹⁷⁶ A.g.e. s.6

¹⁷⁷ A.g.e. s.7

¹⁷⁸ A.g.e. ss.7-8

¹⁷⁹ Elçilerin İşleri 5: 3–4; Matta 28:19; Elçilerin İşleri 1: 8,

herhangi bir hareketin veya örgütün standartlarına göre olağanüstü derecede küresel bir toplantı olan 1974 Lozan Uluslararası Dünya Evanjelizasyonu Kongresinde yayınlanan bildirinin bir maddesinde, Kutsal Ruhun önemini vurgulamışlardır. İnanışa göre Baba Tanrı, Oğluna tanıklık etmesi için Ruhunu göndermiştir dolayısıyla, onun şahitliği olmadan insanların şahitliğinin önemi yoktur. Günahın mahkûmiyeti, Mesih'e iman, yeniden doğuş ve Hristiyanlığın gelişmesi Kutsal Ruh'un eseridir. Dahası, Kutsal Ruh Misyoner ruhudur; bu nedenle Evanjelizm kendiliğinden Ruhla kuvvetlendirilmiş bir kiliseden yükselmelidir. Misyoner kilisesi olmayan bir kilise, kendisiyle çelişir ve Ruh'u söndürür. Dünya çapında Evanjelizasyon, ancak Kutsal Ruh, Kilise'yi hakikat, bilgelik, inanç, kutsallık, sevgi ve güçle yenilediğinde mümkün olacaktır. Bu nedenle tüm Hristiyanlar, Tanrı Ruhu'nun kendilerini ziyaret etmesi bu yolla Kutsal Ruhun sonuçlarının tüm insanlarda ortaya çıkabilmesi ve tüm hediyelerinin Mesih'in bedenini zenginleştirebilmesi için dua etmektedirler.¹⁸⁰

Packer'a göre Kutsal Ruh en başından beri yani Tanrı'nın insanlara gerçeği anlamaları için rehber göndermesinden bu yana hep faal olmuştur. Kutsal Ruh, tedricen kilisenin ne olabileceği ve ne olması gerektiğini ortaya koyar. Kilisenin ilk yapısına dönmesi için yeniden yapılanma işine rehberlik eder bununla birlikte kilise dinî hareket fenomenlerini tarihsel olarak yanlış anlamıştır. Kurumsal yapıya karşı bu hareketleri tehdit olarak görmüştür. Sonraları bu harekete dâhil olanlar kendi tehlikeleri ile yok olmuşlardır. Kilise bu dinî hareketleri ilerde yapılacak yenileme hareketi için bir yapı taşı olarak görmek yerine reddetmiştir.¹⁸¹

Evanjelistizmde dönüşümle derin ruhsal bir yeniden doğuş amaçlanır. Bu ruhsal yeniden doğuş gerçek bir tövbe ve İsa'yı tek kurtarıcı kabul etmenin ardından gerçekleşir. Bu, sığ mezhepsel teorik bir tasdik veya dinî hüküm değildir. Tüm Evanjelistler kurtuluş müjdesinin iddialarının kişisel deneyimsel şekilde tahsisine olan ihtiyacı güçlü bir şekilde vurgulamaktadırlar.¹⁸²

¹⁸⁰ Larsen, a.g.e. s.10

¹⁸¹ J.I. Packer, *Fundamentalism and the Word of God: Some Evangelical Principles*, Eerdmans, Grand Rapids, 1972, s.48

¹⁸² Richard Mouw, "Evangelical Ethics," *Where Shall My Wond'ring Soul Begin?*, ed.Mark A. Noll ve Ronald F.Thiemann, Eerdmans, Grand Rapids, 2000, s.72

Yeniden doğuş için dönüşüm ihtiyacı, her zaman Evanjelik inancın merkezinde yer almıştır. Bu, “Canlanma” zamanında Wesley’in dönüşüm hikâyeleriyle kendini göstermiştir. Günahkârın yaşamı ve yüreğinde dönüşüm, önemli konulardan biri olmuştur. Dolayısıyla dönüşüm için vaaz verme, dönüşüm beklentisi ve dönüşüm arzusu, Canlanma döneminin temel özelliklerindendir.¹⁸³ Evanjelikler, döndürülmüş insanlardır, yeni inanca döndürülürler, fakat aynı zamanda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak Tanrı ile yeni bir aile ilişkisine doğmuşlardır. Evanjelikalizm’in manevî işareti, Tanrı ile olan ilişkinin Kurtarıcı ile kişisel bir ilişki olarak belirlenmiş olmasıdır. Bu bir samimiyet, sevgi ve itaat ilişkisi olarak tanımlanır.¹⁸⁴

Bebbington’un “dönüşümcülüğü” ve “aktivizmi” sıklıkla ayrı ayrı tartışılan özelliklerdir. Onları birleştiren tema, Kutsal Ruh aracılığıyla bireylerin yaşamlarında görülen Tanrı’nın eseridir. Kutsal Ruhun çalışmalarına yapılan vurgu, yalnızca Wesley ve Whitefield’in ilk kuşağında değil, her zaman Evanjelik Hristiyan yaşamının ayırt edici bir işareti olmuştur.¹⁸⁵ Dönüşüm hem bireysel hem de kolektiftir. Hayat değişmiştir. Yeni doğum beraberinde, Tanrı’nın yargısının tanınması, bir gün Mesih’in dünyaya dönüşü ve Kutsal Kitaptaki tüm milletlere müjdeyi yayma emri gibi bir sorumluluk duygusu getirir.¹⁸⁶

2.4. Aktif Müjdecilik veya Evanjelizm

Evanjelik yapının son ayırt edici özelliği Aktif Müjdeciliktir (Aktivizm). Aktivizm terimi, birinin inancını diğerleri ile paylaşmanın önemini ifade eder. Jonathan Edwards’ın belirttiği gibi, kişiler, kendi dönüşümlerinden sonra, başkalarının dönüşümü için büyük bir istek duymaktadırlar.¹⁸⁷ Hristiyan bu dünya ile ilgili olmalıdır. Bunun ilk şekli Hristiyan inancını dünyaya yaymaktır. Bu yayma işlemi dua etmeyi, şahit olmayı, Evanjelizm ve Misyonerlik işlerini kapsar. Kurtuluşa İsa’ya iman ile ulaşılacağından onunla İnsanları tanıştırmak gerektiğini düşünürler.

¹⁸³ Turnbull, a.g.e. s.56

¹⁸⁴ A.g.e. s.61

¹⁸⁵ Larsen ve Treier, a.g.e. s.9

¹⁸⁶ Turnbull, a.g.e. s.61

¹⁸⁷ Bebbington, a.g.e.1989, s.10

İncil'in faaliyetle ifade edilmesi aktivizmdir. İncil vaazı burada önem arz eder. Aktivizm aslında dönüşümün bir sonucudur. Kendisinin değiştiğini gören kişiler başkalarını da değiştirmek için uğraş verirler.

Dönüşüm hayatları değiştirdiği için yeni inananların çeşitli şekillerde aktif olması beklenir. Kendi ahlâkî yaşam tarzını değiştirmek, başkalarının ahlâkî yaşam tarzını değiştirmek ve inancı yaymak, yapılması beklenen faaliyetlerdir. Evanjelik rahiplerin bu konudaki yoğun çalışmaları oldukça kayda değerdir. Sosyal yardım faaliyetleri Evanjelik aktivizmin faydalandığı diğer bir konudur.¹⁸⁸ Evanjelikalizm, din adamı olan ve olmayan kişilerin belirgin olduğu bir gelenektir. Bu aktivizm, örneğin, kölelik ticaretini kaldırmak ve yoksullara yardım etmek gibi faaliyetleri içeren bir sosyal eylem geleneği üretmiştir. Evanjelik aktivizminin en belirgin biçimi Evanjelizmdir. Evanjelikler, her bireye müjde'yi duyma fırsatı verilmesi ve onu kabul etmeleri konusunda gayret edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar.¹⁸⁹

İncil'in verdiği Büyük Görev, Evanjelik hareketin misyon ve Evanjelizm faaliyetlerini oluşturur. Bu beyana dayanan kurtarma faaliyeti belli bir mezhebe veya kuruma özgü değil, misyon olarak birleştirici ve diğer gruplarla işbirliğine açıktır.¹⁹⁰ Çünkü Evanjelikalizm bir dinî guruba özgü hareketten çok ortak misyon hareketidir. Misyon veya misyonu yerine getirme, Hristiyanların ortak amacı olmuştur.¹⁹¹

Stackhouse, Evanjelizmin önemi kabul edilmedikçe Evanjelik olunamaz demiştir. Billy Graham'ın Evanjelistik gezilerinde olduğu gibi dinî gruplar öncelikle misyonel işbirlikleri olarak, sonrasında ise misyon ve kilisenin dinî etkileşimin bir sonucu olan arkadaşlık olgusu nedeniyle eğitici olarak kabul edilirler. Evanjelikalizm, Hristiyan misyonunun ortak hareketi olduğundan mezhepsel

¹⁸⁸ Turnbull, a.g.e. ss.56-57

¹⁸⁹ Larsen ve Treier, a.g.e. s.11

¹⁹⁰ Pete Ward, "The Tribes of Evangelicalism," in *The Post- Evangelical Debate*, ed. Graham Cray, vd. SPCK, London, 1997, s.27 ss19-34

¹⁹¹ Ronald H. Nash, *Evangelicals in America: Who They Are, What They Believe*, Abington, Nashville, 1987, s.27

engelleri aşmıştır. Onun mezhepler üstülüğü dini grupları işlevsel olarak birleştirmekte, böylece cemaati canlandırıcı bir özelliğe sahip olmaktadır.¹⁹²

Misyon, genel ve uluslararasıdır. Evanjelizm iletilen kurtuluş müjdesinin kendisidir. Bunu etkili bir şekilde yapmak Evanjeliklerin dinî gruplar arasında işbirliği yapmasını gerektirir. Bu, Evanjelik olmanın pratik bir ifadesidir. Bunun en eski örneklerden biri, 1804 yılında kurulan ve mezhepsel bölünme karşısında Evanjeliklerin, Kutsal Kitab'ın basılıp dağıtılması ortak görevi etrafında birleştiği İncil Cemiyetidir. Evanjelikler, kampanyalar, dernekler ve topluluklar etrafında bir araya gelmektedirler. Farklı dinî gruplar ararası işbirliği yapan misyoner topluluklar her zaman Evanjeliklerin arasından çıkmıştır.¹⁹³

Evanjelikler faaliyetlerinin Kutsal Ruh'un desteği ve aracılığıyla, gerçek dönüşümlere yol açacağına inanmaktadırlar. Bütün inananlar “Büyük Görev”e katılmaya çağrılır. Bu faaliyetler, dünyanın bir ucundaki Evanjelizm çabalarını desteklemek şeklinde küresel olduğu gibi yakın komşularla ve akrabalarla İsa'ya inanıp inanmadıkları hakkında konuşmak gibi yerel de olabilir. Evanjelikalizm sayısız Evanjelist ve misyonerlik organizasyonun ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁹⁴

¹⁹² John G.Stackhouse Jr, “Evangelical Theology Should Be Evangelical,” *Evangelical Futures*, ed. John G.Stackhouse Jr, Regent College Publishing, Grand Rapids, 2000, s. 54

¹⁹³ Turnbull, a.g.e. s.71

¹⁹⁴ Larsen ve Treier, a.g.e. s.11

İKİNCİ BÖLÜM

EVANJELİK HAREKET VE AMERİKAN SİYASİ HAYATI

1. AMERİKAN SİYASİ HAYATI VE DİN

Amerika'daki dinî yapıyı bilmeden siyaseti anlamak kolay değildir. Günümüze değin din, siyaset ve kültürün birbirleriyle olan ilişkisi Amerika'yı şekillendirmiştir. Amerikalıların çoğu kendilerini Hristiyan olarak tanımlamaktadırlar, ancak Amerikan Hristiyanlığı şaşırtıcı derecede çeşitlilik arz etmektedir. Yüzlerce farklı Hristiyan grubu bulunmaktadır ve hiç kimse veya hiçbir grup bütün Hristiyanları temsil ettiğini iddia edemez. Dahası, Hristiyanlıktan başka, Yahudiler, Müslümanlar Budistler, Hindular, Sihler, Zerdüşter ve birçok inanca bağlı olanlar ABD'yi dünyanın dinî açıdan en renkli ülkelerinden biri haline getirmiştir. ABD ayrıca laik hukuk sistemi ve materyalist popüler kültürü ile de ünlüdür, ancak bunların hiçbiri toplumun dinsel canlılığını azaltmamıştır.¹⁹⁵

Koloni döneminden (1607-1776) bu güne kadar din, Amerikan kültürünü şekillendirmede önemli rol oynamıştır. Fransız tarihçi ve düşünür Alexis de Tocqueville ABD'ye yapmış olduğu seyahatten sonra yazdığı “*Amerika’da Demokrasi*” adlı eserinde Hristiyanlık ve Amerikan kimliği arasında yakın bir ilişki olduğunu söylemiştir. O’na göre din, Anglo-Amerikan toplumunu ortaya çıkartmıştır ve ulusun bütün alışkanlıkları ve vatanseverlik duygusuyla karışarak topluma güç vermiştir.¹⁹⁶

Amerika’da din ve siyaset, Avrupalıların buraya koloniler halinde yerleşmelerinden günümüze değin birbiriyle ilintili iki kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenler Amerika’ya dinî ve siyasî baskılar, daha iyi bir ekonomik düzeye gelme isteği ve serüven duygusu gibi çeşitli nedenlerden gelmişler ve koloniler kurmuşlardır. Din, çoğu göçmen için buraya gelmede ana motive edici güç

¹⁹⁵ Religious Pluralism in the United States, s.2
https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf son erişim 21.03.2019

¹⁹⁶ Lee Marsden, *For God’s Sake: The Christian Right and US Foreign Policy*, Zed Books, London, 2008, s.13

olmuştur. Bu güç, sonrasında kolonilerin bağımsızlığa ulaşmalarında ve daha sonra birleşerek yeni bir ülke kurmalarında etkili olmuştur. Kuruluşlarından bağımsızlıklarına kadar geçen sürede Amerikan kolonileri Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmış, ancak krallık, kolonilerin iç işlerine çoğunlukla karışmamıştır.¹⁹⁷

Amerikan toplumunda dinî yapıyı şekillendiren şey çoğunlukla denizaşırı göçler olmuştur. Bu kıtanın Avrupalılar tarafından keşfi ve sonrasında buraya gelip yerleşen nüfus, beraberlerinde dinî kimliklerini de getirmiştir. 17. yüzyıl boyunca çoğunluğu Britanya olmak üzere, Fransa, Hollanda, Almanya, Belçika, İsveç, Finlandiya ve İspanya'dan göç eden çok çeşitli topluluklar, Kuzey Amerika'nın Atlantik Okyanusu sahili boyunca yerleşim yerleri kurmuşlardır. Buraya gelen gruplar genellikle çiftçi, esnaf ve zanaatkârlardan oluşan orta sınıf ve vasıfsız işçilerden meydana gelmiştir. Britanya'dan gelenler önceleri yoğun olarak New England ve Virgina bölgelerine yerleşmiş, daha sonra ise buranın güneyi ve batısına doğru yayılarak ileride ABD'yi oluşturacak olan 13 koloniyi kurmuşlardır. Yeni Dünya dedikleri bu toprakları dolduran Avrupalılar farklı Hristiyan geleneklerine sahiptiler. Bunlar, Anglikanlar, Puritenler ve Kuveykır'lardan oluşmaktaydı. Fransız Katolikleri ve Huguenotları, İspanyol Katolikleri, İsveçli ve Alman Luteryenler, Hollandalı Calvinciler ve az sayıda diğer dinlere mensup kişiler bu Yeni Dünya'ya yerleşmişlerdir.¹⁹⁸

İçişlerinde İmparatorluktan bağımsız olan Amerikan kolonilerinde, din ve yönetim konusunda farklı uygulamalar görülmüştür. Bunların bazılarında yönetim insanları tek bir kiliseye itaat etmeye zorlarken, din alanına karışmayan koloniler de mevcuttu. Güney koloniler genellikle Britanya İmparatorluğu'na bağlı resmi kilise olan Anglikan Kilise yapılanmasını benimserken, New England kurumları Püriten geleneğe bağlı yapılarıyla İmparatorluktan bağımsız bir görüntü sergilemişlerdir. Bu kolonilerin bir kısmında insanlar tek bir resmi kiliseye itaat etmeye zorlanırken, bir

¹⁹⁷ Richard A.Haris, Daniel J.Tichenor, *A History of the U.S. Political System: Ideas, Interests, and Institutions Vol I*, ABC CLIO, California, 2009, s. 99

¹⁹⁸ R. Murray Thomas, *God in the Classroom: Religion and America's Public Schools*, Praeger Publishers, Connecticut, 2007, s.23

kısmında yönetim, dini tamamen insanların vicdanlarını ilgilendiren bir konu olarak görmüştür.¹⁹⁹

Buraya göç edenlerin çoğunluğunun Birleşik Krallık vatandaşı olması, yeni kolonilerin ezici çoğunluğunun Protestan olması sonucunu doğurmuştur. Avrupa’da tasvip görmeyen, hatta baskılara maruz kalan dinî akımlar kendilerini bu topraklarda rahatça ifade ve ibadetlerini serbestçe icra etme imkânı bulmuşlardır. Bunun doğal sonucu olarak Hristiyanlar bu topraklarda oldukça yüksek bir sayıya ulaşmışlardır.

Şekil 1: Kuzey Amerika’daki 13 Britanya kolonisi.

Kaynak: <http://taxomita.com/us-colonies-map/> son erişim 05.04.2019

1.1. Kilise ve Devlet Ayrılığı

Kilise ve Devlet Ayrılığı, Amerikan sisteminde devlet ve dinî kurumların birbirinden bağımsız tutulması anlamına gelen bir kavramdır. Bu kilise devlet ayrılığının amacı, dinî ve dünyevî alanlar arasındaki sınırın devlet tarafından korunmasıdır. Amerika’da din ve siyasî hayat arasındaki ayrım 1791 tarihinde

¹⁹⁹ Orçun İmga, *Amerika’da Din ve Devlet*, Liberte Yayınları, Ankara, 2010, ss.84-86

anayasaya yapılan ve İlk Tadil denilen bir ekleme ile (*First Amendment*) sağlanmıştır. Bu ek maddelerin ilki olan “Dini Tesis ve Din Hürriyeti” maddesine göre “ *Kongre, bir dinin tesis edilmesine ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan...herhangi bir yasa yapmayacaktır*”²⁰⁰, yani devletin resmi bir dini yoktur, aynı zamanda devlet herhangi bir dinin ibadetine yasaklama da getiremez. Bu iki maddeye sırasıyla “dini tesis maddesi” ve “serbest icra maddesi” denir. Birinci Değişikliğin din maddelerinin her birinin ve bunların arasındaki ilişkinin kesin anlamı, hem yasal hem de akademik çevrelerde uzun zamandır devam eden ve yoğun biçimde tartışılan bir tartışmanın kaynağı olmuştur. Temel olarak, birlikte anılan dini tesis ve serbest icra maddeleri, ABD’deki dinî yaşamın pratik amaçlar için hükümet tarafından desteklenemeyecek ve düzenlenemeyecek olduğu anlamına gelir.²⁰¹ Bu kanun maddesi ile devletin resmi bir kilisesinin olması ve belli bir mezhebi desteklemesinin önü kesilmiştir. Devlet veya federal hükümet herhangi bir dini desteklemek üzere veya bir dini diğerine tercih edecek şekilde yasa yapamaz. Kişiyi kiliseye zorla gönderemez veya kiliseye giden kişinin gitmesini yasaklayamaz, bunun yanında kişiye bir inançla ilgili lehte veya aleyhte söz söylemesine zorlayamaz. Herhangi bir dinî faaliyet ya da kuruluşu desteklemek veya dini öğretmek ve uygulamak amacıyla herhangi bir miktarda vergi alınamaz. Devlet veya federal hükümet açık ya da gizli olarak herhangi bir dinî örgütün veya gurubun faaliyetlerine katılamaz.²⁰²

Amerika’daki çeşitli Protestan gruplarını devletin etkisinden korumak ve çok çeşitli dinî gruplara eşit mesafede olmak amacıyla bu ayrılık tesis edilmiştir.²⁰³ De Tocqueville, kilise-devlet ayrılığının, dinî kurumların siyasal kurumlardan tamamıyla farklı kalmasının Amerikan sistemine güç verdiğini düşünmüştür. Bunun yanında De Tocqueville, dinin devlet gücünden ayrılmasının demokrasinin bir gereği olduğunu

²⁰⁰ A.B.D. Türkiye Büyükelçiliği Resmi web sitesi,

<http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> s. 36, son erişim 28/04/2016

²⁰¹ Ted G. Jelen, “The Constitutional Basis of Religious Pluralism in the United States: Causes and Consequences”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 612, 2007, s.27, ss 26-41 <http://www.jstor.org/stable/25097927> son erişim 16.04.2019

²⁰² John F. Wilson, “Religion, Government and Power in the New American Nation”, ed. Mark A. Noll, Luke E. Harlow, *Religion and American Politics: From the Colonial Period to the Present*, OUP, New York, 2007, ss.80,81

²⁰³ İmga, a.g.e. s.49

da düşünmüş, uygarlığın iki unsuru olan din ve özgürlüğün Amerika’da uzlaşmış oluğunu ileri sürmüştür.²⁰⁴

Devletin dine müdahil olmaması, dinin Amerikan toplumu üzerindeki etkisinin azalmasına değil, aksine artmasına yol açtığı söylenebilir. Kilise ve din adamları toplum hayatında bağımsız ve güçlü bir konuma gelirken, Amerikan liberalizmi ve demokrasisi dinî özgürlükler ve geleneklerle zenginleşmiştir.²⁰⁵

ABD Anayasası’nın “İlk Değişikliği”nin, Kilise ve Devlet arasında bir ayırım duvarı oluşturduğu sık sık dile getirilmektedir. Bu anayasa hükmü, emsal ve pratik olarak birincil mevzuatta ayrıntılı bir şekilde sunulmuş ve test edilmiş çok sayıda yasal ve politik fikrin dinlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Mutlak ayrılık fikrinin tarihsel uygulamasında, dinin kişiselleştirilmesinin ötesine geçen daha karmaşık sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örnekler arasında sosyal hizmet sağlayan dinî kuruluşlara hükümet kaynaklarının sağlanması, dinî kuruluşların önemli vergi avantajlarına sahip olma hakkı, siyasî partiler ile dinî kuruluşlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi sayılabilir. Buna karşın Devlet, dinî ilişki, inanç veya uygulamaya dayalı bütün siyasî veya ekonomik imtiyaz, zorlama veya engeli teorik olarak reddetmesine rağmen, Anglo-Saxon Protestanizm’in kültürel izlerini korumakta ve yansıtmaktadır.²⁰⁶

1.2. Devletin Şekillenmesine Püriten Etkisi

Amerikan koloni döneminin, Amerikan kültürü, dinî öğretileri, devlet kurumları ve toplumun şekillenmesindeki payı büyüktür. Yeni devletin oluşmasındaki en önemli etki dinî inançlar ve sosyal davranışların bir karışımı olan Püritenlik olmuştur. Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) sırasında Amerikan vatandaşlarının % 75’i Püritenler oluşturmuştur. Geri kalan nüfusun yarısından çoğu ise Calvinist gruplara mensuptur. Püritenlik yoğunca bulunduğu New England dışında güney ve orta kolonilerde de belli bir etkiye sahip olmuştur.²⁰⁷

²⁰⁴ Marsden, a.g.e. 2008, s.13

²⁰⁵ Haris ve Tichenor, a.g.e. s.97

²⁰⁶ Nasar Meer, Tariq Modood, “Religious Pluralism in the United States and Britain: Its Implications for Muslims and Nationhood”, *Social Compass*, 82:4, 2015, s. 528 (ss526-540)

²⁰⁷ A. James Reichley, *Faith in Politics*, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2002, s. 54

Reform Hareketi sonrasında Avrupa’da kendini gösteren Protestan akımlar sonucu İngiltere’de ortaya çıkan bazı yapılar yönetimle çatışınca önce Hollanda’ya daha sonra Amerika’ya göç etmek mecburiyetinde kalmışlar ve burada kendilerine yeni bir dünya kurmuşlardır. İngiltere’den göç etmek zorunda kalan Püritenler birçok kişinin buraya gelmesinde öncü olmuşlardır. En önemlisi Püritenler, Amerikan toplumunun ve siyasal kültürün şekillenmesine neden olan güçlü yurttaşlık kurumları, ulusal misyon fikri ve reformcu içgüdüğü bu kıtanın yeni sahiplerine bırakmışlardır. İsimlerini “safaştırmak” anlamına gelen “purify” kelimesinden alan Püritenler, 1500 ve 1600’lü yıllarda İngiltere kilisesini Katolik unsurlardan arındırmak için yola çıkmışlar, kilisedeki bozulma ve gevşekliklere şiddetli şekilde karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda yerleşik düzenin din adamları ve siyasî elitler tarafından zulüm görmüşler sonrasında da kendileri gibi tasvip edilmeyen dinî hareketlere mensup kişilerle birlikte 1600’lerde gemilerle Amerika’ya göç etmişlerdir. Amerikan kolonileri başta farklı dinî grupları barındırmasına rağmen bu gruplar Püritenlere kucak açmış, onların görüşlerinden etkilenmişlerdir. Kolonilerin önde gelen entelektüelleri genellikle Püriten rahipler olmuştur.²⁰⁸

Amerikan siyasî geleneğine Püriten düşüncesindeki üç unsur etki etmiştir. Bunlar; Sözleşme (Ahit) teolojisi, İnsanın günahkârlığı ve seçilmiş İnsanlar düşüncesidir. Bu doktrinlerin her biri Püriten düşünürler ve takipçileri tarafından siyasal alanda uygulanmıştır. Sözleşme teolojisi, Amerikalıların hükümetlerine hangi koşullar altında itaat etmeleri gerektiğine karar vermelerine yardımcı olmuş, İnsanın günahkârlığı fikri istikrarlı bir devlet yapısının kurulmasına, seçilmişlik fikri ise Amerikalılar arasında kendilerinin dünyaya özel bir amaç için gönderildiği inancının yerleşmesine neden olmuştur.²⁰⁹

1.2.1. Sözleşme (Ahit) Teolojisi

Çoğu Amerikalı, vatandaşların vazgeçilmez olan haklarına ve özgürlüklere saygı duyan hükümetlere sadakatle bağlıdırlar, ancak, Bağımsızlık Bildirgesi’ndeki

²⁰⁸Robert B.Fowler,v.d., *Religion and Politics in America: Faith,Culture,and Strategic Choices*, Westview Press, Colorado, 2010, s.12

²⁰⁹Kenneth D. Wald, Allison Calhoun-Brown, *Religion and Politics in the United States*, Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2011, s. 41

temel özgürlükleri çiğneyen hükümetlere karşı gelme hakkına da sahiptirler. Vatandaşlar ve yöneticiler arasında, yöneticilerin uymaması durumunda anlaşmanın geçersiz hale gelmesi olan koşullu bağlılık fikri Amerikan siyasî düşüncesinin temel taşlarından biridir. Bu durum sözleşme teolojisinin bir yansımasıdır. Püriten anlayışın temelini oluşturan teolojik yaklaşımların en önemlisi sözleşme (ahit) teolojisidir. Püriten düşüncenin toplumsal örgütlenme ilkesi, sözleşmedir. Sözleşme Her iki tarafa da yükümlülükler koyan anlaşma anlamına gelir. Kutsal Kitapta geçen ahitleşmelerden birisi de Tanrı ve İbrahim peygamber arasında geçen ahitleşmedir. Bu ahite göre İbrahim ve Tanrı birbirlerine karşı yükümlüdür. Tanrı İbrahim'in varislerini ve İsrail halkını kutsayacak, buna karşılık olarak İbrahim de Tanrı'nın kendisinden istediği işleri yapacaktır.²¹⁰ Yorumu göre bu yükümlülük İbrahim'e emredilmemiş ancak Tanrı'yla bilinçli bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre İbrahim Tanrı için belirli şeyler yapacak, buna mukabil Tanrı da karşılığını verecektir. Bu sözleşmeden Püritenlerin çıkardığı sonuç şudur: Sözleşme zorla değil gönüllü bir anlaşma şeklinde olmuştur. Tanrının yükümlülüğü İbrahim'in varislerini kutsamadır. Kişiler burada daha değerli olan bir şey için elindeki imtiyazdan vazgeçmektedir. Tanrı sözleşmede hem taraf, hem de düzenleyen adına kefil olmaktadır. Püritenler ahit modelini tüm insanî kuruluşlara genişletmişlerdir. Bu anlaşma şekliyle kilise yeniden tanımlanmıştır. Kilise belirli bir coğrafyada otorite sahibi olan bir kurum olmaktan ziyade kurtuluş için seçilmiş olanların yani Tanrının aracılığını yapma görevini kabul eden, karşılığında da ebedî kurtuluş sözü alan kişilerin topluluğu olarak anlaşılmıştır.²¹¹ Püritenlerin benimsediği “sözleşme teolojisi”, “kralların ilâhi hakları” doktrinine karşı olmuştur. Püritenlere göre siyasî liderler yetkilerini doğrudan Tanrıdan almıyorlardı; bunun yerine Tanrı'yla sözleşen topluma dayanan hükümet modelini desteklemişlerdir. Püriten kiliseler kendini yöneten cemaate ait özerk kiliselerdi. Bu cemaat geleneği, kendi kendini yöneten cemaat yapısına benzer bir geleneğin oluşumuna zemin hazırladı. Yönetime herkes katılamıyordu. Sadece dinî olarak seçilmiş kabul edilen kilise üyeleri katılabilirdi. Kilise üyesi olabilmek için ise kişi kilise liderlerini kendisinin kurtulmuşlardan olduğuna ikna etmesi gerekirdi ki bu, nüfusun küçük bir bölümüne tekabül ederdi.

²¹⁰ Yaratılış 12:3,

²¹¹ Wald ve Brown, a.g.e. ss. 41-42

Bu yapı daha sonraları kendi kendini yöneten bir devlet yapısına dönüştü.²¹² Koloniciler ve kral arasındaki ilişki tanrı otoritesinde imzalanmış bir anlaşma ise, kontratın şartları ilahi otorite tarafından üstlenilmiş demektir. Vatandaşlar yöneticiye sadık kalmakla yükümlü iken yöneticilerin sorumluluk duygusuyla hareket etmeleri gerekirdi. Koloniciler anlaşmayı ihlal eden zorba olarak gördükleri için buna karşı gelmenin meşru olduğunu, hatta dinî bir yükümlülük olduğuna inanıyorlardı. Kayıtsız şartsız krala itaat edilmesi gerektiğini savunan düşünceye karşı Püritenler karşılıklı yükümlülüğü savunmaktaydılar. Sözleşme fikri kolonicilerin Büyük Britanya'ya olan bağlılıklarını sorgulamalarında sonra da Bağımsızlık Savaşıyla kopmalarında etkili olmuştur. Sözleşme toplum hayatına genişletildiğinde yönetim için temel oluşturuyordu. Püritenlerin bir kolu olan Pilgrimler (nonconformist, seperatist-ayrılıkçılar) Amerika'ya gittikleri Mayflower gemisinde Tanrı'nın kutsaması karşılığında Yeni Dünya'da İncil'e dayalı kutsal bir devlet kurmak için anlaşma yapmışlardı. Atlantığı geçerken Püritenler kendilerini o dönemin Tanrıyla ahitleşen yeni İsrail halkı, İngiliz yönetimini İsrailoğulların'ı Mısırdan çıkaran Firavun'u, Amerika'yı kendilerine vaat edilmiş topraklar, Kızılderilileri ise vaat edilmiş topraklardan çıkarılması gereken Kenanlılar olarak görüyorlardı. Ahit özgürce yapılan bir sözleşme olduğu için Amerikan Anayasası 13 eyaletin halkına sunuldu. Kutsal Ahite göre insanlar eğer kabul ederlerse tanrının kutsamasını vaat ederken benzer şekilde Anayasa, Birleşik Devletler halkına “adalet, düzen, refah ve özgürlük” vaat ediyordu.²¹³

1.2.2. İnsanın Günahkârlığı Fikri

Püriten teolojisine göre, Tanrı başlangıçta, ilk ebeveynlerimizin ilk günahı işledikleri zaman kaybettikleri kutsal prensipler ve eğilimlerle yaratmıştır. Bu ilk itaatsizlik eylemi, bir insanın bütün doğasından bir şekilde sapması ya da Tanrı hukukundan yüz çevirmesi ile sonuçlanmıştır. Âdem'in ilk günahı, İsa dışındaki her insanı onarılamaz biçimde lekelemiştir. Bu sebepten, insanların hem ilk doğruluk

²¹² Fowler, v.d., a.g.e. s. 13

²¹³ Wald ve Brown, a.g.e. s. 42

hem de ilk günahla işaretlendiğine inanmışlardır.²¹⁴ Püritenlere göre Adem tanrıya karşı günah işlemenin bedeli olarak ölümle sonuçlanan sıkıntı ve acı dolu bir hayata karşılık ebedî mutluluğu kaybetmiştir. İnsanoğluna iyilik ve kötülük arasında seçim yapması istenirse, insanın hep kötülüğü seçme eğiliminde olacağına inanan Püritenlere göre sadece Tanrı'nın seçimi ile kurtuluşa erenler (seçilmişler) Tanrı'nın inayetine kavuşabilir, geri kalanlar ise dünyada günahkâr olacaklar ve sonrasında ebedi azaba uğrayacaklardır. İnsan, tabiatı gereği doğuştan günahkâr ve bozulmuştur. Bu görüşe göre, hükümetler yanılabilen ölümlülerin eseri olduğuna göre, hiçbir hükümetin doğrulukla hareket etmesi beklenemez. Tam tersine, kendisini oluşturanların günahkârlığını yansıtan bir hükümet, yetkisini aşmaya meyilli olacaktır. Bu koşullar altında, hükümetin gücü sınırlı olmalıdır. Başka bir deyişle, hukuktan veya anayasadan kaynaklanan hiçbir yetki insan erdemine bırakılamaz. Bunun yanında hükümet kurtuluş için seçilmemiş kişilerin de eline geçebilir. Bu durumda sistem yönetenin tasarrufuna bırakılmamalıdır. İnsanı özünde günah işlemeye meyilli kabul eden bir anlayışa sahip olmaları nedeniyle Püritenler, yönetim ilkelerini yönetim gücü olan insana güvenmeme üzerine inşa etmişlerdir. Hükümeti kontrol altında tutmak için yetkiyi tek elde toplamamış birbirini denetleyen üç parçaya bölerek bir kontrol mekanizması kurmuşlardır. Bunun sonucu olarak da Birleşik Devletler başkanı yetki bölünmesinin üstesinden gelmek için ortak amaçlar uğruna yönetimin tüm kurumlarını seferber etmek, bir uzlaşma sağlamak durumundadır.²¹⁵

Püritenlerin, kamu yararı için kişisel günahları engelleme mantığı da Amerikan toplum yapısı için önemli olmuştur. Püriten öğretiyeye göre özgürlük, kişinin hoşuna giden şeyi yapma hakkı değil iyi ve doğru olan şeyi yapabilmektir. Toplumu yıkabilecek insani dürtülerin engellenmesi gereklidir. Püritenler toplumun temel rolünün bireyi yetiştirmek ve günahlardan alıkoymak olduğuna inanıyorlardı. Dul kadınlar ve yetimlere bakmak önemli idi. İnsanların istikrarsızlıklarından etkilenmemesini sağlamak cemaat için bir görevdi. Dinî geleneklere bağlı güçlü cemaatler bireyselleşme tehlikesine cemaat üyeleri arasında sıkı bir dayanışma

²¹⁴ Richard A. Bailey, *Race and Redemption in Puritan New England*, Oxford University Press, New York, 2011, s. 15

²¹⁵ Wald ve Brown, a.g.e. ss. 46-47

yaparak karşı koyabilirdi. Bugün bile Amerikalıların sık olmasa da cemaate devam etmesi bu sebepten olabilir.²¹⁶

1.2.3. Seçilmişlik Düşüncesi ve Tepedeki Şehir

Amerika'nın kuruluşunda dinî baskıdan kaçarak yeni bir yere yerleşmek isteyen Püritenlerin etkili olduğu daha önce belirtilmişti. Püritenler burada kendi dünya düzenlerini kurup bu düzeni diğer toplumlara da taşımak istemişlerdir. 1630'da Püriten lider John Winthrop, Amerika'ya Büyük Göç'ün ilk gemilerini New England'a götürürken onunla bu keşif gezisine katılanlara yaptığı "Hristiyan Hayır Modeli" adlı vaazında, İngiltere'nin farklı yerlerinden gelenleri birleştirerek tek bir topluluk oluşturmak için bir model sunmuştur. Onlara, birbirleriyle ve Tanrı ile bir antlaşma yaptıklarını söylemiş, ortak hayır için kişisel tutkularını feda etmelerini, örnek Hristiyan hayatlarını yaşamalarını, birbirlerini önemsemelerini ve gerekli sivil ve manevî yaşam biçimleri oluşturmak için birlikte mücadele etmelerini istemiştir. Bu taahhüdü Tanrı'ya ve birbirlerine karşı sürdürürlerse, Tanrının onları barış ve refah ile ödüllendireceğini bildirmiştir. Bunun sonucunda örnek hayatlar yaşayan tanrısal bireyleri diğerlerinin takip edeceğini ve kurdukları New England şehrinin başkalarının imreneceği "Tepedeki Şehir" olacağını ifade etmiştir. Herkesin gözünün bu şehrin üstünde olacağını, Tanrı ile olan ahitlerini koruyamazlarsa, Tanrı'nın onları cezalandıracağını duyurmuştur. Püritenlere göre yeni topraklar sadece dinlerini serbestçe yaşadıkları bir yer değil, kendileri için "Yeni İsrail" yani vaat edilmiş topraklar idi. Tanrı'nın tıpkı Eski Ahitte İbrahim Peygamberi kendi iradesiyle, kendi amacı doğrultusunda seçmesi gibi kendilerinin de seçilmiş bir toplum olduğuna inanıyorlardı. Eski Yahudilerin seçildiği gibi, Püritenler de Tanrı tarafından insanlığı kurtarmak görevi ile seçilmişlerdi. Eğer bu vahşi doğada "Tanrının Yeni İsrailini" kurmayı başarabilirlerse, dünyanın geri kalanı bu inananların nasıl bir kutsanmayla ödüllendirildiğini görecektir. Püritenler kendilerinin Tanrı tarafından bu topraklara gönderilmiş kişiler olduğuna inanıyordu. Meşhur Püriten deyişine göre Amerika tüm milletlere ışık tutan "Tepedeki Şehir"di.²¹⁷

²¹⁶ Fowler, v.d., a.g.e. s. 13

²¹⁷ Francis J. Bremer, *Puritanism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2009, ss.18-19

Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasından bu yana Amerikalılar, dünya genelinde sosyal adalet ve özgürlük yaymanın kendilerinin görevi olduğuna inanmaktadır. Bu ilâhî görev duygusu, Amerikan kültürüne derinden yer etmiş ve Amerikan halkının değerleri ve tutumları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Dünya'ya örnek olmak, rehberlik etmek gibi amaçları olan “Misyon- Görev” duygusu, Püritenlerin önceden belirlenmiş kader anlayışına dayanmaktadır. Bu toplumun kaderinin Hristiyanlık ruhunu yaymak ve dünyanın günahkâr insanlarını kurtarmak olduğuna inanmışlardır. Daha sonraları Amerikalılar görev duygularını kendi ülkeleriyle özdeşleştirmişlerdir. Ülkenin dış politikasında bunu görmek mümkündür. Çoğu Amerikalı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Tanrı'nın isteği doğrultusunda, dünyaya bir yol gösterici, dünyanın bütün halklarına demokrasi ve özgürlüğü yaymakla görevli olduğuna inanmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında Birleşik Devletlerin siyasî müdahale, mali yardımlar, hatta askeri baskı yoluyla kendi kültür ve değerlerini diğer birçok ülkeye yaymaya çalışması anlaşılabilir.²¹⁸ Seçilmişlik söylemini Amerikan başkanlarının konuşmalarında görmek mümkündür. Amerika'nın ilk başkanlarından Lincoln, Amerikalıları “adeta seçilmiş insanlar” olarak nitelemiştir. Franklin Roosevelt Amerikalı neslin “kaderiyle buluşmasından” bahsetmiş, Reagan Amerika'yı “tepedeki parlayan şehir” olarak tanımlamış, George W. Bush, Amerika'nın “misyonu olan bir millet” olduğunu ve bu misyonun kaynağının en temel inançları olduğunu söylemiştir.²¹⁹

Amerika'da ülkenin batısına doğru genişleme politikası anlamına gelen “*manifest destiny*” (Amerikalılar'ın bu toprakları diğerlerinden almalarının Tanrının emri olduğuna inanılan görüş). Abraham Lincoln'un ulusal birliği sağlama çabaları, Woodrow Wilson'un “dünyanın demokrasi için güvenli bir yer haline getirilmesi” arayışı, John Kenndy'nin “Barış Gönüllüleri”, George W. Bush'un yabancı topraklara “demokrasi götürmesi”, Amerikalıların bilinçaltındaki özel bir misyona ve

²¹⁸ Ning Kang, “Puritanism and Its Impact upon American Values”, *Review of European Studies*, Vol.1, No.2, December 2009, s.150-151

<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/4585/3924> son erişim 18/12/2016

²¹⁹ George McKenna, *The Puritan Origins of American Patriotism*, Yale University Press, New Haven, 2007, s.7

kadere sahip olması, Püritenlerin mirası olarak değerlendirilebilir.²²⁰ ABD'nin günümüzde Yeni Dünya Düzeninden, Büyük Ortadoğu projesine, işgaller ve askerî müdahalelerden ekonomi operasyonlarına kadar dış siyaset adına yaptığı birçok şeyi anlamak için Amerika'nın değerlerini ve ulusal karakterini büyük ölçüde şekillendiren Püriten mirasın iyi bilinmesi gerekmektedir.

1.3. Amerika'da Dinî Çoğulculuk

Toplumsal bir norm olarak anlaşılan ve yalnızca dinî çeşitliliğin eş anlamlısı olmayan dinî çoğulculuk, bir ülkede mezhep savaşı veya dinî azınlıklara baskı olmaksızın, farklı inançların bir arada yaşamasının sağlanmasıdır. Bu, devletin bütün dinlere eşit mesafede olmasıyla ya da bir dizi dinî inancı resmi olarak koruyarak mümkündür. Ancak pratikte, dinî çoğulculuk, bir dizi yasal düzenlemeden daha fazlasını içermektedir. Farklı zamanlarda ve yerlerde farklı olarak anlaşılan, bir ülkenin çeşitli dinî gruplarının birbirleriyle ve daha geniş olan ulusal bütünü ile nasıl ilişki kurduğu hakkında paylaşılan fikirleri içeren kültürel bir yapıdır.²²¹

Avrupa sömürgeciliğinin ilk günlerinden bu yana, Orta Atlantik bölgesi dinî çoğulculuğun bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin Manhattan'a inen ilk yerleşimciler grubu, Fransızca konuşan Belçikalılardı, ardından kısa bir süre sonra Hollandalı, Alman ve Fransız akını geldi. Orta Atlantik, etnik kimliğin dinî mensubiyetle tanındığı ülkenin bir parçasıydı. İskoç -İrlandalı Presbiteryenler, Alman Mennonitler ve Lutheranlar, İsveçli Lutheranlar, İngiliz Kuveykırılar, Anglikanlar ve Katolikler vardı. New York'ta din, etnik kimlik olarak görülüyordu.²²²

ABD bugün irili ufaklı birçok dine mensup insanların bir arada yaşadığı bir ülkedir. Bugünkü Amerika'nın dinî yapısının temeli koloni dönemine gitmektedir. Başlangıçta, Amerikalıların dinî çoğulculuğu her zaman teşvik etmedikleri

²²⁰ Sheila Kennedy, *God and Country: America in Red and Blue*, Baylor University Press, Waco, Texas, 2007, s.54

²²¹ Mark Silk, "Defining Religious Pluralism: A Regional Analysis", *The Annals of American Academy of Political and Social Life*, 612, 2007, s. 64 <http://www.jstor.org/stable/25097929> son erişim 18.03.2019

²²² Silk, a.g.e. s.67

belirtilmelidir. Aksine, devletin resmi dinî kurumu olması, koloni dönemi Amerika'sının bir ilkesidir. Bazı eyaletler, Birleşik Devletler kurulduktan sonra bile resmi bir kiliseye sahip olmaya devam etmiştir.²²³ İlk kuruldukları sırada her koloninin kendine ait resmi kilisesine sahip olduğu bu dönemde, resmi kiliselerin yanı sıra diğer dinler (çoğunlukla Yahudiler) veya dinî gruplar (Quakers, Babtist, Metodist) ve irili ufaklı birçok dinî hareket bu Yeni Dünya'da kendine yer bulabilmiştir. Bazı kolonilerde baskın olan bir dinî grup diğerine hoşgörümlü davranabilmiştir. Bu hoşgörü ortamı, toplumda özgürlüğün kökleşmesine yardımcı olmuştur. Dinî özgürlüğün güçlenmesinde Haklar Bildirgesi ve Anayasa'nın "*Kongre hiçbir dinin tesisini destekleyemez ve dinin icrasını engelleyemez*" maddesinin etkisi olmuştur.

1788'de Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının onaylanması, Amerika Birleşik Devletleri'nde dinî çeşitliliğin gelişmeye devam etmesini sağlamıştır. Anayasada yapılan ilk değişiklik, devlet kilisesinin kurulmasını yasaklamıştır ve dinin serbestçe uygulanmasını güvence altına almıştır. Fakat 19. yüzyılda, Mormon Kilisesi ve Mesih'in Şakirtleri gibi yeni dinî hareketler ortaya çıktıkça, bu güvence taahhüdü denenme fırsatı bulmuştur. Göç, canlanma ve mezhepçilik gibi dinamikler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dinî manzarayı değiştirmiştir. Bu durum ABD'nin dinin serbestçe icrası fikrine bağlılığını zorlamıştır.²²⁴

Devletin dine karışmaması, herhangi bir dini, devlet dini haline getirmemesi sonucu kiliseler cemaatin gönüllü desteği ile varlığını sürdüren kuruluşlar haline gelmiştir. Dinî kurumların bu statüsünün onları güçlendirdiği düşünülmüştür.²²⁵ Belki de en büyük dinî çoğulculuk sorunu, kiliselerin insanları cezbedecek şekilde davranarak yeni üyeler için rekabet etmelerine neden olan dinî bir seçim piyasasını teşvik etmesidir. Bu durum bireylerin ihtiyaçlarına en uygun kiliseyi "alışveriş" yapar gibi seçmelerine yol açmıştır.²²⁶ Serbest piyasa ekonomisinde işletmelerin

²²³ https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf son erişim 21.03.2019

²²⁴ https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf son erişim 21.03.2019

²²⁵ İmga, a.g.e. s.55

²²⁶ https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf son erişim 21.03.2019

müşteri tutmaları gibi kiliseler de bünyelerine yeni üye almak için birbirleri ile rekabet etmeye başlamışlardır. Buna en güzel örnek birçok dinin yer aldığı bir pazar yerini ifade eden “dinî pazar” anlamına gelen “*religious marketplace*” kavramının kullanımıdır. Din, serbest piyasanın tüketici zihniyetine katıldığında, fedakârlık ve Tanrı’ya adanmışlık kavramlarının kolayca kaybedilebilme ihtimali ortaya çıkmıştır. Dine devletin desteğinin olmaması, neticede dinde bir gerilemeyi veya sekülerleşme sonucunu doğurmamıştır. Aksine bu yapı içindeki farklı dinî gruplar daha rekabetçi bir duruma gelerek kendilerini inananlar için daha çekici hale getirmeye çalışıp başarılı olmuşlardır.²²⁷ Bir cemaatle mutlu olmayan kişilerin kolaylıkla başka cemaate geçebildiği hatta kendi cemaatini bile kurabildiği bu ortamda ütöpik cemaatlerden, aşkinci, duygusallığı ve spiritüalizmi ön plâna çıkaran cemaatlere, hatta milenyumcu tarikatlara kadar bir çok grup ortaya çıkmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’ndeki dinî kurumlar üzerindeki yasağın önemi, mezhepler veya cemaatler gibi dinî organların, var olmak ya da hayatta kalmaya devam etmek için kendi kaynaklarına güvenmek zorunda oldukları gerçeğini anlamalarını sağlamasıdır. Bu, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki dinî kuruluşların, diğer dinî gruplar ile bağlantısı olabilecek veya dinî kuruluşlara üyeliği tamamen engelleyebilecek potansiyel üyeler havuzundan üyeleri kendine çekmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu da, dinî organların doktrinler, deneyimler ve olası üyelere çekici diğer kaynakları sunmaları gerektiğini göstermektedir.²²⁸

1.4. Günümüz Amerikan Halkı ve Din

2014’te yapılan bir araştırmaya göre Hristiyanlar, toplam Amerikan nüfusunun %70,6’sını oluşturmaktadır. Diğer dinlere mensup olanların toplam oranı %5,9 dur. Herhangi bir dine bağlı olmayanların oranı ise %22,8’dir. Hristiyanlardan sonra en kalabalık dinî gurubu %1,9 oranı ile Yahudiler oluştururken, Müslümanlar %0,9, Budistler %0,7, Hindular %0,7, Diğer dinler ise %0,3 oranlarına sahiptirler.

²²⁷ İmga, a.g.e. s.55

²²⁸ Jelen, a.g.m. s.28

Amerikan nüfusunun %76,5'i bir dine mensuptur. Geri kalan kısmı ise kendini bir dine bağlı görmemektedir.²²⁹

ABD'de DİNLER	%
HIRİSTİYAN	70,6
YAHUDİ	1,9
MÜSLÜMAN	0,9
BUDİST	0,7
HİNDU	0,7
Diğer Dünya Dinleri	1,8
Dine Bağlı Olmayanlar	22,8
Ateistler	3,1
Agnostikler	4
Diğer	15,8
Bilmeyen ya da reddeden	0,6

Tablo1: Amerikan Halkının Dinî Yapısı

Kaynak: <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> s.4 10/09/2016

Bunun yanında Amerikalıların %89'u Tanrıya veya bir yaratıcı varlığa inanmaktadır. %53'lük kesim dinin kendi hayatlarında çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.²³⁰ Amerikalıların önemli bir kısmı doğaüstü manevî deneyimler geçirdiğini ve bu deneyimlerin kendilerini dinî uyanışa götürerek hayatlarında değişiklik meydana getirdiklerini ifade etmiştir. Evanjelikler olarak bilinen kendilerini “yeniden doğmuş” kabul eden Hristiyanlar hayatlarında bir kez İsa'ya adanmışlık ve günahlarından pişmanlık duygusunu derin bir şekilde yaşadıklarını belirtmektedirler. Amerikalıların %29'u Kutsal Ruh'un armağanı olan ilâhî iyileştirmeye tanık olduğunu, %26'sı ise Tanrı'nın direk ilhamını aldıklarını ifade etmişlerdir. Katolik Rahip Andrew Greeley bu bilgilerden yola çıkarak ABD'nin “mistikler milleti” olduğunu beyan etmiştir. Bu yorum abartılı kullanmakla birlikte toplumun dikkate değer bir kısmının bu manevî deneyimleri yaşamasının hayatlarının bir parçası olduğu da bir gerçektir.²³¹

Dindarlık kriterlerinden bir diğeri de ibadet etme, toplu âyinlere katılmadır. Nüfusun %55'i günde en az bir kere ibadet ettiğini, %16'sı haftada bir kere, %6'sı

²²⁹ <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> s.5, son erişim 10/09/2016

²³⁰ <http://www.pewforum.org/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/> s.1, son erişim 10/09/2016

²³¹ Arthur Jones, *The Road He Travelled: The Revealing Biography of M Scott Peck*, Ebury Publishing, Londra, 2007, s.4

ise ayda bir kere ibadet ettiğini belirtmiştir.²³² Amerikalıların %36'sı en az haftada bir kere, %33'ü ayda bir ya da iki kez veya yılda birkaç kez kilise veya benzeri bir dinî mekânda toplu âyine katıldıklarını ifade etmişlerdir. Kilise âyinine katılım Amerika'da toplu yapılan en yaygın aktivitedir. Amerika'daki dinî gruplar arasında Evanjeliklerin kilise âyinlerine en çok katılan grup olduğu, kendilerini sırasıyla Katoliklerin ve Anadamar Protestanların takip ettiği ifade edilmiştir. Topluluk eylemlerine katılmanın siyasal anlamda etkili olmaya katkıda bulunduğu iddia edilmekte ve Evanjeliklerin siyasal etkisinin artmakta, buna karşılık liberal Protestan denilen kitlenin etkisinin azalmakta olduğu belirtilmektedir.²³³

Bunun yanında Amerikalıların %24'ü Kutsal Kitap veya dinî eğitime haftada en az bir kez, %9'u ayda bir ya da iki kez %8'i ise yılda birkaç kez katılmaktadırlar.²³⁴ Kutsal kitap okuma sıklığına gelindiğinde ise Amerikalıların %35'i haftada en az bir kez, %10'u ayda bir iki kez, %8'i yılda birkaç kez okumanın gerçekleştiğini ifade etmişlerdir.²³⁵ Amerikalı yetişkinlerin %31'i Kutsal kitabın Tanrı'nın kelimeleri olduğunu, metnin lâfzî,²³⁶ motomot, anlaşılması gerektiğini söylerken, %27'lik kesim Tanrı'nın kelimeleri olduğunu ancak her kelimesinin lâfzî anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda %3'lük kesim Kutsal Kitab'ın Tanrı'nın kelimeleri olduğuna inanmakla birlikte, anlamın zahiri ya da bâtını alınıp alınmaması gereği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. %33'lük kesim ise Kutsal Kitab'ın Tanrı Kelâmı olduğuna inanmadıklarını belirtmişlerdir. Cennete inananların oranı %72, inanmayanların oranı %21'dir.²³⁷ Cehenneme inananların oranı %58 iken inanmayanların oranı ise %34'tür.²³⁸ Kişiye neyin doğru, neyin yanlış olduğunu gösteren kaynaklar sorulduğunda ise %33'ün cevabı din, %11'in cevabı felsefe ve akıl, %45'in cevabı sağduyu, %9'un cevabı ise bilim olmuştur.²³⁹ Bu verilerin ışığında Amerikan toplumunda dinin önemli bir

²³² <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-prayer/> 10/09/2016

²³³ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/attendance-at-religious-services/> 10/09/2016

²³⁴ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-participation-in-prayer-scripture-study-or-religious-education-groups/> 10/09/2016

²³⁵ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-reading-scripture/> 10/09/2016

²³⁶ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/interpreting-scripture/> 10/09/2016

²³⁷ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-heaven/> son erişim 10/09/2016

²³⁸ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-hell/> son erişim 10/09/2016

²³⁹ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/sources-of-guidance-on-right-and-wrong/>

yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Amerikalılar ve Avrupalıların hayatında dinin yerini araştıran başka bir çalışmada, Amerikalıların İngiliz, Fransız ve diğer Avrupalılarla Tanrı inancı, Mesih inancı, kiliseye düzenli gitme, günlük ibadet ve yeniden doğuş deneyimleri kıyaslandığında Avrupalılara göre daha çok dindar olduğu sonucuna varılmıştır.²⁴⁰

Amerikalıların dinî kurumlara ve din adamlarına karşı güvenin devam ettiği görülmektedir. Toplum, kurumsallaşmış dine, ABD Yüksek Mahkemesinden, Kongreden, Sağlık sisteminden, bankalardan, devlet okullarından, medyadan ve iş çevrelerinden daha fazla güven duymaktadır. Bununla birlikte din adamlarına duyulan güvende önemli bir seviyededir. Toplumun dörtte üçü kilise ve dinî kurumların ahlâkî değerleri koruyup güçlendirdiklerine inanmaktadır. 1980'lerin sonundaki bazı televanjelistlerin (televizyon vaizleri) skandalları ve 1990'lardaki bazı Katolik Rahiplerin çocuk istismarı ile ilgili suçlamalar sonucu din adamlarına olan güven biraz azalsa da önemini korumaya devam etmiştir. Amerikalıların dinî kurumların okullarına devlet okullarından daha çok güvenme oranı Avrupa'daki gelişmiş ülkelere ve birçok Avrupa ülkesine bakıldığında bir tezat oluşturmaktadır.²⁴¹

Amerikan toplumunda din ve maneviyat oldukça canlılık arz etmekle birlikte bu canlılığın siyasal hayat dışında günlük hayatta dinî, manevî ve uygulama bakımından ciddi bir değişim meydana getirip getirmediği başka bir konudur. Bazı eleştirmenler Amerika'da dini 1 mil genişliğinde 2,5 cm derinliğindeki bir akarsuya benzetmektedirler. Böyle bir benzetmenin nedeni dinin bu kadar çok ön plâna çıkmasına karşın popüler kültürde yer alan, iş alanındaki sahtekârlık, vergi kaçaklığı, cinsel düşkünlük, evlilikte ihanet, yıkılan aileler, okullarındaki kopya olayları, şiddet, vahşet ve kabalık gibi şeylerin yaygın olmasıdır. 1990'larda Gallup'un yaptığı bir kamuoyu araştırmasına göre Amerikan toplumunda dindarlık çok yüzeyseldir ve kişilerin Kutsal Kitapla ilgili bilgisi yetersizdir. İnanç düzeyi ve ahlâk düzeni arasında bir uçurum vardır. Bu duruma, ABD başkanı Bill Clinton'un cinsel skandala

karışmasına rağmen popülerliğinin o dönemde hâlâ devam ettiğini örnek olarak göstermiştir.²⁴²

Amerikan Hristiyanlığının canlı ve hareketli oluşunun sebebi dinî çoğulculuktan kaynaklanan farklılıkların çok olmasıdır. Avrupa’da kilise kurumuna yabancılaşan bir kişinin dinle irtibatının giderek koparttığı ve dinden uzaklaştığı görülürken, Amerika’da bir kiliseden ayrılan kişi kendine başka bir cemaat kilisesinde yer bulabilmektedir. Din adamlarındaki bu çeşitlilik bireye farklı seçenekler sunabilmektedir.²⁴³ Din özgürlüğünü koruyan anayasa maddesi sebebiyle bir dinden veya bir mezhepten çıkan farklı cemaatler dinî çoğulculuğu oluşturmuştur. Amerika’da dinî özgürlüklerin devlet tarafından korunması sebebiyle bir dine bağlı birbirinden farklı birçok grubun ortaya çıkmasına, bunun yanında da göçe açık bir ülke olması, birçok dinî grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Amerika’da dinî anlamda çoğulculuğun yanı sıra mezhepsel anlamda da ciddi bir çoğulculuğun varlığı göze çarpmaktadır. Yahudilerin ve Müslümanların farklı mezheplerine rastlanırken, Protestanların neredeyse tüm alt gruplarına rastlamak mümkündür.

1.4.1. Amerika’da Protestanlık

Amerika’da en yaygın din Hristiyanlıktır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 2015 Pewforum verilerine göre ABD’de nüfusun %70,6’sını Hristiyanlar oluşturmaktadır. Hristiyan nüfusunun da %65,8’i Protestan’dır. Bu çalışmaya konu olan Evanjelikler Protestanların %54,6’sını meydana getirmektedir. Buna göre ABD’de her dört kişiden biri Evanjeliktir. 62 milyon nüfusla Evanjelikler ABD’nin en kalabalık dinî grubu olma özelliğine sahiptir.²⁴⁴

ABD, Protestan mezhebinin tüm gruplarına, alt gruplarına ve daha küçük gruplarına ev sahipliği yapmaktadır. Örneğin Baptistlere bakılacak olursa, bu gruplar ve alt grupları anlamak daha kolay olacaktır. Siyah Baptistler, Beyaz Baptistler,

²⁴² Fowler, v.d., a.g.e., ss.30-31

²⁴³ A.g.e. s.31

²⁴⁴ <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> son erişim 10/09/2016

Kuzey Baptistler, Güney Baptistler, Köktenci Baptistler, İlimli Baptistler gibi alt gruplara ilâve olarak bu gruplara bağlı yüzlerce gruptan bahsetmek mümkündür. Her gelenek içindeki her cemaat kendini özerk görmektedir. Baptist gelenek, hiyerarşiye her zaman karşı çıkmıştır. Ayrıca çok sayıda kendini ulusal organizasyona zayıfça bağlı veya tamamen bağımsız gören veya kendini belli bir geleneğe bağlamayan kiliseler de mevcuttur. İlimli pasifist kiliselerden köktenci kiliselere, milenyumcu kiliselerden Karizmatiklere, Episkopalyenler'den Presbiteryenlere, bunların yanında eşcinsel kiliselerden yeni dinî hareket kiliselerine kadar çok çeşitli Protestan gruplar dinî çoğulculuğun bir örneği olarak Amerika'da varlığını sürdürmektedir.²⁴⁵

HİRİSTİYANLAR	70,6
Protestan	46,5
<i>Evanjelik Protestan</i>	25,4
<i>Ana Damar Protestan</i>	14,7
<i>Zenci Protestan</i>	6,5
Katolik	20,8
Ortodoks	0,5
Mormon	1,6
Yehova Şahitleri	0,7
Diğer Hıristiyan Gruplar	0,4

Tablo2: Amerika'da Hıristiyan Gruplar ve Nüfusa Oranları

Kaynak: <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> s.4
10/09/2016

Amerika'daki dinî grupları araştırırken ana gruplar ve alt grupların farklı terimlerle anlatıldığı görülmüştür. Sadece “**mezhep**” kelimesi bu ayrımı karşılamaya yetmemektedir. Protestanlık bir mezheptir, ancak Amerika'da Protestanlık; Anadamar, Evanjelik ve Siyahî denilen dallara ayrılmıştır. Benzer inanç, uygulama ve kökene sahip cemaat ve kilise merkezlerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve mezhep altında yer alan grup “**gelenek**” anlamına gelen “tradition” kelimesi ile ifade edilmektedir. Anadamar gelenek, Evanjelik gelenek gibi. Bu gelenekler de kendi aralarında **aile** anlamına gelen “family” kelimesi ile ifade edilmektedir. Aileler ortak tarihî kökene sahip belli cemaatlerdir. Bu anlamda Baptist, Methodist, Luteran, Kongregasyonel, Presbiteryen birer ailedir. Anadamar Baptist, Evanjelik Baptist, Siyah Baptist hatta Serbest Baptistlerden söz etmek mümkündür. Bir dizi cemaatin belirli doktrin ve uygulamalarla sınıflanmış tek bir idarî yapıyı oluşturması

²⁴⁵ Fowler, v.d., a.g.e. s.31

“denomination” kelimesi ile sağlanır. Buna kilise merkezi demek mümkündür. Southern Baptist Convention, American Baptist Churches USA, National Baptist Convention, the Presbyterian Church USA bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bunlardan başka mahalle, kasaba veya köy kiliseleri gibi en küçük birimlere “**cemaat**” anlamına gelen “congregation” denilmektedir. “5th Street Presbyterian Church New York” gibi.

Çalışmanın ana konusu Evanjelikler olduğu için Hristiyanlık içindeki diğer mezhep ve geleneklerin durumları burada verilmeyecektir. Genel anlamda Protestanlar, özel anlamda ise Evanjelik hareket incelenecektir. Amerika’da Protestanlar; Evanjelikler, Anadamar Protestanlar ve Zenci Protestanlar olmak üzere üç gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu geleneklerin ortaya çıkışında tarih, teoloji, dinî uygulamalar ve etnik yapı etkili olmuştur. Burada diğer Hristiyan gelenekler de bulunmasına rağmen sayıları oldukça azdır.

1.5. Evanjeliklerin Siyaset Sahnesine Çıkışları

1976 ABD başkanlık seçimlerinde Evanjeliklerin %49’u Demokrat parti adayı Jimmy Carter’ı desteklemiştir.²⁴⁶ 1980 Amerikan Başkanlık seçimleri üç Evanjelik adayın yarışına sahne olmuştur. Güneyli bir Baptist ve Pazar Okulu öğretmeni olan Jimmy Carter, Cumhuriyetçi rakibi Ronald Regan ve Cumhuriyetçi Kongre üyesi bağımsız aday John Anderson. Kampanya esnasında Evanjelik bir organizasyon olan Hristiyan Sağ, o zamanki adıyla Yeni Dindar Sağ ve Fundamentalist bir oluşum olan Jerry Falwell’in organizasyonu Ahlâkî Çoğunluk birlikte siyaset sahnesine girmiştir. 1980-2000 yılları arası Hristiyan Sağ hareketi dini, siyaset sahnesine etkili bir şekilde sokmayı başarmıştır. 2004’e gelindiğinde Cumhuriyetçi aday George W. Bush Beyaz Evanjeliklerin %78’inin desteğini almayı başarmıştır.²⁴⁷ Kendisini Evanjelik olarak tanımlayan Amerikalıların sayısı 1976’dan 2005’e gelindiğinde %34’ten %48’e çıkmıştır.²⁴⁸ Evanjelikalizm, Cumhuriyetçi Parti

²⁴⁶ Daniel K. Williams, *God’s Own Party: The Making of the Christian Right*, Oxford University Press, New York, 2010, s. 132.

²⁴⁷ *Religion & Public Life: A Faith-Based Partisan Divide*, (Washington, DC: Pew Forum, 2005) <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/12/old-assets/trends/trends2005-religion.pdf> 22.12.2016

²⁴⁸ <http://www.wheaton.edu/ISAE/Defining-Evangelicalism/How-Many-Are-There/> 22/12/2016

ile bağlantılı hale gelmiştir. Bu bölümde Amerikan siyasetine Evanjeliklerin etkisi bağlamında büyük ölçüde Evanjelik siyasî hareketi olan Hristiyan Sağ hareketi ve bu hareket altında faaliyet gösteren örgütler ve Evanjelik Hareket'in siyasetçilerden talepleri olan ilgi konuları incelenmeye çalışılacaktır.

1.5.1. Hristiyan Sağ Hareketi

Son 40 yılda Amerikan siyasî hayatında ağırlığını hissettiren Dindar Sağ veya bugünkü adıyla Hristiyan Sağ Hareketinin kökleri New England Püritenlerine, 18. ve 19. yüzyıllarda meydana gelen Büyük Uyanış hareketlerine, sonrasında da Amerikan İç savaşı ve köleliğin kaldırılmasına kadar uzanmaktadır. “Yeni Hristiyan Sağ”, “Yeni Dindar Sağ”, “Yeni Dindar Politik Sağ” ve “Dindar Sağ” gibi birçok isim bu hareket için kullanılmaktadır. Hareketin liderlerinin çoğu “Hristiyan Sağ” ismine karşı çıkmaktadırlar. Bazıları, daha kapsayıcı olması bakımından “Dindar Sağ” terimini tercih etmektedir bunun nedeni ise muhafazakâr Yahudiler ve Müslümanları da bu harekete dâhil etmek istemeleridir. 1990’lı yıllarda hareket içinde birkaç Ortodoks Yahudi’nin göze çarpmasına rağmen, harekette beyaz Evanjeliklerin, özellikle de Fundamentalist ve Pentakostçuların yoğunluğu göze çarpmaktadır. “Hristiyan Sağ” ve “Dindar Sağ” isimlerine karşı çıkanlar ise bu hareketin sağ siyasetten farklı olduğunu iddia etmektedirler. Hristiyan Koalisyonun önceki lideri Ralph Reed “Hristiyan Muhafazakârlar” adını uygun görürken, birçok muhafazakâr Hristiyan buna karşı çıkmıştır. Hristiyan Sağın diğer liderlerine göre hareketin savunduğu birçok konu olmasına rağmen “aile yanlısı” bir oluşum olduğu görüşündedirler.²⁴⁹ Hristiyan Sağ, Mormonlar, Luteryenler, Katolikler, Evanjelikler, Pentakostçular ve Fundamentalistler olmak üzere farklı mezhep ve gelenekten birçok Hristiyanı bünyesinde barındırmaktadır.

Lee Marsden’e göre, Hristiyan Sağ, Cumhuriyetçi Parti içinde, politik tutumlarını belirlemede dinî inançlarının etkili olduğu muhafazakâr Evanjeliklerdir. Bu yapı genellikle Protestan Evanjeliklerden oluşan örgütler, politikacılar, aktivistler ve destekçilerin yanı sıra kürtaj, cinsellik, serbest piyasa gibi ahlâkî ve malî

²⁴⁹ Clyde Wilcox, Carin Robinson, *Onward Christian Soldiers?: The Religious Right in American Politics*, Westview Press, Boulder, 2010, s.8

konularda tutucu değerleri destekleyen Katolikler ve kürtaj, ötenazi, kök hücre araştırması, eşcinsellik, eşcinsel evlilik, cinsel serbestlik, laiklik ve hayatın her alanına müdahale eden büyük hükümete karşı olan kimselerin bir araya geldiği siyasî bir oluşumu temsil eder.²⁵⁰ Çalışmamızda bu hareketten Hristiyan Sağ olarak bahsedilmesi uygun görülmüştür; çünkü hareketin ezici bir çoğunluğunu Hristiyanlar oluşturmakta, siyasîlerden bulunduğu talepler, Hristiyan veya Köktenci grupların normlarının belirlediği konulardan oluşmaktadır. Marsden'e göre teolojik eğilimleri Hristiyan Sağ'ın siyasete katılımını şekillendirmiş ve yönlendirmiştir. Marsden, Hristiyan Sağ'ın teolojik eğilimlerinin, Kutsal Kitabın lâfzî yorumlanmasından, Kutsal Ruh'ta vaftiz olunmasından ve dini yaymaktan daha önemli olduğuna inanmaktadır.²⁵¹ “Dispensasyonalizm” ve “Yeniden Yapılanmacılık” ya da “Dominionizm-Hâkimiyetçilik” Hristiyan Sağ'ın siyaset teolojisini oluşturan iki görüştür. Dispensasyonalizm, çalışmamızda İsrail Yandaşlığı başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak kısaca değinmek gerekirse dispensasyonalizm, Hristiyan teolojisinin kıyamet alametleri ilgili bir parçası olan Eskatolojiye dayanan kıyamet inancıdır. Hristiyan kıyamet inancı Yeni Ahit'in son kitabı olan “Vahiy”de yer almaktadır. Bu kitapta savaşlar, hastalıklar, kıtlık, açgözlülük ve ahlâksızlık da dahîl olmak üzere bir dizi felaketten oluşan kıyametin alâmetlerinden bahsedilmektedir.

“Yeniden Yapılanmacılık” ya da “Dominionizm-Hakimiyetçilik” teolojisi Eski Ahit Yaratılış kitabı 1:26-28'e dayanır. Burada Adem ve Havva'ya çoğalmaları, yeryüzündeki her şeye egemen olmaları emredilmiştir. Genel olarak, hâkimiyetçilerin temel görevi, yeryüzünde Tanrı'nın Krallığını kurmak ve İncil yasasını uygulamaktır. Amaçlarına ulaşmak için siyasete katılımın şart olduğuna inanmaktadırlar. Hâkimiyetçi düşünceler, Hristiyan Sağ'ın politik eylemciliğinin felsefî temelini oluşturmaktadır. Hâkimiyetçi teolojiye göre İncil, Hristiyanları dünya üzerinde kontrol altına almayı emretmektedir. Tanrı Krallığı dünyada yeniden inşa edilene kadar İsa'nın ikinci gelişinin erteleneceğine inanmaktadırlar. Hâkimiyetçilik teologu, David Chilton, amaçlarını “Mesih'in dünya egemenliğine

²⁵⁰ Marsden, a.g.e. 2008, ss.3-4

²⁵¹ A.g.e. s.6

kadar dünyaya egemen olmak” şeklinde tanımlamıştır.²⁵² Hâkimiyetçilik fikri Hıristiyan Sağ’ın politik hedeflerini etkilemiştir. Hıristiyan Sağ taraftarları, İsa’nın gelişine kadar tüm laik kurumları işgal etmenin İncil’in bir emri olduğunu savunmaktadırlar.²⁵³ Bunun yanında, Hıristiyanların dünyayı ve kötülüğü kontrol altına alması gerektiğine inanmaktadırlar.²⁵⁴

Rousas John Rushdoony 1960’lı yıllarda Tanrı’nın hukukunun günlük yaşam alanına girmesinin önemi hakkındaki düşüncelerini yaymaya başlamıştır. Rushdoony, Eski Ahit yasasının Amerikan toplumunda yeniden uygulanacağı, teokratik bir devlet şekli kurmanın gereğini vurgulamıştır. Hâkimiyet teolojisi, Evanjelik düşünür Francis Schaeffer tarafından ortaya konulmuştur. 1980 yılında basılan ve ilk yılında 290.000’den fazla satan “*A Christian Manifesto*” adlı kitabında, Amerikan kültürüne giderek egemen olan laik hümanist toplum üzerinde hâkimiyet kurma fikrini yaymıştır. Schaeffer, hümanistlerin siyaseti kontrol ederek Amerikan toplumunu dinsizliğe ittiğini savunmuştur. Bunun sonucunda Hıristiyan Sağ, İncil ilkelerine aykırı gördükleri birçok kamu politikasını şekillendirebilmişlerdir. Bu nedenle Schaeffer, Hıristiyanlardan Amerikan toplumunda İncil ahlâk ilkelerini geri getirmek için harekete geçmeye, sivil itaatsizliğe, politikaya ve sivil toplum örgütlerine katılmaya çağırmıştır.²⁵⁵

Hıristiyan Sağ, 1970’lerden bu yana kişi ve örgütlerin siyasî olarak muhafazakâr taleplerini duyurmak için bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Siyasî, kültürel ve adli meselelerde etkili olma çabasında olan Evanjeliklerin siyasî hareketi olarak da bilinmektedir.²⁵⁶

Tüm toplumsal hareketler gibi, Hıristiyan Sağ da toplumsal örgütlerden, liderlerden, aktivistlerden ve üyelerden oluşur. Geniş bir seçmen potansiyeline sahip oldukları için siyasî çevrelerin dikkatlerini çekmeye çalışırlar. Hıristiyan Sağ’ın

²⁵² David Chilton, *Paradise Restored: A Biblical Theology of Dominion*, Dominion Press, 1994, Texas, s.214

²⁵³ Sara Diamond, *Dominion Theology: The Truth About the Christian Right’s Bid for Power* <http://www.sullivan-county.com/nf0/fundienazis/diamond.htm> son erişim 15/8/2019

²⁵⁴ Marsden, a.g.e. 2008, s.7

²⁵⁵ Sara Diamond a.g.e.

²⁵⁶ Randall Balmer, “religious right” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004 s.575

toplamda 50 milyon kemikleşmiş seçmen kitlesinin olduğu sanılmaktadır. Hareketin öncelikli amacı, siyaseti kirli ve yozlaşmış olarak görmesi sebebiyle geleneksel olarak siyasetten kaçınan bir grup insanı harekete dâhil etmektir. Bunu yaparken de kişileri, siyasete karışmanın Tanrı tarafından verilen bir sorumluluk olduğuna ikna etmeye çalışırlar.²⁵⁷ Hristiyan Sağ önemli ölçüde Evanjelikler arasında yaygınlaşmış kamu politikasında geleneksel değerleri yeniden canlandırmayı amaçlayan bir toplum hareketi olarak karşımıza çıkar.²⁵⁸

Hristiyan Sağ'ın teşkilatları, Ahlâkî Çoğunluk (Moral Majority), Hristiyan Koalisyonu (Christian Coalition) Aileye Odaklan (Focus on the Family), Aile Araştırma Konseyi (The Family Research Council), Amerika İçin İlgili Kadınlar (Concerned Women for America) ve İsrail için Birleşmiş Hristiyanlar (Christians United for Israel) gibi sayısız ulusal ve yerel örgütlerdir. Hareketin aktivistleri, bu gruplara destek olmak için zaman ve para harcayan gönüllü kimselerdir. Bunun yanında teşkilatlara üye olan, ancak eylemlere katılmayan kişiler de mevcuttur. Hristiyan Sağ'ın gücü, eylemci tabanında yatmaktadır.²⁵⁹

Örneğin, aktivistler, kiliselerde seçmen kılavuzları dağıtmaktadırlar. Seçmen kılavuzlarındaki bilgiler, Hristiyan Sağ'a katılmayı hiç düşünmemiş olan insanlara etki yapabilmektedir. Aktivistler, devlet yasama organlarına ve yerel okul yönetim kurullarına karşı lobi faaliyetleri yürüterek seçim bölgesinde bulunan Cumhuriyetçi adayların seçilmesinde etkin rol almaya çalışmaktadırlar. Hristiyan Sağ Hareketi'nin belirli bir lideri yoktur. Bazı büyük teşkilatlar medyada çok ön plâna çıksalar dahi birçok Hristiyan Sağ aktivisti bunları lider olarak kabul etmeyebilmektedir. Bununla birlikte Hristiyan Sağ'ın birbiriyle ilişkili birçok gündem maddesi bulunmaktadır. Bazı örgütler Amerika'da kürtaajların sona ermesi için çalışırken, bir diğeri evde eğitim için çalışabilmektedir. Eşcinsel evliliğinin yasaklanması, TV'de, filmlerde ve popüler müzik içerisindeki cinsel içeriğin azaltılması, devlet okullarında toplu dua tertip edilme serbestliği, İsa'nın doğuşu ile ilgili resimlerin kamu alanlarında yer

²⁵⁷ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.9

²⁵⁸ John C. Green vd., *Religion and the Culture Wars*, Lanham, MD, 1996, s. 2

²⁵⁹ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.9

alması, ABD'nin Hristiyan bir ülke olduğunun devlete kabul ettirilmesi gibi birçok konu farklı teşkilâtlarca dile getirilmektedir.²⁶⁰

Diğer toplumsal hareketlerde olduğu gibi, Hristiyan Sağ'ın bazı unsurları kurumsallaşmıştır. Örneğin, geleneksel ailenin güçlendirilmesi için bir Hristiyan örgütü olarak başlayan Aileye Odaklan başlangıçta siyasî arenadan uzak durmuş, ancak 1983'te Washington'da sosyal açıdan muhafazakâr kamu politikalarını savunan bir eğitim örgütü olan Aile Araştırma Konseyi'nin kurulmasına yardım ederek siyasete katılmıştır. Daha sonra Aileye Odaklan, Aile Araştırma Konseyi ile birlikte otuzdan fazla eyalette temsilcilik kurulmasına nezaret ederek 2004 yılında kendi siyasî kanadını oluşturmuştur. Eyalet düzeyindeki temsilciler, birçok eyalette yasama mücadelelerinde önemli rol oynamaktadır. Kurumsallaşma sürecinin bir kısmı liderlerin ve hatta üyelerin siyasî eylem kurallarına ve normlarına göre eğitimlerini de içermektedir. 2008 seçimlerine kadar Aileye Odaklan örgütüne bağlı kuruluşlar, kiliselere ve rahiplere, cemaatlerini siyasî olarak nasıl harekete geçirebileceklerini açıklayan kılavuzlar dağıtmışlardır. Bu kılavuzlarda, siyasî dilin kullanımı, vatanseverliğin insanlar üzerinde nasıl kullanılacağı, bunu yaparken hangi kaynaklardan yararlanılabileceği gibi açıklamalar yer almıştır.²⁶¹

1.5.1.1. Eski Hristiyan Sağ Hareketi

1980'den önce birçok Evanjelikler ve Fundamentalistler siyasetle ilgilenmeme görüşünü benimsemişlerdir. Bunun nedeni, siyasetin dünyevî bir uğraş olarak görülmesi ve bu dünyevî uğraşın kendilerini Evanjelizasyon ve misyondan alıkoyacağı düşüncesidir. 1964'de ünlü bir Fundamentalist vaiz olan Jerry Falwell verdiği meşhur "Ministers and Marches" vaazında şöyle demiştir:

"İncil'e benim gibi iman edin, İsa Mesih'in saf kurtarıcı müjdesini vaaz etmeyi bırakmak ve komünizmle mücadele veya yurttaşlık hakları reformuna katılmak da dâhil olmak üzere başka bir şey yapmayı imkânsız buluyorum... Vaizler politikacı olmak için değil, ruh kazanmak için vardır."²⁶²

²⁶⁰ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.10

²⁶¹ A.g.e. ss.10-11

²⁶² Michael Duffy, *Jerry Falwell, Political Innovator*, 15/05/2007

<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1621300,00.html> 28/12/2016

Kökleri 19. yüzyıla dayanan kilisenin manevîleştirilmesi / tinselleştirilmesi fikrine göre kilise sadece manevi şeylerle ilgilenmeli idi, siyaset ise manevî bir konu değildi. Ancak, kumar ve alkolün yasaklanması gibi ahlakî konularda istisna olarak siyaset kurumu desteklenmiştir. Bununla birlikte, 1930'dan 1970'e kadar az sayıdaki Fundamentalist siyasetle ilgilenmiş ve bu kesim Eski Hristiyan Sağ olarak anılmış, siyasette aşırı ucu temsil etmiştir. Eski Hristiyan Sağ, dinin siyasete karışmaması ve Kilise'nin tinselleştirilmesi fikrine karşı çıkan, çoğunlukla Fundamentalistlerin oluşturduğu bir harekettir.²⁶³ Evanjeliklerin ve diğer muhafazakâr Hristiyanların kölelikle mücadelesi ve içkinin yasaklanması adına yaptığı faaliyetleri de Eski Hristiyan Sağ içine dâhil etmek gereklidir çünkü bu faaliyetlerde de neredeyse aynı dinî grupların selefleri yer almıştır.

Evanjelik Protestanlık, 1920'li yıllara kadar Amerikan siyasî hayatında canlandırıcı bir güç olmuştur. İç Savaş'a kadar uzanan dönemde Kuzey devletlerinde kölelik karşıtı anlayışının gelişmesine büyük katkıda bulunmuş ve çelişkili bir biçimde Güneylilerin köle ekonomisinin korunmasına olan bağlılığını güçlendirmiştir.²⁶⁴ Burada Kuzey ve Güney Evanjeliklerin Kölelik kurumuna olan yaklaşımlarındaki farklılık göze çarpmaktadır. Kölelik karşıtlığı 1800'lerin başında Büyük Uyanış dönemi esnasında ortaya çıkan dinî grupların içinde yer etmiştir. Kiliseler, Amerikan iç savaşına kadar kölelik karşıtlığının merkezi gibi hareket etmişler, o dönemin önde gelen birçok vaizi buna katılmıştır. Bu kuzeyli tavır güneylilerde tepkiye yol açmış, ekonomilerinin tarıma, dolayısıyla yoğun insan gücüne dayandığı güneyliler köleliğin devam etmesi görüşünü benimsemiştir. Her iki grup da kendilerini savunmak için tezlerini İncil'le desteklemişlerdir. Güneyliler topraklarını ve kölelik dâhil kurumlarını korumanın ilâhî bir görev olduğunu savunmuşlardır.²⁶⁵ Kuzeydeki kölelik karşıtı Evenjelik kiliselerin tutumu kuzey ve güney eyaletlerin arasının açılmasına ve sonrasında iç savaşa neden olmuştur.

İç savaşı izleyen on yıllar boyunca, Evanjelikler, Amerikan siyasetini çeşitli yozlaştırıcı etkilerden arındırmak için çeşitli hareketlere öncülük etmişlerdir. Birinci

²⁶³ Barry Hankins, *American Evangelicals: A Contemporary History of A Mainstream Religious Movement*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2008 s.139

²⁶⁴ Wald ve Brown, a.g.e. s. 202

²⁶⁵ Fowler, v.d., a.g.e. s.20

Dünya Savaşı'ndan önce Evanjelikler, para reformu, kadınların seçme hakkı, kurumsal istismarların düzenlenmesi, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü, kişisel müracaat ve referandumla yöneticileri azletme yoluyla doğrudan demokrasi gibi farklı hareketlerin arkasındaki itici bir güç olmuşlardır. Bu güç sonradan geleneksel Protestanlığın ekonomik çıkarlarını ve sosyal değerlerini savunmak için geliştirilerek kullanılmıştır. Evanjeliklerin Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yaygın kabul görmeleri, Amerikan kültüründeki önemlerini kanıtlamıştır.²⁶⁶

Alkollü içeceklere karşı yürütülen ve “kutsal sefer” diye de adlandırılan alkol karşıtı hareket Evanjeliklerin başka bir siyasî uğraşına örnek teşkil eder. Alkolün, ülkenin sağlığına ve fiziksel enerjisinin yanı sıra ulusal bilinç ve ahlâkî ilkelerine de zarar verdiği ve kutsal yaşantıya aykırı olduğu düşünülmüştür. Ahlâkî reform yanlıları toplumu değiştirmenin yolunun kişileri değiştirme ve özel hayata yeniden şekil verme olduğunu savunmuşlardır. Alkolü yasaklamakla toplumda hem bireylerin öz disiplinlerini hem de Hristiyan cemaat disiplinlerini geliştirmeyi amaçlamışlardır. 1800'lerin başında başlayıp 20.yüzyılın başlarına kadar devam eden ahlâkî reform mücadelesi, kilisenin siyaseti etkileme çabalarına önemli bir örnek oluşturmuştur. Protestan rahipler ve cemaat üyeleri tarafından yürütülen bu mücadelede, artan alkol tüketimine bağlı olarak toplumun zarar görmesi engellenmeye çalışılmış, siyasîler üzerine baskı kurularak 1920'de çıkartılan bir kanunla alkollü içeceklerin üretimi, dağıtımı ve satışı tüm ABD'de yasaklanmıştır. Bu kanun 1933 yılında iptal edilmiştir.²⁶⁷

19. yüzyılda ortaya çıkan sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte Amerikan ekonomisi hızlı bir büyüme göstermiştir. Sanayileşme sonucunda kentlere ulaşan göç dalgaları, kentlerde nüfusun artmasına yol açarken ciddi sosyal problemleri beraberinde getirmiştir. Hızlı kentleşmenin, bilim ve teknolojinin yaygınlaşmasının, Protestan olmayan göçmen topluluklarda hızla artan doğum oranlarının etkisiyle, Protestanlar etkilerini kaybetmeye başlamışlardır. Kadın istihdamındaki artış, cinselliğin serbestleşmesi, bilimin yükselen itibarı ve materyalist değerlerin

²⁶⁶ Wald ve Brown, a.g.e. s.202

²⁶⁷ Mark Noll, *A History of Christianity in the United States and Canada*, Eerdmans Publishing, Michigan, 1992, s.295-296

yüceltilmesi, Evanjelik gelenekle bağlantılı toplumsal değerlere karşı bir tehdit oluşturmuştur.²⁶⁸

1920'lerde Fundamentalistler, okullarda evrim teorisinin öğretilmesine karşı çıkarak bunun müfredattan çıkartılması ve yerine Eski Ahit'te geçen Yaratılış bölümünün konulması için çaba harcamışlardır. Eyalet düzeyinde örgütlenmiş birçok vaiz, ülkenin dört bir yanına giderek evrim karşıtı konuşmalar yapmıştır. Evrim karşıtı gruplar, Evrim teorisinin okullarda öğretilmesinin yasaklanması için eyalet düzeyinde kanun çıkarmaya çalışmışlardır. Liderler, meclis üyelerini ikna etmeye çalışırken, diğer aktivistler kamuoyunu harekete geçirmek için mitingler düzenlemişlerdir. Bu çabalar Eski Hristiyan Sağ'ın etkili çalışmalarından biri olarak tarihe geçmiştir. Demokrat Parti Başkan Adayı William Jennings Bryan, bu hareketi desteklemiştir. Bryan, Alman militarizminin Darwin'in öğretileriyle bağlantılı olduğuna inanmış ve evrim karşıtı grupta mücadele vermiştir. Otuz yedi evrim karşıtı tasarı, yirmi eyalet meclisine sunulmuş, ancak çoğu başarısız olmuştur. Evrim karşıtı mücadelenin doruk noktası, William Jennings Bryan'ın avukat olarak yer aldığı ünlü Scopes davasıdır. 1925'teki Scopes Davasında Fundamentalistler, modernistlerle karşı karşıya gelmiş, bunun sonucunda John Thomas Scopes, evrimin okullarda öğretilmesini yasaklayan Tennessee Kanunlarına karşı gelmekten suçlu bulunmuştur. Medyanın büyük ilgisini çeken bu davada Scopes, suçlu bulunmasına rağmen, hakkındaki hüküm Yüksek Mahkeme tarafından bozulmuştur. Fundamentalistler açısından bundan daha vahimi, Fundamentalistlerin dava açmaları ve dava süresince gösterdiği tutumlar medyanın büyük bir bölümünde alay konusu olmuştur. Fundamentalistler tüm ülkeye taşralı, eğitimsiz ve kaba kişiler olarak tanıtılmışlardır.²⁶⁹

Scopes davası sonucunda çoğu Fundamentalist, hareketlerinin siyasîleştirilmesine itiraz etmiş, bunun sonucunda da mücadeleye aktif olarak katılım azalmıştır. Evrim karşıtı faaliyetlerin hayal kırıklığı ile sonuçlanması neticesinde

²⁶⁸ Wald ve Brown, a.g.e. s.203

²⁶⁹ Clyde Wilcox, Carin Robinson, *Onward Christian Soldiers?: The Religious Right in American Politics*, Westview Press, Boulder, 2010, s.37

hareketin coşkusu azalmış, sonrasında bazı Fundamentalist liderler antikomünizme odaklanmaya başlamışlardır.²⁷⁰

Scopes davasının mağlubiyeti ve içki yasağının 1933’de kalkmasının ardından, Fundamentalistler ve diğer Evanjeliklerin siyaset sahnesinden çekildikleri gözlemlenmiştir. Bu dönemde Fundamentalistler, İlahiyat Okulları, kiliseler ve yeni örgütler kurarak eğitim faaliyetlerine ağırlık vermişlerdir. Ateşli antikomünistler olarak nitelendirilen Amerikan Hristiyan Kiliseleri Konseyi’nin (ACCC- American Council of Christian Churches), komünistlerle bağlantıları olduğu gerekçesiyle liberal Anadamar Protestan liderlerine saldırımları birçok ılımlı Fundamentalistin hareketten uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak, ılımlı kanat 1942’de Ulusal Evanjelik Birliği’ni (NAE- National Association of Evangelicals) kurmuş, bu oluşuma Neoevanjelikler denilmiştir.²⁷¹

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri’nin en büyük rakibi haline gelmiş, siyasetçiler komünizm tehlikesine karşı halkı uyarmaya hatta korkutmaya başlamıştır. Wisconsin’li Senatör Joseph McCarthy, Amerika hükümetine çok sayıda komünist ajanın sızdığını iddia etmiştir. McCarthy’nin bu çıkışı komünizm karşıtı siyasî örgütlerin ortaya çıkmasına neden olmuş, hatta bu örgütlerin bazıları Fundamentalistler tarafından kurulmuştur. Antikomünizm, köktendinciler için doğal bir toparlanma meselesi olarak görülmüştür. Çünkü köktencilerin birçoğu, İncil’de öngörülen, Mesih ve Deccal güçleri arasında İsrail’de yapılacak nihaî savaşta, İsrail’i işgal edecek Deccal’in ordusunun Sovyetler Birliği olacağına inanmışlardır. 1920’lerde dünyada yeni bir güç olmaya başlayan Komünizm hakkındaki bu olumsuz düşünce militan Ateizmden kaynaklanmıştır.²⁷²

Komünizm karşıtı Fundamentalist gruplar Radyo yayınlarını kullanarak ve gezici antikomünizm okulları kurarak “Kızıl Tehdit”e dikkat çekmişlerdir. Bunu yaparken çoğu zaman dinî bağlılıklarını ön plâna çıkarmaktan kaçınarak lâih

²⁷⁰ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.38

²⁷¹ A.g.e. s.40

²⁷² A.g.e. ss.38-41

komünizm karşıtlarını da yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bu gruplara katılanlar, komünistlerin önemli siyasî kurumlara sızdığına inandırılmışlardır.²⁷³

Carl McIntire ve Billy James Hargis bu hareketin önde gelen kişileri arasındadır. Radyoyu Fundamentalizm, Amerikan vatanseverliği ve antikomünizm propagandası yapmak için kullanmışlardır.²⁷⁴ Bu dönemde Hristiyan Sağ'ın eline, işlemesi için 1920'lerin evrim karşıtlığı konusundan daha fazla malzeme geçmiştir. Sağlık alanındaki sosyal politikalar ve cinsel eğitimin Amerikan toplumunun ahlâkî dokusunu zayıflatıp komünistlere ortam sağlandığı görüşlerini savunmuşlardır.²⁷⁵

Oklahoma'da kilise papazı olan ve İncil Okulu yöneten Billy James Hargis, yeni başlayanlar için İncil derslerinin verildiği bir radyo programı yapmıştır. Komünizme karşı Hristiyanlık mücadelesinin kilise adına sürdürüldüğü *Hristiyan Seferi* adlı bir organizasyonu da yöneten Hargis, Tanrıya ve ülkeye olan bağlılığını sık sık dile getirmiştir. Eski Dindar Sağı içinde olan birçok kişi okullarda devlet eliyle sürdürülen cinsel eğitime karşı olmuş ve bunu devlet desteği ile geleneksel ahlâk değerlerinin altının oyulması olarak görmüşlerdir. Bunun için Hargis ve Denver Üniversitesinden Dr. Gordon V. Drake ülkeyi birlikte gezerek vaaz vermeye başlamışlardır. Bu vaazlarda Drake, okullarda cinsel eğitim verilmesini eleştirirken Hargis de Tanrı ve ülkeye bağlılık üzerine konuşmalar yapmıştır. Ne gariptir ki Hargis 1970'lerde sex skandalına karışmıştır. Mahkemenin araştırması sonucu herhangi bir delil bulunamamış, ancak söylentiler sonucunda Hargis faaliyetlerini bitirmek zorunda kalmış ve okulu da kapanmıştır.²⁷⁶

McIntire ise 1948'de, Sovyetler Birliği ilk atom bombasını test etmeden bir yıl önce, atom bombasının Ruslar tarafından Amerika'ya karşı kullanılmasına fırsat vermeden kendilerinin kullanması gerektiğini, aksi takdirde Tanrı nezdinde sorumlu tutulacaklarını söyleyerek, Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne nükleer bir saldırı yapmasının Tanrı'nın kendilerine verdiği bir görev olduğunu iddia etmiştir.²⁷⁷

²⁷³ Wilcox ve Robinson , a.g.e. s.41

²⁷⁴ Hankins, a.g.e. 2008, s.139

²⁷⁵ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.42

²⁷⁶ Hankins, a.g.e. 2008, s.140

²⁷⁷ William Martin, *With God on Our Side: The Rise of the Religious Right in America*, Broadway

Fundamentalistlerin düzenlediği komünizm karşıtı çabalar asla geniş kitleleri cezbetmeyi başaramamış, 1950’lerin Hristiyan Sağ yavaş yavaş yok olsa da, hedef seçmen kitlesi olan dindar muhafazakârlar, İlahiyat Okulları, Hristiyan Kitapevleri, dergi ve gazete kurmaya devam etmiştir. Bunun yanında sayısı artan Hristiyan Radyo ve televizyon kanalları ve yapılan yayınlarla, Evanjelik vaizler mesajlarını geniş kitlelere ulaştırmaya başlamıştır.²⁷⁸

1.5.1.2. Yeni Hristiyan Sağ Hareketi

1960’lar ve 70’lerin başlarında okullarda cinsel eğitimin zorunlu olması yukarıda belirttiğimiz Hargis’in çabalarından daha farklı hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kaliforniya ve Batı Virjinya’nın bazı yerlerinde kadınlar, devlet okullarında cinsel eğitimin verilmesine, eğitim için kullanılan materyallerde eşcinselliğe ve evlilik dışı cinsel ilişki konularına herhangi bir karşıtlık yer almaması nedeniyle karşı çıkmışlardır. Bu dersin devlet tarafından, çocuklarına Hristiyanlık karşıtı ahlâkı aşılama için kasıtlı konduğuna inanmışlardır. 1969’da bu olayları takiben Şikago’da 22 eyaletten toplam 350 ebeveyn temsilcinin katıldığı “Eğitim Krizi” konulu ulusal bir kongrede cinsel eğitime karşıtlığın yanı sıra, daha önce okullardan kaldırılan toplu dua tertip edilmesinin geri getirilmesi ile ilgili bir eylem plânı ilân edilmiştir.²⁷⁹ 1962 ve 1963 te ABD Yüksek Mahkemesi, devlet okullarında dua tertip edilmesinin yasaklanması ve cinsel eğitimin mecburi olması Hristiyan muhafazakârlarca “*okuldan Tanrı’nın kapı dışarı edilmesi, yerine ise cinselliğin içeri alınması*” şeklinde yorumlanmıştır. Cinsel eğitim anlaşmazlığı, muhafazakâr Hristiyanlara iddialarını bir araya getirme, güçlerini örgütleme, kendileri için hassas konuları dile getirme, kendi güçleri nispetinde nüfuzlarını kullanabilme yeteneklerini ortaya çıkartmıştır.²⁸⁰ Başka bir deyişle muhafazakârlar güçlerinin farkına varmaya başlamışlardır. Hristiyan muhafazakârlar, cinsel eğitim etrafında hareketlenmeye başlarken, Yeni Dindar Sağ da gelişmeye devam etmiştir.

Books, New York, 1996, s. 36

²⁷⁸ Wilcox ve Robinson, a.g.e. s.42

²⁷⁹ Martin, a.g.e. s. 114

²⁸⁰ A.g.e. s. 114

1976'da Jimmy Carter ilk kez açıkça Evanjelik olduğunu ifade etmiştir. Bu tarihten önce dinin siyasete karıştırılmaması gibi kâğıt üstünde olmayan bir kural mevcuttu. Şüphesiz daha öncesinde Amerikan siyasetinde yeterli derecede din yer almaktaydı, ancak genel geçer görüşe göre adaylar dinlerini siyaset için malzeme etmemeli idi ve medya da adayların dinleri ile ilgili konuların peşine düşmemeli idi.²⁸¹ 1976 başkanlık seçimlerinde Jimmy Carter ipi göğüsledi. Carter, Pazar günleri Georgia, Plains de Baptist kilisesinde ders veren bir İncil öğretmeni idi. Carter kendisinin Evanjelik olduğunu bir röportaj esnasında gelişi güzel söylemesi ile basının Evanjeliklere olan merakı arttı.²⁸² Bunun ardından ulusal basın Evanjelikalizmin ne olduğunu araştırmaya başladı, ancak buldukları şey, kötü bir şöhret bırakan Scopes davası ve Fundamentalistlerin bağnaz tutumları olmuştu. Carter, bir konuşmasında yeniden doğuş ve dönüşüm tecrübelerinden bahsedince bunların ne olduğunu araştıran bir haber spikeri bunun Baptistler arasında sıradan bir şey olduğunu öğrendiğini ifade etti.²⁸³

Evanjelik bir aday fikri o kadar ilgi çekici idi ki Newsweek dergisi 1976'yı "Evanjelik Yılı" olarak ilân etti. Carter'in Evanjelikleri siyasete soktuğu bilinmektedir. Carter, kendi dinî tercihi ile ilgili açıkça konuşan ilk siyaset adamıydı. Bunun yanında Carter kendi dinî ve ahlâkî görüşlerini başkalarına empoze etmemeye gayret göstermiştir. Dinin, başkalarına karşı baskı aracı olarak kullanılmasının haksız olduğuna inanmış ve bunda hassas davranmıştır. Carter bir Baptistti ve Baptistler tarihte dinî özgürlüğü ve kilise – devlet ayrımını desteklemişlerdi. Carter'ın dinî baskıya karşı hassasiyeti kişisel değerlerine de yansımıştı. Eşcinselliği tasvip etmemesine rağmen onların da herkes gibi insanî hakları olduğunu ve bu hakların korunması gerektiğini savunuyordu. Bu durum karşısında muhafazakâr kesim, Carter'dan uzaklaştı.²⁸⁴

Carter seçilmeden önce meydana gelen bazı gelişmeler muhafazakâr seçmenlerin bir araya gelmelerine yol açmış, deyim yerindeyse uyuyan devi uyandırmıştır. İlk olarak, 1972'de Amerikan Kongresi'nden geçen Eşit Haklar

²⁸¹ Hankins, a.g.e. 2008, s.137

²⁸² a.g.e. s.142

²⁸³ Martin, a.g.e. ss.149-150

²⁸⁴ Hankins, a.g.e. 2008, s.143

Beyannamesi onaylanmak için eyaletlere gönderildi. Bazı eyaletler tarafından onaylanan, bazıları tarafından onaylanmayan bu beyannameye göre “*kanunla belirlenmiş eşit haklar, cinsiyet bağlamında Birleşik Devletler veya hiçbir eyalet tarafından yok sayılamaz veya kısıtlanamaz*” deniyordu. Bu bildirgenin yasalaşması için 38 eyalette onaylanması gerekmekteydi, ancak bu sayıya ulaşamadı. Bazı eyaletlerde kadının geleneksel rolünün devam etmesi gerektiğini savunan kadınlar karşıt kampanyanın oluşmasına neden oldu.²⁸⁵ Bu kadınlar, diğer ahlâkî konularla da uğraşarak, Yeni Hristiyan Sağ Hareketi’nin başlangıcında etkili oldu.

İkinci olarak, 22 Ocak 1973’te Amerikan Yüksek Mahkemesi, *Roe v. Wade* davasında “Jane Roe” lehinde karar vererek altı eyaletteki kürtaj yasağını kaldırarak kürtajı tüm ABD’de yasallaştırdı. Bu karar, ABD siyasetinde “Roe Kararı” olarak anıldı.²⁸⁶ Katolikler buna uzun süre karşı geldiler, fakat tarihçi Randall Balmer’e göre Roe davası kendi başına Evanjelistlerin arasındaki sıradan kişilerin öfkесinin sebebi değildi. Kürtaj karşıtlığı yeni oluşan hareketin liderleri tarafından işlenilmesi gereken temel bir konu olarak biraz da köpürtülerek ortaya çıkmıştı. Balmer’in Hristiyan Sağ Hareketi’nin kurucularından olan Paul Weyrich’le bir söyleşisinden yaptığı bir alıntıya göre:

Biri bu siyasî hareket için işlenecek daha geniş bir konu belirlemeyi önerdi... ve başka ne gibi konular insanlara anlatılabilir diye sorulduğunda arka sıradan biri “Kürtaja ne dersiniz?” dedi ve kürtaj Dindar Sağ hareketinin gündemine böylece girdi.²⁸⁷

Üçüncü konu ise sadece beyaz öğrencilerden oluşan, ırk olarak ayrılmış, özel dinî okulların vergiden muaf durumlarını devam ettirmeye yönelik bir mücadelenin varlığı idi. Bu özel okulların çoğu devlet okullarının karma öğretimine karşı kurulmuşlardı. Ülkenin her yerinde açılan Hristiyan okulları bazı yerlerde beyazların siyahlarla entegre edilmesinden kaçmalarına imkân vermesi nedeniyle ayrımcılık akademileri olarak anılıyordu. Bu okulların artmasının başka bir nedeni de devlet

²⁸⁵ <https://maloney.house.gov/issues/womens-issues/equal-rights-ammendment>, son erişim 25.03.2016
<https://maloney.house.gov/media-center/press-releases/equal-rights-amendment-reintroduced>,
 25.03.2016

²⁸⁶ <https://www.history.com/topics/womens-rights/roe-v-wade>, son erişim 25.08.2019

²⁸⁷ Randall Balmer, *Thy Kingdom Come How the Religious Right Distorts the Faith and Threatens America: An Evangelical’s Lament*, Basic Books, New York, 2006, s.16.

okullarında verilen zorunlu cinsel eğitimden ve müfredata ait diğer gelişmelerden kaynaklanmaktaydı.²⁸⁸

1975'te Devlet Gelirler İdaresi Fundamentalistlerin kurduğu Bob Jones Üniversitesi'nde farklı ırklar arası kız-erkek arkadaşlığının yasaklaması nedeniyle vergi muafiyetini iptal etti. Üniversite buna itiraz edip dava açtı, ancak 1983'te dava Yüksek Mahkeme kararıyla Üniversite'nin aleyhine sonuçlandı. Bunun yanında 1978'de Devlet Gelirler İdaresi ırk entegrasyonu standartlarına uymayan özel okulların vergi muafiyetini kaldırma girişiminde bulundu.²⁸⁹ Bu müdahale, okulları işleten kiliselerin tepkisine yol açtı. Birçok yorumcu ve hareketin içinden bazı kimseler, bu kavgayı Hristiyan Sağ Hareketini harekete geçiren şey olarak tanımlamışlardır. Seçimlerde Evanjelikler tarafından desteklenen Jimmy Carter, kürtajın tüm eyaletlerde serbest bırakılması, Eşit Haklar Bildirisi'ne olan desteği ve Hristiyan okullarına devletin karışmasındaki ılımlı tutumu nedeniyle Evanjelikleri hayal kırıklığına uğrattı.²⁹⁰

Hristiyanlar, kürtaj kararına, Eşit Haklar Beyannamesi'ne ve okullardaki toplu dua kararlarına kişisel olarak direnebilirlerdi. Yani genç kadınlara kürtajdan kaçınmalarını tavsiye edebilirler, kadın-erkek ayrımına dayanan görüşleri doğrultusunda ailelerini ve kiliselerini yönetebilirler, çocuklarını özel okullara göndererek toplu dua ettirme ve cinsel eğitim gibi konuları çözebilirlerdi. Ancak iş Hükümetin bu okulları takibe almasına geldiğinde Evanjelikler, bunun kendi dinî görüşleri doğrultusunda yaşamlarını devam ettirme haklarına bir saldırı olarak algıladı. Bu politikalar her ne kadar devlet kurumlarının kararları da olsa Carter, bu politikaları destekleyen bir görüntü sundu ve bu konuda ciddi şekilde eleştirilerle karşılaştı.²⁹¹

Muhafazakâr bir eylemci ve Ahlâkî Çoğunluk (Moral Majority) organizasyonu başkanı olan Paul Weyrich'e göre, Hristiyan toplumunu harekete

²⁸⁸ Hankins, a.g.e. 2008, s.144

²⁸⁹ A.g.e. s.143

²⁹⁰ Dan Gilgoff, *The Jesus Machine: How James Dobson, Focus On The Family And Evangelical America Are Winning The Culture War*, St Martin's Press, New York, 2007, s. 79.

²⁹¹ Hankins, a.g.e. 2008, s.144

geçiren şey, ne kürtağın serbest bırakılması ne Eşit Haklar Bildirisi, ne de okulda toplu dua edilmesinin yasaklanması idi. Asıl neden Hristiyan okullarının vergi muafiyetinin iptal edilmesine yönelik çabalardı.²⁹² Evanjelikler 1980'e gelindiğinde Carter'a karşı inançlarını yitirmişlerdi. Carter tarafından Evanjelik ve Fundamentalist liderlerin davet edildiği bir toplantı sonunda liderlerden Tim LaHaye:

“ Beyaz Sarayda kendisinin Hristiyan olduğunu söyleyen ancak icraatlarının Hristiyanlıkla bağdaşmadığı bir adam var. Tanrım bu adamı Beyaz Saraydan atıp yerine geleneksel ahlâkî değerlerimiz için çabalayacak birini getir.”²⁹³

diye dua ettiğini ifade etmiş, sonrasında benzer duanın diğer liderler tarafından da edildiğini öğrenmişti. Bunun sonucunda 1980 seçimlerinde Evanjelikler kendi görüşlerine daha yakın olduğunu düşündükleri Ronald Regan'ı desteklemişlerdir.²⁹⁴

Dinin siyasete girmesinde en büyük etken Hristiyan Sağı olmuştur. Hristiyan Sağı'nın önde gelen isimleri Francis Schaeffer, Jerry Falwell, Pat Robertson, James Dobson gibiler Hristiyan Sağ'ı, Cumhuriyetçi Parti içinde söz sahibi yapmışlardır. Hristiyan Sağ, Cumhuriyetçi Parti için en büyük oy deposu olurken; Evanjelikler ise en güvenilir seçmen kitlesi haline gelmiştir. Hristiyan Sağı bir zamanlar bilim adamları ve yorumcular tarafından ülkenin demokratik işleyişine bir tehlike olarak görülürken, sonraları Amerikan siyasetinin baş aktörlerinden biri olarak görülmeye başlanmıştır.

Hristiyan Sağ Hareketi'nin en önemli başarısı muhafazakârları Cumhuriyetçi Parti tarafına geçirmektir 1992'ye kadar kiliseye devam eden Evanjeliklerin Demokratları destekleme oranı %55'lerden %21'e gerilemiştir.²⁹⁵ Katolikler de kayda değer bir şekilde Evanjelikler'le aynı doğrultuda hareket etmişlerdir. Bir zamanların güvenilir Demokrat bloğu yön değiştirmiş, her iki partinin de ilgisini çekmiştir.²⁹⁶ Fundamentalistler, Evanjelikler, Pentakostcular ve Mormonlar'ın

²⁹² Martin, a.g.e s.173

²⁹³ A.g.e s.189

²⁹⁴ Hankins, a.g.e. 2008, s.144

²⁹⁵ Williams, a.g.e. s. 232.

²⁹⁶ Paul A. Djupe and Laura R. Olson, *Encyclopedia of American Religion and Politics*, Facts On File, New York, 2003, ss. 365-75

destekledikleri Cumhuriyetçi aday başta farklılık gösterse de seçim zamanı farklılıklarını bir kenara bırakıp Demokrat adayın karşısına çıkan herhangi bir Cumhuriyetçi adayı desteklemekte tereddüt etmemektedirler. Bunun en güzel örneği Trump'ın başkan seçilmesidir. Evanjelikler cumhuriyetçi adaylar arasından Ted Cruz'u desteklemelerine rağmen, Başkanlık adayı Trump'ın seçilmesinden sonra O'nu destekleyerek iktidara taşımışlardır.

1.5.2. Hristiyan Sağ Bünyesindeki Bazı Örgütler

Hristiyan Sağ bünyesinde birbirinden farklı birçok sivil toplum örgütü faaliyet göstermektedir. Bu nedenle Hristiyan Sağ hareketini anlamak için bu örgütleri de incelemek önemlidir. Bu başlık altında Hristiyan Sağ hareketi içinde yer alan belli başlı sivil toplum örgütleri incelenecektir. Her birinin farklı yaklaşımları ve hedefleri olan bu örgütler şöyle sıralanabilir: Ahlâkî Çoğunluk (Moral Majority), Hristiyan Koalisyonu (Christian Coalition), Aileye Odaklan (Focus on the Family), Aile Araştırma Konseyi (Family Research Council), Amerika İçin İlgili Kadınlar (Concerned Women for American), ve İsrail İçin Birleşik Hristiyanlar'dır (Christians United for Israel).

1.5.2.1. Ahlâkî Çoğunluk

1960 lar ve 70 ler televizyonlarda sıkça yer alan iki Evanjelik vaizin popüler olduğu yıllardır. Bunlardan biri Baptist pastör Jerry Falwell, diğeri ise muhafazakâr Katolik Paul Weyrich'dir. Bunlara, vaazlarını halka televizyonla ulaştırdıkları için televanjelistler denmiştir. Jerry Falwell, *Old Time Gospel Hour* adında bir televizyon programı yapıyor ayrıca da yeni kurdukları Liberty Üniversitesini idare ediyordu. 1955te Baptist Bible College'den mezun olduktan sonra Lynchburg'ta Thomas Road Baptist Kilisesini kurdu. Kısa zaman sonra radyo ve televizyonda vaaz vermeye başladı.²⁹⁷ Falwell 60'lı yıllarda siyasete katılmayı kesinlikle reddetmişti. İşinin siyaset yapmak değil kilisede vaaz vermek olduğunu söylemişti. Ancak zamanla yapılan bazı uygulamaların dindar kesimin hayat tarzına tehdit oluşturduğuna inanmaları siyasete karışmalarında etkili olmuştur. Falwell bir konuşmasında,

²⁹⁷ Hankins, a.g.e. 2008, s.146

“Bir rahip olarak birisinin Amerikan siyaset sahnesine çıkıp öne geçmesini ve çölde yolumuzu bulmak için önderlik etmesini bekledim. Diğer binlerce rahip gibi bekledim, ama kimse görünmedi. Sonunda kendimizin harekete geçmemiz gerektiğini anladım”²⁹⁸

diyerek kendilerinin siyasete girme nedenini ifade etmiştir.

1979 Mayıs’ında muhafazakâr aktivistler Paul Weyrich, Howard Phillips, Ed McAteer, Robert Billings, Fundamentalist vaiz Jerry Falwell, Lynchburg Virjinya’da bir araya geldiler. Falwell oradaki bir Baptist Kilisenin pastörü idi.²⁹⁹ Weyrich ve diğerleri, Evanjeliklerin siyasî anlamda ezici üstünlükle muhafazakâr olduğunu, sadece örgütlenip harekete geçirilmesi gerektiği sonucuna vardılar. Ayrıca Evanjelikler iyi bir lider etrafında örgütlenmeli ve Cumhuriyetçi partiye sağlam bir oy bloğu haline getirilmeliydi. Weyrich ve diğerleri bunun için en uygun kişinin Falwell olduğuna karar verdiler. Medyatik tavrı ve geniş izleyici kitlesiyle Falwell Yeni Hristiyan Sağ Liderliği için biçilmiş kaftandı. Falwell ilk otuz yılını sert bir Fundamentalist olarak sürdürdü. Hareketteki diğerleri gibi siyasete bulaşmadı. Ancak 1970’lere geldiğinde Falwell artık Fundamentalistler ve Evanjeliklerin siyaset sahnesine girmesi gerektiğine inanıyordu.³⁰⁰ 1979’daki toplantıda Weyrich, Falwell’e:

“Bir yerlerde ahlâkî çoğunluk diyebileceğimiz- On Emir’deki prensiplere mutabık- ancak coğrafi ve mezhepsel farklılıklar nedeniyle farklı oy kullanan insanlar var. Siyasette etkili olmanın yolu bu insanları bir şekilde bir araya getirmekten ve aynı şeyler uğruna savaştıklarının farkına vardırarak ve onları birleştirmekten geçmektedir” diyerek devam ederken Falwell araya girdi ve “ne dedin başta” diye sordu. Weyrich baştan aldı. Falwell “hayır hayır, bir yerlerde diye başladın, ne dedin onlara?” deyince Weyrich biraz düşündükten sonra “Ahlâkî çoğunluk var dedim” deyince Falwell tamamdır deyip arkadaşlarına döndü ve “işte bu, örgütün adıdır”³⁰¹

dedi. Ahlâkî Çoğunluk böylece doğmuş oldu. 1970’li yıllarda meydana gelen kürtaj, Eşit Haklar Bildirgesi, Hristiyan okullarına müdahaleler gibi olaylar Fundamentalistler ve Evanjeliklerin siyasete girmelerine zemin hazırlamıştır. 1980 seçimleri Ahlâkî Çoğunluk ve onun dâhil olduğu Yeni Dindar Sağ hareketlerinin

²⁹⁸ James W. Bryant, Mac Brunson, *The New Guidebook for Pastors*, B&H Publishing Group, Nashville, 2007, s.188

²⁹⁹ Hankins, a.g.e.2008, s.145

³⁰⁰ Martin, a.g.e s.200

³⁰¹ A.g.e s.202

siyasete hızla girmelerine sahne oldu. İlk başta kitle hareketi olmayan bu oluşum, basın yayın organlarını kullanarak zamanla milyonlara ulaştı. Falwell artık dindar kitlelere ulaşmak isteyen siyasî adaylar için bir geçiş noktası haline gelmişti. Cumhuriyetçi siyaset açısından sorun çıkaran ilk Evanjelik liderdi. Seçimlerde Ahlâkî Çoğunluk, Yeni Dindar Sağ hareketine bağlı en etkili grup haline geldi.³⁰²

1980 seçimlerinde Yeni Dindar Sağ ve Ahlâkî Çoğunluk hareketi gayretlerinin sonucunu gördü. Ronald Regan, Carter'a karşı galip geldi. Temsilciler Kurulu seçimlerinde 489'a karşılık 49 parlamenter, genel oy oranında ise %51'e karşılık %41 ile kazanan taraf Cumhuriyetçiler oldu. Bağımsız aday genel oyların sadece % 6,6'sını alabildi. Bu seçimler sonucunda Evanjelikler Cumhuriyetçi Parti için oy deposu haline geldi ve Yeni Dindar Sağ hareketi parti içinde ciddi söz sahibi oldu. Evanjelikler ve Fundamentalistlerin siyaset sahnesinde daha etkin olacağının işaretini bu seçimler veriyordu. Ahlâkî Çoğunluk, Katolikler ve Yahudiler dâhil, dindar muhafazakârların her türlüşünü bünyesine kabul ediyordu. Bu durum, Evanjelikler ve Katolikler arasında daha önce benzeri görülmemiş bir ittifaka işaret etmiştir.³⁰³

1.5.2.2. Hristiyan Koalisyonu

1980'lerin başında Falwell'in Ahlâkî Çoğunluğu Yeni Dindar Sağ Hareketi içinde medyanın en çok dikkatini çeken gruptu ancak 1990 a kadar Ahlâkî Çoğunluk etkisini yitirerek yerini Pat Robertson'un "Hristiyan Koalisyonu'na" bıraktı. Bu organizasyonun isminin başındaki Hristiyan kelimesi sonradan Yeni Dindar Sağ'ın, isim değiştirerek Hristiyan Sağ olarak adlandırılması sonucunu doğurdu. Robertson, Ahlâkî Çoğunluğun gelişimi esnasında Falwell'e yardım eden pastörler arasında değildi. Bunun nedeni ise Falwell ve Robertson arasında bir rekabetin olabileceği ihtimali idi. Her ikisi de Virjinya'da faaliyet gösteriyordu.³⁰⁴ Bunun yanında her ikisi arasında önemli bir teolojik farklılık vardı. 1960'larda bir Güney Baprist Rahibi olan Robertson, Karizmatikti. Karizmatik Evanjelikler, Pentakostçu Mezhap içinde olmamasına rağmen Kutsal Ruh'un Pentakostçu yeteneklerini tecrübe ettiklerini

³⁰² Hankins, a.g.e. 2008, s.147

³⁰³ A.g.e. s.148

³⁰⁴ Martin, a.g.e s.258

iddia eden kişilerdi. Bu yetenekler ise cezbe durumunda hâl dili ile konuşma, dua ile hastalıkları iyileştirme ve kehanette bulunma idi. Bu yetenekler Yeni Ahit'te yer almasına karşın, tüm Dispensasyonalist Fundamentalistler ve Evanjelikler bu özelliklerin artık olmadığına inanıyorlardı. Karizmatik olmayan Evanjeliklere göre vecd halindeyken ağızdan çıkan kelimeler ve kehanet Tanrı tarafından kiliseye canlılık vermek için gönderilen hediyelerdi ancak sonraki asırlarda sonlandırılmıştı. Robertson, geçmiş ve yetiştirilmesi ile Falwell'den farklı idi, etkili bir Virjinya senatörünün oğlu idi. Washington Lee Kolejinde ve Yale Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okumuştur. 1956'da yaşadığı dönüşüm tecrübesinden sonra New York Teoloji Okulunda eğitim gördü.³⁰⁵

Robertson, yetkisi olmasına rağmen rahiplik yapmadı, bunun yerine dinî yayın yapmayı tercih etti. 1961'de Norfolk Virjinya'da ülkenin sadece dinî yayın yapan kanalı WYAH TV'yi kurdu. Birkaç yıl içinde kanal ünlü *700 Club* programıyla Hristiyan Yayın Ağı (Christian Broadcasting Network-CBN)'na dönüştü. 1990'ların sonunda CBN eğitim alanında birçok bölümün bulunduğu Regent Üniversitesi'ni kurdu.³⁰⁶ *700 Club* programı söyleşi ve gece haberlerinin karışımından meydana geliyordu. Çoğu zaman Robertson, konukları ile söyleşi yapıyor, güncel olayları Kutsal Kitap bağlamında yorumluyordu. Bazen Tanrı'dan kendisine doğrudan gönderildiğini iddia ettiği kehanetleri bildiriyor, bazen de canlı yayında dua ile hastaları iyileştiriyordu. Robertson da diğer dinî liderler gibi 60'lar ve 70'lerde siyasetten uzak durdu. Hatta 1980'lerde diğer dinî liderler Ahlâkî Çoğunluğa girdiklerinde aktif partizan siyasetin Evanjelikler için yanlış bir yol olduğu şeklinde yorum yaptı.³⁰⁷

Birkaç yıl içinde kendisi de Evanjeliklerin siyasete girme furyasına dayanamadı. Ahlâkî Çoğunluk, Hristiyanların Sesi, Dindar Yuvarlak Masa gibi Yeni Dindar Sağ örgütlerin seçimi önemli ölçüde etkilediğine inandı. Her seçim çevresine Amerika'nın siyasî sistemini baştan aşağı etkilemek amacıyla eğitilmiş Hristiyan aktivistlerini gönderdiği Özgürlük Konseyini oluşturdu. 1980'lerde Robertson

³⁰⁵ Hankins, a.g.e. 2008, s.149

³⁰⁶ Martin, a.g.e s.259

³⁰⁷ A.g.e s.258

siyasetle daha fazla ilgilenmeye başladı. Hatta başkanlık için nabız yokladı. 1987'de Robertson adaylığını ilân etti. Parti meclis toplantılarında ve ön seçimlerde başarılı oldu. Ancak devamını getiremedi.³⁰⁸ Hiçbir siyaset bilimci veya yorumcu Robertson'un başkanlığı kazanabileceğine inanmamıştı. Hatta Dindar Sağ içindeki deneyimli siyasetçiler dahi bunu biliyorlardı. Bir keresinde Robertson Weyrich'e, kendisine Tanrı'nın başkan olacağını bildirdiğini söylediğinde Weyrich O'na "*Tanrı ne zaman olacağını söyledi mi? Çünkü bu yıl olmayacak*" şeklinde cevap vermişti.³⁰⁹

Robertson'un durumunu daha çok zorlaştıran şey ise 1987 ve 1988'de patlak veren televanjelist skandalları oldu. PTL (*Praise the Lord* veya *People That Love*) televizyon programcısı Assemblies of God rahibi Jim Bakker ve önceki kilise sekreteri Jessica Hahn ile sex skandalına karıştığı basında yer aldı. Daha vahimi Bakker'in bir iş arkadaşının Hahn'a bunun gizli kalması için para verdiğinin ortaya çıkması idi. Bununla birlikte Bakker vergi kaçırmak ve zimmetine para geçirmek suçlarından hapse atıldı.³¹⁰

Bu olaylar sonucunda dinî derneklere olan yardımların azaldığı ve New York Times'in anketine göre Amerikalıların %65'inin televanjelistler hakkında olumsuz düşündüğü ortaya çıktı.³¹¹

İkinci skandal ise 1988'de Robertson tam da Süper Salı seçimlerine hazırlanırken meydana geldi. Ünlü Pentakostçu televizyon vaizi Jimmy Swaggart New Orleans'ta bir fahişe ile otele girerken fotoğraflandı. Bunun karşısında Robertson, bu olayın rakibi Bush tarafından bütün televanjelistlere çamur atmak için basına sızdırıldığını öne sürdü. Robertson'un seçimlerdeki başarısızlığının sebebi tek başına Bakker ve Swaggart skandalları değildi. Robertson, Evanjelik oyların çoğunluğunu alamamıştı. Robertson'un oylarının çoğu Evanjeliklerin karizmatik kesiminden gelmişti. Bush tarafında olan Evanjeliklerin ifadelerine göre Onların

³⁰⁸ Hankins, a.g.e. 2008, s.150

³⁰⁹ Martin, a.g.e s.273-274

³¹⁰ Hankins, a.g.e. 2008, s.151

³¹¹ A.g.e. 2008, s.152

Robertson'u desteklememelerinin nedeni, Evanjelik olmayan seçmenlerinki ile aynıydı.³¹²

1985'te *700 Club* programında Robertson, Virjinya sahillerine gelmekte olan Gloria kasırgasını başka bir yöne çevirmek için dua etmiş, kasırga daha sonra yönünü değiştirerek Long Island'ı vurmuştu. Pentakostçular ve Karizmatikler dışındaki Evanjelikler, Karizmatiklerin bu vecd halinde hal dili ile konuşmaları, dua ile hastaları iyileştirmeleri ve kasırgalara hükmetmeleri gibi yeteneklerin kendilerinde var olduğu fikrine ikna olmamışlardı. Fundamentalistler ise bunu reddediyordu. 1988 seçimleri ile ilgili Evanjelik rahipler arasında yapılan bir araştırmaya göre Karizmatik ve Pentakostçu rahiplerin %43'ü, Baptistlerin %28'i, Fundamentalistlerin %18'i ve Holiness ve Adventistlerin %10'u Robertsonu birinci sırada seçmişti.³¹³ Falwell ve diğer Yeni Dindar Sağ liderleri de Bush'u desteklemişlerdi.

Robertson'un başkan olma teşebbüsünün en önemli sonucu, 1990'larda Hristiyan Sağ organizasyonu içinde en öne çıkacak olan Hristiyan Koalisyonu'nun gelişmesi idi. Robertson'u tüm ülkede destekleyen gruplar sonradan örgütlenip Hristiyan Koalisyonu'nu oluşturdu ve lobi faaliyetlerine girdi. 1992 yılında bu grup, 210 yerel dernekte 150.000 üyeye ulaştı.³¹⁴ Başkanlığına ise Robertson tarafından muhafazakâr bir aktivist ve Amerikan Tarihi'nde doktora yapmış Ralph Reed getirildi.

Reed, 1980'de Regan'ın kampanyasında gönüllü olarak çalışmıştı, 1981'de senato stajyeri oldu, 1983-1985 arasında ise Cumhuriyetçiler'in Gençlik Kollarının yöneticiliğini yaptı. Daha sonrasında da Cumhuriyetçiler'e olan desteğini aktif biçimde sürdürdü. Reed, Hristiyan Koalisyonu'nun başına geçtikten sonra da Hristiyan Sağ'ının politikalarını destekledi. Hristiyan Koalisyonu, Hristiyanların aktivist olmaları için yardım eden genel ve yerel rahip meclislerini birleştirdi. Ulusal Hristiyan Koalisyonu eyalet rahip meclisleri ile anlaşma yaptı. Antlaşmalar her sene yenilenecekti. Yerel rahip meclisleri eyalet meclislerine bağlı olacak, onlar da ulusal

³¹² Martin, a.g.e. s.268

³¹³ Justin Watson, *The Christian Coalition: Dreams of Restoration, Demands for Recognition*, Palgrave Macmillan, New York, 1999 s.51-52

³¹⁴ Williams, a.g.e. s.228

organizasyona bağılı olacaktı ancak, yerel ve eyalet meclislerinin ulusal organizasyondan herhangi bir geliri olmayacaktı. Bu düzenleme, eyalet ve yerel meclislere bir ölçüde özerklik vermektedir, bunun yanında Ulusal Hristiyan Koalisyonu'na da pervasızca hareket edecek olan yerel grupları reddetme imkânı veriyordu. Eyalet ve yerel meclisler kurallara uyduğu sürece Hristiyan Koalisyonu yerel aktivistlere, okul yönetimini ve diğer ofisleri nasıl yöneteceğini, kongre üyelerine nasıl lobi yapacaklarını, yerel medyayı nasıl etkileyeceklerini ve seçmen kütüklerinin oluşturulmasına nasıl yardım edecekleri ile ilgili eğitim verecekti. Bu yaklaşım çok büyük başarı elde etti. 1995'e kadar Koalisyon 1,6 milyon üyeye, 50 eyalete bağılı 1600 yerel meclise ulaştı. 1992'de başlayan Hristiyan Koalisyonu, her yıl "Zafere Giden Yol" toplantıları yapmaya başladı. Bu toplantılarda ülke çapında koalisyona bağılı önemli muhafazakâr politikacıları ve tanınmış Hristiyan siyasî eylemcileri bir araya getirdi.³¹⁵

Halk hareketi görüşü ile birlikte Hristiyan Koalisyon Evanjelik kiliselerden din adamı olmayanların liderliğinde faaliyet göstermiştir. Bu durum Falwell'in neredeyse bütün liderlerinin rahiplerden oluştuğu Ahlâkî Çoğunluk'tan farklıydı. Bu, iki örgüt arasındaki temel farktı. Hristiyan Koalisyonu, siyasal sistemi tabandan başlayarak yukarıya doğru etkilemeye çalışan bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır.³¹⁶ Dahası Hristiyan Koalisyonu, Evanjelik siyasî aktivizmini seçimden seçime kullanmak yerine onu kurumsallaştırmıştır. Diğer bir değişle yerel eylemcilerin siyasetteki sürekli varlığı sadece iki senede bir yenilenen kongre seçimi ve dört senede bir yapılan başkanlık seçimi ile sınırlı değildi. Reed'e göre Hristiyan toplum 1980'lerde geriledi çünkü hareket, eyaletlere yoğunlaşması gerekirken Beyaz Saray'a yoğunlaşmıştı. Reed'e göre Hristiyanların esas mücadele etmesi gereken yer, mahalleler, okul yönetim kurulları, şehir meclisleri ve eyalet meclisleri idi.³¹⁷ Bu Evanjelik siyasal kurumsallaşma, Hristiyan Koalisyonun bağılı olduğu Hristiyan Sağ'ın dolayısı ile Cumhuriyetçi Partinin en önemli başarısıdır. Siyaset bilimci Duane Oldfield'in belirttiği gibi "Önceki grupların Cumhuriyetçi partiyle önemsiz ilişkileri olurken koalisyon, başından beri partinin içinde örgütlenmeye ve hareketin

³¹⁵ Watson, a.g.e. s.63

³¹⁶ Hankins, a.g.e. 2008, s.154

³¹⁷ Watson, a.g.e. s.64

tamamına yoğunlaşmaya çalıştı.” 1992’deki Ulusal Cumhuriyetçi Toplantısı’nda 2000 delegeden 300’ünün Hristiyan Koalisyonundan olduğu rapor edildi. 1996’da bu rakam 500’e çıktı. Hristiyan Koalisyonu tüm muhafazakâr gruplara, yani Evanjeliklerin yanı sıra Katolikler ve Ortodoks Yahudilere de ulaşarak onların oy potansiyellerini de kullandı. Ahlâkî Çoğunluğun Amerikalıların çoğunluğu kabul ettiği kesim adına konuşması modelinden farklı olarak Reed ve Hristiyan koalisyon, belli bir Pazar içinde belli bir konuya odaklanan stratejisini büyükçe bir azınlığı harekete geçirmek için kullanmıştır. 1990’ların ortasına doğru Hristiyan Sağ içindeki liderlik Ahlâkî Çoğunluk’tan 1989 da ortaya çıkan Hristiyan Koalisyonuna geçmiştir. Reed Hristiyan Koalisyon’undan 1997 de istifa etmiş, kendisinden sonra örgüt eski günlerindeki başarısını yakalayamamıştır.³¹⁸

1.5.2.3. Aileye Odaklan

Aileye Odaklan (Focus on the Family- FOF) bugün ABD’ndeki en belirgin Hristiyan Sağ örgütlerinden birisidir. 1977’de James Dobson tarafından kurulmuştur. FOF’un amacı, “Tanrı tarafından emredilen bir kurum” olduğuna inandıkları geleneksel aile kurumunu yüceltmek ve savunmaktır.³¹⁹ Evanjelikler “Dönüşüm” veya “Yeniden Doğuş” tecrübesinin zorunlu bir parçası olarak gördükleri dürüst ve kutsal hayat tarzı anlayışına büyük önem vermişler ve bunu uygulamak için aile kurumuna vurgu yapmışlardır.³²⁰ Evlilik bir erkek ve bir kadın arasında olur.³²¹ Evlilik, Mesih’in kiliseyle ilişkisinin dünyevi örneğini oluşturur. Tanrı, evlilik akdini kendisinin kiliseyle olan akdinin bir örneği olarak kabul eder.³²²

Uzun bir süredir var olan FOF dünya çapında 74’den fazla temsilciliği ve 1.300 çalışanı ile ABD’deki en büyük uluslararası Hristiyan sağ örgütü olmuştur. Temel faaliyetleri arasında radyo yayınları, ücretsiz aile danışmanlığı yapmak, kitaplar, dergiler, videolar ve ses kayıtları yayınlamak vardır. Günlük yayınlarının 5

³¹⁸ Hankins, a.g.e. 2008, s.155

³¹⁹ Salleh Mohd Afandi, *The Christian Right and US Foreign Policy in the Twenty-First Century*, Durham University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011, s.106
<http://etheses.dur.ac.uk/669/> son erişim 18.11.2016

³²⁰ Güngör, a.g.e. s. 183

³²¹ Matta 19:4-6

³²² Efesliler 5:25-29

milyon Amerikalıya ve dünya çapında 200 milyondan fazla kişiye ulaştığı iddia edilmektedir. Ayrıca, sanal dergilerine 2,3 milyon kişinin abone olduğu belirtilmektedir. FOF sosyal bir örgüt olmasına rağmen siyasette de yer almıştır. Örneğin, FOF'un yayın organı *Citizen* dergisi, yalnızca Amerikan ve dünya siyasetini ele almaktadır. FOF'a bağlı bir örgüt olan Aileye Odaklan Hareketi (Focus on the Family Action- FOFA) Ahlaki, sosyal ve politik meselelerde siyasilere lobi faaliyetleri yürütmek amacıyla kurulmuştur.³²³ Geleneksel olarak, FOF Amerika'da geleneksel Hristiyan değerlerini savunmak için kendilerinin deyimiyle "kültür savaşı" vermektedirler. James Dobson "Doğrudan aile kurumuna yönelik bir kültür savaşına dâhiliz" demiştir. Bununla birlikte örgüt, "kültür savaşını" Amerikan dış politikasını etkileyerek ve Birleşmiş Milletlerde lobi faaliyetlerinde bulunarak ülke sınırlarının ötesine taşımaya çalışmaktadır.³²⁴

2001 yılında, FOF Bush tarafından Birleşmiş Milletlerde çalışmalarını yapmak için seçildi. FOF temsilcilerinden geleneksel muhafazakâr aile değerleri ile ilgili siyasi konuları ele alması ve dile getirmesi beklenmiştir. Daha sonra, kuruluş Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nde bir sivil toplum kuruluşu kategorisinde danışmanlık statüsü almıştır. Bu gelişme, FOF'un Birleşmiş Milletler hakkındaki algısını değiştirmiştir. FOF, BM platformunda yer almasını, birçok ülkenin hükümetleriyle üst düzeyde "kültürel savaş" ele almak için altın bir fırsat olarak görmüştür.³²⁵

Dr. James Dobson çocuk psikoloji dalında uzman olmasına rağmen geleneksel Hristiyan değerlerini destekleyen etkili bir televanjelist olarak tanınmıştır. Dobson'un radyo programları zamanında 10 milyon kişiye ulaşarak Amerika'nın en etkili Evanjelik liderlerinden biri olarak tanınmıştır. Güney Kaliforniya Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 14 yıl klinik profesörlüğü yapan Dobson, 1970'de ebeveynler arasında ünlü olan, 4,5 milyon satan ve aşırı müsamahakâr biçimde çocuk yetiştirmeyi eleştiren *Dare to Disciplin* (Disipline Cüret Et) kitabını

³²³ Afandi, a.g.e. s.107

³²⁴ A.g.e. s.108

³²⁵ Jennifer S. Butler, *Born Again: The Christian Right Globalized*, Pluto Press, London, 2006, s.110

yazmıştır. Daha sonra bu eserini evlilik ve çocuk yetiştirmek üzerine kitaplar takip etmiştir.³²⁶

Dobson'un siyasete katılımı, güçlü ilişkisinin olduğu Reagan'ın cumhurbaşkanlığı döneminde başlamıştır. 1982'de Adalet ve Çocuk Suçlarını Önleme Komisyonu'na danışman olarak atanmıştır. Reagan'ın ikinci döneminde, Beyaz Saray'a danışmanlık yapmıştır.³²⁷ Muhafazakâr Amerikan değerleri ile bağdaşmaz olarak gördüğü Kürtaj, pornografi, eşcinsel ve lezbiyen hakları gibi meselelere karşı kültür savaşının önderliğini yürütmesi, etkili politikacılarla olan bağlantıları onu Hristiyan Sağ içinde öne çıkan figürlerden biri haline getirmiştir. Dobson, Amerikan siyasetinde ahlaki değerler veya "kültür savaşları" ile ilgili tartışmaları, büyük ölçüde dini inançlar tarafından tanımlanan dünya görüşü ve fikirlerin savaşı olarak görmüştür.³²⁸

Dobson, George W. Bush'un 2004'te seçilmesi sırasında etkili olmuştur. Eşcinsel evliliğine karşı harekete geçilmesi karşılığında Bush'a destek vereceklerini ifade etmişlerdir. Dobson, George W. Bush'un yeniden seçilmesi için çalışan Hristiyan Sağı içinde "Değerlere Oy Veriyorum" kampanyası yürütmüştür. Bazı tahminlere göre 7 ya da 9 milyon yeni seçmen Bush lehine oy kullanmıştır. Kürtaj karşıtlığının yanında eşcinsel hakları ve eşcinsel evliliğine olan karşıtlığında ön ayak olması, Dobson'u geçmişteki diğer Hristiyan Sağı liderlerinden daha çok saygın bir duruma getirmiştir. Dobson, taraftarlarını Federal Evlilik yasasını kongreden geçirmek için destek vermeye çağırmıştır. Bu yasa, evliliğin bir erkek ve bir kadın arasında olduğunu tanımlamıştır. Bu yolla eyaletlerin eşcinsel evliliğe izin vermesi engellenmek istenmiştir.³²⁹ Federal Evlilik Yasası kongreden geçmemesine rağmen Bush, 2004'te yapılacak seçimlerde Evanjeliklerin oyunun beşte dördünü, Katoliklerin oyunun ise yarısını almayı garantilemiştir.³³⁰ 2015'te Obama döneminde eşcinsel evlilik yüksek mahkeme kararıyla tüm eyaletlerde yasal hale

³²⁶ Gilgoff, a.g.e. s.7

³²⁷ Michael Lindsay, *Faith in the Halls of Power: How Evangelicals Joined the American Elite*, Oxford University Press, New York, 2007, s.20

³²⁸ Afandi, a.g.e. s.109

³²⁹ John K. White, *Barack Obama's America*, University of Michigan Press, Michigan, 2009, p. 138.

³³⁰ Williams, a.g.e. s. 261

getirilmiştir. Cumhuriyetçiler 2004'te kongreyi ve Beyaz Saray'ı kontrolleri altına almışlardır. Bush'lu yıllarda yasama başarısı Hristiyan Sağ Hareketi'nin beklentisinin altında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Ted Haggard³³¹ gibi Evanjelik figürlerin sex skandalına karışmaları veya Rick Santorum gibi kimselerin skandalları sonucu parti kongrede kan kaybetmiştir. 2006'da Cumhuriyetçiler, Beyaz Saray'ın kontrolünü yitirmişlerdir.³³² James Dobson'un Aileye Odaklan örgütü'ndeki rolü azalmaya başlamıştır.

2008'de yapılan seçimlerinde James Dobson, Obama'nın seçilmesi halinde neler olacağı hakkında kehanette bulunduğu bir mektup yayınlamıştır. Dobson, Amerikan şehirlerine terörist saldırıların yapılacağını, kiliselerin eşcinsel evliliklere izin vermedikleri için vergi muafiyet statüsünü kaybedeceğini, çocukların pornografiye maruz kalacağını, doktor ve hemşirelere zorla kürtaj yaptırılacağını, ötenazinin serbest hale geleceğini, silah mülkiyetinin kaldırılması nedeniyle şehirlerde suç oranının patlama yapacağını, evde eğitimin yasaklanacağını, vaazların yasaklanacağını, liberal sansür nedeniyle muhafazakâr talkshowların sonlandırılacağını, Hristiyan yayıncıların işsiz bırakılacağını, İsrail'e nükleer saldırı olacağını, çevreci kısıtlamalar nedeniyle elektrik kesintilerinin yaşanacağını, liberal Yargıtay tarafından Hristiyan direnişçilerin hapsedileceği ve son olarak, iyi Hristiyan ailelerin Avustralya ve Yeni Zelanda'ya göç edeceği kehanetinde bulunmuştur.³³³

1.5.2.4. Amerika için İlgili Kadınlar

Bu örgüt, Amerika Birleşik Devletleri'nin en eski Hristiyan Sağ gruplarından biridir. Ahlâkî Çoğunluk örgütü kurucularından ve dispensasyonalist kıyamet türü kitapların ünlü yazarı Tim LaHaye'in eşi Beverly LaHaye tarafından 1979'da kurulmuştur. Örgüt, radikal feminist gruplara karşı kurulmuştur. LaHaye'e göre

³³¹ 'Haggard Admits 'Sexual Immorality', Apologizes', http://www.nbcnews.com/id/15536263/ns/us_news-life/t/haggard-admits-sexual-immorality-apologizes/#.WGO75oVOLug son erişim 18/11/2016

³³² Associated Press, *Pat Robertson Warns of Terrorist Attack in 2007*, MSNBC.com, 02/02/2007, http://www.nbcnews.com/id/16442877/ns/us_news-life/t/pat-robertson-warns-terrorist-attack/#.WGPCDYVOLug son erişim 28/12/2016

³³³ James Dobson, 'Letter from 2012 in Obama's America', WorldNet Daily website, 22 October 2008, <http://www.wnd.com/files/Focusletter.pdf> son erişim 28/12/2016

radikal feminist gruplar, kadın hakları konusundaki yanlış görüşlerini çoğunluğun görüşü gibi ifade etmektedirler.³³⁴

CWA, erkekler ve kadınlar arasındaki doğal ayrımları ortadan kaldırma çabasına karşı olmuşturlardır. Onlara göre erkek ve kadının farklılığına saygı duyulması gereklidir. Kan bağı, evlilik, doğum veya evlat edinme yoluyla bireylerden oluşan aile, toplumun temel kurumu olarak kabul edilmiştir.³³⁵ Evanjelistler kadının geleneksel rolüne vurgu yapmaktadır. Dindarlığın aile hayatının bir parçası haline getirilmesinde ve çocukların küçüklükten itibaren iyi bir Hristiyan olarak yetiştirilmesinde kadının önemli bir rolü bulunmaktadır. Kadınlar evin manevi yöneticileridir. Çocukların yetişmesinde kocaları ile birlikte rol alan kadınlar çocuklara sadece çalışkan olmak, dürüstlük, tutumlu olmak ve itaat gibi değerleri öğretmekle kalmamış, onları kurtarıcı inanca sevk etmekle yükümlü olmuşturlardır. Çocuklara iman aşılama konusunda kadınların rolü önemlidir.³³⁶

Kuruluşundan bu yana, CWA kadınlara yönelik en büyük Hristiyan Sağ grubu olarak kabul edilmiştir. 600.000'i aşkın üyeye sahip olan örgütün %10'u erkeklerden oluşmaktadır. CWA kendisini, kamu politikalarının tüm alanına İncil ilkelerini hâkim kılmaya çalışan ABD'nin en büyük kadın örgütü şeklinde tanımlamaktadır. Amerika için İlgili Kadınlar (CWA), İncil'in yanılmazlığının sıkı bir savunucusudur. İncil'de Tanrı tarafından verilen ahlâkî değerlerin tartışmasız olduğuna inanmaktadır. CWA, hareketinin ve destekçilerinin tamamen bu inanca dayalı olarak bilgilendirildiğini ve yönlendirildiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla örgüt, Amerikan toplumunda geleneksel Hristiyan değerlerinin korunmasını amaçladığı için, ailenin İncil'e uygun şekillendirilmesi ve eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır. CWA, İncil öğretileri ve Judeo-Hristiyan dünya görüşünden kaynaklanan altı ana konuya odaklanmıştır. Bunlar: insan hayatının kutsallığı, dinî özgürlük, ailenin tanımı, pornografi karşıtlığı, eğitim ve ulusal egemenlik. Buna göre hareket, aile yanlısı olmasının yanında kürtaja, feminizme, eşcinsel haklarına,

³³⁴ Clyde Wilcox, "Evangelicals and the Moral Majority", *Journal for the Scientific Study of Religion* Vol.28, No.4, 1989, ss.400-414

³³⁵ Concerned Women for America resmi web sitesi, <https://concernedwomen.org/concerns-and-goals/> 28/12/2016

³³⁶ Güngör, a.g.e. ss.171-175

kapsamlı cinsel eğitime, uyuşturucu ve alkol eğitimine karşıdır.³³⁷ Buna ek olarak, aynı zamanda Dinin siyasete karıştırılması gerektiğini savunmaktadır. 1987’de LaHaye, bir görüşme sırasında bu inancı şöyle ifade etmiştir:

“Din siyasete karışmalıdır. Amerika, İncil ilkelerine dayalı bir ulustur. Hristiyan değerler devlete hükmetmektedir. Bu değerlerin mihengi Kutsal Kitap’tır. İncil’i kamuda ve özel hayatlarında rehber edinmeyen politikacıların hükümette yeri yoktur.”³³⁸

CWA, Amerikan milliyetçiliği kavramına inanmaktadır. CWA, Amerikan ulusal egemenliğini kuruluşun en önemli hedeflerinden biri olarak vurgulamaktadır. ABD’nin bağımsızlık, egemenlik ve özyönetim haklarından ödün vermemesi, uluslararası yasalar dâhil olmak üzere herhangi bir yabancı otoriteye boyun eğdirilmemesi, gerektiğini savunmaktadır. CWA ayrıca, yabancı güçlerin olası saldırılarını engellemek için ABD’nin en güçlü savunma sistemini geliştirme ve sürdürme çabalarını desteklemektedir. Buna ek olarak, CWA ABD’ye yasadışı göçleri Amerikan egemenliğine tehdit olarak görmektedir. Bu nedenle, ABD’nin güçlü bir sınır kontrolü ve sıkı bir göçmenlik yasasının oluşturulması fikrini savunmaktadır. Bununla birlikte, dini baskı veya insan hakları ihlalleri nedeniyle ABD’ye kaçan göçmenlere kucak açmalıdır. Bu bağlamda CWA, Judeo-Hristiyan geleneklerine dayanan dini inançlarının ve değerlerinin, inanç özgürlüğü, özgürlük, demokrasi ve kapitalizm gibi temel Amerikan değerlerine uygun olduğunu düşünmektedir. CWA, bu değerlerin, ABD’yi dünyadaki en büyük ulusu yaptığını, bu nedenle ABD’nin bu değerleri teşvik etmek ve savunmak için bir sorumluluğunun olduğunu ifade etmektedir.³³⁹

2000 yılında Amerika’da CWA’ya, Aile Araştırma Konseyi ve Aileye Odaklan gibi diğer Hristiyan Sağ örgütleriyle birlikte BM’de danışmanlık statüsü verilmiştir. CWA, Birleşmiş Milletleri muhafazakâr aile değerlerini korumak ve yaymak için önemli bir platform olarak görmektedir. CWA liderliğindeki bu koalisyonun, sağcı muhafazakâr örgütlerin ABD’nin BM’deki kürtaj, üreme hakları,

³³⁷ Concerned Women for America resmi web sitesi, <http://concernedwomen.org/concerns-and-goals/> son erişim 28/12/2016

³³⁸ <http://www.pfaw.org/general/default.aspx?oid=22376> son erişim 28/12/2016

³³⁹ Concerned Women for America Resmi web sitesi, <http://www.cwfa.org/about.asp> son erişim 28/12/2016

AIDS ve diğer aile yanlısı gündemlere dair tutumunu şekillendirme konusunda etkili olduğuna inanılmaktadır.³⁴⁰

CWA, İsrail'e açık destek vermektedir. İsrail ile ABD arasındaki ilişkileri güçlendiren yasalar ve politikaların desteklenmesi gerektiğini savunmakta, bu bağlamda Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve diğer kurumlar tarafından İsrail'le olan ilişkilerin geliştirilmesini teşvik eden politikaları desteklemektedirler.³⁴¹

1.5.2.5. İsrail İçin Birleşmiş Hristiyanlar

Şubat 2006'da San Antonio Cornerstone Baptist Kilisesi Papazı John Hagee liderliğinde kurulan İsrail İçin Birleşmiş Hristiyanlar'ın (CUFI) tek amacı İsrail Devletine destek vermektir. CUFI, şu anda İsrail'in güvenliği ile ilgili her konuda lobi faaliyetleri yürüten güçlü bir gruptur. Tarihsel olarak örgüt, İran'ın İsrail'e yönelik dış politikası da dâhil olmak üzere Ortadoğu politikasındaki birçok gelişmeye tepki olarak kurulmuştur. Buna ek olarak, İran'ın desteklediği Lübnan'da Hizbullah ve Filistin'de faaliyet gösteren Hamas'ın varlığını İsrail'in güvenliğine ciddi bir tehlike olarak algılanmaktadır. CUFI, İsrail'e destek olma taahhüdünü göstermek için devlet desteği ile kurulmuştur. Bu bağlamda örgüt, İsrail'in desteğine odaklanmış Amerikan halk hareketlerini birleştirmek için de Amerika'da İsrail ile ilgili geçen konularda sözle ya da eylemle destek verecek her bir İsrail yandaşı kilise, organizasyon ve bireyi ulusal ölçekte birleştirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda CUFI, hareketlerini teolojik temellere dayandırmak için Kutsal Kitap'taki iki alıntıyı kullanmaktadır. “*Seni kutsayanları kutsayacak, Seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar Senin aracılığınla kutsanacak.*”³⁴² ve “*Zaferi ı ışık gibi parlayıncaya, Kurtuluşu meşale gibi yanıncaya dek Siyon uğruna susmayacak, Yerusolim uğruna sessiz kalmayacağım.*”³⁴³ Bu alıntılar, kuruluşun amaç ve hedefleri doğrultusunda ilerlemesinin gerekçesi olarak kullanılmıştır. İlk amacı, Amerika genelinde İsrail'e yönelik Hristiyan desteği sağlamak ve ikinci olarak İsrail yanlısı

³⁴⁰ Jennifer Butler, For Faith and Family: Christian Right Advocacy at the United Nations (Public Eye, 2000); <http://www.irc.online.org/magazine/v16n2/v16n2.pdf> son erişim 28/12/2016

³⁴¹ <http://concernedwomen.org/concerns-and-goals/> son erişim 28/12/2016

³⁴² Yaratılış 12:3,

³⁴³ İşaya 62:1,

bakış açılarını seçtikleri yetkililere veya politikacılara iletmeştir. Bu iki hedefe dayanan organizasyon, 2006 yılından bu yana çeşitli programlar başlatmış ve birtakım etkinlikler düzenlemiştir. İsrail devletinin hayatta kalmasını sağlamak ve çıkarlarını desteklemek, en önemli amaçlarıdır.³⁴⁴

John Hagee, organizasyonun en etkili lideri olarak kabul edilmektedir. 2006'da yayınlanan "Kudüs Geri Sayım" kitabında, Kutsal Kitap'a ve Amerikan dış politikasına ilişkin görüşlerini özetlemiştir. Kitap, ABD ve İsrail'in güvenliğini korumak için İran'a karşı savaşa girme ihtiyacını vurgulamaktadır. 2005'te, İran'ın nükleer programının henüz bildirilmediği bir zamanda yazılan kitapta, İran'la askeri bir yüzleşmenin, Armageddon ve İsa'nın ikinci gelişinden önce meydana gelecek kaçınılmaz bir İncil kehaneti olduğunu iddia etmiştir. ABD'yi ve İsrail'i nükleer bir saldırıdan korumak için İran'ın nükleer silah geliştirme programı durdurulmalıdır. Elindeki zenginleştirilmiş uranyum ile İran'ın, Amerikan şehirlerini bir patlamada yok edebilecek taşınabilir çanta bombaları üretme kabiliyetine sahip olduğunu iddia etmiştir. Bu bombalar İsrail'e karşı da kullanılacaktır. Zamanın İran Devlet Başkanı Mahmud Ahmedinejad'ı Dünya Savaşı başlatması açısından Hitler'le karşılaştıran Hagee, sorunun İran'a karşı önleyici saldırının yapıp yapılmaması gerektiği değil, ne zaman yapılması gerektiği olduğunu vurgulamıştır. İran'a karşı savaş durumunda, Arap dünyasının Rus liderliği altında birleşeceğini savunan Hagee, Çin ve Rusya'nın Amerika'nın düşmanı olduğunu ve Rusya'nın İran'a New York'a ulaşabilecek uzun menzilli bir füze inşa etmesine yardımcı olacak teknolojik yardım sağladığını iddia etmiştir. Hagee'nin fikirleri ve sonrasında Hristiyan medya organları tarafından yapılan tartışmalar, kötülüğe karşı iyi fikrini, inançlı olmayanlara karşı inançlıları, İslam medeniyetine karşı Judeo-Hristiyanlığı ve dünyanın geri kalanına karşı Amerikan-İsrail ittifakını yansıtmaktadır.³⁴⁵

1.5.3. Hristiyan Sağ Hareketi'nin Siyasî Gündem Konuları

³⁴⁴ CUFI Resmi web sitesi, <http://www.cufi.org/site/PageServer?pagename=about>AboutCUFI> son erişim 28/12/2016

³⁴⁵ Sarah Posner, *God's Profits: Faith, Fraud, and the Republican Crusade for Values Voters*, Polipoint Press, Washington, 2008, ss.104-111

Hıristiyan Sağ Hareketinden bahsederken siyaset alanında muhafazakâr olan sıradan Hıristiyanlar kastedilmemektedir. Hıristiyan Sağ, liderler etrafında toplanarak amaçları için çalışan ve bunun sonucunda etki meydana getiren bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Dindar ve Cumhuriyetçi liderler ve gruplar yoluyla Hıristiyan Sağ, taraftarlarını kendi temel değerleri ile ilgili konularda harekete geçirebilen bir yapıdır. Hıristiyan Sağ, çeşitli dindar muhafazakâr gruplardan oluşmasına rağmen hareketin tabanı kendini Evanjelik Protestan olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Evanjelikler, Amerikan nüfusunun %25'inden biraz fazlasını oluşturmaktadır ve ülkenin en büyük dinî gurubu olarak Katolikler ve Anadamar Protestanlardan sayıca önde gelmektedirler.³⁴⁶ Evanjelik protestanlar yoğun olarak güneyde toplanmışlardır ve %76'lık kısmı da beyazdır. Evanjeliklerin %55'i kendilerini muhafazakâr olarak tanımlarken, sadece %13'ü kendilerini liberal olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Evanjeliklerin %56'si kendisini siyasî anlamda Cumhuriyetçi olarak tanımlarken %28 lük kesim kendini Demokrat şeklinde tanımlamıştır.³⁴⁷

Hıristiyan Sağ Hareketinin etrafında toplandığı birçok konu vardır. Bunlar: kürtaj karşıtlığı, Eşit Haklar Bildirgesi'ne karşı olma, eşcinsellik haklarına karşıtlık, İsrail yandaşlığı, devlet okullarında din özgürlüğü talebi, evrim karşıtlığı ve İslâm Karşıtlığı olarak sıralanabilir.

1.5.3.1. Kürtaj Karşıtlığı

Kürtaj, milyonlarca muhafazakâr Hıristiyan'ın duygularını etkileyen ve onları harekete geçiren en önemli sorunlardan biri olarak Hıristiyan Sağ'ın ana gündem maddesini oluşturmuştur. Evanjelikler insanın, Tanrı tarafından O'nun suretinde yaratıldığına inanmaktadırlar.³⁴⁸ Bu nedenle, gebelikten ölüme kadar her insan, yaratılıştan kaynaklanan bir şerefe ve paha biçilmez bir değere sahiptir. Hıristiyanlar insan yaşamını savunmalı ve korumalıdır. Kutsal Kitaba göre ölüm cezası, ancak

³⁴⁶ <http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> s.4, son erişim 10/09/2016

³⁴⁷ <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/religious-tradition/evangelical-protestant/> son erişim 10/09/2016

³⁴⁸ Yaratılış1:27

başkalarının hayatını alanlara uygulanır.³⁴⁹ Çünkü Tanrı insan yaşamına değer vermektedir. Bu nedenle anne karnındaki fetüsün yaşamına son verilemez. Tanrı'nın anne karnındaki bebeğe hayat verdiği, doğumdan önce canlı bir varlık olduğu vurgulanmaktadır.³⁵⁰ Bunun yanında Tanrı, Adem ve Havva'ya “verimli olun, çoğalın, yeryüzünü ikmal edin ve onu egemenliğiniz altına alın” çağrısında bulunmuştur.³⁵¹ Kürtaj Tanrı'nın çoğalın emrine karşı gelmek şeklinde algılanmaktadır.

ABD'nin kuruluşundan 1821'de kürtajın suç olarak nitelendirildiği bir yasa çıkarılana kadar, embriyonun hayat belirtisi göstermesi durumundan sonra kürtaj yapılması yasaklanmıştır. 19. yüzyılın ortalarında, Amerikan Tabipler Birliği, hamilenin gerektiğinde hayatını kurtarmak dışında yapılan kürtajı suç haline getirmek için bir kampanya başlatmıştır. Bunun sonucunda, 19. yüzyılın sonuna kadar bütün eyaletler kürtajı yasaklayarak bazı cezai yaptırımlar getirmiştir. 20. yüzyılda, şartlar yeniden değişmeye başlamış, 1950'lerin sonlarında, başta hukukçular olmak üzere doktorlar ve din adamları, kürtajın her durumda yasaklanmasının gerekip gerekmediğini sorgulamaya başlamıştır.³⁵² Protestanlar meseleyi sadece kişisel ahlâk açısından değil, toplumsal sonuçlar açısından da ele almışlardır ancak, 1960'ların sonlarında güçlenen feminist hareket sonucu kadınlar kürtaj konusunda daha aktif hale gelmişlerdir. Kadınların kendi bedenleri üzerinde kontrol sahibi olma hakkı konusunda sorular giderek artmaya başlamış, istemediği bir çocuğu taşımaya zorlamak, özgürlüğün bir inkârı olarak kabul edilmiştir. *Roe v. Wade* davası olarak bilinen davanın yüksek mahkemede görülmesinin ardından 1973'te ilk üç ayda kürtajı kısıtlayan herhangi bir devlet yasası anayasaya aykırı ilân edilmiş ve kürtaj tüm eyaletlerde serbest bırakılmıştır. Bu durum birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir.³⁵³ Aslında söz konusu tartışmalar ve dinî grupların kamplara ayrılması karardan hemen sonra meydana gelmemiştir. Evanjelik gruplar başta konu

³⁴⁹ Yaratılış 9:6

³⁵⁰ Mezmurlar 139: 13-16

³⁵¹ Yaratılış 1:26-28

³⁵² Linda Greenhouse, Reva B. Siegel, “Before (and After) *Roe v. Wade*: New Questions About Backlash”, *Yale Law Journal*, Vol. 120, 2011, s.2034-35 (ss2028-2087)

³⁵³ Ignacio Castuera, “A Social History of Christian Thought on Abortion: Ambiguity vs. Certainty in Moral Debate”, *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 76, No. 1, 2017, s. 210 (121-227)

ile ilgili cılız bir tepki gösterse de Bob Jones Üniversitesi'nin ırkçı tutumu nedeniyle veriden muaf durumunun kaldırılmasından sonra kürtaj etkili bir şekilde protesto edilmeye başlanmıştır.³⁵⁴ Roe davası, başlardaki Evanjelik ilgisizliği on yıl sonra enerjik ve kararlı bir kürtaj karşıtı harekete dönüştürmüştür. Yeni Sağ grupları ve yükselen Protestan yanlısı liderlerle birlikte, muhafazakâr Hristiyanların meydana yer almasına yardımcı olmuştur. 1980'lere gelindiğinde Evanjeliklerin büyük ve uyumlu bir oylama bloğu olarak siyasete katılımını tetiklemiştir.³⁵⁵

Hristiyan Sağ'ın desteklediği başkanların kürtaj konusunda yasaklama sözünü yerine getirememesine rağmen, konunun kampanyada kullanma etkinliği çok yüksek olmuştur. Yakın zamanda yapılan Pew Forum anketine göre Amerikalıların %37'si kürtajın hemen hemen her durumda yasaklanmasını savunmaktadır. Bunu savunanların yarısından fazlası bunun dinî nedenlerle olduğunu belirtmişlerdir. Evanjelik Protestanların %61'i kürtajın hemen hemen bütün durumlarda yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır. Kürtaj konusunda çok katı tutum sergileyen Katolikler arasında ise oran % 42'dir. Bu bize Evanjeliklerin bu konuda daha hassas olduğunu göstermektedir.³⁵⁶

1.5.3.2. Eşcinsel Hakları Karşıtlığı

1960'lardan beri Amerikan dinî gelenekleri toplumsal cinsiyet, cinsellik ve aile ile ilgili sorular üzerinde çatışmıştır. Amerikan dinî gelenekleri arasında Evanjelikler, cinsiyet rolleri, eşcinsellik ve aile yapısına olan yaklaşımlarında son derece tutucu olarak tanımlanmıştır.³⁵⁷

Eşcinsellik Evanjeliklerin “Doğru ve Kutsal Hayat Tarzı” anlayışına uymamaktadır. Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın insanları erkek ve dişi olarak yarattığı, erkeğin annesini ve babasını bırakıp karısına bağlanacağı, ikisinin artık tek beden

³⁵⁴ Casutera, a.g.m. s.211

³⁵⁵ Robert N. Karrer, “The Pivotal Year of 1979 and the New Narrative: Evangelicals & Fundamentalists Join the Pro-Life Movement”. *Human Life Review*. 40.2, 2014, s.91 (ss87-104)

³⁵⁶ Hannah Hartig, “Nearly six-in-ten Americans say abortion should be legal in all or most cases” 17/10/2018 <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/10/17/nearly-six-in-ten-americans-say-abortion-should-be-legal/> son erişim 09/11/2018

³⁵⁷ Lydia Bean, Brandon C. Martinez, “Evangelical Ambivalence toward Gays and Lesbians” *,Sociology of Religion*, 75:3, 2014, s.397

olacağı söylenmiş, evliliğin bir erkek ve bir kadın arasında olacağı belirtilmiştir.³⁵⁸ Evanjeliklere göre çoğalmak Tanrı'nın bir emridir.³⁵⁹ Eşcinsellik çoğalmanın önünde bir engel olarak görülmüştür. Evanjelikler eşcinselliğin günah olduğunu iddia ederken Levililer, Romalılar veya Yaratılış kitabından Sodom ve Gomora hikâyesine işaret ederler. Levililerde eşcinsel ilişki yasaklanarak iğrenç görülmüştür.³⁶⁰ Bununla birlikte ensest, zina, hayvanlarla cinsel ilişki ve eşcinsellik ölümle cezalandırılan cinsel günahlar arasında bulunmaktadır.³⁶¹ Yeni Ahit'te Kadınların ve erkeklerin birbirlerini bırakıp doğal olmayan ilişkilere yöneldikleri ifade edilmekte ve bu yüzden Tanrı'nın gazabına uğradıkları belirtilmektedir.³⁶²

1940'lerden 1970'lere kadar, Evanjelikler ve diğer muhafazakâr Hristiyan gruplar "aile yanlısı" bir hareket inşa etmişlerdir. 1970'lerin sonlarında yeni Hristiyan Sağ, daha geniş bir Cumhuriyetçi koalisyonun parçası olarak muhafazakâr siyasî nedenlerle Evanjelikleri harekete geçirmek için ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılın başlangıcında Evanjelikler, eşcinselliğin kültürel kabulüne karşı politik hareketlerin en aktif unsurları haline gelmiştir.³⁶³ Sözgelimi Hristiyan Sağ, 2004'te eşcinsel evliliğe Federal Evlilik Beyannamesi teklifi ile karşı çıkmıştır. Bu kanun teklifine göre evlilik bir erkek ve bir kadın arasında yapılır denmekte ve eşcinsel evliliğin önünü kapatmaktadır. Bu teklif kabul edilmese de kampanya sonrası George W Bush'un sonraki seçimlerde Evanjelikler tarafından yeniden desteklenmesi, bunların tutumları ve güçlerini göstermeleri açısından önemlidir. Cumhuriyetçi'lerin bu konuda istekli davranışları Hristiyan Sağının ve James Dobson'un Cumhuriyetçi Parti üzerindeki gücünü göstermiştir.³⁶⁴

Evanjelistizm, cinsel saflığı, toplumsal cinsiyet tamamlayıcılığını ve otoriter ebeveynliği vurgulayan geleneksel bir evlenme idealini destekleyerek erkekler ve kadınlar için ayrı rolleri barındırmayı benimsemiştir. Eşcinsel dernekler, Kutsal Kitabın aile modelini ihlâl etmektedirler, çünkü erkek başkanlığı ile kadın nezaketleri

³⁵⁸ Matta 19:4-6

³⁵⁹ Yaratılış 1:27-28

³⁶⁰ Levililer 18:22

³⁶¹ Levililer 20:10-16

³⁶² Romalılar 1:16,27

³⁶³ Bean ve Martinez a.g.m. s.398

³⁶⁴ Williams, a.g.e. s.257.

arasında karşılıklı bağımlılıktan yoksundurlar ve bu katı cinsiyet ikilisini sorgulamaya çağırmaktadırlar. Cinselliğe dair Evanjelik söylemde, lezbiyenler ve geyler “ailenin doğal çıkmazı” olarak sunulmaktadır. Dahası, birçok Evanjelik, seküler toplumun hoşgörülü, liberal cinsel ahlâkını barındıran, kültürel olarak tehdit edici bir dış grup olarak gey ve lezbiyenlere karşı çıkararak alt kültür sınırlarını tanımlamaya başlamışlardır. Gey ve lezbiyenlere çok uzak hissetme eğiliminde olan Evanjelikler, geylere ve lezbiyenlere sivil özgürlükler vermek için isteksizdir. Bu oran ateistler, komünistler ya da diğer etnik veya dinî gruplar gibi seilmeyen diğer gruplardan daha fazladır. Evanjelikler için geylerin ve lezbiyenlerin diğer Amerikalılara göre daha büyük bir rahatsızlık yarattığı belirlenmiştir. Evanjelikler, eşcinselliğin ulusun kolektif düzenine karşı tehlikeli ve kirletici bir tehdit oluşturduğuna inanmaktadırlar. Bazı aile yanlısı aktivistler, eşcinsellerin, AIDS gibi hastalıkların yayılmasına neden olduklarını, pedofili ve rastgele cinsi münasebeti teşvik ettiklerini ve gençleri yanlarına çektiklerini iddia etmektedirler. Bu nedenle gey ve lezbiyenler için sivil özgürlüklerin kısıtlanması gerektiğini düşünmektedirler. Son olarak, Evanjelikler eşcinselliğin bir yaşam tarzı tercihindense ziyade doğuştan gelen bir dürtü olduğu düşüncesine karşıdır.³⁶⁵

Amerikan nüfusun %31’i, Evanjelikler’in %55’i, eşcinselliğin toplum tarafından caydırılması gerektiğine inanmaktadır.³⁶⁶ Konu eşcinsel evliliğine geldiğinde Evanjeliklerin %64’ü bunun karşısında yer almaktadır. Bu rakam Anadamar Protestanlık ve Katoliklerin oranının iki katıdır.³⁶⁷ Son yıllarda ulusal eğilim, eşcinsel evliliği kabul etme yönüne girmiştir. Evanjeliklerin de bu konuda desteğinin giderek artması şaşırtıcı olmuştur. 2001’de eşcinsel evliliği destekleyen Evanjeliklerin oranı %13 iken 2017’te bu oran %35 olmuştur.³⁶⁸

³⁶⁵ Lydia Bean, Brandon C. Martinez a.g.m. s.399

³⁶⁶ “Views About Homosexuality” 2014, <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/views-about-homosexuality/> son erişim 30/11/2018

³⁶⁷ “Views About Same-sex Marriage” 2014 <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/views-about-same-sex-marriage/> son erişim 30/11/2018

³⁶⁸ “Changing Attitudes on Gay Marriage” 2017, <http://www.pewforum.org/fact-sheet/changing-attitudes-on-gay-marriage/> son erişim 30/11/2018

1.5.3.3. İsrail Yandaşlığı

Hristiyan Sağ Hareketinin gündemindeki en önemli maddelerden biri haline gelen konu da İsrail devletine verilen destektir. ABD’de, İsrail’i en çok savunan iki grup Yahudiler ve Evanjelikler olmuştur. Yahudi desteği normal karşılanıp kolay açıklanabilirken, büyük çoğunluğu siyasî olarak muhafazakâr olan bazı Hristiyanların kendilerini neden İsrail’e adadıkları sıkça sorulan bir sorudur. Bunun yanı sıra Yahudi devletine verdikleri büyük desteğe rağmen, Evanjelik ve Fundamentalist Hristiyanlar birçok Yahudi tarafından sevilmemektedirler.³⁶⁹

1970’lerden beri, İsrail’e destek, muhafazakâr Hristiyan ve Cumhuriyetçi çevrelerde âdeta bir iman konusu haline gelmiştir. Ahlâkî Çoğunluk, Hristiyan Koalisyonunun önde gelen liderleri ve Evanjelik hareketin önemli şahsiyetleri, İsrail’in Hristiyan teolojisinde ve ABD dış politikasındaki yerine dair birbirine benzer görüşleri dile getirmişlerdir. ABD’nin, Tanrı’nın safında kalması ve ulusça kutsanması için İsrail’i desteklemesi ve koruması gerektiğini savunmuşlardır. Kendilerini televizyonda ve basında izleyen önemli sayıda seçmen aracılığıyla, Cumhuriyetçi Parti’deki politik eğilimi etkilemeye çalışmışlar ve sonunda Cumhuriyetçi adayların bu konudaki vaatlerini almak için gündemi belirlemişlerdir. Bu stratejilerinde başarılı da olmuşlardır, öyle ki İsrail tarihinde ABD’nin dış ülkelere yaptığı yardımlarda her zaman ilk sırayı almıştır. 1951’den beri ABD, İsrail’e 193 milyar dolar civarında ekonomik ve askerî yardımda bulunmuştur.³⁷⁰ 2006’da kurulan ve günümüzde en büyük İsrail taraftarı örgüt olan İsrail için Hristiyan Birliği’nin kurucusu Pastör John Hagee’nin görüşleri konuya ışık tutmak açısından önemlidir. O’na göre, Tanrı, seçilmiş kişileri kutsayan insanı ya da milleti kutsayacağına söz vermiştir.³⁷¹ Yahudi halkını kutsayan uluslar Tanrı’nın nimetine sahip olmuşlar, Yahudi halkını lanetleyen uluslar, Tanrı’nın lânetini yaşamışlardır. Bunun yanında Hristiyanlar, Hristiyan inancını doğuran katkılarından dolayı

³⁶⁹ James Q. Wilson, “Why Don’t Jews Like the Christians Who Like Them?: Liberalism can’t abide conservative evangelicals”, *The Social Order; Politics and law*, Winter 2008, <https://www.city-journal.org/html/why-don%E2%80%99t-jews-christians-who-them-13068.html> son erişim 20/11/2018

³⁷⁰ Paul D. Miller, “Evangelicals, Israel and US Foreign Policy”, *Survival*, 2014, 56: 1, s.17, (7-26) www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396338.2014.882149 son erişim 20/11/2018

³⁷¹ Yaratılış 12:3

Yahudi halkına sonsuz minnet borcuna sahiptir.³⁷² Yahudiler Hristiyanlığa Kutsal Yazılar, Peygamberler, Patrikler, Meryem, Yusuf ve Nasıralı İsa Mesih, On iki Havari gibi değerleri vermişlerdir. Bu nedenle Hristiyanların Yahudi halkına karşı tarafsız olması mümkün değildir.³⁷³

Aralık 2017’de LifeWay Research, Evanjelik Amerikalıların İsrail’le ve Orta Doğu’nun politikalarıyla ilgili görüşlerini değerlendiren bir anket yapmıştır. Buna göre Evanjeliklerin %67’sinin İsrail’le ilgili olumlu bir algısı olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %45’i İsrail hakkındaki görüşlerinde en çok Kutsal Kitap’tan etkilendiğini söylemişlerdir. Evanjeliklerin %80’inin vaat edilen toprakların İbrahim peygambere ve nesline sonsuza dek verildiğine inandığını belirtmiştir. Evanjeliklerin %80’inin, 1948’de İsrail devletinin kurulmasının, Mesih’in dönüşünün yaklaştığına işaret eden bir İncil kehaneti olduğuna inandıklarını ortaya koymuştur.³⁷⁴ Evanjeliklerin %72’si İsrail-Filistin ihtilâfında İsrail tarafını tutmaktadır. Bu ise belli başlı dinî gruplar arasında Yahudilerden sonra ikinci sırayı tutmaktadır. Sonuç olarak Filistine sempati duyanların oranı %4 ile diğer Hristiyan gruplardan oldukça düşük seviyededir. Din, bireysel davranışları etkileyen ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Evanjeliklerin yarıya yakın kısmı İsrail ile ilgili görüşlerindeki tek belirleyici etkenin dinî inançlarından kaynaklandığını savunurken, %63’ü modern İsrail devletinin kurulmasının İsa’nın ikinci gelişindeki Kutsal Kitab’a dayanan kehaneti yerine getirdiğini belirtmektedir.³⁷⁵ Ayrıca, Evanjeliklerin %64’ü İran’ın nükleer programını durdurmak için İsrail’in saldırması durumunda İsrail’i destekleyeceklerini ifade etmişlerdir.³⁷⁶

Hristiyan Siyonizmi, Kutsal Topraklarda modern İsrail Devleti’nin kurulmasının İncil kehanetinin gerçekleşmesi olduğu ve dolayısıyla Hristiyanların

³⁷² Romalılar 15:27

³⁷³ John Hagee, “Seven Biblical Reasons Why Christians Should Support Israel”, <http://support.cufi.org/images/learnwhy/SevenBiblicalResons.pdf> son erişim 28/11/2018

³⁷⁴ Lifeway Research, “Evangelical Attitudes Toward Israel”, <http://lifewayresearch.com/wp-content/uploads/2017/12/Evangelical-Attitudes-Toward-Israel-Research-Study-Report.pdf> son erişim 20/11/2018

³⁷⁵ <http://www.pewforum.org/2005/04/15/american-evangelicals-and-israel/> 29/12/2016

³⁷⁶ <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/02/27/strong-support-for-israel-in-u-s-cuts-across-religious-lines/> 29/12/2016

sürekli desteğini hak ettiği inancıdır.³⁷⁷ Peki, İsrail devletine olan bu kayıtsız şartsız desteğin nedeni nedir?

Evanjelistlerin İncil’le olan ilişkilerinde Kutsal Kitap sadece bir dindarlık rehberi değildir. O, aynı zamanda Tanrı’nın tarih plânını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Tanrı’nın geçmişte ne yaptığı ve gelecekte ne yapacağı Kutsal Kitap yoluyla öğretilmektedir. Tanrı’nın plânın merkezindeki Kudüs, barış şehri ve Tanrı’nın yaşadığı yerdir. Yahudiler için ise burası İbrahim ve Davud’un evi olması nedeniyle önemlidir. Hristiyanlara göre ise İsa’nın öldüğü ve göğe yükseldiği yerdir. Ayrıca dünyanın sonunda Hristiyanlar, Mesih’in bin yıllık krallığını yönetmesi için Kudüs’e döneceğine inanmaktadırlar. Kudüs Tanrı’nın plânının merkezidir. İsrail daha fazla siyasî alan kazandığında ve sınırlarını genişlettiğinde bu, Tanrı’nın iradesi olarak algılanmaktadır. İsrail işgali altındaki Golan Tepelerinin Trump yönetimi tarafından İsrail toprağı olarak tanınmasına bu açıdan bakmak gerekir. Kudüs, İsrail’in manevi kalbi, Tanrı’nın kutsal şehri ve İncil kehanetinin geleceğidir. Pek çok Evanjelist için Kudüs’e destek vermek siyasetle ilgili değil, dünyanın sonuna dair kehanetle ilgilidir. Yahudiler Mesih’i reddettiğinde Tanrı, misyonu gerçekleştirmek için kiliseyi seçmiştir. Yakında bu “kilise çağı”, gerçek inananların zaferiyle son bulacaktır. Ama Evanjelistlere göre Tanrı hâlâ Yahudileri sevmektedir. Bu nedenle, Yahudiler büyük bir dinî yeniden doğuş yaşayacak ve Kudüs’teki tapınaklarını yeniden inşa edeceklerdir. Bu, insanlığın son savaşı olan Armageddon Savaşı ile sonuçlanacak bir dizi felakete yol açacaktır. Bu, aynı zamanda Yahudilerin İsa’yı kurtarıcı olarak kabul etmelerine de sebep olacaktır. Bütün bunlar gerçekleştikten sonra, İsa geri dönecek ve kurulacak Tanrı’nın krallığında bin yıl hüküm sürecektir. İşte tüm bunların yaşanacağı yer Kudüs’tür. Dispensasyonel Premilenyalizm denilen bu görüş sadece kendi kabuğunda yaşayan küçük kiliselere mahsus olmayıp Amerikan Evanjelistlik’inin çoğunun inandığı bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷⁸ 19. yüzyılın başlarında İrlandalı vaiz John Nelson Darby (1800–

³⁷⁷ Luke Moon, “The Latest Threat to Evangelical Support for Israel”, *The Tower Magazine*, No:16, July 2014, <http://www.thetower.org/article/the-latest-threat-to-evangelical-support-for-israel/> son erişim 20/11/2018

³⁷⁸ Diana Butler Bass, “For Many Evangelicals, Jerusalem is About Prophecy, Not Politics”, 14/05/2018, <https://edition.cnn.com/2017/12/08/opinions/jerusalem-israel-evangelicals-end-times-butler-bass-opinion/index.html>, son erişim 20/11/2018

1882) tarafından ortaya atılan dispensasyonalizm, özellikle Amerikan Evanjelikleri ve Fundamentalistler başta olmak üzere, Hristiyan çevrelerine İsrail'in önemini ortaya koymuştur. 19. yüzyılın başlarında İngiltere'de başlayan dispensasyonalist bakış açısı, insanlık tarihini, her biri Tanrı'nın insanı kendine özgü bir şekilde ele aldığı yedi dönem olarak görmektedir. Bu dönemlerin sonuncusu, Mesih'in geleceği ve yeryüzü cennetinin kurulacağı Milenyumdur. Kutsal Kitabı lâfzî olarak anlayan Dispensasyonalistlere göre, Yahudiler Tanrı'nın seçilmiş insanlarıdır. Darby, Yahudilerin, kıyamet için ilahi planda önemli yeri olduğuna inanmıştır. Yahudiler, Filistin'e geri dönerek, vaat edilmiş topraklara yeniden yerleşeceklerdir. Son dönem olan milenyumun gelmesi için, başkenti Kudüs olan ve Armageddon zamanında Süleyman Mabedini yeniden inşa edecekleri İsrail'de yaşamak zorundadırlar. Bu son savaşın arifesinde, Deccal görünecek ve Tapınağı işgal edecektir ve sonunda Mesih tarafından yenilip yok edilecektir. Pek çok dispensasyonalist, kişilerin İsrail'e davranış şeklinin kendi kaderlerini derinden etkileyeceğine inanmaktadır. Yani insan Tanrı'nın tarafında yer alacaksa İsrail'e iyi davranmalıdır. Bu anlamda dispensasyonalistler ilk Hristiyan Siyonistleridir.³⁷⁹

Darby, görüşlerini ABD'de yaymak için başarısız olsa da dispensasyonalizmin ana akım haline gelmesinde bir dizi olay etkili olmuştur. Bunlardan birincisi Amerikan Presbiteryen ilahiyatçısı Cyrus Scofield tarafından yazılan ve 1909'da yayınlanan Scofield Referans İncilidir. Kitap, ülkedeki yeni Fundamentalist kiliselerdeki milyonlara İncil'in basit bir dille anlatılan dispensasyonalist yorumunu ulaştırmıştır. Scofield, Mesih'in ikinci gelişinde Tanrı'nın amacının Yahudi halkını Filistin'e geri getirmek ve Süleyman Tapınağını yeniden inşa etmek olduğuna inanmıştır. Ancak, tüm bunlar gerçekleşmeden önce, dünyada bir dizi felaket yaşanacağını savunmuştur.³⁸⁰

Dispensasyonalizmin yayılmasına etki eden başka bir faktör de bir Hristiyan yazar ve muhafazakâr bir yorumcu olan Hal Lindsey'dir. Lindsey'in 1970 tarihli *The Great Planet Earth* adlı kitabı, küresel gelişmeleri dispensasyonalist teoloji çerçevesinde yorumlamaya çalışmıştır. Armageddon'a geri sayımın başlangıcı olarak

³⁷⁹ Wilson, a.g.m.

³⁸⁰ Miller, a.g.m. s.12

1948’de İsrail’in kuruluşunu gösteren Lindsey, aynı bağlamda diğer olayların yanı sıra, Soğuk Savaş’ı, Altı Gün Savaşı’nı, 1960’lar karşıtı kültürü ve Vietnam Savaşı’nı da içeren bir dünya turu sunmuştur.³⁸¹ Kitap 54 dile çevrilmiş, yaklaşık 35 milyon satmıştır. Ne ilginçtir ki Lindsey 2008’de katıldığı bir programda o zamanlar senatör olan Obama’nın deccal olabileceğini öne sürmüştür. Dispensasyonalizmi popüler hale getiren başka bir yazar da Tim LaHaye’dir. 1995 ve 2007 arasında yayınlanan ve 16 kitaptan oluşan *Left Behind* serisi çok tutulmuş, 63 milyondan fazla basılmıştır. Dispensasyonalist senaryoya göre yazılan romanlarda İsrail doğaüstü şekilde Rusların işgalinden korunmakta, aynı zamanda Deccal olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından aldatılmakta, Armageddon savaşına ve Bin Yıllık Krallığa sahne olmaktadır.³⁸²

Yukarıda anlatılanların ışığında İsrail’in konumunun, Evanjeliklerin dünyanın sonunu anlama biçimlerinden dolayı önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Evanjelikler, İsrail’in merkezde olduğu, Mesih’in ortaya çıkıp Deccali yeneceği, Yahudilerin Mesih’e iman edip, ihtida edecekleri, dönmeyenlerin cehenneme gideceği ve nihayetinde Mesih’in yeryüzünde hüküm süreceği bir altın çağ olan Milenyumun başlayacağına inanmaktadırlar.

1.5.3.4. Okullarda Din Özgürlüğü

Okullarda din özgürlüğü, Dindar Sağ için önemli bir mücadele konusu olmuştur. Okullarda dua tertip edilmesi, İncil okunması, kamu binalarında İncil’den bazı tasvirler (İsa’nın doğuşu, okullara 10 Emrin asılması)³⁸³, Dindar Sağ’ın tartışma konuları içinde ön plâna çıkmıştır.

Eğitim, Evanjeliklerin her dönem özellikle önem verdikleri bir konu olmuştur. Eğitime verilen önem Evanjeliklerin Kutsal Kitap Anlayışının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hristiyanların papaza ihtiyaç duymadan Kutsal Kitabı okuyup anlamaları gerektiğini savunmuşlardır. Evanjelikler Tanrı’nın sadece yazılı

³⁸¹ Miller, a.g.m. s.12

³⁸² Miller, a.g.m. s.13

³⁸³ Emma Brown, ‘Judge orders parties into mediation over 10 Commandments in schools’ 8 May 2012, https://www.washingtonpost.com/blogs/virginia-schools-insider/post/ten-commandments-in-schools-fight-continues-in-federal-court/2012/05/07/gIQAruU8P8T_blog.html?utm_term=.5ffef438ce24 29/12/2016

kelamla hitap ettiğine inandıkları için halkın okuma yazma öğrenmesini teşvik etmişler ve okuma yazma kurslarının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır. Evanjeliklerin ataları olan Püritenler, Kutsal Kitabın kurala uygun yorumlanmasına önem vermişler, bu amaçla yeterli din adamı yetiştirmek için 1636'da Harvard Koleji'ni kurmuşlardır. Evanjeliklerin kolej eğitimi din adamı yetiştirme konusundaki ısrarıyla 1820'lerde birçok kolej kurulmuştur. Bunun yanında politik faaliyetleri kullanarak devlet okullarında eğitime hâkim olmuşlardır. Eğitim araçlarını kontrol eden Evanjelikler büyük bir güce ve nüfuza sahip olmuşlardır. Amerikan eğitim sisteminin alt yapısı büyük oranda Evanjeliklerin gayretlerinin bir sonucudur. Amerikan kolejlerinin ve eğitim kurumlarının yaklaşık üçte ikisi Evanjelik dinî gruplar tarafından kurulmuştur. Devlet okulu sisteminin en önemli savunucuları Evanjelikler olmuştur.³⁸⁴

Evanjelikler, devlet okullarını Amerikan toplumundaki nüfuzlarının kurumsal bir simgesi olarak görmüşlerdir. Devlet okullarını Evanjelikler kendi okulları saymışlardır. Genel olarak, 19. yüzyılın okulları, kurucularının Protestan dindarlığının, genç zihinlerin oluşturulmasında öncü bir rol oynaması gerektiği şeklindeki varsayımlarını yansıtmışlardır. Onlara göre “İncil her yaş, insan ve dil için klasik olarak değerlendirilmeli, saygı duyulmalı ve onurlandırılmalıdır. Bunun yanında adanmışçasına okunmalı, ilkeleri, ülkenin tüm okullarında aşılmalıdır.”³⁸⁵

Devlet okullarında dua tertip edilmesi ve İncil okumaları ABD’de kişinin isteğine bağlı duaya izin verecek veya federal mahkemeyi sınırlandıracak üç büyük Yüksek Mahkeme kararı ve sayısız anayasa değişikliğinin yapılmasına yol açmıştır. 1964’te başlayan kamuoyu anketlerinde Amerikan halkının Devlet okullarında dua için yaygın destek verdiğini ortaya koymuştur. Okullarda dua tertip edilmesini destekleyenlerin daha yaşlı, daha az eğitilmiş ve sosyal, politik ve dinî olarak muhafazakâr oldukları sonucuna varılmıştır.³⁸⁶

³⁸⁴ GÜNGÖR a.g.e. ss.152-163

³⁸⁵ Adam Laats, “Our Schools, Our Country: American Evangelicals, Public Schools, and the Supreme Court Decisions of 1962 and 1963”, *Journal of Religious History*, Vol. 36, No. 3, 2012. s.332 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-9809.2012.01170.x> son erişim 17.04.2019

³⁸⁶ Kirk W. Elifson, C. Kirk Hadaway, “Prayer in Public Schools: When Church and State Collide”, *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 49, No. 3, 1985, s. 317 (317-329) <https://www.jstor.org/stable/2748643> son erişim 17.04.2019

Devlet okulları ile ilgili mahkeme kararları, Amerikan kamu kültüründe Evanjeliklerin nüfuzlarına meydan okuma şeklinde yorumlanmıştır. Devlet okullarında temel Evanjelik taleplerin karşılanmasının yasaklanması, Evanjeliklerin kendilerini yaşanan bu gerilimin tarafı olarak hissetmelerine neden olmuştur. Bu olayla. Evanjelikler sadece Tanrı'nın okullardan dışarı atıldığını değil, aynı zamanda Evanjelik inancın da Amerikan toplumunda ve kültüründe sadece küçümsenmiş bir azınlığı temsil etmeye başladığı sonucuna varmışlardır.³⁸⁷

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk kurulan okullar dinî ve laik değildir. Bağımsızlık Savaşı'nın başlangıcında, kolonilerin çoğunluğunda devlet kiliseleri kurulmuştur. 1830'lara kadar, okullarda Kutsal Kitap okumayla ilgili itiraz olmamıştır. 19. yüzyılın başlarında çok sayıda Katoliğin daha sonra Yahudiler ve diğer dinsel azınlıkların doğu sahiline göçü okullarda din ile ilgili ilk ciddi protestolara yol açmıştır.³⁸⁸

Yüksek Mahkeme, New York Eyaleti Kayıt Kurulu'nun yazdığı günlük okul duasının anayasallığını; okulda güne başlarken İncil'den 10 cümle okunmasını gerektiren bir Pennsylvania yasasını; Baltimor'da okullarda Kutsal Kitabın ve Tanrı Duası'nın okunması gibi hususlarda ihtilafları görüştü. Bu üç davada da mahkeme, faaliyetlerin anayasaya aykırı olduğuna hükmederek, devlet okullarında dua tertip edilmesi ve Kutsal Kitap okumalarını kaldırdı. Çoğu eyalet, 1870'lerde kilise okulları için kamu fonlarının kullanımını yasakladı. İncil okuma ve dua edilmesi, 1960'a kadar birçok okul sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kaldı. Bu noktada, devlet okullarında dua ile ilgili üç Yüksek Mahkeme kararı bir yıl içinde gerçekleşti. Bunların hepsi, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nda, devletin dine yönelik tarafsızlığı ilkesi ve dini icra etme özgürlüğü hakkını güvence altına alan madde çerçevesinde ele alınmıştır.³⁸⁹

Günümüzde Evanjelikler devlet okullarındaki kalitenin düşmesini ve şiddet olaylarındaki artışı okullarda dua tertibi ve İncil okumalarının zorunluluktan çıkartılmasına bağlamaktadırlar. Bazı eyaletlerde okullara yeniden zorunlu dua ve

³⁸⁷ Laats, a.g.m. s.333

³⁸⁸ Elifson ve Hadaway, a.g.m. s.318

³⁸⁹ A.g.m. s.318

İncil okuma getirilmesi ile ilgili kanun taslakları hazırlanmakta ancak anayasaya aykırı olduğu için reddedilmektedir. Cumhuriyetçi siyasîler de dua ve İncil okunmasının yasalaşması için çabalamaktadırlar.³⁹⁰

Pek çok Amerikalı, kişisel dinî ifadelerinin bir yansıması olarak devlet okullarında dua tertip edilmesi, İncil okunması, mahkemelerinde, hükümet bürolarında, devlet okullarında On Emrin asılmasını istemektedirler. Bu kişiler ABD'nin Hristiyan ulus olarak kurulduğunu ve devlet okullarında ve bazı devlet dairelerinde Hristiyanlığa ait resim ve yazıların asılmasının kendilerine kalan bu mirasın göstergesi olduğunu düşünmektedirler. 1980'de Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, Kentucky Yasasında bulunan On Emrin her ilk ve ortaokul duvarlarında bulundurulması zorunluluğunu Anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Mahkeme üyeleri bu kararı din devlet ayrımının ihlali edildiği gerekçesi ile almışlardır.³⁹¹ 2005'te alınan başka bir kararla resmi binalarda On Emrin sergilenmesi de yasaklanmıştır. Mahkeme On Emrin dinî yükümlülüklerle ve ahlâkî olarak dinî yaptırıma tabi olan, açık bir şekilde dinî bir ifade olduğuna hükmetmiştir.³⁹² On Emir'i sergileme hakkı da, birçok muhafazakâr Hristiyan grubun öncelikli bir gündemi olarak ortaya çıkmaktadır.

1.5.3.5. Evrim Karşılığı

Evrım teorisinin okullarda öğretimi Scopes davasından beri Fundamentalistlerin ve Evanjelistlerin ilgi konusu olmuştur. Evrim, bilim ve din arasında büyük tartışmalar yaratmıştır. Evrim ve yaratılışçılık, her ikisi de yaşamın kökenini açıklamayı amaçlamıştır. Yaratılışçılık dinî bakış açısıyla Tanrı'nın yaratıcı olduğunu ve Tanrı'nın dünya'yı ve yaşamı yarattığını öne sürer. Charles Darwin'in evrim teorisi ise yaşamın kökenini ilahî müdahale olmadan, yaratıcıya veya başka bir

³⁹⁰ Sarah E. Jones, "Unanswered Prayers?", *Church and State Magazine*, Vol. 67, Issue 3, 2014, ss 6-8 <https://www.au.org/church-state/march-2014-church-state/featured/unanswered-prayers> son erişim 09.11.2018

³⁹¹ Gregory M. Bartlett, Displaying the Ten Commandments on Public Property: The Kentucky Experience: Wasn't It Written in Stone, *First Amendment Issue* 30 N. Ky. L. Rev. 163, 2003, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/nkenlr30&id=173&men_tab=srchresults# son erişim 09/11/2018

³⁹² "The Ten Commandments in the Public Square: Religiously Divisive & Constitutionally Unsound" <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/civil-rights/religiousfreedom/religfreeres/TenCommands-docx.pdf> son erişim 09/11/2018

dışarıdan aracıya başvurmayla gerek olmadan açıklar.³⁹³ Bu açık farklılıklara dayanarak, bilim ve din okul sıralarına sahne olan bir çatışmaya girmiştir. Bu çatışma kilise ile devlet arasındaki ayrılığı vurgulayan Anayasa'nın Kuruluş maddesiyle daha da karmaşık bir hal almıştır. Dinsel doğası gereği yaratılış, Anayasa'nın Kuruluş maddesi tarafından engellenirken; evrim, devlet okullarında öğretilmeye devam etmiştir.³⁹⁴

1859'da Charles Darwin tarafından yazılan “Türlerin Kökeni”nde yer alan evrim teorileri 1920'lerde tartışmalara sahne olmuştur. Fundamentalistler Darwinizm'i okullardan uzaklaştırmaya çalışmıştır.³⁹⁵ 1920'lerin ortasına geldiğinde, bazı eyalet meclisleri evrim öğretimini yasaklayan yasaları kabul etmiştir. Tennessee eyaletindeki genç bir biyoloji öğretmeni olan John T. Scopes'ın öğrencilerine Evrim Teorisini öğretmesi eyalet kanununa aykırı sayılarak 1925'teki meşhur “Scopes Maymun Davası”nın görülmesine neden olmuştur. Scopes, anti-evrim yasasını ihlâl ettiği gerekçesiyle suçlu bulunmasına rağmen, kamuoyu vicdanında suçsuz bulunmuştur. Davanın haber yapılması köktendincilerin yıkıcı bir yenilgi yaşaması sonucunu doğurmuştur. Scopes Davasıyla ulusal medyanın dalga geçmesi sonucunda küçük düşen köktendinciler gittikçe tecrit olmuş, onlarca yıl büyük ölçüde kamu hayatından çekilmişlerdir.³⁹⁶ Davadan on yıl sonra, bazı eyaletler anti-evrim yasasını kabul etmiş, devlet okullarında evrimin öğretilmesi yasaklamıştır. 1960'lı yıllarda evrim ders kitaplarına geri gelmiştir.³⁹⁷

ABD Yüksek Mahkemesi, sınıfta yaratılışçılık öğretimi yoluyla dinin sınıfa sokulma girişimlerini yasaklamıştır. Yüksek Mahkeme, devlet okullarını dine karşı koruma konusunda ihtiyatlı davranmış ve yaratılışçılığın müfredata sokulmasını veya

³⁹³ Wendy F. Hanakahi, “ Evolution-Creationism Debate: Evaluating the Constitutionality of Teaching Intelligent Design in Public School Classrooms” *University of Hawaii Law Review*, Vol.25:9, 2002,s.9 <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/uhawlr25&id=15&collection=journals&index=son> erişim 17.04.2019

³⁹⁴ Hanakahi, a.g.m. s.10

³⁹⁵ A.g.m. s.14

³⁹⁶ Benjamin J. Bindewald, “In the World, But Not of the World: Understanding Conservative Christianity and Its Relationship With American Public Schools”, *Educational Studies: A Journal of the American Educational Studies Association*, 51:2, 2015, s. 97 (93-111) https://www.researchgate.net/publication/268630432_In_the_World_But_Not_of_the_World_Understanding_Conservative_Christianity_and_Its_Relationship_With_American_Public_Schools son erişim 17.04.2019

³⁹⁷ Hanakahi, a.g.m. s.14

evrim öğretimini yasaklamayı açık bir şekilde anayasaya aykırı bulmuştur. *Epperson v. Arkansas*, davasıyla evrim öğretimini yasaklamayı Anayasaya aykırı bulmuş, *Edwards v. Aguillard* davasıyla evrim öğretiminin yanına yaratılışçılık öğretimini koyma teşebbüslerini yasaklamıştır.³⁹⁸ Yaratılışçılık savunucuları bu nedenle, evrim öğretimini yasaklamayı veya yaratılışın devlet okullarına girmesinin yollarını bulmak zorunda kalmışlardır. Örneğin Kansas eyaleti Eğitim Kurulu ortak atadan gelen türlerin evrimini, “Tanrı dünyadaki tüm yaşam formlarını yarattı” şeklindeki yaratılışçı görüşe aykırı olduğu için müfredattan çıkarırken, türlerin adaptasyonu görüşünü müfredattan çıkarmamıştır.³⁹⁹ Yaratılışçı görüşleri ilerletmeye yönelik üçüncü bir strateji de, evrime karşı kanıtların öğretilmesini gerektirerek evrimin geçerliliğini aşındırmaktır. Yaratılışçı görüşleri sınıfa sokmanın en yeni yaklaşımı da "Akıllı Tasarım" teorisinin öğretimidir. Akıllı Tasarım, yaşam formlarının karmaşıklığının, canlıların doğal seçilimi gibi modern bilimin kabul ettiği süreçlerle oluşamayacağını, bu nedenle zeki ve bilinçli bir varlık tarafından tasarlandığını iddia eden bir görüştür. Yani yüksek zekâ barındıran bir yaratıcıya atıf vardır. Böylece teori, dinî olmayan ve potansiyel olarak bilimsel olarak nitelendirilebilecek bir şekle sokulmuştur.⁴⁰⁰ 2005 yılında Pennsylvania’daki federal bir yargıç, Akıllı Tasarımın geçerli bir bilimsel teori olmadığına karar vermiştir, Akıllı Tasarım’ın devlet okullarındaki fen derslerinde evrimin yanında öğretilmesine izin verilmesine karşı çıkmıştır. Bu karar büyük ölçüde devlet okullarında biyoloji derslerinde Akıllı tasarımın öğretilmesi için yapılan ciddi çabaları sona erdirmiştir.⁴⁰¹

Pewforum, 2014 yılında Amerikalı yetişkinlerin%33’ünün “insanlar ve diğer canlılar zamanın başlangıcından bu yana bugünkü haliyle var oldu” ifadesini kabul ettiklerini bildirmiştir. Evanjelikler arasında bu oran %64’tür.⁴⁰² Gallup’un 1982 ile 2017 yılları arasında yürüttüğü 13 ankette “Tanrı, insanı son 10,000 yıl içinde bir anda bugünkü haliyle yaratmıştır” ifadesine katılanların oranı zaman içinde %38’den

³⁹⁸ Hanakahi, a.g.m. s.10

³⁹⁹ A.g.m. s.11

⁴⁰⁰ Hanakahi, a.g.m. s.12

⁴⁰¹ Bindewald, a.g.m. s.98

⁴⁰² David Masci, *5 Facts About Evolution and Religion*, Pew Research Center, 2014, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/10/30/5-facts-about-evolution-and-religion/> son erişim 17/11/2018

%47'e yükselmiştir. Amerika'nın "insan, daha önceki hayvan türlerinden gelişmiştir" ifadesini kabul etmede ankete katılan 34 ülke arasında sondan ikinci olmuştur. Türkiye bu ankette en sonda yer almıştır.⁴⁰³

1.5.3.6. İslâm Karşıtlığı

11 Eylül 2001 İkiz Kuleler Saldırısından bu yana Müslümanlara karşı asılsız düşmanlık olarak bilinen "İslamofobi" olgusu tüm ABD'yi etkisi altına almıştır. ABD genelinde, birçok kişi Müslümanları temelde irrasyonel, hoşgörüsüz ve şiddet yanlısı ve İslâm'ın Amerikan yaşam tarzı ile uyuşmadığı görüşü yayılmıştır. Bu fikrin önde gelen sahipleri Evanjelik Hristiyanlar başta olmak üzere Amerikan aşırı sağ kesimdir.⁴⁰⁴

Bugün Amerika'da 2,35 milyon Müslümanın varlığından söz edilmektedir. ABD Müslümanlarının %53'ü 11 Eylül İkiz Kuleler Saldırısından bu yana ABD'de Müslüman olmanın daha zor bir hale geldiğini, ancak bunun çoğunun komşularına değil, hükümetin suçu olduğunu belirtmişlerdir. Müslüman Amerikalılar terörizm konusunda ABD genelinden farklı düşünmektedirler. Müslüman Amerikalıların yalnızca %26'sı hükümetin "teröre karşı savaş"ının terörizmi azaltmak için "samimî" bir çaba olduğunu ve sadece %40'ının Müslümanların 11 Eylül saldırılarını düzenlediklerine inandıklarını belirtmişlerdir.⁴⁰⁵

İslâm ABD'de günden güne daha fazla göze çarpan dinlerden biri hâline gelmiştir. Misyonerlik yaptıkları alanlarda İslâm'la karşılaşan Evanjelik Hristiyanlar, artık Müslümanlarla kendi yaşadıkları çevrelerde de karşılaşmaya başlamışlardır. 11 Eylül saldırıları veya Nisan 2013'teki Boston Maratonu bombalamaları gibi olaylar ABD'li Hristiyanların İslâm'la ilgili görüşlerini büyük

⁴⁰³ Ian C. Binns, Mark A. Bloom, "Distinguishing science from non-science: Preservice elementary teachers' perspectives on evolution, creationism, and intelligent design." *International Journal of Educational Methodology*, 3(1), 2017, s. 2

<https://www.ijem.com/distinguishing-science-from-non-science-preservice-elementary-teachers-perspectives-on-evolution-creationism-and-intelligent-design> son erişim 17.04.2019

⁴⁰⁴ Douglas M. Johnston, "Combating Islamophobia", *Journal of Ecumenical Studies*, 51, no.2, 2016, s. 165, (ss165-173) <http://dialogueinstitute.org/jes-51-2/> son erişim 08/12/2018

⁴⁰⁵ Pew Research Center for the People & the Press, "Muslim Americans: Middle Class and Mostly Mainstream," 22/05/2007, <http://www.people-press.org/2007/05/22/muslim-americans-middle-class-and-mostly-mainstream/> son erişim 08/12/2018

ölçüde etkilediği söylene de aslında bu olumsuz görüşlerin kaynağını Amerika'nın koloni dönemine kadar götürmek mümkündür.⁴⁰⁶ Bu dönemde Kuzey Afrikalı Müslüman Korsanlar tarafından esir edilen ve satılan kölelerin hikâyeleri halk üzerinde o kadar etkili olmuştur ki dilenciler kendilerinin Müslüman Korsanlar tarafından esir edildiğini söyleyerek para istemişlerdir. Humphrey Prideaux'un 1697 yılında Londra'da yayınlanan "*Muhammed'in Hayatında Görünen Sahtekârlığın Gerçek Doğası*" adlı kitap 1796 yılında Amerikan kolonilerinde yeniden görülmeye başlamış ve oldukça yaygınlaşmıştır. Bu, Müslüman korsanlarla olan etkileşimin bir sonucu olsa da "Muhammed" ismi sahtekâr nitelemesiyle birlikte anılmıştır. Bunun yanında eski bir Hristiyan düşüncesi olan, "Muhammed'in dininin, Arap Yarımadası ve ötesindeki geniş topraklar kontrol etme hırsına" bir kılıf olduğunu, bu yeni dinin Yahudilikten, doğunun sapkın Hristiyanlığından, eski Arap Paganlığından oluşan bir derleme ile tüm şehvî hazlara düşkünlüğün bir karışımından oluştuğunu yinelemiştir. Aynı dönemde yazar Benjamin Franklin'in Zavallı Richard karakteri, "Muhammed'i takip etmek şeytanı takip etmekten daha mı kötü?" diye sormaktadır. Bu yolla okuyucuya otomatik olarak her ikisinin de çok kötü olduğunu düşündürmektedir.⁴⁰⁷

Terörist saldırılarıyla ilgili sayısız olayın Amerikan Hristiyanları tarafından kısmen Hristiyanlık ile İslâm arasında bir çatışma olarak algılandığı ileri sürülmektedir ve "terörizm ve İslâm" söylemiyle ilgili çok sayıda literatürün oluşmasına neden olmuştur. 11 Eylül olayları bazı Evanjelik liderlerin sert yorumlarına yol açmıştır. Örneğin Evanjelik lider Jerry Falwell İslâm Peygamberine terörist demiş, İsa ve Musa'nın sevgi örnekleri, Muhammed'in ise bunların tam tersi olduğunu ifade etmiştir. Ünlü Evanjelik lider Billy Graham'ın oğlu Franklin Graham, İslâm'ın tanrısının farklı bir Tanrı olduğunu, İslâm'ın şeytani ve kötü bir din olduğunu söylemiştir. Güney Baptistlerinden vaiz Jerry Vines, İslâm Peygamberinin

⁴⁰⁶ Amit A. Bhatia , "American Evangelicals and Islam: Their Perspectives, Attitudes and Practices Towards Muslims in the US", *Transformation*, 2017, 34(1) s.26-27

<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0265378816631251> son erişim 08/12/2018

⁴⁰⁷ David L. Johnston, "American Evangelical Islamophobia: A History of Continuity with a Hope for Change" *Journal of Ecumenical Studies*, 51, no.2, 2016, s.226-227, (224-235)

https://www.researchgate.net/publication/305761209_American_Evangelical_Islamophobia_A_History_of_Continuity_with_a_Hope_for_Change son erişim 08/12/2018

şeytan tarafından ele geçirilen bir pedofil olduğunu ve İslâm'ın tüm gayrimüslimlerin yok edilmesini öğrettiğini" söylemiştir.⁴⁰⁸

Hristiyan Koalisyonu kurucusu olan Pat Robertson, İslâm'ı eleştiren en etkili eleştirmenlerden biri olmuştur. Robertson'un İslâm'la ilgili görüşleri İslâm karşıtlığını anlamamıza yardımcı olacaktır. 2006'da Hz. Muhammed'le ilgili aşağılayıcı karikatlara karşı protesto gösterileri düzenleyen Müslümanlarla alay ederek onları şeytani güç tarafından harekete geçirilmiş çılgın fanatikler olarak tanımlamıştır. Ayrıca İslâm'ın amacının 'dünya hâkimiyeti' olduğunu savunmuş, daha sonra ise İslâm'ı 'esasen bir Hristiyan sapkınlığı' olarak nitelendirmiştir. Başka bir konuşmasında ise radikal ve ılımlı İslâm arasında çok az fark olduğunu şu sözlerle iddia etmiştir:

"Peki, bu aşırıcular Kurân'dan uzaklaşmış kimseler midir? Ben olduklarından emin değilim. Usame bin Ladin'in Kurân'ın öğretilerine gerçekten sadık biri olabileceğini düşünürüm, biliyorsunuz ki, Kurân'ı tam anlamıyla kelimesi kelimesine takip ediyor... İslâm bir barış dinî değildir. Asla."⁴⁰⁹

Başka bir konuşmasında ise yukarıda söylediklerini açığa kavuşturmuştur:

"Bayanlar baylar, İslâm'ın bir din olmadığını kabul etmeliyiz. Dünya hâkimiyeti için ortaya çıkan siyasî bir harekettir. Ve bunun anlamı tüm insanların İslâm hukukunun hükmü altına girmesidir. Şüphesiz, burada, İslâm nuru var, ve daha birçok şey, ancak sadece burada durmak istemiyoruz, yönetimi devralmak istiyoruz ve size şeriatı empoze etmek istiyoruz. Ve çok geçmeden bayanlar burkalarını veya üzerlerine her ne koyuyorlarsa onu giyecek ve sonra biliyorsunuz ki erkekler eşlerini dövebilecek ve sizler kafaları kesilecek olan zinacılar olacaksınız ve bu daha devam edip gidecek. Bu Suudi Arabistan'dır. Bunu Amerika'da istemiyoruz. Eğer onlar Amerika'da olanlardan hoşlanmıyorlarsa, Suudi Arabistan'a, Kuveyt'e, Yemen'e, Orta Doğu'daki bütün harika ülkelere gitsinler."⁴¹⁰

İslam ve Müslümanlara yönelik olumsuz duygularını devamlı bir şekilde sergileyen bir diğer önemli Hristiyan Sağ lideri, CUFI'nin kurucusu John Hagee'dir. 2006'da yapılan bir röportajında İslam ve radikal İslam ayırt etme çabasına rağmen,

⁴⁰⁸ Bhatia a.g.e. s.27

⁴⁰⁹ Marsden, a.g.e. 2008, s.13

⁴¹⁰ A.g.e. s.13

Kur'an'ın Yahudi ve Hristiyanları öldürmeyi emrettiğini, ayrıca, Hz.Muhammed'in takipçilerini, Cihadlarında kılıç kullanarak İslam'ı yaymaya teşvik ettiğini ve kendisini "İslam'ı kurma ve yayma konusunda binlerce insanı katleden" bir adam olmakla suçladığını iddia etmiştir. Ona göre, Kur'an ve Muhammed'in öğretilerini uygulayan tüm Müslümanlar radikal Müslümanlardır ve bu nedenle de dünya için güvenlik tehdidi oluşturmaktadırlar. Dünya çapında yaklaşık 300 milyon radikal Müslüman olduğunu iddia etmektedir. 300 milyon fanatik Müslüman'ın, Kuran'a ve Hz. Muhammed'in öğretilerine katı bir şekilde bağlı oldukları için Hristiyanları ve Yahudileri öldürmeye hazır olduklarını savunmuştur. Türkiye'nin İslamî Diktatörlük haline gelmekte olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, "*Kudüs Gerisayım*" adlı kitabında İslam'ı savaş ve şiddet dini olarak kötülemiştir. Amerika'nın radikal İslam'a karşı savaşı kaybetmesi durumunda, yani İran'ın nükleer silah edinmesine ve kullanmasına izin verilirse, Şeriat hukukunun, Amerika'yı ve Batı Dünyasını yöneteceğini, Kiliseleri ve Sinagogların yerle bir edilip İsa Mesih'i reddetmeyi ve Allah'ı Tanrı kabul etmeyi reddeden her Hristiyan'ın boynunun vurulacağını yazmıştır. CUFI 2007 konferansında, Müslümanlar "İslamofaşist" ve "İslamcı totaliterlik" olarak nitelendirilmiş, İslam'ın yalnızca İsrail'e ve ABD'ye değil aynı zamanda tüm dünyaya büyük bir tehlike oluşturduğu iddia edilmiştir. *Radikal İslam: Kendi Kelimeleriyle* adlı bir forumda "İslamo-faşistler", "İslamo-radikaller", "cihatçılar", "aşırılıkçılar" ve "ölüm tapıcılar" gibi nefret terimleri, İslam'ı ve Müslümanları tanımlamak için kullanılmıştır.⁴¹¹

Bu görüşlerden daha vahim olanı, Müslüman toplumda Hristiyanlara ve Amerikalılara karşı daha fazla düşmanlığı körükleyen Evanjeliklerin eylemleri vardır. Evanjelik papaz Terry Jones'un Kur'an'ı yakması veya Evanjeliklerin İslâmı 'şeytani' ve 'şiddet dini' olarak yaftalamaları buna örnek olarak gösterilebilir.⁴¹²

Bu karşıtlık için başka bir örnek de 11 Eylül saldırısının yapıldığı sıfır noktası denilen alanda yapımı plânlanan cami inşaatı fikrinin karşı bir kampanya ile durdurulması olayıdır. Dindar Sağ hareket içinden bir grup olan Amerikan Aile Derneği'nin web sitesi cami inşa etmenin Nazi Türbeleri yapımı ile aynı şey

⁴¹¹ Afandi, a.g.e. ss.174-176

⁴¹² Bhatia a.g.e. s.27

olduğunu ifade etmiştir. Yahudi karşıtlığı propagandası yapıldığını iddia ettikleri bu yerleri inşa etmenin topluma dayatılamayacağını savunarak Nazilik ve İslâmı, Yahudi karşıtlığı ile bir tutmuştur.⁴¹³ Bu antipati, eskiden Katoliklere, Koministlere ve yabancı gruplara yapılan düşmanlığa kadar uzanmaktadır.

11 Eylül olayından bu yana, Dindar Sağ, laikleşme korkusu yanına bir de İslâmlaşma korkusunu eklemiştir. İslâmlaşma korkusu nedeni ile birçok şehir ve eyalette yargıçların veya mahkemelerin Şer'i kuralları kararlarında kullanmalarına ilişkin herhangi bir delil olmamasına rağmen yasaklanmıştır.⁴¹⁴ Evanjelistlerin %57'si, genel nüfusun da %35'i Müslümanlara karşı olumsuz görüşlere sahip olduğu araştırmalarda belirtilmiştir.⁴¹⁵ Araştırmalarda ortaya çıkan başka bir bilgi de Evanjelistlerin %60'lık kısmının Müslümanlığın şiddeti diğer dinlere göre daha çok teşvik ettiği görüşüne sahip olduğudur.⁴¹⁶

1.6. Evanjistik Sol

Günümüzde Evanjelistlerin büyük bir kısmının Hristiyan Sağ ile ilişkilendirilmesinin yanında sol siyasete meyilli bir kısım Evanjelistlerin olduğu da bilinmektedir.

Evanjelistler tarih boyunca daima sağcı siyaseti benimsememişlerdir. Bunun tam aksine Amerikan Koloni Döneminden Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Evanjistik Hareket yenilikçi bir yapı arz etmiştir. Sözgelimi, Batı'da kilise ve devletin ayrılması gereği fikri, devlet kiliselerine karşı çıktıkları için eziyet çeken Anabaptistler arasında ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın sonlarından itibaren toplumsal adalet, Evanjistik inancının belirleyici bir özelliği olmuştur. Bunun yanında köle

⁴¹³ Brian Fischer, "No mosque at Ground Zero? Then why a mosque anywhere?", Real Conservatives, 09/03/2010, <http://tpartyus2010.ning.com/profiles/blog/show?id=3180617%3ABlogPost%3A38304&commentId=3180617%3AComment%3A38347> son erişim 30/11/2018

⁴¹⁴ Kevin Murphy, 'Kansas Governor, Sam Brownback, Signs Anti-Sharia Bill, Effectively Banning Islamic Law,' The Huffington Post, 25/05/2012, <http://www.huffingtonpost.com/2012/05/25/kansas-governor-signs-bill-1547145.html> son erişim 29/12/2016

⁴¹⁵ The Pew Forum on Religion and Public Life, 'Public Expresses Mixed Views of Islam, Mormonism', 26/09/2007, <http://www.pewforum.org/2007/09/26/public-expresses-mixed-views-of-islam-mormonism/> son erişim 08/12/2018

⁴¹⁶ The Pew Research Center for the People and the Press, 'Continuing Divide in Views of Islam and Violence', 09/03/2011, <http://www.people-press.org/2011/03/09/continuing-divide-in-views-of-islam-and-violence/> son erişim 08/12/2018

ticaretinin ve sonrasında köleliğin kaldırılması Evanjelikler arasında öne çıkan gündem konuları haline gelmiştir. Birçok Evanjelik, Amerika’da köleliğin kaldırılması için çalışmış, Amerikan İç Savaş’ından sonra ise yoksulluk ve adalet gibi konulara el atmışlardır.⁴¹⁷ 20. yüzyıla gelindiğinde Evanjelik Hareket, Amerikan kültürünün içinde güçlü bir yapı olarak kalmaya devam etmiştir. Protestan yenilikçiler alkol karşıtlığı, kadın hakları, hapishane reformu, eğitim reformu, işçi hakları ve köleliğin kaldırılması gibi konularda topluluklar kurarak ağırlıklarını hissettirmişlerdir.⁴¹⁸ Evanjeliklerin siyasal anlamda sağ ile ilişkilendirilmeleri 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bir durumdur. 20. yüzyılın başlarında meydana gelen modernist ve köktenci tartışmalar birçok kiliseyi kutuplaştırmıştır. Gelişen bilimsel bilgi ile dinî inançların ne ölçüde bağdaşıp bağdaşmaması gerektiği üzerine Amerikan Protestanları arasında görüş ayrılığı baş göstermiştir. Modernizmle uyum sağlayarak, modern bilgiyi yerleştirmek isteyen Ana Protestan geleneklerinin çoğu ile bu gruplardan ayrılan Hristiyan inancının esasları olarak gördükleri temel konuları korumak isteyen Fundamentalistler karşı karşıya gelmişlerdir. Her iki kamptan aşırı liderler kendi tarafının aşırı kutuplaşmasına neden olmuştur.⁴¹⁹ Bunun yanı sıra bu dönemde Evanjeliklerin siyasal tercihleri farklılıklar arz etmiştir. Solcu ve sağcı hareketleri destekleyen Evanjelikler kendi aralarında bir araya gelerek blok halinde hareket etmekten çok uzak bir görüntü sergilemişlerdir.⁴²⁰ 1930’lardan 1960’lara kadar, köktenci Evanjelikler siyasetle uğraşmaktan ziyade cemaat yaşantısı, kutsal yaşam ve misyonerlik gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1950’lerde kendisine Neoevanjelik diyerek Fundamentalistlerden farklı olduğunu ortaya koyan Billy Graham’in dinî bilinci artırmak için yaptığı geziler ve vaazlar Evanjelikleri siyasetten uzak tutmuştur. Bu dönemde, Evanjelik üniversitelere bağlı dergilerde makalelerin ezici çoğunluğunun konularını Evanjelizm, çalışkan olma, disiplin, dine

⁴¹⁷ Craig S. Keener, *The Evangelical Left in History and Today*, 19 Haziran 2012, http://www.huffingtonpost.com/craig-s-keener/evangelical-left-in-history_b_1432540.html sonerişim 29/12/2016

⁴¹⁸ Mokhtar Ben Baraka ve John Chandler, “The Evangelical Left and War”, (ed.) Linda Martz ve Ineke Bockting, *Both Swords and Ploughshares: Interactions of War, Peace and Religion in America from the War of Independence to the Present*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2015, s.49 (47-72)

⁴¹⁹ Keener, a.g.m.

⁴²⁰ David R. Swartz, *Moral Minority: The Evangelical Left in an Age of Conservatism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2012, s.16

adanmışlık, ilham verici edebiyat, kutsallık, ibadet, İncil okuma ve cinsel saflık oluşturmaktadır. Önemli istisnalar dışında, köktenci Evanjelikler inançları uğruna siyasî adaylar adına harekete geçmemişler ya da inançlarını bir siyasî harekete bağlamamışlardır. 1960'ların sonlarında, siyaset bilimcisi Lyman A.Kellstedt'in bir araştırmasına göre, Evanjeliklerin siyasetle ilgilenme, başkanlık seçimlerinde oy kullanma ve siyasî kampanyalara katılımları diğer dinî gruplardan daha düşük seviyededir.⁴²¹

Modernist cephede yer alan gruplar günümüz yenilikçi veya solcu Evanjeliklerin atalarıdır denilebilir. Bu grup kutsal metinlerin geleneksel yorumlarına sıkı sıkıya bağlılığı sorgulamışlar ve kendi inançlarını modern dünyaya uydurmaya çalışmışlardır. Birçok modernist Sosyal Kilise Hareketi denen Hristiyanların kapitalizme karşı gelerek aktif olmaları gerektiğini savunan görüşü desteklemişlerdir. Bu hareket sosyal adalete vurgu yapmakta, sosyal sorunların çözümünde Hristiyanlık ilkelerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca onlara göre İsa mağdurların en büyük savunucusudur. Sosyal Kilise Hareketi, Protestan gruplar arasında yer bulmuş ve siyasal görüşlerinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur.⁴²²

Birinci Dünya savaşından sonraki dönemde ise Evanjelikler radikal sosyal adaleti destekleyen kimliklerini kaybederek daha çok kürtaja, eşcinselliğe, kadın haklarına, bilim ve liberalizme karşı olarak tanımlanmaya başlanmış, muhafazakâr siyasî blok içinde yer almışlardır.⁴²³

Sosyal Kilise Hareketinin mağdurlara yardım etme ilkesi 1950'li ve 1960'lı yıllarda güney eyaletlerde zenci Amerikalıların adalet ve eşitlik taleplerine desteğe dönüşürken, 1970'lerde bu hareketin din adamları Vietnam Savaşını protesto etmişlerdir. Sosyal Kilise Hareketi 1980'lere gelindiğinde nükleer silahsızlanmayı savunmuş, savaştan kaçan Latin Amerika mültecileri için barınma talep etmiştir. 1970'lere kadar Evanjelikler dinî siyaset taleplerini hep yenilikçiler üzerinden dile

⁴²¹ Swartz, a.g.e. s.17

⁴²² Laura R. Olson, "Whither the Religious Left? Reliopolitical Progressivism in Twenty-First-Century America", (ed.) J. Matthew Wilson, *From Pews to Polling Places: Faith and Politics in the American Religious Mosaic*, Georgetown University Press, Washington DC, 2007, s.55-56

⁴²³ Baraka ve Chandler, a.g.e. s.49

getirmiştir.⁴²⁴ Bu bağlamda Evanjelik Sol, 1960'lı yılların muhafazakâr-yenilikçi tartışmalarından ortaya çıkan bir harekettir denilebilir. Kürtaj, eşcinsel hakları, kadın hakları, ırkçı tutumlar, Vietnam Savaşı ve Amerikan Kapitalizmi gibi konularda muhafazakârlarla aynı fikirde olmayan ve yenilikçi diye de adlandırılan Evanjelikler farklı bir tutum sergileyerek Evanjelik Sol Hareketinin temellerini atmışlardır.⁴²⁵ 1960'lı yıllarda solcu Evanjelikler siyasal anlamda bir birliktelik gösterememişlerdir. Bunun nedeni ise dağınık ve kendi başına hareket eden bu grupların farklı geleneklere mensup, farklı hisleri taşıyan bambaşka projeleri takip eden kişilerden oluşmasıdır.⁴²⁶

Yetmişli yıllarda, Evanjelik Sol, Protestanlığın gelişen bir kolu haline gelmiştir. Solcu Evanjelikler ya da yenilikçi Evanjeliklerin bünyesinde İsa'yı hippiler gibi kendi zamanının aykırı bir figürü olarak gören kişilerden tutun da *Sojourners* dergisini kuran sosyal adalet savunucularına kadar farklı kesimleri bir arada görmek mümkündür. Evanjelik kesimin büyük ölçüde desteklediği son Demokrat başkan olma özelliğini taşıyan Jimmy Carter'a göre yetmişli yıllarda Evanjelik solcuların merkezini genç, beyaz Evanjelikler oluşturmakla birlikte zenci gençlerle de birlikte çalışmışlardır.⁴²⁷ 1973 yılı Kasım ayında Pensilvanya Palmer İlahiyat Okulu profesörlerinden Ronald J. Sider tarafından koordine edilen pastör, akademisyen ve sosyal aktivistlerden oluşan 53 kişilik bir grup Chicago kentinde Amerikan Evanjelik Protestanları arasında ilerici siyasî hareketini pekiştirmek için düzenlenen bir çalıştayda bir araya gelmişlerdir. Birkaç gün süren yoğun tartışmadan sonra Evanjelik Solun manifestosu olan "Chicago Deklarasyonu" yayınlanmıştır. Bildiride Amerikan militarizmi, cinsiyet ve ırk ayrımcılığı, ekonomik adaletsizlik ve Başkan Richard Nixon'ın iktidar hırsı ve istismarı kınanmıştır.⁴²⁸ Böylece birbirinden bağımsız hareket eden Evanjelik Sol bir araya gelme fırsatını bulmuştur.

⁴²⁴ Olson a.g.e. s.56

⁴²⁵ David P.Gushee, *The Future of the Faith in America: The Public Witness of the Evangelical Center*, Baylor University Press, Texas, 2008, s.60

⁴²⁶ Swartz, a.g.e. s.154

⁴²⁷ Elizabeth Bruenig, *Can the Evangelical Left Rise Again?*, 03.09.2015, <https://newrepublic.com/article/122716/can-evangelical-left-rise-again>, son erişim 29.12.2016

⁴²⁸ Swartz, a.g.e. ss.154-155

Jimmy Carter, devletin farklı ırklara adaletle yaklaşması ilkesine olan bağlılığı ve yoksulluğun insanlar üzerindeki tahribatını azaltma taahhüdü ile solcu / yenilikçi Evanjeliklerin duyarlılığını Beyaz Saray'a kadar taşımıştır. Ancak Carter başkanlığa yükselirken, çeşitli olaylar Evanjelik Sol'un hızını kesmeye başlamıştır. Devlet Gelirler Dairesi ve Bob Jones Üniversitesi arasında geçen ırk ayrımcılığı üzerine gelişen olaylar, Üniversitenin vergi muafiyetinin kaldırılması Fundamentalist kilise okullarının ve öğrenci velilerinin tedirginliği muhafazakâr Evanjeliklerin desteğini Jimmy Carter ve Demokrat Partiden çekmelerine neden olmuştur. Bu olaylar siyasal ibrenin yenilikçi Evanjeliklerden muhafazakâr Evanjeliklere dönmesine neden olmuştur. 1980'de Evanjelik sağcıların yani Fundamentalistlerin oluşturduğu Hristiyan Sağ Hareket, Cumhuriyetçi partiden Ronald Reagan'ı destekleyerek başkan seçtirmişlerdir.⁴²⁹ Ronald Reagan'ın başkanlık yarışında "Hristiyan Sağ" veya "Dindar Sağ" olarak bilinen Evanjelik Sağ ciddi bir siyasî güç olarak ortaya çıkmıştır. Genellikle muhafazakâr Hristiyanların oluşturduğu Hristiyan Sağ, 1980'de 4 milyon üye sayısı, 10 milyon dolarlık radyo ve televizyon reklam geliriyle güçlü bir yapıya sahip olmuştur. Muhafazakâr kesimi kendi amaçlarına göre harekete geçirmek için çok para harcayarak ve elindeki medya gücünü kullanarak oldukça etkili olan Hristiyan Sağ, kürtaj ve eşcinsel hakları karşıtlığı ve okullarda cinsel eğitim karşıtlığını kullanarak Cumhuriyetçi Parti safında yer almışlardır.⁴³⁰ Hristiyan Sağ, Evanjelik seçmeni Cumhuriyetçilerin yanına çekmekle kalmamış, aynı zamanda Cumhuriyetçi Parti'ye sadık olunması gerektiğini Evanjelik hayat tarzının dokusuna yerleştirmeye çalışmıştır.⁴³¹

Evanjelik oyları toplama amacıyla Cumhuriyetçi adayların kürtaj, eşcinsel hakları ve İsrail konusundaki söylemlerini devamlı canlı tutmaları, partinin bir siyaseti haline gelerek Evanjelik Hristiyanlığın sadece Hristiyan Sağ ve blok halinde oy verdikleri kabul edilen Cumhuriyetçi Parti tarafından temsil edildiği gibi bir izlenimin yerleşmesine neden olmuştur. Evanjeliklerin sadece Cumhuriyetçilere oy verdikleri gibi bir inanış da aslında gerçeği yansıtmamaktadır.⁴³² Örneğin,

⁴²⁹ Bruenig, a.g.m.

⁴³⁰ Baraka ve Chandler, a.g.e. s.47

⁴³¹ Bruenig, a.g.m.

⁴³² Baraka ve Chandler, a.g.e. s.47

Princeton Üniversitesinin 2000 yılındaki bir araştırmasında ABD Evanjeliklerinin neredeyse üçte ikisinin kendilerini liberal ve ılımlı olarak gördüklerini belirtmiştir. 2009'da yapılan başka bir ankette ise, Evanjeliklerin % 35'ini Demokratlar, % 34'ünü Cumhuriyetçiler ve geri kalan kısmının kararsızların oluşturduğu sonucuna varılmıştır.⁴³³ Başka bir araştırmaya göre ise 2007 yılında Evanjeliklerin % 50'si Cumhuriyetçi Partiyi, %34'ü Demokrat Partiyi desteklemektedir. 2014 yılında ise Evanjeliklerin % 56'sı Cumhuriyetçi Partiyi, %34'ünün Demokrat Partiyi desteklediği görülmüştür.⁴³⁴ Günümüzdeki bazı araştırmalar Evanjeliklerin sosyal bilinç konusunda duyarlı olmaya başladıklarını, ilgi yoğunluklarının ise cinsî ahlâk konularından sosyal adalet konularına kaymaya başladığını göstermektedir. Evanjelik Sol geleneksel aile yapısı ve hayatın kutsallığı konularına önem vermenin yanında yoksulluk, çevre, iklim değişimi, insan hakları ve savaş karşıtlığı gibi konulara daha çok önem vermektedir.⁴³⁵

Evanjelik Sol, diğer Evanjelikler gibi İncil'i öncelikli otorite olarak kabul etmektedir. İncil'den, ahlâkî nasihatler ve kendi siyasetlerine uygun pasajlardan alıntı yapmaktadırlar. Tüm Evanjelikler gibi özel öneme sahip olan dindar yaşantının yayılması olan evanjelizasyona ve kişilerin hidayete erdirilmesine önem vermektedirler. İsa'ya olan adanmışlığın örnek alınması gerektiğini sık sık dile getirmişlerdir. İncil'i örnek alan bir hayat tarzını vurgulamışlardır. Bunlara Evanjelik Sol denilmesinin nedeni İncil'i algılayış biçimlerinin solculara benzemesinden kaynaklanmaktadır. İncil'in öğretilerine göre Hristiyanlar özellikle yoksulluk, savaş, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve çevre konularına duyarlı olmalıdırlar. Bu konular Evanjelik Sol'un ahlâkî görüşlerinin merkezini oluşturmaktadır. Hristiyan Sağ kesimin üzerinde durmadığı ırk ve sınıf farkı, çevre, cinsiyet ve savaş konularına farklı yaklaşım sergilerken, kürtaj ve eşcinsellik karşıtlığı konularını gündemlerinin merkezine koymamaktadırlar.⁴³⁶

⁴³³ Keener, a.g.m.

⁴³⁴ <http://www.pewforum.org/2015/11/03/chapter-4-social-and-political-attitudes/> son erişim 29/12/2016

⁴³⁵ Baraka ve Chandler, a.g.e. s.47

⁴³⁶ Gushee, a.g.e. s 59

Evanjelik Sol, 1965 yılında yayın hayatına giren “*The Other Side*” ve 1971 de ismi önceleri “*Post-American*” sonradan “*Sojourners*” olan iki dergi ile taraftarına ulaşmıştır. Bu dergiler döneminin muhafazakâr Evanjelikleri ile solcu /yenilikçi Evanjeliklerin arasındaki görüş farklılıklarını yansıtmaktadır. Muhafazakârların karşı olduğu Kadın hareketi, Eşit haklar Bildirgesi ve Sivil Haklar Hareketleri, Evanjelik Sol tarafından desteklemiş, Amerikan Kapitalizmi ve Vietnam Savaşına ise karşı olunmuştur.⁴³⁷

Evanjelik Sol, sağcı Evanjelikler gibi büyük bir yapıya sahip değildir. Eldeki para ve halk desteği büyük kurumlar kurmaya yetmemiştir. Hareketin kaynakları sınırlı olduğundan yükü genellikle gönüllüler veya az paraya çalışan kişiler çekmektedir. Bununla birlikte son yıllarda Evanjelik Sol dışından da para desteği almaya başlamışlardır. Siyasî mesajlarını kitap, dergi, konferans ve halkla ilişkiler yöntemleriyle iletmektedirler. Sol Evanjeliklerin de sağcılar gibi karizmatik liderler etrafında toplandıkları görülmüştür. Hareketin önde gelen iki ismi Tony Campolo ve Jim Wallis’tir. Son kırk yılda bazı bakımlardan gündemleri ve örgüt yapısı pek değişmemiştir. 2004 yılı başkanlık seçimlerinde Jim Wallis ve kitabı “*God’s Politics*” (Tanrının Siyaseti) devam eden bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Wallis, kitabında yazdıkları şeyler aslında 1970’lerden beri söylediklerinden oluşmaktadır. Ancak 1970-2000 arasında Hristiyan Sağ hareket o kadar baskın olmuş, ulusal medyanın ilgisini o kadar üstüne çekmiştir ki bu ortamda Evanjelik Solun sesi duyulmamıştır. O dönemde Hristiyan Sağ liderlerinin dile getirdiği konulara karşı oluşan muhalefet boşluğunu Wallis ve Campolo doldurmaya çalışmıştır.⁴³⁸

1.6.1. Tony Campolo (1935-)

Tony Campolo, Eastern Üniversitesi’nde sosyoloji profesörü olan gezici bir Baptist vaizdir. Yazı yazma ve vaaz etme dışında yoksullara yardım etme faaliyetlerini sürdürmüştür. Haftada bir İngiltere’de yayın yapan “*From Across the Pond*” adlı radyo programına çıkmaktadır. Campolo ABD Başkanı Bill Clinton’un

⁴³⁷ Gushee, a.g.e. s.60

⁴³⁸ A.g.e. s.60

Lewinski Skandalı sonrasında Clinton’a manevî danışmanlık yapmış ve geniş kitlelerce tanınma imkânı bulmuştur. “*Beyond Borders*” (Sınırların Ötesi) örgütü için Haiti’de çocuklara okuma-yazma öğretilmesi için çalışmıştır.⁴³⁹

“*Compassion International*” örgütünü destekleyerek Zimbabwe’de yüzlerce öksüz veya AIDS mikrobu taşıyan çocuğa barınma ve eğitim hizmeti vermiştir. Evangelical Association for the Promotion of Education EAPE’nin (Eğitimi İlerletme Evanjelik Örgütü) kurucusudur. Örgütün görevi Evanjelizm ve sosyal adaleti birleştirerek, İsa adına Tanrının Krallığı’nı kurmaya çalışmaktır. EAPE örgütü yurt içi ve yurt dışında birçok rahibi desteklemektedir. EAPE yurt içinde fakir çocuklara eğitim imkânı, okul dışı faaliyetler, genç girişimciler için iş kursları, İncil eğitimi gibi birçok programa dâhildir. En bilinen EAPE Programı gruba yeni giren gençlerin bir yıl boyunca merkeze yakın mahallelerde misyonerlik faaliyetinde bulunduğu “Mission Year” dir. Bu program Evanjelik üniversite mezunları arasında oldukça popülerdir. Kendi adının verildiği “Sosyal Değişim Okulu”nun amacı, dünya üzerindeki şehir topluluklarını dönüştürmek için becerilerini kullanacak kişileri yetiştirmektir. Campolo, binlerce kilise, üniversite ve ilâhiyat fakültesinde verdiği etkili konferanslarla tanınmaktadır. Konferanslarının ses ve görüntü dosyalarını internet ortamında yayınlarak halka erişmeyi amaçlamaktadır. Campolo kitap ve konferanslarında kilisenin önemini, entellektüel ve siyasî bağımsızlığını yerleştirmenin önemini vurgulayan mesajlar vermektedir. En zor durumlarda bile doğruluktan şaşmamanın önemi anlatmaktadır. Bunun yanında, dindar hayat tarzının yayılması ile sosyal eylem, sosyal adalet ve sosyal hizmet konularının birbirinden ayrı ele alınmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁴⁴⁰

O’na göre Hristiyanların, İsa’ya hizmet adına yapacakları en önemli şey sosyal sorunların çözümü için çalışmaktır. Bu bağlamda yoksulluğun azaltılması, fakir ülkelere yardım etmek, devlet okullarını desteklemek, kadın-erkek eşitliğini savunmak, çevre sorunları ve silahların kontrolü gibi konularla ilgilenilmelidir. Eşcinsellere yapılan baskılar, kürtaj yapan doktorların öldürülmesi, ırkçılık, televizyon, tütün mamullerinin kullanımı ve tütün endüstrisi, katı mülteci yasaları,

⁴³⁹ Gushee, a.g.e. s.61

⁴⁴⁰ A.g.e. s.62

dinî radyo yayınları, kilise ve devlet arasındaki sınırların kaldırılmasına yönelik çalışmalar, Cumhuriyetçi Parti içinde oluşan muhafazakâr Hristiyan blok, Amerikan-Evanjelik milliyetçiliği, militarizm ve yabancı düşmanlığı Campalo'nun karşı olduğu konuları oluşturmaktadır. Campolo kitaplarında, Evanjelik Sağ'a karşı ifade ettikleri birçok sosyal-liberal görüşle İsa'nın öğretilerinin bağdaştığını belirtmektedir.⁴⁴¹

1.6.2. Jim Wallis (1948-)

Evanjelik sol gruplar arasında en etkili grup olan “*Sojourners Community*” nin kurucusu ve “*God’s Politics*” adlı kitabın yazarıdır. Yaptığı yayınlar solcu / yenilikçi Evanjeliklerin savunduğu fikirleri yansıtmaları bakımından önemlidir. Hatta bu fikirlerin önemli bir kısmının 2008-2017 arası ABD Başkanı Obama tarafından paylaşıldığı ve uygulandığı görülmüştür. Wallis, önce Detroit bölgesinden Evanjelik bir kilisede yetişmiş, sonrasında ise Illinois Trinity Evanjelik İlahiyat Okulu’na devam etmiştir. 1960’ların ırkçılıkla mücadele eden Sivil Haklar Hareketi dönemine şahit olmuş, kendi kilisesinde ırkçılıkla ilgili tutumdan rahatsız olmuştur. Bunun yanında Evanjeliklerin yoksulluk konusuna az vurgu yaptığını görmüştür. 1971’de Trinity Evanjelik İlahiyat Okulunda birçok Evanjeliğin aksine sosyal adaleti savunan ve Vietnam Savaşına karşı olan küçük bir grup içinde yer alarak, “*The Post American*” adında bir dergi çıkarmaya başlamıştır.⁴⁴² Özellikle materyalizm ve milliyetçilik gibi orta sınıf Amerikan değerlerinin İncil öğretileri kullanılarak halka dayatılmasını eleştirip, buna karşı çıkmıştır. Bunun yerine dergi İncil’deki yoksulluk, barış, adalet, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve çevre kavramlarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Hristiyanlığın adalet ve fakirlik kavramları olmaksızın eksik olacağına dikkat çekmişlerdir.⁴⁴³ 1975’te topluluktan bir grup, Washington’un yoksul bölgelerini ziyaret etmiş burada gördüklerinden etkilenerek derginin ismini “geçici kalanlar” anlamına gelen *Sojourners* olarak değiştirmişlerdir. Mecâzi olarak bu ismi vermelerinin nedeni ise Hristiyanların çoğunun bu dünyada dolu dolu yaşamasıdır, bunun karşısında *Sojourners Topluluğu* aslında kendilerini, farklı bir düzene adan

⁴⁴¹ Gushee, a.g.e. s.63

⁴⁴² Hankins, a.g.e. s.156

⁴⁴³ Gushee, a.g.e. s.59

yolcular olarak görmektedir. Yoksul ve muhtaçların arasında yaşamak, Evanjelik Hıristiyanlığın başka bir yönüdür. Uzun yıllar Sojourners üyeleri bir arada malları ve gelirlerini manastır düzeninde olduğu gibi paylaşarak bir çeşit komün hayatı yaşamışlardır. Mahallelerindeki yoksulları belirleyerek çocuklarına okul sonrası eğitim vermişler, bu yolla çocukları bu yoksul ortamdan kolejlere göndermeyi başarmışlardır.⁴⁴⁴ Zaman içinde komün yaşam tarzından uzaklaşan Sojourners topluluğu günümüzde tipik taraftar örgütü olarak varlığını devam ettirmektedir. Grup, bölgesel olarak faaliyetlerine devam ederken bazı üyeler ulusal ve uluslararası platformlarda barış ve adalet hareketlerinde liderlik yapmışlardır. Sojourners topluluğu, dergi çıkararak ve diğer yayınlarla, sanal âlemde varlığını sürdürmekte, halk tabanı hareketi ve gönüllü faaliyetlerine devam etmektedir. Wallis, bu organizasyonun lideridir. Vaaz, eğitim, eylemcilik ve yazı yazma gibi faaliyetlerde gurubun vitrinliğini yapmaktadır.⁴⁴⁵

Sojourners, ulusal ve uluslararası alanda geniş bir gündemi takip etmektedir. Kendilerini barışçı ve sosyal adaletçi olarak tanımlayan topluluk, Irak savaşında olduğu gibi tüm savaflara karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Amerikan emperyalizmine, İsrail'in politikaları için daha fazla savaş vermeye, Filistin topraklarının işgaline, işkenceye ve nükleer silahlanmaya karşıdır. Ekonomi bağlamında Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması gibi faaliyetlere karşıdır; buna mukabil, ticarete adaletli olmayı, Afrika ülkelerinin borçlarının affedilmesi ve açlıkla mücadele gibi konuları da savunmaktadırlar. Ulusal ölçekte ise Amerika'da ekonomik adalet, yoksulluk, kaliteli devlet okulu eğitimi, küçük aile çiftlikleri, asgari ücretin artırılması, kaliteli sağlık sigortasına geçiş gibi konulara ağırlık vermektedirler. Sojourners ölüm cezasının kaldırılmasını ve çevre duyarlılığını desteklemekte, dolayısıyla büyük şirketlere şüphe içinde yaklaşmaktadır. Wallis de Campolo gibi 1995'te kurulan "Yenilenmeye Çağrı" Call to Renewal- CTR adında kilise ve inanç temelli kurumların oluşturduğu bir örgüte bağlıdır. Örgütün amacı siyasî ideolojiyle bozulmamış halk ile herhangi bir siyasî harekete karışmadan, el ele vererek yoksullukla mücadele etmektir. 1995 te bir araya gelen yüz kadar Evanjelik,

⁴⁴⁴ Hankins, a.g.e. 2008,s.157

⁴⁴⁵ Gushee, a.g.e. s.64

Anadamar Protestan, Katolik ve Ortodoks din adamı, inanan insanlar tarafından oluşturulan yenilenmiş bir siyasî vizyona ihtiyaç duyulduğunu bildirmiştir. Wallis'in önderliğinde kurulan "Yenilenmeye Çağrı Örgütü" 10 yıldan fazla bir süre Sojourners'dan ayrı hareket etmiş, 2006'da Sojourners bünyesine dâhil olmuştur. "Yenilenmeye Çağrı Örgütü" iyi bir toplum için yedi prensip sıralamıştır. Bunlar:

- 1- Tüm ırklardan insanların tam katılımı
- 2- Çalışanlara ailelerini geçindirecek şekilde gelir verilmesi
- 3- Gelirine bakılmaksızın herkes için uygun kaliteli sağlık sigortasının oluşturulması.
- 4-Tüm çocuklar için eğitim veren okullar
- 5- Sağlam ve hesaplı barınma
- 6- Sağlam ve emniyetli mahalleler
- 7- Toplumun her kesimine uygun aile dostu politika ve programlar

Yenilenmeye Çağrı Örgütü, Evanjelik bir sol koalisyon kurmayı başarmıştır. Bu koalisyonda sadece Evanjelikler değil Katolikler, Pentakostcular, Anadamar Protestanlar, Beyaz Evanjelikler, Latinler, Asya kökenliler, Zenci Amerikalılar da vardır.⁴⁴⁶

Wallis yazdığı "God's Politics" adlı kitabında Evanjelik Sağ'ı ve Laik Solcular'ı eleştirerek alternatif sunmuştur. Hristiyan Sağ'ın Cumhuriyetçi Parti'ye bağlı siyaset yapmasını eleştirmiştir. Hristiyan Sağ, dinin genel anlamının çoğunlukla dışına çıkmıştır sözgelimi, cinsiyet ve kültürel konulara o kadar saplanmış ki, adalet gibi önemli konuları görmezden gelmektedir. Bunun yanında laik solcular ise dinin siyasetten beklentisini anlayamayarak, dini kamu alanından tamamen çıkarmak istemekte, dindar halkı ve değerlerini aşağılamaktadırlar. Kendisi aslında bireyin sorumluluğu, yaşamın kutsallığı, dünyadaki gerçek kötülük, insan karakterinin önemi, ebeveyn olma ve güçlü aile değerleri konularında tutucu olduğunu ifade etmiştir. Ancak dinin özellikle medya tarafından günümüzdeki yaygın sunumunda sosyal adalet ve savaş gibi konularda İncil vizyonunun göz ardı edildiğini, laik kesimin ise sadece solcu oldukları için bu vizyonu yok saydıklarını

⁴⁴⁶ Gushee, a.g.e. s.64-65

belirtmiştir.⁴⁴⁷ Wallis'e göre Hristiyanların siyasete katılımı sadece bir parti ile sınırlı olmamalıdır. Hristiyan Sağ'ın devamlı Cumhuriyetçilerle birlikte olmasını, onlarla birlikte hareket etmesini eleştirmiştir. Bununla birlikte kendisi bir partiye bağlı olma riskini alarak 2004 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'yle ilişki içine girmiştir. Demokrat Parti liderleri Wallis'e gelerek kendilerinin laik görüntüsü ile tezat oluşturan dinî konuları ön plâna çıkarıp dindarların ilgisini çekmeye güçlerinin yetmeyeceğinden korktuklarını dile getirmişler, sonra da Wallis gibi Kutsal Kitaba bağlı, hatta teolojik olarak muhafazakâr ancak siyasî görüş olarak liberal birine danışmışlardır. Bunun sonucu söylemlerinde dinî terminolojiyi kullanmamalarının, günün siyasî koşulları altında ciddi bir sorun olduğunun farkına varmışlardır.⁴⁴⁸

Wallis kitabında işlediği konulara liberallerin ve muhafazakârların dikkatlerini çekerek, İncil'in bu konularda hem liberal hem de muhafazakârlara yol gösterdiğini ifade etmektedir. 2004'te yaygın bir slogan olan "Tanrı Cumhuriyetçi veya Demokrat değildir" cümlesini kullanmakla da bunu amaçlamıştır. Yazılarında ve vaazlarında diğer peygamberlerden öte İsa'ya daha çok odaklanmıştır.⁴⁴⁹ Örneğin Wallis, İsa'nın Dağ Vaazı'ndaki öğretilerinin bugünkü davranışlarının mihenk taşı olarak anlaşılmasını isteyerek barışın, yoksullara desteğin ve adaletin yanında olunması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Buna göre İsa, düşmanını sevmeyi, alçak gönüllülüğü, kendi kendini muhasebe etmeyi, doğru söylemeyi, insan haklarına saygılı olmayı ve Tanrı'ya tamamen güvenmeyi öğretmektedir. Wallis'e göre tüm bunlar pervasızca savaş açmaya, tutuklulara işkence etmeye, zenginlere vergi indirim yapılmasına, aşırı milliyetçiliğe, yaşam sınırının altında maaş ödenmesine, Irak savaşı için yanıltıcı ve yalan beyanlara, ulusal güvenliği sağlamak adına terörle sonu gelmeyen önleyici savaş çıkartma çabalarına tezat teşkil etmektedir.⁴⁵⁰

Wallis'e göre günümüzde ABD korkuya dayalı bir dış siyaset izlemektedir. 11 Eylül sonrası yaşanan travma ve korku nedeniyle Bush yönetimi Afganistan ve Irak'a askeri hareket düzenlemiş, ulusal ve uluslararası önceliklerinde hatalı davrandığını

⁴⁴⁷ Jim Wallis, *God's Politics: Why the Right Gets It Wrong and the Left Doesn't Get It*, Harpers, San Francisco, 2005 s.3-4

⁴⁴⁸ Hankins, a.g.e. 2008,s.157

⁴⁴⁹ Gushee, a.g.e. s.66

⁴⁵⁰ A.g.e. s.67

belirtmiştir. O'na göre terörizm ciddiye alınmalıdır, ancak ahlâkî değerlerde korku nedeniyle herhangi bir sapma olmamalıdır.⁴⁵¹ Terörizmi anlamak için sorunun köküne inilmeli ve barış yapma, polisiye tedbirler ve önleme yaklaşımı ile mücadele edilmelidir. Bush yönetimi terörle mücadeleyi iyi ve kötü arasındaki bir mücadele teolojisi olarak ele almaktadır. Bu kötü teoloji sonucu “Ya bizimlesiniz, ya da bize karşısınız” söylemiyle hareket etmiştir. Bush, kendilerinin iyi taraf olduğunu savunurken, teröristlere göre ise şeytan Beyaz Saray'dadır. Oysa İsa'nın öğretisine göre insan önce kendi gözündeki çöpü görmeli, yani kendi hatalarını sorgulamasını bilmelidir. Terörizm için öncelikli çözüm askerî olmamalıdır, finansal mücadele ve uluslararası istihbarat koordinasyonu daha etkili bir yoldur. Yoksulluk ve umutsuzluk terörü tetiklemektedir. Adaletle terörizm bataklığı kurutulmalıdır. Tarafların her ikisi de kendini güvende hissediyorsa bir güvenlikten bahsedilebilir. Terörizm doğru şekilde tanımlanmalı ve çifte standartlı yaklaşıma izin verilmemelidir. Bu anlamda terör masumların canına yönelik eylemlerdir ve uçaklarla gökdelenlere dalan kimseler de sivillerle dolu apartmanlara askerî saldırı düzenleyenler de teröristtir. Terör tehdidine karşı tek taraflı güç kullanmak yerine çok taraflı ve uluslararası hukuku kullanarak mücadele edilmesi gereklidir.⁴⁵² Amerika'nın Haçlı Seferi düşüncesi ile hareket ederek dünyaya düzen getirme düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Jimmy Carter,” Filistin ziyaretinden sonra gördüklerim bana daha çok Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığını hatırlattı” demiş, bunun için de çok eleştiri almıştır. Batı Şeria'da ya da Gazze'de İsrail yerleşimlerinden dolayı birbirine bitişik Filistin toprağının veya Filistin Devleti'nin olmadığını, Filistin toprağının sadece parçalarının olduğunu, İsrail'in her şeyi kontrol ettiğini söylemiştir. Wallis bu kelimeleri kullanmış, İsrail'in Filistinlilere karşı orantısız güç kullandığını işaret etmiş, İsrail'e karşı yapılan intihar eylemlerini de eleştirerek her ikisinin de savunulabilir bir yönünün olmadığını vurgulamıştır.⁴⁵³

Wallis, yoksullukla ilgili olarak İncil'de 2000 cümlemin üzerinde bulguya dikkat çekmiş, Amerikan Hristiyanlarının Kutsal Kitabı yanlış kullanarak veya yok

⁴⁵¹ Wallis, a.g.e. s.88

⁴⁵² A.g.e. ss.105-106

⁴⁵³ A.g.e. ss.173-176

sayarak Tanrının yoksullara olan derin ilgisini ve insanların ekonomik adalete olan ihtiyacını yok sayarak, Kutsal Kitaptan ayırdıklarını iddia etmiştir. Kutsal Kitapta yoksulluk ve haksızlıkla ilgili iki binin üzerinde cümle oluşunu, Eski Ahitte yoksulluğu putperestlikten sonra ikinci en önemli tema olduğunu belirtmiştir. Yeni Ahitte her on altı cümleden biri fakirlik ya da para konusuyla ilgilidir. İlk üç Sinoptik İncilde on cümleden biri, Luka'da her yedi cümleden biri yoksulluktan bahsetmiştir.⁴⁵⁴

Matta 25'i işaret ederek Hristiyanlar'ın yoksullara karşı nasıl davrandıklarından sorumlu olacağını belirtmiştir. Matta 25'te şöyle denilmektedir:

“İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak. Ulusların hepsi O'nun önünde toplanacak, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, insanları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak. “O zaman Kral, sağındaki kişilere, ‘Sizler, Babam’ın kutsadıkları, gelin!’ diyecek. ‘Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın! Çünkü acıkmıştım, bana yiyecek verdiniz; susamıştım, bana içecek verdiniz; yabancıydım, beni içeri aldınız. Çıplaktım, beni giydirdiniz; hastaydım, benimle ilgilendiniz; zindandaydım, yanıma geldiniz.’ “O vakit doğru kişiler O’na şu karşılığı verecek: ‘Ya Rab, seni ne zaman aç görüp doyurduk, susuz görüp su verdik? Ne zaman seni yabancı görüp içeri aldık, ya da çıplak görüp giydirdik? Seni ne zaman hasta ya da zindanda görüp yanına geldik?’ “Kral da onları şöyle yanıtlayacak: ‘Size doğrusunu söyleyeyim, bu en basit kardeşlerimden biri için yaptığınızı, benim için yapmış oldunuz.’ “Sonra solundakilere şöyle diyecek: ‘Ey lanetliler, çekilin önümden! İblis’le melekleri için hazırlanmış sönmez ateşe gidin! Çünkü acıkmıştım, bana yiyecek vermediniz; susamıştım, bana içecek vermediniz; yabancıydım, beni içeri almadınız; çıplaktım, beni giydirmediniz; hastaydım, zindandaydım, benimle ilgilenmediniz.’ “O vakit onlar da şöyle karşılık verecekler: ‘Ya Rab, seni ne zaman aç, susuz, yabancı, çıplak, hasta ya da zindanda gördük de yardım etmedik?’ “Kral da onlara şu yanıtı verecek: ‘Size doğrusunu söyleyeyim, mademki bu en basit kardeşlerimden biri için bunu yapmadınız, benim için de yapmamış oldunuz.’ “Bunlar sonsuz azaba, doğrular ise sonsuz yaşama gidecekler.”⁴⁵⁵

Wallis, burada kendisine en çarpıcı gelen şeyin İnsanların Mesih'in önünde toplandıklarında hepsinin kendilerini O'nun takipçileri olduklarına inanmaları ancak yoksullara davranışlarının onları Cennete veya Cehenneme göndereceği olmasıdır. Gerçek doktrin; kişisel dindarlık, cinsel ahlak, kilisede rahip olmak değil yoksullara

⁴⁵⁴ Wallis, a.g.e. s. 211-212

⁴⁵⁵ Matta 25/ 31-46,

davranışın kurtuluşa belirleyici olmasıdır. Wallis'e göre İsa, aslında, "Onlara nasıl davrandığınızdan dolayı beni ne kadar çok sevdiğinizi bileceğim" diyordu. Bir anlamda yoksullar için ne yaparsan yap, sanki benim için yapmış gibisin ve tersine, onları görmezden gelmek beni görmezden gelmek gibidir demiştir.⁴⁵⁶

Wallis yurtiçi ve yurtdışındaki yoksulluğu dile getirerek Federal Hükümet'in yoksullukla ilgili programlara yeterli desteği vermediğini ifade etmiştir. Uluslararası alanda ise yoksul ülkelerin borçlarının affedilmesi faaliyetlerini desteklemiştir.⁴⁵⁷

Evanjelik Sol'a göre yoksulluk üstesinden gelinmesi gereken bir konudur. Yoksulluk hem sağ hem de sol kesimin anlayış ve enerjilerini yok etmektedir. Hem muhafazakârlar hem de liberallerin yoksullukla mücadele konusunda yeni yaklaşımlar ortaya koymaları gerekmektedir. Muhafazakârlara göre yoksulluk ailelerin çöküşüne neden olmakta, dağılan aileler ise olduklarından daha kötü yaşam şartlarına itilmektedir. Bu da aile bireylerini ahlâkî yönden yanlış tercihlere sürükleyebilmektedir. Muhafazakârlar, bu durumda cemaat ve toplumun insanları yanlış tercihlerde bulunmaktan alıkoyabileceğini ifade etmişlerdir. Solcular yoksullukla ilgili konunun uzun vadede sadece kişisel bir sorun olmadığı, yapısal sorunların da mevcut olduğunu belirtmişlerdir. Evanjelik Sol'a göre Kutsal Kitap, adaletsizlikten en büyüğünden en küçüğüne yöneticileri sorumlu tutmuştur. Bugün Amerikadaki büyük şirketler, çalışan maaşlarını aşağı çekerek, sağlık sigortalarını azaltarak, işçileri işten çıkararak ve yurt dışında üretim yaptırarak aile değerlerinin ve hayatının istikrarsızlaştırılmasına neden olmaktadır. İyi aile değerlerinin geçinmeye yetecek ücreti garanti edemeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴⁵⁸

Wallis'e göre ABD, siyasî ve sosyal meselelerin kiliseleri bölmekle tehdit ettiği bir süreçten geçmektedir. Kutsal Kitap'ta Tanrı peygamber İşaya aracılığı ile insanlara iyi bir toplumu anlatmaktadır. Buna göre:

“Orada birkaç gün yaşayıp ölen bebekler olmayacak, Yaşını başını almadan kimse ölümü tatmayacak. Yüz yaşında ölen genç, Yüz yaşına basmayan kişi lanetli sayılacak. Evler yapıp içlerinde yaşayacak, Bağlar

⁴⁵⁶ Wallis, a.g.e. ss. 217-219

⁴⁵⁷ A.g.e. s.222

⁴⁵⁸ A.g.e. ss.226-228

dikip meyvesini yiyecekler. Yaptıkları evlerde başkası oturmayacak, Diktikleri bağı meyvesini başkası yemeyecek. Çünkü halkım ağaçlar gibi uzun yaşayacak, Seçtiklerim, elleriyle ürettiklerinin tadını çıkaracaklar. Emek vermeyecekler boş yere, Felakete uğrayan çocuklar doğurmayacaklar. Çünkü kendileri de çocukları da Rabbin kutsadığı soy olacak.”⁴⁵⁹

Wallis, İşaya'nın 3000 yıl önce iyi bir toplumla ilgili Tanrı'nın görüşünü aktardığını ifade etmiştir. Bu, adaletli, güvenli, ekonomik refahı iyi, barınma ve sağlık sorununun olmadığı bir toplumu içermektedir. Wallis, buna dayanarak çalışabilenlerin iş bulduğu ve düşük ücretle boşa çalıştırılmadığı yani aldığı ücretin ailesini geçindirmeye, barınma ve sağlık güvencesine yettiği bir iş tanımı yapmaktadır. Ülkenin geleceği, çocuklarını yetiştirebilen güçlü ve istikrarlı ailelerin varlığı ile mümkündür. İşaya'nın modeli dinî değerlerle ekonomik adaleti, ahlâkî davranışlarla siyasî mensubiyeti birbirine bağlamaktadır. Yoksulluğun üstesinden gelmek ancak iki parti bir araya gelerek partizan olmayan bir amaç doğrultusunda çalışmasıyla mümkün olacaktır.⁴⁶⁰

Wallis kitabında, kürtaj, ölüm cezası, ırkçılık, evlilik ve eşcinsellik konularını sosyal meseleler başlığı altında ele almıştır. Kürtaj konusunun Cumhuriyetçiler tarafından istismar edilerek oy toplandığını, öbür tarafta demokratların bu konuda katı tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Demokratlar bu konuda açık kapı bırakmalı, kendileriyle diğer görüşleri benimseyen ancak sadece bu tutum sebebiyle ayrı düşen seçmenleri kucaklamasını istemiştir. Bununla birlikte hükümet kürtaja olan talebe neden olan etkenleri azaltmaya uğraşmalıdır. Ölüm cezasına karşıdır. Mevcut idamların askıya alınmasını istemektedir. Irk ayrımının Amerika'nın aslî günahı olduğunu belirtmektedir. 1960'larda Cumhuriyetçilerin ülkenin güneydeki beyaz oyları almak için ırkçılıkla ilgili zencilerin lehine çıkmış bazı kararları temyize götürme olayını örnek göstermiştir. Kilise merkezli olarak ırkların uzlaşmasını desteklemektedir. Aile değerleri ile ilgili olarak ailelerin yaşamaları ve çocuklarına iyi bir şekilde yetiştirmeleri için desteklenmelerine inanmaktadır. Boşanma, istismar ve evlilik dışı çocukların oranına dikkat çekerek bunları önemli sorun olarak görmektedir. Kendilerinin eşcinsel evliliğe karşı olduklarını belirtmekle birlikte eşcinsellik meselesinde arabulucu olma niyeti vardır. Eşcinsellik karşıtı dindarların

⁴⁵⁹ İşaya 65/20-23

⁴⁶⁰ Wallis, a.g.e. s.241

eylemlerine karşı olduğunu ifade ederken eşcinsellerin de insan haklarının olduğuna dikkat çekmektedir. Sivil diyalogla bu sorunların çözülebileceğine inanmaktadır.⁴⁶¹

⁴⁶¹ Gushee, a.g.e. s.70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVANJELİK HAREKET VE MEDYA

1. Evanjelik Medya

Kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatı birçok şekilde etkilediği bir gerçektir. Gelişen teknoloji ile bilginin, geniş kitlelere çok hızlı ulaştırılması özelliği başlangıçtan beri Amerika’da kitle iletişim araçlarının birçok dinî hareket tarafından kullanılması sonucunu doğurmuştur. Evanjeliklerin radyoya olan ilgileri radyonun ortaya çıkışı ile başlamıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle bu inanç eksenli yayın yapma ilgisi, ortaya çıkan televizyon ve sonrasında internet ile devam etmiştir. Günümüzde ise Evanjelikler geniş kitlelere hitabeden oldukça yaygın ve etkili yazılı, işitsel ve görsel yayın ağına sahiptir.

Evanjelikler vaaz dua ve misyon faaliyetlerinin Tanrı’nın Krallığı’nın çok yakında gelmesine vesile olacağına inandıkları için etkin ve hızlı Evanjelizm faaliyetlerine hayati bir önem atfetmişlerdir. Onlara göre pek çok insan İsa dönmeden önce kazanılmalıdır. Bir anlamda etkin müjdecilik kıyameti hızlandırmaktadır.⁴⁶² 20. yüzyılda Evanjelikler, kurtuluşa ermiş görmedikleri kişileri dine döndürmek için, kitle iletişim araçlarının dinî amaçlar doğrultusunda kullanılmasını savunmuşlardır. 1920’lerde radyo yayıncılığının gelişmesi ile Evanjelikler kitleleri ikna etmek için kullanabilecekleri bir araca sahip olmuşlardır. Evanjelikler Tanrı’nın insanlığın kurtuluşu için bu yeni teknolojiyi kendilerinin emrine verdiğiğine inanmışlardır.⁴⁶³ Büyük ölçüde teolojik yükümlülükleri, özellikle de binyıl eskatolojisi ve bireyin dine yöneltilmesi gibi inançlara yüklenilen özel önem, Evanjeliklerin yayın teknolojilerine önem vermeleri sonucunu doğurmuştur. Onlara göre eğer İsa Mesih’in yeryüzüne ikinci gelmesi yakınsa, insanları kurtuluşa davet etmek için göz ardı edilecek hiçbir teknoloji ve boşa harcanacak bir zaman yoktur.⁴⁶⁴ Evanjelikler radyonun ve daha sonra da televizyonun Tanrı’nın tarih

⁴⁶² Güngör a.g.e. ss.197-198

⁴⁶³ Quentin J. Schultze, *Christianity and the Mass Media in America : Toward a Democratic Accommodation*, Michigan State University Press, 2003. s.62

⁴⁶⁴ George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture*, Oxford University Press, 2nd ed, New York, 2006, ss.224–225

plânının bir parçası olduğu fikrini ifade etmişlerdir. Amerikan Evanjelikleri, elektronik medyanın gücünü erken fark etmişlerdir. Onlara göre, kitle iletişim araçları Evanjelikleri diğer yayınların kültürel baskısından uzaklaştıracak, Evanjeliklerin Amerika'daki kültürel egemenliği dönemini başlatacak ve İsa'nın dönüşünün başlangıcı olacaktır. Evanjelik bir yayın organı olan *Christianity Today* dergisi, 1968'de televizyonu kilisenin kapalı kapılara ve kapalı zihinlere nüfuz eden şimdiye kadar sahip olduğu en etkili araç olarak nitelendirmiştir.⁴⁶⁵ Popüler Evanjelik teolojisi, özellikle de premilyenalizm, İsa Mesih'in ikinci gelişine hazırlık için ruhları kurtarmak amacıyla iletişim teknolojilerinin dönüştürücü gücünü kullanmayı Amerikan inancına dâhil etmiştir. Evanjelikler, çoğunlukla Tanrı'nın "Büyük Görev" olarak adlandırdığı İncil mesajını yaymak için Amerikan teknolojisini iyilik yolunda kullanmaya özel bir dinî önem vermişlerdir. 1920'lerde İsa'ya bağlı sadık takipçilerin İncil mesajını yaymak için her yeni ortamı kullanmaları gerektiğini savunan görüşü kurarak teolojik inançlarını zamana uyarlamışlardır.⁴⁶⁶ Evanjelikler, uydu bağlantıları, televizyon ve radyo istasyonları ve son teknoloji ürün üretim tesisleri de dâhil olmak üzere büyük yayın imkânlarına sahip olmuşlar ve yayın kuruluşlarını işletmişlerdir. Evanjelikler, kablolu yayından videokasetlere kadar yeni teknolojileri süratle kullanmışlardır.⁴⁶⁷

21. yüzyılın başında dinî yayıncılığın kapsamı, çeşitliliği ve etkisi tahmin edildiğinden fazla olmuştur. Tüm dünyada ve Amerika Birleşik Devletlerinde dinî yayın, dinin öğretilmesi için yaygın olarak kullanılmıştır.⁴⁶⁸ Barna Araştırma Grubu tarafından ABD de 2002'de yapılan bir araştırma bir aylık süre içerisinde yetişkin Hristiyanların %63'ünün kiliseye gittiğini, %67'sinin ise radyo, televizyon ve kitaplar yoluyla dinî tecrübeye dâhil olduklarını ortaya koymuştur. Yani Hristiyanların daha büyük bir kısmı kiliseye gitmek yerine dinî tecrübelerini iletişim araçları yoluyla yaşamayı tercih etmiştir. Raporda Amerikalı Hristiyan yetişkinlerin %52'sinin dinî radyo programı dinledikleri, bu dinleyicilerin %38'inin bir öğretim,

⁴⁶⁵ Schultze, a.g.e. s.64

⁴⁶⁶ A.g.e. s.65

⁴⁶⁷ A.g.e. s.66

⁴⁶⁸ "Religious Broadcasting." *Encyclopedia of Religion*, <http://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/religious-broadcasting> son erişim 02/08/2017

vaaz veya talk show programını dinlediği, %43'ünün bir Hristiyan müzik istasyonunu dinlediği belirtilmiştir. Bir aylık zaman dilimi içinde televizyondan dinî program izleyen yetişkinlerin oranı %43 olarak belirlenmiştir ki bu 90 milyon kişiye tekabül etmektedir. Bu rakam haftalık kilise âyinine katılanların sayısına denk gelmektedir. Araştırma, dinî radyo yayını dinlemenin kadınlar ve Afrika kökenli Amerikalılar arasında yaygın olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁶⁹ Başka bir şaşırtıcı sonuç ise Hristiyanlık harici dinlere mensup kişilerin %44'ünün çeşitli iletişim araçları yoluyla Hristiyan yayınlara maruz kaldıklarını karşımıza çıkarmıştır. Bu oran içinde kendini ateist ve agnostik olarak tanımlayanların oranı %37 dir. Araştırma, dinî yayın takip etme oranının kadınlar ve Afrika kökenli Amerikalılar arasında en yüksek seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Bölge bazında ise Evanjeliklerin yoğun olarak yaşadığı güney eyaletlerin, diğerlerine göre daha çok dinî yayın takip ettiğini ortaya koymuştur. Hristiyanlar arasında kendini Evanjelik olarak tanımlayanların Hristiyan televizyon, radyo ve kitapları takip oranının %96 ile çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu oran kendisini Hristiyan olarak tanımlayan kişilerin iki katı olarak belirlenmiştir. Çalışmaya göre, herhangi bir kiliseye bağlı tüm yetişkinlerin dörtte üçünün dinî deneyimlerini medya ile desteklediklerini ortaya çıkarmıştır. Her hafta Kutsal Kitap okuyan ve kilise âyinine katılanlar arasından %93'ü de bir aylık dönemde bir ya da iki kez Hristiyan medya ile etkileşimde bulunduğunu belirtmiştir.

Bu veriler dinî medya araçlarının Amerikalılar arasındaki kullanım yaygınlığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Artan sayıda insanın inanç konusunda gayri resmi tartışma gruplarına katılması, inanç forumlarına ve ev içi ibadet faaliyetlerine katılması ya da interneti din ile ilgili araştırma yapma ve iletişim için kullanmaya devam etmesi dikkat çekicidir. Tanrıyla bağ kurmak için yeni tip eğitim, etkileşim ve ilişki biçimleri kültüre girmeye devam ederken, insanları dindarlaştırma, ibadet, müritlik ve dini yayma faaliyeti, kiliseye gelmeyen insanları da içine alarak kilise binasının dışında yapılabilmektedir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ *Christian Mass Media Reach More Adults With the Christian Message Than Do Churches*, 02/06/2002 (<https://www.barna.com/research/christian-mass-media-reach-more-adults-with-the-christian-message-than-do-churches/>) son erişim 11/10/2018

⁴⁷⁰ <https://www.barna.com/research/christian-mass-media-reach-more-adults-with-the-christian-message-than-do-churches/> son erişim 11/10/2018

1.1.Evanjelik Radyo ve Televizyonculuğunun Geçmişi

1.1.1. Evanjelik Radyo

Amerika Birleşik Devletleri'nde radyo yayınlarının Evanjelik gruplar tarafından dinî amaçlı kullanılmaya başlanması, Evanjelik rahiplerin vaaz ve âyinlerini yayınlamaları, kitlelerini bir şekilde genişletmelerine neden olmuştur. Özellikle müzik, insanları etkileyici söylemler ve tiyatro sanatının bolca kullanıldığı radyo, başka insanları dine ısındırma yayınlarına uyum sağlamıştır. 1920'den itibaren, Evanjelik programlar, radyo yayınların olmazsa olmazı haline gelmiştir. Sayıları milyonlarla ifade edilen Amerikan dinleyicileri bazı vaizleri ünlü kimseler haline getirmiştir. Dinî yayın yapan radyolar geçmişte Amerikan Evanjelikalizminin önemli bir kültürel kurumu olarak görevini yerine getirmiştir.⁴⁷¹

ABD'de kiliseler ve bazı dinî grupların radyo yayınlarının ilk günlerinden itibaren yayıncılığa başladığı bilinmektedir. Bilinen en eski dinî program 1906 Noel arifesinde Reginald Fessenden tarafından Brant Rock, Massachusetts'te yapılmıştır. Programda kutsal metinler ve ilâhilere yer verilmiştir. Diğer önemli bir yayın da KDKA Pittsburgh Radyosu'nun 1921'de Calvary Episcopal Church korusunun yaptığı Pazar âyini olarak kayıtlara geçmiştir.⁴⁷² Sonrasında Amerikan girişimci ruhu, radyoya artan ilgi ve Evanjelik Hristiyanlığının misyonerlik gayreti ile birleşince dinî radyoların çoğalması sonucunu doğurmuştur.

Radyonun vaaz etme ve evanjelizasyon aracı olarak potansiyelinden etkilenen ve bunu ilk fark eden kişilerden biri Chicago'dan Evanjelik papaz olan Paul Rader (1879-1938) olmuştur. 1922'de yerel bir istasyondan ilk radyo vaazını veren Rader, vaazı ilgi görünce radyo istasyonunun talebiyle Pazar günleri 14 saat dinî program yapmak için anlaşılmıştır. Rader, haftada bir gün yayın yapan bu kanalına WJBT (Where Jesus Blesses Thousands- İsa'nın Binlercesini Kutsadığı Yer) ismini

⁴⁷¹ Tina Fetner, Allyson Stokes, Carrie B. Sanders, *Evangelical Radio in the US and Canada: Public Policy and Political Culture*, Conference Papers- American Sociological Association, January 3, New York, 2013, s.8 <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=4b5c7415-6b2f-4227-9bf1-5178f54a3ca2%40sessionmgr4010> son erişim 10.11.2017

⁴⁷² Bob Lochte, "Christian Radio in a New Millennium", *Journal of Radio & Audio Media*, 15:1, 2008, ss.59-75, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19376520801978167> 08.02.2018

vermiştir. WJBT yayınları, Tabernacle Kilisesinden yapılan Pazar akşam âyini, koro, org dinletisi, *Şifa Saati*, *İncil Drama Saati*, popüler gösteriler gibi yayınları içermektedir. Rader bu programlardan sonra öyle ünlendi ki insanlar artık kendisinin vaazını canlı olarak seyretmek için Tabernacle Kilisesine gelmek istiyordu. Rader'in farklı program biçimi ve yerel kiliseleri radyoya taşımaktaki öncü gayretleri, gelecek dinî yayıncılar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bununla birlikte Rader, radyonun ibadet, şarkı söylemek, dua etmek ve karşılıklı sevinç ve keder duymak için kilisede toplanan bir cemaatin yerini tutamayacağı konusunda da uyarıda bulunmuştur.⁴⁷³ Rader'in bu endişesinde haklı olup olmadığı tartışmalara konu olmuştur. Kimileri medyanın inançlı kişileri kiliseye gelmekten alıkoyduğunu iddia etmişler, bazıları da medyanın insanları dinle tanıştıran, dindarlaşmalarına vesile olan bir araç olduğunu ifade etmişlerdir.

Aimee Semple McPherson (1890-1944), 1922 de radyoyu dinî mesaj vermek için kullanan ilk kadın vaiz olmuştur. Bir yıl sonra, Santa Monica merkezli kilisesi Angelus Tapınağında beş yüz wattlık bir istasyon olan KFSG'yi (Kalling Foursquare Gospel) açtı. İstasyon, bir kilisenin sahibi olduğu ve işlettiği ulusun ilkiydi. 1920'li yıllarda KFSG, Angelus Tapınağı âyinlerini Los Angeles'ın yakın banliyölerinde kurulan çadırlarda dinleyicilere yayınladı.⁴⁷⁴ Renkli kişiliği ile öne çıkan Pentakostçu McPearson günlük radyo vaazlarından başka, 50 kişilik orkestranın desteği ile ilâhi, vaaz, dua, vaftiz ve dua ile tedaviden oluşan popüler bir Pazar âyini yayınlamaktaydı.⁴⁷⁵

1920'de ülkede ilk radyo istasyonu kurulduğunda radyo yayınlarını düzenleyen herhangi bir kanunun olmaması nedeniyle herkes radyo istasyonu açma imkânına sahip olmuş, bunun sonucunda birçok Evanjelik vaiz ve cemaat radyo istasyonu kurmaya başlamıştır. Yasal düzenlemeden yoksun bu teknolojik gelişme beraberinde düzensizliği de getirmiştir. Radyoların frekanslarının birbirine

⁴⁷³"Religious Broadcasting," *Encyclopedia of Religion*, <http://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/religious-broadcasting> son erişim 02.08.2017

⁴⁷⁴"Religious Broadcasting," *Encyclopedia of Religion*.

⁴⁷⁵"Aimee Sample McPherson" *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Aimee-Semple-McPherson> 10.02.2018

karişmasını engellemek amacıyla 1927'de Amerikan Kongresi, Federal İletişim Komisyonu'nu (FCC) kurarak teknik standartları belirlemiş ve radyo istasyonlarına frekans tahsis etme yetkisini vermiştir.⁴⁷⁶ Federal Radyo Komisyonu, 1928'de ilk listesini yayınladığında 667 lisansın 60 tanesi kilise ve diğer Hristiyan örgütlere verilmiştir; ancak bu sayı 1933'e gelindiğinde yarı yarıya azalmıştır. 1980'lerde ise bu ilk yayıncılardan sadece 12 tanesi ayakta kalabilmiştir.⁴⁷⁷ 1920 ve 1930'lar, ABD'deki yayıncılık alanında Evanjelik ve Anadamar Protestan Kiliseleri arasında çekişmeye sahne olmuştur. Her iki grup da radyo dalgalarını kontrol etmeye çalışmış, ancak ilk kazanan Anadamar Protestan Kiliseleri olmuştur. FCC kanal tahsisi yaparken dinî yayın yapan istasyonların yarısını kapatmıştır. Bu kapatılan istasyonların çoğunun Evanjelik olması da o dönemde Evanjeliklere devletin tutumunu göstermesi bakımından ilginçtir.⁴⁷⁸

ABD'nin başlangıçta uyguladığı radyo yayıncılığında Evanjelikleri oyunun dışında bırakma politikasının Evanjelik radyo yayıncılığı üzerinde şekillendirici bir etkisinin olduğu bir gerçektir. ABD'de, yayın dalgalarını düzenleyen Federal İletişim Komisyonu (FCC), eğitici dinî radyo programlarının yapılmasını kamu hizmeti olarak belirlemiş ve her radyonun belli sürelerde kamu hizmeti sayılan programları ücretsiz yapmasını zorunlu tutmuş, bu tahsisatlara da "sürdürebilirlik zamanı" demiştir. Bu durum bedava yayın yapmak isteyen birçok dinî örgüt, kilise ve din adamının iştahını kabartmıştır. Anadamar Protestan kiliselerden oluşan Federal Kiliseler Konseyi, bu bedava yayın pastasında aslan payını istemiş ve bunda başarılı da olmuştur.⁴⁷⁹ Güney Baptist Konvansiyonu, Federal Kiliseler Birliği, Amerika Yahudi Teoloji Okulları ve Ulusal Katolik Kilisesi Konseyi gibi önemli ulusal dinî organların temsilcileri söz konusu bedava yayın hakkını eşit şekilde paylaşarak sorunun çözümünde anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşmanın sonucu, ulusal gruplar tarafından temsil edilmeyen bağımsız Evanjelikler ve Fundamentalistler bir süreliğine de olsa bu yayınların dışında bırakılmıştır.⁴⁸⁰ Bu ulusal dinî organlar

⁴⁷⁶ Robert H. Krapohl, Charles H. Lippy, *The Evangelicals: A Historical, Thematic, and Biographical Guide*, Greenwood Press, Westport Connecticut, 1999, s.55

⁴⁷⁷ Lochte, a.g.m.

⁴⁷⁸ "Religious Broadcasting." *Encyclopedia of Religion*.

⁴⁷⁹ Fetner, vd., a.g.m. s.8

⁴⁸⁰ "Religious Broadcasting." *Encyclopedia of Religion*.

bununla da yetinmeyip ulusal yayıncılara bedava yayınları kendi bünyesindeki kiliselere vermelerini, bunun dışında parayla da olsa dinî yayın yapılmamasını tavsiye etmiştir. Büyük ölçekteki ulusal yayıncılardan NBC ve ABC bu tavsiyelere uyarken sadece CBS 1927-1931 arası dinî yayınları para karşılığı yayınlamıştır.⁴⁸¹

Evanjelistikler başlangıçta ulusal ölçekte yayın yapamama konusunda hatanın kendilerinden kaynaklı olduğu suçlamasıyla karşılaşmışlardır. Örneğin, 1943 yılına kadar, büyük ulusal yayıncıların her biri, radyo yayınlarında Evanjelistik vaizlerin ve din alanında konuşan kişilerin sivri yorumları nedeniyle, sözleşmeleri bittiğinde bu tür programlara son vererek daha ılımlı söylemler kullanan Anadamar Protestan Kiliselere bedava yayın yapma imkânı vermişlerdir. Evanjelistik Protestanlıkla ilgisi olmayan Katolik papaz Charles E. Coughlin'in vaazlarında komünistler, sosyalistler, uluslararası bankacılar, Yahudiler, sendika liderleri ve son olarak dönemin Başkanı Franklin Roosevelt'le ilgili saldırgan yorumları nedeniyle siyasetî misillemeden korkan radyo yayıncısı Coughlin'in sözleşmesini yenilememiştir. Bu gelişmeler sonucunda birçok Evanjelistik vaiz, belli başlı ulusal ağların hiçbirinde radyo yayını yapamaz duruma gelmiştir. Evanjelistikler bu engeli Amerika'nın daha küçük ve kırsal kesimlerindeki yerel radyo istasyonlarından yayın zamanı satın alarak aşmışlardır.⁴⁸² Evanjelistik kiliselerinin radyo izleyicilerine ulaşmasını engellemeye yönelik bu girişimlere rağmen, başka bir ulusal yayıncılık ağı olan MBS (Mutual Broadcasting System) Evanjelistiklere ücret karşılığı, ulusal bir ağda yayın yapma olanağı sağlamıştır.⁴⁸³ Sonraki yıllarda Evanjelistik radyo yayınları artarak devam etmiş, birçok kilise kendi programlarının kalitesini yükseltmeye çalışmıştır. Bunun nedeni ise kaliteli yayınların daha geniş kitlelere ulaşmasıyla daha fazla kişiden bağış isteyebilmesi olarak ifade edilebilir. Zamanla dinî radyo yayıncılığının ne kadar kârlı bir iş olduğu kanıtlanmıştır. Sözgelimi, 1940'ların ortalarında, Evanjelistik radyo yayıncılığı sadece dinleyicilerden toplanan bağışlar yoluyla, milyonlarca dolarlık bir

⁴⁸¹ Fetner, vd., a.g.m. s.8

⁴⁸² Christopher Wayne Frazier-Crawford Boerl and Chris Perkins, "The Political Pluralisation of American Evangelicals: How Old Media Built a Movement, and Why the Internet is Poised to Change It", *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 11, No. 1, February 2011, s.69 (ss.66-78)

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1474225X.2010.500648?needAccess=true> son erişim 17.04.2019

⁴⁸³ Fetner, vd., a.g.m. s.9

endüstri haline gelmiştir. Bunu kiliselerin kendi radyo istasyonlarını açma çabası takip etmiştir. Sonuç olarak, 1940'lar ve 1950'ler boyunca radyo Evanjelistleri, kendi radyo istasyonlarında kendi programlarını yönetmek konusunda başarılı olmuşlardır. Evanjelik radyoculuk kendi başına büyürken Federal Kiliseler Konseyine bağlı grupların ve Anadamar Protestanlar'ın başka radyo istasyonlarına bağımlılığı giderek artmıştır. Bu bağımlılık, sonradan kendileri için olumsuz bir durum arz etmiştir.⁴⁸⁴ Evanjelik radyo yayınlarının başarıya ulaşmasının belki de en önemli nedeni NRB'nin (Ulusal Dinî Yayıncılar) kurulmasıdır. 1944'de Evanjelik bir kuruluş olan NAE (Ulusal Evanjelik Derneği) yayıncılık kuruluşu olan NRB yoluyla yayıncılık ve iş ahlakı konusunda standartların yükseltilmesi için faaliyette bulunmuş ve FCC'nin (Federal İletişim Komisyonu) yayıncılık lisansı verme politikalarına karşı mücadele etmiştir. NRB çoğunlukla Evanjelik ve muhafazakâr Hristiyanları temsil etmesine rağmen az sayıda Anadamar Protestan, Katolik ve Yahudileri de bünyesinde barındırmıştır.⁴⁸⁵

Evanjeliklerin ulusal radyo ağlarından uzak tutulması yayıncıların daha büyük kitlelere ulaşması için yeni yollar aramasına neden olmuştur. Düzenli olarak radyo programlarına milyon dolarlarca bağış yapan dinleyicilere ulaşmak söz konusu olunca canlı yayınlar lisanslanıp kaydedilerek yerel radyo istasyonlarına kiralanmıştır. Bu şekilde, daha önce yayını yapılmış popüler bir program ülkenin uzak köşelerindeki istasyonlarda yayınlanarak daha geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Bu uygulama daha sonra televizyon ve basılı medyada da kullanılmıştır.⁴⁸⁶

1960, Anadamar Protestan kiliselerin yayın alanında “sanal sessizliğinin” başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1960'da Federal İletişim Komisyonu, radyo ve televizyon yayıncılarının kamu hizmeti adı altında yaptıkları ücretsiz yayınları kaldırarak bunları paralı hale getirmiştir. Böylece istasyon sahiplerinin bu zamanı en yüksek teklif veren müşteriye satmasının önü açılmıştır. Daha önceleri bedava yayın yapma fırsatı bulan ve Evanjelik grupların aksine kendi istasyonlarına sahip olmayan ve buna gerek duymayan Federal Kiliseler Konseyine bağlı kiliseler ve diğer ılımlı

⁴⁸⁴ Frazier, vd. , a.g.m. s.69

⁴⁸⁵ Lochte, a.g.m.

⁴⁸⁶ Fetner, vd., a.g.m. s.10

dinî gruplar, büyük yayıncılar tarafından talep edilen fiyatı karşılayamadıkları için yayınlarına son vermek durumunda kalmışlardır.⁴⁸⁷ Evanjelik yayınların önünü kesmek için yapılan çabalar ve FCC düzenlemeleri, birçok Protestan gurubu arasında Evanjeliklerin insanlarla daha fazla bağ kurmak için kapsamlı çaba harcamasına neden olmuştur. Bu durum, Evanjeliklerin bu sektörde daha fazla gayret göstererek kendi ayaklarının üzerinde durmalarına, sonrasında ise kuvvetlenerek daha büyük güç ve etkiye sahip olmalarına yol açmıştır. Buna karşılık bedava yayın yapmaya alışık olan Federal Kiliseler Konseyine bağlı gruplar bu durumun sona ermesiyle bocalayarak radyo yayıncılık hayatından silinip gitmişlerdir. Son yıllarda Anadamar Kiliselerine bağlı olan kişilerin sayısındaki azalmanın nedenlerinden biri de değişen durumlar karşısında uyum sağlayamamış olmaları gösterilebilir.

1970'lerde Radyo Evanjelizminde büyük bir değişiklik de dinleyicilerin yüzde 75'inin FM istasyonlarına kaymasıyla ortaya çıkmıştır.⁴⁸⁸ FM bandı yüksek kaliteli sesi, alıcılarının fiyatlarının düşmesi nedeniyle hızla yayılma imkânı bulmuştur. İnsanlar, zayıf ses kalitesi ve aşırı reklam yayınları nedeniyle AM radyosundan kaçmaya başlamıştır.⁴⁸⁹ Bu durum, daha yaşlı, üst gelir seviyesinin altı dinleyiciler ile AM radyo Evanjelistlerini baş başa bırakmıştır. Bu yayınlardaki vaizler genellikle resmi teolojik eğitimi çok az olan, bağımsız Pentakostçulardan oluşmaktadır. Vaaz tarzları son derece duygusal, herhangi bir bağlamı olmayan, tamamen o anın ilhamına bağlı olarak, piyangodan şehir dışındaki gece kulüplerine, eşcinsellikten alkol satışına kadar şeytanî herşeyi yeren konuşmalar yapmışlardır. Bazı programlarda duaya muhtaç kimselerin isimlerinin bulunduğu uzun listeleri okumuşlardır. Bu AM radyo vaizlerine, hemen her gün özellikle güneydoğu eyaletler olmak üzere tüm ülke yayınlarında rastlanabiliyordu. Bu radyolar, yaşlı seyirci profilleri nedeniyle reklam veren firmaları kendilerine çekmekte zorlanmalarına rağmen, 21. yüzyıla kadar bedava yayınlarla ayakta kalmış ve Amerika'daki dinî yayın tarihinin en dayanıklı formatlarından birini oluşturmuştur.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Frazier vd., a.g.m. s.69

⁴⁸⁸ "Religious Broadcasting." Encyclopedia of Religion.

⁴⁸⁹ Jack Lule, *Understanding Media and Culture: An Introduction to Mass Communication*, <http://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/7-2-evolution-of-radio-broadcasting/> 17.02.2018

⁴⁹⁰ "Religious Broadcasting." Encyclopedia of Religion.

Radyo istasyonları, zaman içinde dinleyicilerin özelliklerini hedef alan farklı program biçimleri oluşturmuştur. Pek çok format popüler müzik ağırlıklı olsa da, konuşma ağırlıklı programlar ve dinleyiciyi eğitici programlar da önemli bir yere sahiptir. Radyo istasyonları için en yaygın yayın formatı dinî radyo yayınlarının başlangıcından beri kullanılagelen konuşma ve eğitim ağırlıklı olandır. Bu tür programlar vaaz, kilise âyini ve İncil okumalarını içermektedir. Bazen de, İncil’e veya inananların ilham verici hikâyelerine dayanan dramalar da yayınlanmıştır. Bu tür yayınlarda müziğe genelde az yer verilmiştir. 1990’lı yıllarda, dinî eğitim ve Hristiyan hayat tarzı konularının tartışıldığı geleneksel formatın yeni bir türü şekillenmiştir. Kilise müziğinin sıkça yer aldığı müzik tabanlı dinî yayın eskiden beri kullanılan bir şekil olarak karşımıza çıkmıştır. Ancak bu tür içinde Beyaz ve Zenci Kilise müzikleri çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan başka günümüzde çalınan Çağdaş Hristiyan Müziği, dinleyicilere Evanjelik mesajı ulaştırılan bir tür olarak görülmüştür. Genellikle gençlere ulaşmayı hedefleyen bu tür Hristiyan Rock müziği şeklinde yayınlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan başka bir akım da “İsa Delisi” (Jesus Freak) adı verilen, gençlere hitap eden ve manevi mesajları iletmek için halk ve rock müziği kullanan yeni bir Evanjelik harekettir.⁴⁹¹ 1980’lerde ve 1990’larda “Çağdaş Hristiyan Müziği” nin ortaya çıkışı dinsel radyo yayınlarını canlandırmıştır. Evanjelik istasyonların sayısında artış gözlenmiş, bazı dinî yayın yapan istasyonlar Evanjelik yayın ağlarıyla birleşmiştir. Kilise müziği o kadar başkalaşım geçirmişti ki radyo kanalları arasında gezinen sıradan bir dinleyici rock müziğinin en son şarkılarını çalan bir kanal ile Çağdaş Hristiyan Müziği yayını yapan bir kanal arasındaki farkı anlayamayacak duruma gelmiştir.⁴⁹²

Çoğu Evanjeliklere ait olan dinî radyo istasyonlarının sayısı 1998’den 2005’e %85 oranında büyümüştür. Bu radyoların sayısının rock, klasik müzik, hip-hop, caz vb. istasyonları geride bıraktığı ifade edilmiştir.⁴⁹³ Radyo yayıncılığı, televizyon, uydu teknolojisi ve iPod’lar gibi yeni teknolojilerin oluşturduğu güçlülere karşı içeriklerini yeni kültürel, sosyal ve ekonomik gerçeklere yenilikçi uyarlamalar

⁴⁹¹ Lochte, a.g.m.

⁴⁹² Krapohl ve Lippy, a.g.e. s. 79

⁴⁹³ Mariah Blake, “Stations Of The Cross”, *Columbia Journalism Review*, May-June 2005, http://www.theocracywatch.org/station_cjr_may_05.htm 20.02.2018

yaparak mücadele etmiştir. 1950’lerde, radyo, yeni müzik programları yaratarak ve yerel DJ’i kullanarak televizyonla mücadele etmiştir. 1990’lı yıllarda internet kullanımının yaygınlaşmasıyla çevrimiçi istasyonlarda başka yerlerde duyulmamış müzikler içeren yayınlar yapılmıştır. 21. yüzyılda, uydudan yayın yapan radyo yayınları artış göstermiştir. Her yeni teknolojik yenilikle birlikte radyo, yeni rekabet araçları bulmayı başarmıştır. 1990’lı yıllarda birçok radyo istasyonu, Çağdaş Hristiyan müziği ile diğer müzikleri karıştırarak yapılan bir yayın şekli kullanmıştır.⁴⁹⁴ Radyo teknolojileri ve içeriği, 2000’lerin başında önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Antenlerle sinyal yollanarak yapılan karasal radyo yayınları, internet, uydu radyo yayınları ve kişisel dijital müzik çalarlar gibi yeni teknolojilerle rekabet etmek durumunda kalmıştır. Bu yeni medya, dinleyicilere daha fazla seçim ve kendine ait radyo yayını yapma özgürlüğünü vermiştir.⁴⁹⁵ Evanjelik radyo istasyonları ve yayın ağları yavaş yavaş uydu radyo, web streaming ve podcasting ^Ω gibi teknolojileri benimsemiş, ancak program içeriklerinde yenilik yapma yoluna gitmemiştir. Bunun sonucunda da çok sayıda genç izleyiciyi kendine çekmeyi başaramamıştır. Evanjelik radyonun çoğunlukla 55 yaş ve üstünden oluşan, kendisi gibi Evanjelik kitleye hitap etmeye devam etmiştir.⁴⁹⁶

İlk dönem dinî radyo programları yayıncılık bakımından birkaç ilginç denemeye şahit olmuştur. Örneğin, Moody İncil Enstitüsü’ne (The Moody Bible Institute) ait WMBI (W Moody Bible Institute), Hristiyan aileleri hedefleyen içinde İncil dersleri, vaaz, müzik ve eğlence programlarının karışımından oluşan bir yayın yaparken, daha önce bahsedilen renkli evanjelist Aimée Semple McPherson yeteneklerini kullandığı eğlenceli programlara imza atmıştır. Güney kilise müziğinin babası sayılan James David Vaughn, radyosunda şarkılarını ve müzik okullarını tanıttığı kilise müziği tabanlı bir program türü oluşturdu. Kilise müziği programları

⁴⁹⁴ Paul A . Creasman, ”Looking Beyond Radio for Listeners” (ed.) Quentin J. Schultze and Robert H. Woods Jr. *Understanding Evangelical Media: The Changing Face of Christian Communication*, InterVarsity Press, 2008 s.41

⁴⁹⁵ Creasman, a.g.e. s.34

^Ω Podcasting: ses, görüntü ve yazı içeren yayınların yayın zamanından sonra izlenmek üzere kişisel bilgisayarlar, cep telefonu, MP3 çalar, video oynatıcı veya dizüstü bilgisayar benzeri taşınabilir aygıtlara yüklenmesini sağlayan teknolojidir. <https://www.seslisozluk.net/podcasting-nedir-ne-demek/20.02.2018>

⁴⁹⁶ Creasman, a.g.e. s.33

ve sanatçılar hem büyük yayın ağlarında hem de yerel istasyonlarda yer alarak popüler olmuşlardır. Güneyli beyaz kilise müziği gruplarının müzik okulu gezilerinde ve dinî uyanış programlarında söyledikleri şarkılar Güney ve Güneybatı eyaletlerinde geniş bir kitle tarafından dinlenmeye başlandı ve bu gruplar ünlü hale geldiler. 1950’lerde bu radyoda ünlenen gruplar televizyon yayıncılığının gelişmesiyle televizyona geçiş yapmışlardır.⁴⁹⁷

Ulusal dinî yayıncılık alanında ABD’nin en popüler radyo vaizi Charles Edward Fuller’dır. Fuller, radyonun gücünü dinî mesajın yayılması için önemli bir araç olarak görerek radyo yayınına başlamıştır. *Old Fashioned Revival Hour* (Eski Moda Canlanma Saati) adlı radyo programı Evanjelizmin halk arasında gittikçe artan popülerliğinin bir sembolü haline gelmiştir. Fuller bu programla eski moda Kilise vaazını radyo ortamında kitlelere nasıl çekici hale getirebileceğini göstermiştir.⁴⁹⁸

Fuller, yayın hayatına 1920’lerde özel radyo istasyonu üzerinden İncil dersleri vererek başlamıştır. 1930’da, Fuller’ın Calvary Kilisesi Pazar âyini, yerel olarak yayınlanan bir programdı. Programı popüler kılan şey, dinleyicilerin telefonla bağlanarak Fuller’a soru sormalarıydı. 1933’de Fuller bütün gücünü radyo vaizliğine ve yayınlarının en önemlisi gördüğü “*Radio Revival Hour*” programına yoğunlaştırmaya karar verdi. Yerel radyo ağlarıyla anlaşmalar yaparak programın Amerika’nın batısında yayınlanmasını sağladı. 1937’de Mutual Broadcasting System (Müşterek Yayın Sistemi), ulusal yayın için *Radio Revival Hour* programına *Old Fashioned Revival Hour* adını vererek satın aldı. 1939 yılına kadar, program haftalık 10 milyon dinleyici sayısına ulaştı. Bu dinleyiciler aynı zamanda isteğe göre finans desteği de sağlayan grubu oluşturuyordu. Program, profesyonel bir koro tarafından seslendirilen ilâhiler, Fuller’ın sade, anlaşılır nasihatleri, yayınlardan sonra Tanrı’ya yönelen dinleyicilerden gelen mektupların okunmasını içeriyordu. Fuller, tamamen dinleyici destekli ve kişinin dine dönüşü üzerine yoğunlaşmış kilise yayıncılarına örnek oluşturuyordu.⁴⁹⁹ “*Old Fashioned Revival Hour*” adlı program 1940’da, Amerika’daki tüm istasyonların yüzde 60’ına tekabül eden 456 istasyonda

⁴⁹⁷ Lochte, a.g.m.

⁴⁹⁸ Krapohl ve Lippy, a.g.e. s. 54

⁴⁹⁹ Religious Broadcasting, [Encyclopedia of Religion](#).

yayınlandı. Yayınların küresel dinleyici kitlesi 1940’larda Avrupa, Güney Amerika ve Asya’daki güçlü AM istasyonlarından yapılan yayınlarla 20 milyonu aştı. Fuller bu izleyici kitlesine ulaşmak için 1.6 milyon dolar ödedi. Savaş sırasında zirve yapan programı, uluslararası 1.154 istasyonda yayınlandı ve Fuller’in popülaritesi, daha sonra birçok Evanjelik yayıncıya esin kaynağı oldu.⁵⁰⁰ Bu programın, dinî ve diğer programlar arasında en çok dinlenen program haline gelmesiyle Fuller çok geniş bir kitleye ulaşma imkânı buldu. 1942’de misyonerlik faaliyetlerini finanse edecek bir örgüt kurdu. Daha sonra 1947’de bu örgüt Fuller İlahiyat Okuluna çevrilmiştir.⁵⁰¹

1.1.2.Evanjelik Televizyon

1950’li yıllarda Amerikan evlerinde yaygın bir haber alma ve eğlence şekli haline gelen televizyon teknolojisi, bazı dinî gruplar tarafından göz ardı edilse de Evanjelik yayıncılar bu alana girmede gecikmemişlerdir. Bazı radyo yayıncıları televizyon şovlarına ev sahipliği yapmaya başlamıştır.⁵⁰² Bazı ilk dönem televanjelistler radyo yayınları ile başlayıp televizyonun yaygınlaşması ile televizyona geçmişlerdir. Önemli bir Lutheran radyo vaizi olan Walter Maier, 1940 Paskalyasında TV programında ilk kez vaaz eden kişi olmuştur. *Hour of Decision* adlı radyo programıyla tanınan Billy Graham, 1950’lerde gösteriyi televizyona taşımıştır.⁵⁰³

Televizyonun ortaya çıkışıyla birlikte, medyanın sahip olacağı önemli kültürel etkiyi ve dinî alanda sağlayacağı ilerlemeyi öngören Evanjelikler ile laik kesim arasındaki rekabet daha da yoğunlaşmıştır. Anadamar Protestanlar’dan oluşan Ulusal Kiliseler Konseyi (NCC) 1950’de eski Federal Kiliseler Konseyi’nin yerini almış ve Evanjeliklerin televizyon yayını yapmalarını da sınırlamaya çalışmıştır.⁵⁰⁴

Bazıları dinî grupların televizyonu modernizmin ve laikliğin bir sembolü olarak görmeleri nedeniyle, 1970’lerin sonlarına ve 1980’lerin başına kadar

⁵⁰⁰ Schultze, a.g.e. s.161

⁵⁰¹ Robert H. Krapohl, Charles H. Lippy, a.g.e. s. 54

⁵⁰² Fetner, vd. a.g.m. s.11

⁵⁰³ Kathy Bruner, “Thinking Outside the Tribal TV Box” (ed.) Quentin J. Schultze and Robert H. Woods Jr. *Understanding Evangelical Media: The Changing Face of Christian Communication*, InterVarsity Press, 2008, s.53

⁵⁰⁴ Religious Broadcasting, *Encyclopedia of Religion*.

mesajlarını televizyonla aktarmak için gerekli araçları ve teknolojiyi geliştirmedikleri görülmüştür. Dinî grupların, televizyonun potansiyel gücüne yeni bir tepki vermesi ve Amerikan popüler kültür alanında birçok Hristiyan tarafından daha geniş katılımı nedeniyle birçok hevesli vaiz, 1980’lerde kiliselerini televizyon yayınlarına taşımıştır. Diğerleri ise kariyerlerine, geniş bir medya iletişim ağına dönüşen yerel, bölgesel ve hatta ulusal programlar yaparak başlamış ve yayıncılık imparatorlukları, eleştirilere rağmen, 21. yüzyıla kadar yayınlarını devam ettirmiştir.⁵⁰⁵

Amerikan Hristiyanlığı, İsa’nın öğrencilerine, İncil öğretilerini dünyaya yayma talimatı veren "*Büyük Görev*"i gerçekleştirmek için, her bir kuşağın en etkili iletişim stratejilerini kullandığı uzun bir geçmişe sahiptir. Önceleri, International Church of the Foursquare Kilisesinin kurucusu Aimee Semple McPherson, yirminci yüzyılın başında “İsa için ruhları kazanmak” adına radyoyu araç olarak kullanması nedeniyle eleştirilse de, sonradan rahipler Tanrının mesajını iletme için radyo ve televizyonu kullanmayı benimsemişlerdir.⁵⁰⁶ 1976’da Papa 6.Paul, kilisenin insan becerilerini her gün daha da mükemmelleştiren bu güçlü araçları kullanmazsa, Tanrı’nın önünde kendini suçlu hissedeceğini söylemiş ve bu misyona sadık kalınarak Katolik ETWN, rahibe Angelica tarafından kurulmuş ve Alabama’daki bir manastır-stüdyodan yayın yapmaya başlamıştır.⁵⁰⁷

Evanjelistler, medyanın bazı hedeflere ulaşma kapasitesini göstermesi bakımından belki de televizyonun en hevesli taraftarlarıdır. Evanjelistler sıklıkla TV’yi “tüm dünyaya gidip İncil’i vaaz etmek” veya bir bilim insanının “televizyon misyonerliği” olarak tanımladığı faaliyetleri yapmak için bir araç olarak görmüşlerdir. Televizyon yayınları Kiliseye gelmeyen ve Kutsal Kitabı başka türlü duyamayacak kişilere ulaşmak bakımından önemlidir. Araştırmaya göre kilise ile bağı olmayan yaklaşık 20 bin yetişkin, bu programları ayda bir seyretmektedir.⁵⁰⁸ Bir diğer yayıncı yüksek çözünürlüklü yayınların “görevlerini yerine getirmede”

⁵⁰⁵ Jennifer Heller, *Televangelism*, Salem Press Encyclopedia, 2013.
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=5&sid=91648317-efdd-4e10-b7f7-fec83ce6c9b3%40sessionmgr4008&bdata=Jmxhbm9dHlmc210ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=89103141&db=ers> son erişim 09.08.2017

⁵⁰⁶ Heller, a.g.e.

⁵⁰⁷ Bruner, a.g.e. s.47

⁵⁰⁸ A.g.e. s.48

kendilerine yardımcı olacağı fikrindedir. Pavlus'un insanları kurtarmak için "herkes ile herşey oldum"⁵⁰⁹ sözünü örnek alan Evanjelik TV yayıncıları, insanları kurtuluşa erdirmek için mümkün olan her yolun denenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁵¹⁰ *Büyük Görev*, Evanjeliklerin kıyamet kehanetleri ile de ilgilidir, çünkü kurtarılanlar Mesih döndüğünde Cennete taşınacaktır. Evanjelikler, bu anlamda fazla zamanlarının kalmadığını belirtmektedirler.⁵¹¹

Evanjeliklerin dinî televizyon yayınlarına hâkim oldukları bir gerçektir. Yayın, kablo yayını, uydu ve İnternet programları sayesinde, Amerikalıların çoğunun Evanjelik TV'ye erişimi bulunmaktadır. Evanjelik televizyon yayın içeriğinde haberler, talk şovlar, magazin gösterileri, sitcomlar, reality TV ve çizgi filmler bulunmaktadır. Evanjelikler, dinî programlarla, inanç ve aile konularında yapılan seminerler, İncil çalışmaları gibi dinî yayınlarla eğitim vermeyi amaçlamışlardır. Rahiplerin eğitici olduğu yayınlarda İncil sertifika programları, eğitim atölyesi ve lisans programı reklamları yer almaktadır. Bunların yanı sıra kehanet şovları ve FamilyNet'te Aile Zenginleştirme serisi gibi programlara da rastlanmaktadır. İnsanları dine döndürme çabası, çoğu dinî yayınların ve televaizlerin temel amacı olmakla birlikte siyasî konular da bu programlarda sıkça işlenmektedir. CBN'nin sıkça davet ettiği konuk yorumculardan Jay Sekulow programlarında anayasal hukuk ve dinî özgürlük konularını muhafazakâr bakışla ele almakta, hattâ izleyicileri kendi görüşlerini yerel ve ulusal liderlerle paylaşmaya teşvik etmektedir.⁵¹²

Evanjelik eğlence programları, Cornerstone TeleVision daki *Pastör Greg* gibi komedileri ve *Bananas* gibi stand-up komedi gösterilerini barındırmaktadır. Diğer eğlendirici türler arasında İncil yarışma programları, müzik video programları ve gece boyunca çeşitli şovlar bulunmaktadır. Ana akım medyadan esinlenen yetenek yarışmaları (ör. Inspiration Network'un yayınladığı *Christian Artist Talent Search*), yeni yetenekleri ortaya çıkartmaktadır.⁵¹³

⁵⁰⁹ 1.Korintliler 9:22

⁵¹⁰ Bruner, a.g.e.s.49

⁵¹¹ Blake, a.g.e.

⁵¹² Bruner, a.g.e. s.47

⁵¹³ A.g.e. s.47

Evanjellikler ve dinî olmayan Ana akım televizyon yayınlarının zaman zaman birbirlerini taklit ettikleri görülmüştür. Televizyon yapımcıları, yenilikçi şovları gösterime sunup programın tutup tutmaması riskine karşı diğer başarılı programları kopyalama eğilimine girmişlerdir. Evanjellik izleyiciler için taklit programlar, kendi hayat tarzlarından uzaklaşmadan dünya içinde yaşayabileceklerini hissettirmiştir.⁵¹⁴ Örneğin, *The 700 Club*'da görüldüğü gibi Evanjellik TV haberleri muhafazakâr eğimlidir. Evanjellikler, *Living the Life* ve *Life Today* da dâhil olmak üzere magazin tarzı şovları taklit etmişlerdir. Kadın seyircilere hitabeden dinî sabah programları ana medyanın *The View* adlı popüler sabah şovunun benzeridir. Dinî yayıncılar, ünlü konukların davet edildiği sağlık, aile, moda ve ev idaresi ile ilgili programlar yapmışlardır. Gündüz saatlerindeki seyircileri eğitirken ve eğlendirirken, kadınları geleneksel kadın rollerini benimsemeye teşvik etmektedirler. Dinî çocuk programları, animasyonlar, kuklalar, şarkılar ve dersleri içeren okul öncesi öğrenme programlarını içermektedir. Bu anlamda *Playhouse Disney* programıyla benzerlik göstermektedir. Evanjellik karikatürlerde fiziksel ve ahlâkî tehlikelerin üstesinden gelen katarakterler vardır. *Discovery Children* programına benzeyen macera programları da bulunan yayınlarda çocuk şovları eğlence ile manevi öğretileri birleştirmektedir. 13-19 yaş arası ergenler için programlar, yaygın kanallardaki müzik, ünlüler, komedi ve ekstrem sporlara benzer programlar içerir. Müzik programları, Hristiyan hip-hop, hardrock ve punk da dâhil olmak üzere tüm pop kültür türlerini yansıtmaktadır. Genç Hristiyanlara sörf tahtası ya da kaykay sevgisini misyonla karıştırıp sunan programlar vardır. *Late Night with Conan O'Brien* programını beğenenler için alternatif olarak taklidi *The Logan Show* sunulmaktadır.⁵¹⁵

1.2. Başlıca Evanjellik Yayın Kurumları

1960-1990 yılları arasında Birleşik Devletler'deki en önemli gelişme, Ulusal Din Yayıncıları (NRB), Hristiyan Yayıncılık Ağı (CBN), Teslis Yayıncılık Ağı (TBN), Roma Katolik Ebedi Söz Televizyon Ağı, LeSea Yayıncılık ve Pax TV gibi dinî yayın ağlarının oluşturulmasıdır. Bu girişimler, çeşitli program formatlarının,

⁵¹⁴ Yuhanna 17:13-16

⁵¹⁵ Bruner, a.g.e.s.48

kesintisiz dinî televizyon ve radyo yayınlarının kapsamalarının geliştirilmesine ve uydu teknolojisini kullanarak dünya çapında bir erişime izin vermiştir.⁵¹⁶

1.2.1. Ulusal Dinî Yayıncılar

1940'ların başında Anadamar Protestan grupları ve Evanjelik gruplar arasındaki çekişme ve Evanjeliklerin radyo yayınlarından uzak tutulma çabası 1942'de Ulusal Evanjelik Birliği'nin (NAE) kurulmasına neden olmuştur. Derneğin misyonu, Fuller gibi Evanjelik radyo yayını yapan vaizleri korumak ve bağımsız Fundamentalistlerin ve Evanjeliklerin çıkarlarını ulusal düzeyde savunmaktır. NAE'nin kurulmasını hızlandırmak amacıyla, görevi radyo vaizlerini takip etmek olan bağımsız akademisyenlerin oluşturduğu Radyoyla Eğitim Enstitüsü tarafından yayınlanan tavsiyeleri benimsenmiştir. 150'den fazla Evanjelik radyo yayıncı bir araya gelerek önce NAE'yi kurmuş, bundan iki sene sonra Ulusal Dinî Yayıncılar kurumu (NRB) oluşturmuştur. Kurulduğu günden bu yana NRB kongre ve Federal Radyo Komisyonu üzerinde üyeleri adına lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır. NRB mesleki bütünlüğü sağlamak için bir dizi etik kurallar oluşturmuştur. Bu kurallara göre üyeler yayınlar için en yüksek teknik standartları koruyacak, yasal düzenlemelere uyacak ve yüksek standartlarda hesap verilebilirliği benimseyeceklerdir. NRB ayrıca, kaliteyi artırmak amacıyla çalıştaylar düzenlemiş, tavsiyeler içeren yayınlar bastırmış, ödüllendirme ile başarıyı artırmış, teknik kalite için yönergeler belirlemiştir. Kuruluşun gayretleri, birçok bağımsız yayın yapan kilise radyosunun sağlam mali temeller üzerine kurulmasına yardımcı olmuş ve programların kalitesini artırmaları için teşvik etmiştir. Sonuç olarak, 1950'li yıllara gelindiğinde, Evanjelik yayın, üstün teknik kalitesi ile tanınmaya başlanmıştır. Dinî yayın yapan kanallar programlarına devam etmek için para kazanmanın önemini anlamışlardır. Evanjeliklerin radyoyu amaçları doğrultusunda kullanma kararlılığı televizyon çağına da taşınmıştır. Bugün, ileri görüşlü radyo yayıncıları tarafından ortaya çıkan Hristiyan multimedya birliği, Misyon ruhuyla elektronik medya platformlarına erişimi savunmak ve genişletmek amacıyla geçmiştekenden çok daha karmaşık bir elektronik ortamda faaliyet göstermektedir. Araştırmalara göre belirli

⁵¹⁶ Religious Broadcasting, *Encyclopedia of Religion*.

zaman diliminde TV, radyo, podcast veya kitaplar gibi dinî yayınları takip eden Hristiyanlar kitleler Amerikalıların %45'in oluşturmaktadır.⁵¹⁷

1.2.2. Hristiyan Yayıncılık Ağı

1960 yılında Pat Robertson tarafından kurulan CBN Amerika'nın ilk dinî televizyon yayın ağı olma özelliğindedir. Amerikada günlük bir milyon kişinin üzerinde izlenen “700 Club” programıyla ünlüdür. Resmî web sitesinde amaçlarının kitle iletişim yoluyla Amerika Birleşik Devletleri'ni ve dünyanın diğer ülkelerini İsa'nın yeryüzüne gelişine ve Tanrı'nın krallığın kurulmasına hazırlamak olduğunu belirtmiştir. Amaca ulaşmak için başlıca yöntem, toplu iletişim ve eğitimi kullanarak yaşlı ve gençlere Tanrı Krallığının ilkelerini öğretmek olarak belirlemiştir. Bu ilkelere göre görevlerinin yürütülmesi için yenilikçi olmak, mükemmel olmak, yüksek kalitede çalışmalar yapmak, dürüst ve güvenilir olmak yani başkalarıyla ilişkilerde ve iletişimde doğruluktan şaşmamak gerekmektedir. CBN bu iş için çalışanlarının Kutsal Ruh ve bilgelikle dolu olması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Tanrı'nın işinin, Tanrı'nın donattığı ve seçtiği kişiler tarafından yapılması gerektiğine inanmaktadır. Kendilerinin İsa yoluyla Evanjelizm ve insani yardım yaptığını ve kar amacı gütmeyeceğini belirten bu örgüt 117 ülkede ve 47 dilde yayın yapmaktadır. 2016 verilerine göre yayınları dünya üzerinde 360 milyon kişiye ulaşmıştır. Amerika'da ihtiyaç sahiplerine 29 buçuk milyon yiyecek yardımı ve 11 doğal felakette yardımda bulunmuştur. Dünyada 201 bin kişiye sağlık yardımı yapmış, 952 temiz su kuyusu ve su deposu açarak 351 bin kişiye ulaşmıştır. 61 ülkede 100 binin üzerinde risk altında çocuğa yiyecek, barınma, eğitim, sağlık yardımı, iş eğitimi imkânı ve Hristiyan talebeliği imkânı sunmuştur. CBN *Dua Merkezi* 2,8 milyon çağrı almış, 25 bin kişi iman ikrarında bulunmuştur.⁵¹⁸ Forbes dergisi tarafından yayınlanan verilere göre CBN 2015 yılında 294 milyon dolar gelir elde etmiştir.⁵¹⁹

⁵¹⁷ NRB resmi web sitesi, “The History of NRB” <http://nrb.org/about/history/> son erişim 09.08.2017

⁵¹⁸ CBN resmi web sitesi, <http://www.cbn.com> son erişim 09/08/2017

⁵¹⁹ Forbes Dergisi resmi web sitesi, <https://www.forbes.com/companies/christian-broadcasting-network/> son erişim 09.08.2017

Robertson'un kurduğu televizyon kanalı sonradan gelişerek içinde bir üniversite (Regent University), 24 saat telefonla dua hattı, çeşitli uluslararası yayın ve yardım kuruluşlarının da bulunduğu CBN imparatorluğuna dönüşmüştür. 1977'de yayınları uydudan izlenebilir duruma getirmiş, 1981'de kablo yayın ağına dâhil olmuştur. CBN, Robertson ve taraftarları tarafından ahlâkî açıdan dindarların kabul edilebilir bulduğu televizyon şovlarının canlanmasına neden olmuştur. Robertson, televizyon ağını kullanarak, Amerikan ailesinin çürümesine karşı mücadele etmeyi amaçlamıştır. Daha sonra *Aile Kanalı* olarak adı değiştirilen CBN, ülkemizde de gösterilmiş olan, *Waltonlar* ve *Lassie* gibi dizileri pazarlayabileceği muhafazakâr izleyici kitlesinin varlığını keşfetmiştir. Hatta *Aile Kanalı* o kadar başarılı olup kazanç sağlamıştır ki maliye teşkilatı bu kanalın vergiden muaf olan CBN'den ayrılmasını istemiştir. 1990'da Aile Kanalı International Family Entertainment kuruluşuna satılmış, ancak şirketi kontrol eden hisseler CBN'nin elinde tutulmuştur. Yayın ağının en ünlü programı olan *700 Club* programı modern dinî televizyon programlarına öncülük etmiştir. Robertson tarafından koordine edilen bu haber magazin formatında olan bu program, 1966 yılından bu yana her gün izleyicilere en son haberler, pratik mali tavsiyeler, aile ilişkilerine dair öneriler, dua ve ilâhi tarzı müzik, Hristiyan grupların önderleriyle yapılan söyleşiler, şifa için yapılan dua ve izleyicilerin iman ikrarlarını sunmaktadır.⁵²⁰

1.2.3. Teslis Yayın Ağı

Teslis Yayın Ağı'nın (TBN-Trinity Broadcasting Network) kuruluş amacı diğer dinî yayın ağları gibi Hristiyanlığı yaymak, kendi anlatımlarıyla "İsa'nın hayat değiştiren mesajını" dünyanın dört bir köşesine televizyon ve diğer iletişim araçlarıyla ulaştırmaktır. Bu amaçla yayınlarla 1973'de başlayan TBN, gittikçe büyüyerek günümüzde 37 tam güç TV istasyonuna ve 9 ana uydu yayınına sahip olan ve yarım milyar dolar değerinde bir televizyon imparatorluğuna dönüşmüştür. 8000 kablolu yayın kuruluşu ile tüm dünyada günde yüzelli milyonluk bir kitleye ulaştığı tahmin edilmektedir. Yayın ağı dünya üzerinde 24 dilde yayın yapmak için 26 uydu kullanarak 85 uydu kanalından yararlanmaktadır. TBN günde 24 saat üzerinden

⁵²⁰ Paul A. Djupe, Laura R. Olson, *Christian Broadcasting Network (CBN) and the 700 Club*, Encyclopedia of American Religion and Politics, Facts On File Inc, 2003, s. 89-90

yayın yapmakta ve televanjelistlerin en büyük isimlerini grubuna dâhil etmektedir. Kendilerine bağlı, içinde Türkçe yayın yapan *Kanal Hayat*'ın da bulunduğu 30 yayın ağı bulunmaktadır. Kurucuları Paul ve Jan Crouch, Pentekostçu gelenekten geldikleri için yayınlarında Pentecostçu ibadet tarzı ve teolojisi gözlemlenmektedir. TBN'nin en önemli programı olan *Praise the Lord*, gösteri ve talk show formatlarını içermektedir. Amerika'nın en tanınmış Hıristiyan vaizleri ve müzisyenleri bu programa davet edilmektedir. Ayrıca, yılda iki kez yayın ağının bakımı ve genişletilmesi için kaynak yaratan seyircilerin canlı yayına telefonla katılıp bağış yaptığı bir program da gerçekleştirmektedir. Programlarda kilise âyinleri, ilâhiler, aile filmleri, çocuk programları, ergenler ve yetişkinler için şov programları bulunmaktadır. TBN yayınları çevrimiçi ulaştırmak için interneti ilk kullanan yayın ağlarından birisi olma özelliğini de taşımaktadır. Günümüzde TBN ailesi akıllı telefonlar, tabletler ve bilgisayarlarla milyonlarca kişi tarafından takip edilmektedir. 41 binden fazla program internet üzerinden TBN yayın ağlarından ulaşılabilir. Bunlara ek olarak TBN kurucusu Paul Crouch, hapishanelerde yatan kişilere “Tanrı’nın sevgisinin” ulaştırılması amacıyla 30 eyalette 750’den fazla hapishaneye “*TBN İkinci Şans*” adlı bir yayın başlatmıştır. Bunun dışında Orlando, Florida’da Kutsal Kitap’tan bazı manzaraların görsel ve sesli sunulduğu, antik İsrail’in canlandırıldığı interaktif bir tatil parkı inşa ettirmiştir.⁵²¹

1.3. Başlıca Televanjelistler

Televanjelist terimi televizyonda yayın yapan Evanjelist vaizleri tanımlamak için ortaya çıkmış bir kavramdır. 1960’lı yılların sonuna doğru Time dergisi o zamanın televizyonda vaaz veren ünlü vaizi rahip Rex Humbard ile yaptığı röportajı yayınlarken kendisini “Tele-Evanjelist” olarak tanıtmış, sonrasında bu yeni kelime yaygınlaşmıştır.⁵²²

1.3.1. Rex Humbard (1919- 2007)

Humbard, 13 Ağustos 1919’da, Little Rock, Arkansas’ta, Pentecostçu Evanjelist bir ailede dünyaya gelmiştir. Ebeveynleriyle birlikte ülkedeki dinî

⁵²¹ TBN resmi web sitesi, <https://www.tbn.org/about/history> son erişim 18.08.2017

⁵²² Rex Humbard resmi web sitesi, <https://rexhumbard.org/pastor-rex-humbard/> son erişim 05.04.2018

canlanma toplantılarında büyümüştür. Babası gezici bir vaizdi. Küçük yaşta gitar çalmayı öğrenerek kilisede çalmaya başladı. Humbard, ailenin canlanma toplantılarını da organize etti. Daha sonra ise kendisi vaaz vermeye başladı.⁵²³ Ailesi, kardeşi ve geniş aileleriyle birlikte uzun yıllar boyunca gezdikten sonra, Rex, 1950'lerin başında kalabalık bir yer olan Akron, Ohio'ya yerleşmeye karar verdi.⁵²⁴ 1952'de Humbard televizyonda canlı yayınlanan bir spor karşılaşmasına şahit oldu. Bu, kendisinde kilisesini televizyonda sürdürme fikrini verdi. Bir elektronik eşya mağazası vitrininin önüne toplanmış bir kalabalığın televizyondan beyzbol maçı izlediğini gördükten sonra, televizyondaki beyzbol maçının insanların dikkatini çekebildiğine göre Tanrı'nın da bu insanların dikkatlerini çekebileceğini düşündü.⁵²⁵ "Hayatımdaki Mucizeler" adlı otobiyografik eserinde "İnsanların büyük çoğunluğu kiliseye gitmiyordu ve onlara ulaşabilmemizin tek yolu televizyondan geçiyordu... İsa Mesih'in müjdesini onlara iletmek için evlerine - kalplerine - girmeliyiz" diyerek dinî televizyon yayıncılığının önemini vurgulamıştır.⁵²⁶ 1950'lerin başlarında televizyonun potansiyelini fark ederek bu alana girmiş ve 1970'lerde milyonlarca kişi tarafından tanınmıştır. Başka bir deyişle gezgin vaizliği televaizliğe dönüştürmüştür.⁵²⁷ Kendisi, televizyon evanjelizminin öncüsü olmuş ve neredeyse yarım yüzyıl boyunca milyonlarca Amerikalının evine pazar sabahı gitarıyla yaptığı programıyla misafir olmuştur.⁵²⁸

1959'da, 4 milyon dolarlık bağışı kullanarak Cuyahoga Şelaleleri'nin Akron banliyösünde 5.400 kişi kapasiteli "Yarın Katedrali" adını verdiği kubbeli, Işıklı, hidrolikli bir sahne de bulunan büyük bir yerleşke inşa ettirmiştir.⁵²⁹ "Yarının Katedrali" olarak da anılan yayın, vaaz ve müzik karışımı bir yayına dönüşmüştür.

⁵²³ Michael Carlson, "Rex Humbard, The Man Who Wrote the Blueprint for US 'televangelism' and Ministered to Elvis" 12.10.2007,

<https://www.theguardian.com/news/2007/oct/12/guardianobituaries.television> son erişim 11.10.2018

⁵²⁴ Rex Humbard resmi web sitesi, <https://rexhumbard.org/our-mission/> son erişim 11.10.2018

⁵²⁵ Carlson, a.g.m.

⁵²⁶ Associated Press, "Televangelist Rex Humbard Dies at 88", <http://www.cbn.com/spirituallife/churchandministry/clergy/humbard.aspx?mobile=false> son erişim 11.10.2018

⁵²⁷ Associated Press, a.g.m.

⁵²⁸ Michael Pollak, "Rex Humbard, TV Evangelist, Dies at 88" 23 September 2007 <https://www.nytimes.com/2007/09/23/us/23humbard.html>, son erişim 11.10.2018

⁵²⁹ Carlson, a.g.m.

Bu yayında başarılı bir kilise şarkıcısı olan Humbard'ın karısı Maude Aimee ve çocukları da yer almıştır.⁵³⁰

1970 yılında, Humbard'ın çoğaltılmış programı, Amerika'daki diğer televizyon programlarından daha fazla televizyon kanalında yayınlanmıştır. Aynı zamanda bu yayın, 1979'a gelindiğinde, ABD, Kanada, Avrupa, Orta Doğu, Uzak Doğu, Avustralya ve Latin Amerika'da gösterime girerek, dünya çapındaki en büyük erişime ulaşmıştır. Brezilya'da, haftalarca São Paulo'daki dev futbol stadyumunda büyük kalabalıklara vaaz etmiştir.⁵³¹ Televizyon ve radyo programlarının yanı sıra vakıf kurmuş, İncil ve Kutsal Kitabın özel baskıları, ses ve videokasetleri ve dinî kitap serileri yayınlamıştır. Vakıf, dünyadaki çeşitli misyonerlik ve insani yardım kuruluşlarıyla ortaklaşa çalışarak, Kutsal Kitap dağıtımı ve çeşitli manevi desteklerde bulunmuştur.⁵³²

1970'lerin başında kontrolsüz genişlemeye başlayan kilise, bir kolej, korse fabrikası, reklam ajansı, plastik şirketi, 24 katlı bir iş hanı ve 52 kişilik bir uçak satın almıştır.⁵³³ Harcamalardaki artışı karşılamak için hisse senedi satmaya ve borçlanmaya başlamıştır. 1970'lerde federal ve eyalet yetkilileri, destekçilerine yıllardır verdikleri milyonlarca dolarlık hisse senetlerinin menkul kıymet yasalarına uymadığını tespit etmiştir. Dahası, ailenin lüks yaşam tarzı diğer gruplar tarafından dillendirilince kilise içi anlaşmazlıklar da çıkmaya başlamıştır. Kilisenin mal varlığı hisse senetlerini ödemek için kullanılmıştır. Kendisinden sonra gelen televanjelistlerin çoğunun aksine, Humbard siyasetten kaçınmıştır. "İsa bugün vaaz verseydi, asla siyasete girmezdi." demiştir. Her ne kadar bağış toplayan televanjelistlerin çoğu gibi, zengin bir yaşam tarzı yaşasa da, bu zenginlikler genel olarak izleyicileri tarafından Tanrı'nın nimetinin bir işareti olarak yorumlanmıştır.⁵³⁴

⁵³⁰ Associated Press, a.g.m.

⁵³¹ A.g.m.

⁵³² Rex Humbard resmi web sitesi, <https://rexhumbard.org/history/>, son erişim 05.04.2018

⁵³³ Pollak, a.g.m.

⁵³⁴ Carlson, a.g.m.

Humbard 1982’de kiliseden ayrılarak sade bir hayat sürmüştür. 1983’te kendisine kilisenin yaşlı papazlığı ünvanı verilmiştir. 1990’larda radyoda hafta sonu vaazını bırakmıştır.⁵³⁵

1.3.2. Oral Roberts (1918-2009)

Granville Oral Roberts 1918’de, Oklahoma’daki Pentecostal Holiness Kilisesi rahibinin beşinci oğlu olarak dünyaya geldi. On yedi yaşındayken beş ay yakakta kaldığı tüberküloz hastalığına yakalandı. İddiaya göre evanjelist George W. Moncey tarafından gerçekleştirilen bir çadır etkinliğinde⁵³⁶ Moncey, Oral’ın ateşli, zayıf bedenine ellerini koyarak şöyle dua etti “Sen azap veren hastalık, İsa Mesih adına sana emrediyorum, bu çocuğun bedeninden çık, O’nu rahat bırak!” Roberts bundan sonra tüberkülozundan ve kekemeliğinden kurtulduğunu ifade etmiştir. Roberts bundan bahsederken Tanrı’nın kendisini iyileştirdiğini ifade etmiştir. Hasta yatarken bir vizyon geçiren Roberts’a Tanrının, “Oğlum, seni iyileştireceğim, iyileştirme gücümü alacaksın ve bir gün benim için, Otoritem ve Kutsal Ruh doğrultusunda bir üniversite inşa edeceksin. ”dediğini ifade etmiştir.⁵³⁷ İyileştikten sonra iki yıl boyunca babasının Evanjelist faaliyetlerinde bulunarak bir nevi çıraklık yapan Roberts 1936’da Pentecostal Holiness Kilisesi tarafından rahip yapılmıştır.⁵³⁸

1940’larda Roberts çokça seyahat etmiş ve kitaplar yayınlamıştır. Ayrıca Oklahoma Baptist ve Phillips Üniversitelerinde öğrenim görmüştür. Roberts 1947’de kilisedeki görevinden ayrılarak kendi çadırını satın almış, çadır toplantıları düzenlemeye başlamıştır. Kariyerinde 6 kıtada 300’den fazla dinî toplantı bulunmaktadır.⁵³⁹ Roberts ilk duayla iyileştirme seansını bu çadır toplantılarının birinde gerçekleştirmiştir. Büyük çadırındaki her toplantıda ve her hafta kilisesinin radyo programında dua ile hastaları iyileştirme faaliyetlerinde bulunmuştur.⁵⁴⁰

⁵³⁵ Associated Press, a.g.m.

⁵³⁶ Tony Cauchi, “Oral Roberts”, September 2011, <http://www.voiceofhealing.info/04twogiants/roberts.html> son erişim 05.07.2018

⁵³⁷ Oral Roberts Resmi web sitesi, <http://oralroberts.com/about/our-history/> son erişim 05.07.2018

⁵³⁸ Cauchi, a.g.m.

⁵³⁹ Roberts, Oral, “ Encyclopedia of World Biography” , <http://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/roberts-oral>, son erişim 22.06.2018

⁵⁴⁰ <http://oralroberts.com/about/our-history/> son erişim 05.07.2018

Kariyeri boyunca 1,5 milyondan fazla kişiye doğrudan dua tedavisi yaptığını, televizyon ve radyodan ise 500 milyondan fazla kişiye ulaştığını ve milyonlarca mektup aldığı tahmininde bulunmuştur. Kendisinden dua etmesini isteyenler arasında Başkanlardan John F. Kennedy, Richard M. Nixon ve Jimmy Carter vardır.⁵⁴¹ Roberts ortaya çıkmadan önce dua ile iyileştirme işi Hristiyan Bilim Adamlarına aitti. Roberts'tan sonra bu iş kiliselerde oldukça yaygınlaşmıştır. Roberts denince milyonlarca insanın aklına Roberts'ın sevmediği bir terim olan “şifacı” gelse de kendisi “Tanrı iyileştirir - ben değil” demiştir.⁵⁴²

1950'lerde Roberts, çadırındaki toplantıları kaydederek televizyon alanına girmiştir. Bu yolla para kazanmaya başlayan Roberts, daha fazla kitap basma imkânını bulmuştur. 1952 de biyografisi olan “*Oral Roberts'in Hikâyesi*” adlı eserini yayınlamıştır.⁵⁴³ 1954'te, Rex Humbard'tan sonra Roberts televizyonda boy gösteren ikinci Evanjelist olmuştur. NBC onun çadırda yaptığı dinî toplantıları yayınlamaya başladı. 13 yıl sonra yarım saatlik bir Pazar şovuna geçiş yaptı ve 1977'de Pazar sabahı 1,1 milyon haneye ulaşarak televizyonda en çok izlenen dinî program haline geldi.⁵⁴⁴

1970'lerde Time dergisinin haberine göre, televizyon programı “Oral Roberts and You” ulusun önde gelen dinî yayınıydı. Roberts vaaz, dua ve şifa dağıtmanın bir karışımı olan program yapıyordu. Kilisesi'nin yükselişinde televizyonun şüphesiz çok katkısı oldu. Roberts, bu yeni iletişim aracını insanları etkilemek için tanıyan ve kullanan ilk Amerikan dinî liderleri arasında yer aldı ve olağanüstü ulusal ve küresel erişim imkânına kavuştu.⁵⁴⁵ Roberts'ın yayınları yüzlerce radyo ve televizyon istasyonuna ulaşmaktaydı. Bunun yanında 120 kitabın ve yüzlerce ses ve videokasetinin satışı nakit akışını artırdı.⁵⁴⁶ O dönemdeki doğrudan posta

⁵⁴¹ Keith Schneider, “Oral Roberts, Fiery Preacher, Dies at 91”, New York Times, 15.12.2009.

<https://www.nytimes.com/2009/12/16/us/16roberts.html> son erişim 05.07.2018

⁵⁴² Christian Century, “Pioneer Televangelist Oral Roberts dies at 91” 12.01.2010

<https://www.christiancentury.org/article/2010-01/pioneer-televangelist-oral-roberts-dies-91> son erişim 05.07.2018

⁵⁴³ Roberts, Oral, “ Encyclopedia of World Biography”

⁵⁴⁴ Christian Century

⁵⁴⁵ Keith Schneider a.g.m.

⁵⁴⁶ Christopher Reed, “Oral Roberts Obituary”, Guardian, 15.12.2009

<https://www.theguardian.com/world/2009/dec/15/oral-roberts-obituary> son erişim 05.07.2018

mekanizması, her yıl 27 milyon mektup ve dergi gönderiyordu ve “inanç ortakları” olarak adlandırdığı kimseleri dua örtüleri, oyma melekler ve Roberts’in at binerken resminin bulunduğu yapboz, dua okunmuş su paketleri gibi şeyleri satın almaya çağırıyordu.⁵⁴⁷ Çok sayıdaki adrese toplu mail yollama kampanyalarında cevap verenlere bolluk vaadeden ifadeler bulunmaktaydı. Sağlık ve zenginlik mesajları yoksulların ve çoğunlukla etnik azınlıkların ilgisini çekmekteydi.⁵⁴⁸ Roberts, Evanjelist Derneği’ne verilen her bir dolar, 30 dolara, nihayetinde yüze kadar katlanarak bağışçıya geri dönecektir diyordu.⁵⁴⁹ 1959 yılında, dua ihtiyacı olan kişilerin çağrılarına cevap vermek için “Abundant Life Dua Grubu” kuruldu. Dua ortakları, ihtiyaç duyanlar için 7/24 çağrı merkezi şeklinde hizmet vermektedir. Bugüne kadar ALPG, 24 milyondan fazla dua çağrısı yapmıştır.⁵⁵⁰

1961’de Roberts, Tanrı’nın kendisine bir üniversite kurmasını söylediğini ilân etti. Tulsalıların çoğu, Roberts’in küçük bir İncil kolejini kuracağını sandılar, ancak Roberts’in hedefi büyüktü.⁵⁵¹ 1962’de dünyanın ilk karizmatik Hristiyan üniversitesi Tulsa’da kuruldu. Oral Roberts Üniversitesi 1963’te resmî olarak açıldı ve daha sonra 1965 yılında 500 dönümlük kampüsüne taşındı.⁵⁵² Bir üniversite açma fikrini barındıran Roberts, Tulsa, Oklahoma’daki çiftlik arazisine ve 1981’de açtığı “İnanç Şehrine” bitişik bir tıp merkezi inşa etmek için 500 milyon dolar topladı. İki kurum 500 dönüm arazi içinde sürrealist tarzdaki binaları ve Dua kulesini içermekteydi. Üniversite 1965’te öğrenci kabul etmeye başladı.⁵⁵³ Sayısı şu an 5400 öğrenciye ulaşan üniversitede evlilik öncesi ilişki, sigara ve içki yasaktır.⁵⁵⁴ Oral Roberts Üniversitesi, 1975-1978 yılları arasında yedi yüksek lisans koleji eklendiğinde önemli bir kurum haline geldi. Üniversite, Tıp, Hemşirelik, Diş Hekimliği, Hukuk, İşletme, Eğitim ve İlahiyat eğitimleri vermektedir. Oral Roberts Üniversitesi Amerika’da önde gelen karizmatik bir üniversite olarak kabul edilmektedir.

⁵⁴⁷ Roberts, Oral, “ Encyclopedia of World Biography”

⁵⁴⁸ Reed a.g.m.

⁵⁴⁹ Oral Roberts, Preacher and Televangelist, Died on December 15th, Aged 91, “*The Economist*”, <https://www.economist.com/obituary/2009/12/30/oral-roberts> son erişim 05.07.2018

⁵⁵⁰ <http://oralroberts.com/about/our-history/> son erişim 05.07.2018

⁵⁵¹ Christian Century

⁵⁵² <http://oralroberts.com/about/our-history/> son erişim 05.07.2018

⁵⁵³ Roberts, Oral, “ Encyclopedia of World Biography”

⁵⁵⁴ Reed a.g.m.

Üniversiteye bitişik “Üniversite Köyü” adı verilen bir de yaşlılar merkezi bulunmaktadır. Roberts’ın kilisesinin en önemli kurumu olan, 250 milyon dolarlık İnanç Şehri Tıbbi Araştırma Merkezi 1981’de açılmıştır. Merkez, 30 katlı bir hastaneden, 60 katlı bir tıp merkezinden ve 20 katlı bir araştırma tesisinden oluşmaktadır. Merkezin kuruluş amacı, tüm insanların tedavisinde, doğaüstü ve doğal yani dua ve tıbbi birleştirmektir. Tıp Fakültesinin başka bir amacı da dünya çapında tıbbi misyonerler olarak hizmet verecek doktorları yetiştirmektir.⁵⁵⁵

1987’de bir televizyon şovunda birkaç hafta içinde hastanesi için 4.5 milyon dolar yardım toplayamazsa Tanrı’nın kendisini yanına çağıracağını duyurdu. Kampüsteki 10 katlı Dua Kulesinde inzivaya çekildi. Roberts bu yolla 9 milyon dolardan fazla para topladı ve sonucunda “Tanrı onu yanına almadı”.⁵⁵⁶ Bu istek dinî liderler ve gece geç saatlerde televizyona çıkan komedyenleri tarafından yaygın bir şekilde alay konusu oldu.⁵⁵⁷ Bütün bu çabalar Üniversitesi’nin borçlarını ödemeye yetmedi. 1989’da kârlı olmayan City of Faith hastanesini kapatmak zorunda kaldı. Hatta Palm Springs ve Beverly Hills, California’daki evlerini ve Mercedes otomobillerinin üçün sattı, ancak İtalyan resimlerden, pırlanta yüzüklerden ve altın bilekliklerinden vazgeçmedi.⁵⁵⁸ Oğlu Richard Roberts, kişisel lüksler için üniversite fonlarını kullanmakla suçlandıktan sonra, 2007 yılında üniversitedeki başkanlık görevinden ayrılmak zorunda kaldı.⁵⁵⁹ Son yıllarında, kurumlarının yönetimini yeniden devraldı duayla iyileştirme seanslarının bazılarında insanların ölmelerine rağmen diğer televanjelistlerin karıştığı skandallara karışmadı. Amerikalı Evanjelistlerin sıralamasında Billy Graham’dan sonra gelerek ikinci sırada yer almaktaydı.⁵⁶⁰ Roberts 2009 yılında 91 yaşında öldü. Kiliseleri 56 ülkede faaliyet göstermektedir.

Teolojik olarak klasik bir Pentecostal’dı. Kilisesinin bütün tezi, Tanrı’nın iyi bir Tanrı olduğu ve onun insanlarını iyileştirip zenginleştirmeyi istediği şeklindedir.

⁵⁵⁵ Cauchi a.g.m.

⁵⁵⁶ Reed a.g.m.

⁵⁵⁷ Schneider a.g.m.

⁵⁵⁸ Reed a.g.m.

⁵⁵⁹ Schneider a.g.m.

⁵⁶⁰ Reed a.g.m.

⁵⁶¹ Yeterli bir coşku ile dua eden Hıristiyanların sağlık, zenginlik ve mutlulukla ödüllendirileceği fikrini destekleyen bir görüşü savunuyordu. Roberts, “Hıristiyan Sağ” olarak bilinen çağdaşları kadar politik olarak muhafazakârdı, ama politik açıklamalarından ziyade dinî tarzı daha çok biliniyordu. Roberts’ın öne çıkması ve başarılı olması, 1980’lerde ve 1990’larda ABD’de hızlı büyüyen Hıristiyan hareketleri ile Pentecostal ve karizmatik hareketlerin yayılmasında önemli olmuştur.⁵⁶²

1.3.3. Billy Graham (1918-2018)

Graham, tarihte İncil mesajını çeşitli toplantılarla yüz yüze en çok insana ulaştıran bir din adamı olarak bilinmektedir. 185 ülkede yaklaşık 215 milyon insana televizyon, video, film ve web yayınları aracılığıyla ulaşmıştır.⁵⁶³

Tam adı William (Billy) Franklin Graham Jr’dır. Charlotte, Kuzey Carolina yakınlarında, 7 Kasım 1918’de çiftçi bir ailede dünyaya gelmiştir. Reforme Presbiteryen bir ailenin çocuğuydu. Babasının günlük Kutsal Kitap okunmasında ısrar etmesine rağmen, Billy hevesli bir Hıristiyan değildi. Tarih okumayı, beyzbol oynamayı çok seviyor ve profesyonel bir beyzbol oyuncusu olmayı hayal ediyordu. Babasına göre dünyeviliği zararlı ve şeytani idi.⁵⁶⁴ Gençliğinden bahsederken beyzbolu dine tercih ettiğini, kiliseye gitmekten nefret ettiğini söylüyordu. Fakat 1934’te bu durum değişti. 15 yaşındayken gezici Evanjelistist Mordecai Fowler Ham’ın liderliğindeki bir dinî toplantıya giden Graham dine dönüş yaparak, hayatını dine hizmet etmeye adanmıştı.⁵⁶⁵

Lise öğreniminden sonra Güney Carolina’da Bob Jones Koleji’ne girdi, ancak bu kurumu çok sıkı ve dar görüşlü bulduğu için 1937’de Florida İncil Koleji’ne transfer oldu. Florida’da iken, bağlı bulunduğu Reforme Presbiteryen Kilisesi’nden

⁵⁶¹ Cauchi a.g.m.

⁵⁶² Schneider a.g.m.

⁵⁶³ Billy Graham resmi web sitesi “William (Billy) F. Graham, Jr”, <https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/> son erişim 11.10.2018

⁵⁶⁴ Laurie Goodstein, *Billy Graham, 99, Dies; Pastor Filled Stadiums and Counseled Presidents*, 21.02.2018, <https://www.nytimes.com/2018/02/21/obituaries/billy-graham-dead.html> son erişim 11.10.2018

⁵⁶⁵ Billy Graham Resmi web sitesi “Billy Graham, Evangelist To The World, Dead At Age 99” <https://memorial.billygraham.org/official-obituary/> son erişim 11.10.2018

ayrılarak Güney Baptist Kilisesi'ne katıldı ve burada vaaz vermeye başladı. Graham daha sonra 1940 yılında Wheaton Koleji'ne geçti. Ayrıca yerel bir kilisede papaz olarak da görev yaptı.⁵⁶⁶

1944'te Graham'ın bir Evanjelist olarak kariyeri başladı. Chicago'da düzenlenen bir Mesih Gençliği (Youth for Christ) toplantısında 42 kişiyi dine döndürdü. Bu deneyim onu Uluslararası Mesih Gençliği'nin temsilcisi haline getirdi. Graham, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa'da gençlik toplantıları yapmak için yerel kiliseler ve Hristiyan örgütleriyle birlikte çalıştı.⁵⁶⁷ 1949'daki Los Angeles'ta kurulan çadırda sekiz haftadan fazla süren dinî toplantılara katılan kalabalıklara vaaz verdi. Etkinlik öyle başarılı oldu ki medyanın ilgisini çeken Graham, tüm ABD'de tanınan bir kişi haline geldi. Bu dinî toplantıları Boston ve Washington'da benzer toplantılar izledi. Bu toplantılar uluslararası platformda yapacağı faaliyetlere kapı açtı. Sonrasında Londra'da 12 hafta süren toplantılara katıldı. 1957'de New York'taki ünlü Madison Square Garden Salonunda 16 hafta süren toplantılar düzenledi.⁵⁶⁸ Bu başarı 1957'de ABC televizyon kanalının, Graham'ı ulusal bir televizyon programı talep etmesine neden oldu. Graham ayrıca *Christianity Today* adlı bir dergi yayınlamaya başladı. Graham'ın en büyük dinleyici kitlesi Fundamentalist kesim değil Anadamar Protestan gruplardı. Büyüyen mesajı, sadece muhafazakâr ve köktendincilerde bir kırılma başlatmadı, aynı zamanda Evanjelik hareketin ılımlı unsurlarının da ön plâna çıkmasını sağladı.⁵⁶⁹

1950'lerde Graham ününü pekiştirdi. ABD başkanlarından Eisenhower ve Nixon ile arkadaş oldu. Ayrıca, ABD, Avrupa ve Asya'da bir dizi dinî toplantı düzenledi. Graham, 1950 yılında Billy Graham Evangelist Derneği'ni (BGEA) kurdu. Derneğin faaliyetleri arasında 60 yılı aşkın bir süredir dünya çapında haftalık yayınlanan “*Karar Saati*” adlı radyo programı, bugün hâlâ ulusal Hristiyan yayın ağlarında yayın yapan televizyon programları, hem ulusal hem de uluslararası

⁵⁶⁶ Paul A. Djupe, Laura R. Olson, *Graham, William Franklin*, Encyclopedia of American Religion and Politics, Facts On File Inc, 2003, s. 187

⁵⁶⁷ Paul A. Djupe, Laura R. Olson, *Graham, William Franklin*, Encyclopedia of American Religion and Politics, Facts On File Inc, 2003, s. 188

⁵⁶⁸ Billy Graham resmi web sitesi “William (Billy) F. Graham, Jr”, <https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/> son erişim 11.10.2018

⁵⁶⁹ Djupe ve Olson, a.g.e. s.188

gazetelerde yayınlanan “*Cevabım*” adlı gazete köşesi, 425.000’den fazla tirajla dünyanın en yaygın dinî dergilerden biri olan derneğin resmi yayın organı olan “*Karar*” dergisi, sayılabilir.⁵⁷⁰ Ayrıca aralarında Franklin Graham Festivalleri, Will Graham Kutlamaları, Billy Graham Kütüphanesi, Billy Graham Eğitim Merkezi, SearchforJesus.net adresinden ulaşılabilen internet sitesi, Billy Graham Acil Müdahale Ekibi, *My Hope* TV yayını gibi bir dizi yerel ve uluslararası kuruluş ve faaliyeti yönetti.⁵⁷¹ Billy Graham tarafından kurulan dernek, 2000 yılından bu yana oğlu Franklin Graham tarafından yönetilmektedir. Dünya çapında faaliyet gösteren dernek, Avustralya, Kanada, Almanya ve Büyük Britanya’da ve ABD’de yaklaşık 500 kişiyi istihdam etmektedir.⁵⁷²

BGEA, 1966 Berlin’de düzenlenen Dünya Evanjelizm Kongresi’nde uluslararası Hristiyan topluluğunu bir araya getirmede başarılı oldu. Aynı başarıyı 1974’te İsviçre’nin Lozan kentinde düzenlenen Uluslararası Dünya Evanjelizasyonu Kongresinde de tekrarladı. Bunun yanı sıra 1983, 1986 ve 2000 yıllarında gezgin vaizler için toplamda 200 ülkeden yaklaşık 24.000 Evanjelistin katıldığı Amsterdam’daki üç büyük konferans düzenledi.⁵⁷³ Graham’ın gittikçe artan şöhreti siyasîler tarafından fark edilmekte geç kalmadı. Graham’ın politik gücü ve etkisi Lyndon B. Johnson ve Nixon’un başkanlıkları zamanında önemli ölçüde devam etti. Beyaz Saray’a ulaşabilmekten ve her iki başkan için manevi danışman ve güvenilir biri olarak hizmet etmekten memnuniyet duydu. Bununla birlikte, partizan siyasete karışmaktan ve Hristiyan Sağın yükselişi sırasında onlarla bir arada anılmaktan kaçındı. 1960’larda Graham, Evanjelik hareketin geleceğini şekillendirmeye ve ılımlı seyrini sürdürmeye yardım etmek için nüfuzunu kullanmaya karar verdi.⁵⁷⁴ 1950’den beri Truman’dan Trump’a, Churchill’den Thatcher’e kadar hemen hemen

⁵⁷⁰ <https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/>

⁵⁷¹ “Billy Graham, Evangelist To The World, Dead At Age 99” <https://memorial.billygraham.org/official-obituary/> son erişim 11.10.2018

⁵⁷² <https://memorial.billygraham.org/official-obituary/> son erişim 11.10.2018

⁵⁷³ Marshall Shelley, “Evangelist Billy Graham Has Died” 21.02.2018, <https://www.christianitytoday.com/ct/2018/billy-graham/died-billy-graham-obituary.html> son erişim 11.10.2018

⁵⁷⁴ Djupe ve Olson, a.g.e. s.188

zamanındaki tüm dünya lideriyle tanışma imkânı bulmuştur.⁵⁷⁵ Başkan George W. Bush, Graham ile yaptığı bir konuşma sonucunda, inancı için daha ciddi olmaya ve içkiyi bırakmaya karar verdiğini söylemiştir. Başkan Barack Obama, 2010 yılında Kuzey Carolina'daki evinde Graham'ı ziyaret etmiştir.⁵⁷⁶

1970'lerde Graham'ın dini yayma çabaları gittikçe artan uluslararası ilginin odağı haline geldi. 1970'lerin sonunda Graham, Evanjelik hareketin dünya lideri olarak kabul edildi. Demir Perde'nin ardında dinî toplantılar yapmak için Komünist hükümetlerden izin aldı. Graham, çabalarından dolayı 1983'te Başkanlık Özgürlük Madalyası ile ödüllendirildi. 1980'lerde dünya barışı için ABD, Sovyetler Birliği ve Çin arasında uzlaşma sağlanması fikrini güçlü bir şekilde savunmaya başladı. Bu uzlaşmacı yaklaşım, Graham'ı Ahlakî Çoğunluk ve daha sonra Hristiyan Koalisyonu gibi muhafazakâr dinî gruplara daha da yabancılaştırdı. Bu bölünme, Graham'ın "Kurtarma Operasyonu" ve "Anti-Kürtaj" gibi gruplarının mücadele taktiklerini açıklamasıyla daha da şiddetlendi.⁵⁷⁷

Graham, ülkedeki ve dünyadaki nüfuzunu dinî radyo, televizyon ve gelişmiş iletişim teknolojilerinden yararlanarak yaydı. Temel başarısı, Evanjeliklerin 1925'te Scopes Davası'yla kaybettikleri sosyal etkiyi yeniden kazanmasıdır. Ancak ilerleyen yıllarda Graham, Evanjelik siyasî hareket ile arasına mesafe koymuştur. "Bu konulara girersem, bahsetmek istemediğim bir konuda izleyicilerin bölünmelerine neden olurum" diyordu.⁵⁷⁸ Graham genellikle Hristiyan Sağ eleştiriyordu. 2007'de Jerry Falwell'in Ahlâkî Çoğunluğu'na neden hiç katılmadığı sorulduğunda, Graham: "Ben hep ahlâktan yanayım ancak ahlâk, cinsiyetin ötesinde, insan özgürlüğü ve sosyal adaleti de içerir... Evanjelistler, belirli bir parti veya kişi ile yakından özdeşleştirilemez. Sağdan ve soldan tüm insanlara vaaz vermek için ortada

⁵⁷⁵ Michael Murray, "Biography", <https://www.wheaton.edu/billy-graham/biography/> son erişim 11.10.2018

⁵⁷⁶ Laurie Goodstein, *Billy Graham, 99, Dies; Pastor Filled Stadiums and Counseled Presidents*, 21.02.2018, <https://www.nytimes.com/2018/02/21/obituaries/billy-graham-dead.html>, son erişim 11.10.2018

⁵⁷⁷ Djupe ve Olson, a.g.e.189

⁵⁷⁸ Goodstein, a.g.m.

durmalıyız” demiştir.⁵⁷⁹ Graham insanlara verdiği mesajı şöyle tanımlamıştır: “Benim bir mesajım var: İsa Mesih geldi, çarmıhta öldü, tekrar dirildi ve bize günahlarımızdan tövbe etmemizi, Rab ve Kurtarıcı olarak kendisini kabul etmemizi söyledi ve eğer bunu yaparsak, hepimiz günahlarımızdan affolacağız”.⁵⁸⁰ Bazı liberaller ve aydınlar Graham’ın mesajını “basit” olarak tanımlarken bazı köktendinciler, Anadamar gruplar ve Ulusal Kiliseler Konseyi ile işbirliği yaptığı için onun “tavizci” olduğunu düşündüler. 1982’de Sovyetler Birliğine yaptığı dinî toplantı gezileri nedeniyle ise “işbirlikçi” olmakla suçladılar.⁵⁸¹

Graham’ın imajı 2002 yılında Nixon’un gizlice Beyaz Saray’da otuz yıl önce kaydettiği ses bantlarının ortaya çıkmasıyla lekелendi. Konuşma esnasında, liberal Yahudilerin medyayı kontrol ettiklerini ve pornografiden sorumlu oldukları konusunda hemfikirler. “Yahudilerden birçoğu benim arkadaşlarım,” dedi. “Etrafımda dolanıyorlar ve bana da dostlar, çünkü İsrail’le dost olduğumu biliyorlar. Ama bu ülkeye ne yaptıkları ile ilgili gerçekte nasıl hissettiğimi bilmiyorlar” demişti. Bu olanlar basına yansıdıktan sonra Graham yazılı bir özür yayınladı ve Yahudi liderlerle görüştü.⁵⁸²

Bu eleştirilere rağmen Graham, ezici bir şekilde olumlu bir izlenime sahipti. “Time” dergisinin bir muhabiri O’nu “Protestan Amerika’nın Papa’sı” diye adlandırmıştı. Graham, Evanjelistleri ve dinî yayıncıları aşağıya çeken cinsellik ve para skandallarına karışmamıştı. USA Today’den bir başka muhabir ise “Milyonları götürmeyen, fahişelerle adı çıkmayan, megakilise kurmayan, başkanlığa aday olmayan ya da Hıristiyan siyasî lobisi yönetmeyen bir Evanjelistti” demiştir.⁵⁸³

Graham’ın temel mesajı Protestan inancının ana akımından beslenmiştir. Günahlarından tövbe eden dinleyicilerine, İsa’yı Kurtarıcı olarak kabul ederek yeniden doğacaklarını söylemiştir. Tipik bir vaazında insanlara şöyle seslenmiştir: “Hayal kırıklığı, şaşkınlık, perişanlık, hayatın günahları altında eziliyor musunuz?

⁵⁷⁹ Jonathan Merritt, <https://www.nytimes.com/2018/02/21/opinion/billy-graham-nonpartisan-evangelical.html>, son erişim 11.10.2018

⁵⁸⁰ <https://memorial.billygraham.org/official-obituary/> son erişim 11.10.2018

⁵⁸¹ Shelley, a.g.m.

⁵⁸² Goodstein, a.g.m.

⁵⁸³ Billy Graham Biography, <https://www.biography.com/people/billy-graham-9317669>, 11.10.2018

O zaman beni bir dakika dinleyin: Bu gece Kurtarıcıya evet deyin ve bir an bile hiç olmadığınız kadar rahat edeceksiniz. ”⁵⁸⁴

Graham, radyo, televizyon, dergi, kitaplar, gazete köşesi, film, uydu yayını, internet gibi yeni teknolojileri mesajını yaymak için kullanarak başarı sağlamıştır. Standart bir “gençlik gecesini”, Hristiyan rock, rap ve hip-hop sanatçıları ile konsere dönüştürüp ardından kendisi sahneye çıkarak vaaz vermiştir. Bu format, gruplara tezahürat yapan rekor sayıda genci kendine çekmiş ardından da kendisi, şaşırtıcı bir şekilde dikkatle dinlenmiştir.⁵⁸⁵

Graham, çağının muhafazakâr vaizleri gibi, eşcinsel ilişkiyi “günah” olarak görmüştür. Fakat eşcinsellik hakkında nadiren konuşmayı ve bu durumu kınamamayı tercih etmiştir. Eşcinsel evlilikle ilgili görüşlerini söylemesi için ısrar edildiğinde, İncil’e sadık kalmayı tercih ettiğini söylemiştir. Ama bir kez, 1993’te Ohio’da vaaz verirken AIDS’in “Tanrı’nın bir cezası” olabileceğini düşündüğünü söylemiş, iki hafta sonra geri adım atıp “Tanrı’nın tüm günahları yargıladığına inanıyorum... Ama AIDS insanları etkileyen ve bu yargının bir parçası olmayan bir hastalıktır. Tanrı’nın AIDS ile insanları cezalandırdığını söylemek çok yanlış ve çok acımasız olurdu. Söylediklerim için çok üzgün olduğumu söylemek isterim” demiştir.⁵⁸⁶

ABD’de ve yurt dışındaki hem laik hem de dinî birçok kurumdan sayısız fahri doktora da dâhil olmak üzere birçok ödül almıştır. Özgürlüğe olan katkılar için Ronald Reagan’dan Başkanlık Özgürlük Vakfı Ödülü’nü (2000); Kongre Altın Madalyasına layık görülmüştür (1996). 2001’de uluslararası sivil ve dinî alanda 60 yıllık katkılarından ötürü kendisine Britanya İmparatorluğu Onursal Şövalye Nişanı takdim edilmiştir. Graham, Gallup örgütünü tarafından “Dünyanın En Beğenilen 10 Kişi” listesinde birçok kez yer almış, *Time*, *Newsweek*, *Life*, *U.S. News and World Report*, *Parade* ve sayısız diğer dergilerin kapaklarına çıkmış, birçok gazete ve dergi makalesi ve kitapların konusu olmuştur.⁵⁸⁷

⁵⁸⁴ Goodstein, a.g.m.

⁵⁸⁵ Shelley, a.g.m.

⁵⁸⁶ Goodstein, a.g.m.

⁵⁸⁷ <https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/>

1.3.4. Pat Robertson (1930-)

Pat Robertson, dinî yayıncı, dinî lider, işadamı ve yazar olarak ulusal ve uluslararası üne kavuşmuştur. CBN'in kurucusu ve başkanı ve Uluslararası Aile Eğlence Şirketi, Regent Üniversitesi, Uluslararası İyilik, Yardım ve Kalkınma Şirketi (Blessing International Relief and Development Corporation), Amerikan Hukuk ve Adalet Merkezi (American Center for Law and Justice), Uçan Hastane ve diğer bazı kuruluşların kuruculuğunu ve başkanlığını yapmıştır.⁵⁸⁸

Pat Robertson, ABD'li Demokrat bir kongre üyesi ve senatörün oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim almıştır. 1950'de Washington ve Lee Üniversitesi'nden mezun olmuş, deniz kuvvetlerinde kısa bir görev süresinin ardından, 1955 yılında Yale Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur.⁵⁸⁹ Babasının muhafazakâr olmasının yanı sıra Robertson annesinden dinî anlamda çok etkilenmiştir. Robertson, zengin olmasına rağmen mutsuz bir hayat sürmektedir. Annesinin “Tanrı'nın senin için bir plânı var ve sen buna uymadıkça mutluluğu yakalayamayacaksın” şeklindeki sözleri hukuk eğitimi almış olmasına rağmen, Robertson'ın baroya girmekten vazgeçerek din adamlığını seçmesine neden olmuştur.⁵⁹⁰ Robertson aniden bir rahip olacağını söylediğinde, annesi mistik bir Hollandalı Evanjelist olan Cornelius Vanderbreggen ile bir buluşma ayarlamış, Robertson bu din adamından da etkilenmiştir. Hatta dine Evanjelik bir dönüşüm geçirdikten sonra eve gelip tüm içkileri dökmüştür. Yedi aylık hamile karısını bırakarak Intervarsity Christian Fellowship'in sponsor olduğu bir ay süren konferansa katılacak kadar kendini dine adanmış görülmüştür. Oradayken karısından kendisine ihtiyaç duyduğunu, dönmesini istediği bir mesaj almıştır. Robertson bulunduğu yerden ayrılamayacağını, Tanrının kendisiyle ilgileneceğini bildirdiği bir cevap göndermiştir. Konferans bittikten sonra eve dönen Robertson kendini dua ve Kutsal Kitabı incelemeye adanmıştır. Daha da ileriye giderek tüm mobilyalarını satıp

⁵⁸⁸ Pat Robertson, Resmi web sitesi, <http://www.patrobertson.com/Biography/index.asp>, son erişim 11.10.2018

⁵⁸⁹ Randall Balmer, “Robertson, Marion Gordon “Pat” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004 s.584

⁵⁹⁰ Pat Robertson, <http://www.patrobertson.com/SpiritualJourney/SomethingMissing.asp> son erişim 08.07.2018

parasını gecekondlu mahallesinde bir arkadaşının evine götürerek bir anlamda Luka 12:23'deki herşeyi satıp fakirlere verme hükmü yerine getirmek istemiştir.⁵⁹¹

1956'da Robertson New York Teoloji Okulu'na girdikten sonra New York'taki Mount Vernon'daki Reform Kilisesi'nde yardımcı papaz olmuş, orada vecd halinde konuşma da dâhil olmak üzere birçok pentecostçu deneyim geçirmiştir. 1959'da mezun olduktan sonra İsrail'de misyonerlik yapmak için başvurmuş, ancak gitmemiştir.⁵⁹²

Bedford-Stuyvesant gecekondlu mahallesinde rahiplik yapma fikri üzerinde düşünürken, kullanılmayan bir televizyon istasyonunun satılığa çıkması ilgisini çekmiştir. İstasyonu satın alarak buraya "Hıristiyan Yayın Ağı" adını vermiştir. Robertson burada her gece üç saatlik dinî televizyon yayını yapmaya başlamıştır.⁵⁹³ Yerel din adamları yayıncılık girişimine karşı ihtiyatlı olsalar da, istasyon ve Robertson'un yumuşak pentekostalizmi, pentakostcular ve karizmatiklerce tutulmaya başlamıştır.

Genel bir dispensasyonalist olmasının yanı sıra, Robertson ve teolojisinin sınıflandırılması zor olmuştur. Güney Baptist Konvansiyonu'na üye iken Pentakostçu yeteneklere sahip olması kendisinin Karizmatik olarak anılması sonucunu doğurmuştur. Ancak Robertson bu kimliğini reddetmiş ve kendisini Evanjelik olarak tanımlamıştır.⁵⁹⁴ Ayrıca Robertson Tanrı'nın her alana hâkim olmasını istemiştir. 1992'de:

"İnanıyorum ki, Tanrı hükümetin, kilisenin, işin ve eğitimin efendisidir ve umarım, bir gün basının efendisi olacaktır. Onun her şeye dâhil olduğunu görüyorum. İşte bu yüzden sadece kilisede kalmak istemiyorum. Kilise'nin dünyaya taşınmasını istiyorum"

⁵⁹¹ Balmer a.g.e. s.585

⁵⁹² A.g.e. s.585

⁵⁹³ "Pat Robertson" Encyclopedia of World Biography.
<https://www.encyclopedia.com/people/philosophy-and-religion/protestant-christianity-biographies/pat-robertson> son erişim 08.07.2018

⁵⁹⁴ Balmer a.g.e. s.585

demıştır.⁵⁹⁵ 1965'te, Robertson, Tanrı Topluluğu üyesi yetenekli iki genç olan Jim ve Tammy Faye Bakker'ı işe almıştır. Bağış toplamak için kullanılan telefon bağlantılı televizyon yayınları, istasyonun ve yayın ağının büyümesine yardımcı olmuştur. İlk yayınlar ayda on dolarlık bağışta bulunmayı taahhüt eden yedi yüz bağışçıya sahne olmuştur. 1966'da ulusal alanda yayın yapan söyleşi ve eğlence formatlı 700 Club adlı program 1972'de diğer kanallara satılmaya başlanmıştır. 1980'lerin sonuna kadar yılda 240 milyon dolara ulaşan kazanç sağlamıştır.⁵⁹⁶

1986'da Robertson, CBN'nin uydu teknolojisini kullanmasıyla artan etkisinden de yararlanarak ve üç milyon imza desteği elde ettiği takdirde Cumhuriyetçi partiden başkan aday adayı olacağını duyurmuştur. Elinde fon sağlama ve gönüllü çalışacaklara ait büyük bir elektronik posta listesi bulunan Robertson 1987'de Cumhuriyetçi Partiden başkanlık aday adaylığını resmen ilân etmiştir. Aynı yıl Güney Baptist Kilisesindeki görevinden istifa etmiş ve televizyonculuğuna vurgu yaparak kendisini bir yayın yönetmeni olarak tanıtmıştır.⁵⁹⁷ Seçim propagandasında kürtaj ve pornografiyi yasaklamayı, devlet okullarında yeniden dua tertip edilmesini, laikliğe son vermeyi, eşcinselleri medenî haklardan yoksun bırakmayı savunmuştur.⁵⁹⁸ Seçim propagandaları çok ilginç bir olaya sahne olmuştur. Robertson 700 Club'ın 1985 tarihli bir yayınında Gloria kasırgasının rotasını değiştirmesini İsa adına emretmiş, şaşırtıcı bir şekilde kasırga yönünü değiştirmiştir. Bütün bu "mucizelere", televizyon yayınlarına ve taraftarlarının desteğine rağmen Başkan adaylığını George H. W. Bush'a kaptırmıştır. Ocak 1989'da Robertson, Bush için yapılan açılış partisinde genç bir siyasetçi olan Ralph Reed ile bir araya gelerek seçmen tabanı örgütlerini siyasî lobiye dönüştürmek için fikir istemiştir. Reed'in tavsiyesiyle, Hristiyan Koalisyonu'nu kuran başkan Robertson, yöneticiliğe Reed'i getirmiştir. Hristiyan Koalisyonu Amerikan siyasetinde ve özellikle Cumhuriyetçi Parti içinde etkili bir güç haline gelmiştir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵ Joseph L.Conn, Rob Boston, *The Extremist Worldview Behind Pat Robertson's Media Empire*, 1995, <https://fair.org/extra/the-extremist-worldview-behind-pat-robertsons-media-empire/> son erişim 11.10.2018

⁵⁹⁶ "Pat Robertson" Encyclopedia of World Biography.

⁵⁹⁷ "Pat Robertson" Encyclopedia of World Biography.

⁵⁹⁸ "Pat Robertson" <http://www.nndb.com/people/552/000022486/> son erişim 08.07.2018

⁵⁹⁹ Balmer a.g.e. s.586

Robertson, Hristiyan Sağın yan kuruluşu olan ve dindar kişilerin talepleri doğrultusunda onların anayasal haklarını savunan bir hukuk bürosu ve eğitim grubu olan Amerikan Hukuk ve Adalet Merkezi'nin (ACLJ) kurucusu ve başkanlığını yapmıştır. Kilise ve devlet ayrılığının Anayasa'da olmadığını savunan hukuk bürosu, ülke çapında aile yanlısı, dinî özgürlükler yanlısı ve kürtaj karşıtı davalara odaklanmaktadır.⁶⁰⁰ Liberaller bu örgütü kendi özgürlüklerine karşı bir tehdit olarak görmektedirler. Hristiyan yeniden yapılanmacılığı gibi ideolojileri benimsemesiyle Robertson, kilise ve devlet arasındaki Anayasadan kaynaklanan ayrımı çökertmeye çalışmakla itham edilmiştir. Kürtaj, siyasî liberaller, feministler ve eşcinseller ile ilgili şiddetli eleştirileri O'nun hoşgörüsüz olarak tanınmasına neden olmuştur. 8 Haziran 1998'de Robertson televizyon programında, gay gruplarının “Gay Günleri” sırasında gösteri yapmalarına izin verildiği için Orlando ve Florida'nın, deprem, kasırga, terörist saldırıları veya meteor düşmesi ile sarsılacağı kehanetinde bulunmuştur.⁶⁰¹

Robertson'un kehanetleri ve sivri çıkışları bununla sınırlı değildir. 2007'de Robertson, Tanrı'nın kendisine ABD'ye bombalı saldırı yapılacağını, bunun belki de bir nükleer saldırı bile olabileceğini söylemiştir. Ertesi yıl böyle bir şey olmayınca, Robertson, Tanrı'nın merhametiyle insanları koruduğunu açıklamıştır. 2010 yılının başında Associated Baptist Press, Robertson o yıl için kürtaj, eşcinsellik ve dua nedeniyle Amerika'yı kutsamayacağı kehanetinde bulunmuştur. Feminizmi, “kadınları kocalarını terk etmeye, çocukları öldürmeye, büyücülük yapmaya, kapitalizmi yok etmeye ve lezbiyen olmaya teşvik eden sosyalist, aile karşıtı bir politik hareket” olarak tanımlamıştır. 11 Eylül 2001'deki terörist saldırılardan iki gün sonra Pat Robertson, “700 Club” programında televizyoncu olan Jerry Falwell'i konuk eden Robertson, Falwell'in Tanrı'nın ahlâksızlık, kürtajcılar, feministler ve eşcinsellerden ötürü saldırılara izin verdiğini söylediğinde onunla hemfikir olmuştur. 2005'te Venezüella Cumhurbaşkanı Hugo Chavez'e suikast yapılması gerektiğini söylemiştir. Katrina Kasırgası 2005'te New Orleans'ı vurduktan sonra Robertson, Tanrı'nın kürtaj konusunda kızgın olduğunu ileri sürmüştür. 2006'da Tanrı'nın İsrail

⁶⁰⁰ Pat Robertson, Resmi web sitesi, <http://www.patrobertson.com/Biography/index.asp>, son erişim 08.07.2018

⁶⁰¹ Balmer a.g.e. s.586

Başbakanı Ariel Şaron'a, Filistinlilerle barış yapmaya ve onlara Tanrı'nın topraklarını vermeye çalıştığı için hafif bir darbe vurduğunu ileri sürmüştür. 2010 Haiti depremi sonrası, Haiti'nin zamanında Napolyon'dan kurtulmak için Şeytanla anlaşma yaptığını, bu nedenle depreme maruz kaldığını ifade etmiştir.⁶⁰²

1.3.5. Jerry Falwell (1933- 2007)

Jerry Falwell, 1970'lerden itibaren ABD'deki Evanjelik Hristiyanların siyaset sahnesine çıkışlarına büyük katkı sağlayan bir Baptist papazdır. Evanjeliklerin ve diğer muhafazakâr Hristiyanların, organize bir oy bloğu olarak Amerikan siyasal sürecine dâhil edilmesinde önde gelen bir isim olmuştur. 1933'te Lynchburg, Virginia'da doğmuştur. Babası ve büyükbabasının ateist olmasına karşın annesi dindar bir Hristiyandır. Falwell 1952'de annesinin izini takip ederek Hristiyanlığı kabul etmiş, Missouri eyaletindeki Baptist İncil Koleji'ne gitmiştir.⁶⁰³ 1956'da üniversiteyi bitirdikten sonra, Virginia, Lynchburg'a dönerek boş bir şişeleme fabrikasında bir Baptist Kilisesi kurmuştur. 35 kişi ile başlayan Thomas Road cemaati sonradan süper kilise olarak adlandırılan, sayıları binlerle ifade edilen bir büyüklüğe ulaşmıştır. Kilise'nin ilk yıldönümünde kilisenin cemaat sayısı yaklaşık 850 kişiye ulaşmış, daha sonra Falwell'in liderliğinde 20.000'den fazla üyeye sahip olmuştur. Kilisenin büyümesindeki en önemli faktör Falwell'in İncil mesajını paylaşma ve insanları kiliseye davet etme ümidiyle her gün 100 evin kapısını çalma hedefi olmuştur. Kilisesinin büyümesindeki başka bir faktör de "Eski Zaman İncil Saati" adında radyo ve televizyon yayınıdır. Bu yayın büyüyerek ulusal alanda 681 radyo ve televizyon istasyonundan yayınlanarak yaklaşık 21 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu kitle aynı zamanda büyük bir bağış kaynağı olarak da kabul edilebilir. Bunun sonucu olarak Falwell, Hristiyan Akademisi, alkolikler için bir ev, bir çocuk kreşi ve Liberty Üniversitesi gibi birçok kuruluşa imza atmıştır.⁶⁰⁴

⁶⁰² "Pat Robertson Controversies", <https://www.cbsnews.com/pictures/pat-robertson-controversies/> son erişim 08.07.2018

⁶⁰³ Timothy J. Demy ve Paul R. Shockley, "Jerry Falwell", *Evangelical America: An Encyclopedia of Contemporary American Religious Culture*, ABC-CLIO, California, 2017 s.151

⁶⁰⁴ Glenn H. Utter, James L. True, *Conservative Christians and Political Participation*, ABC-CLIO, California, 2004, s.225

Teolojik olarak Falwell koyu bir Baptisttir. Kutsal Kitabın otoritesine ve yanılmazlığına kendini adayarak Kutsal Kitap ahlâkı olarak anladığı şeyin savunuculuğunu yapmıştır. Rahipliği boyunca, Jerry Falwell, Hristiyan köktendinciliğin o zamanki kendi içine kapanık biçiminden, toplumsal olarak birleşmiş bir Evanjelikalizm biçimine geçtiği görülmüştür. İlk görüşleri ırkçı bir yaklaşım sergilemiş, ırkçılık karşıtı olan Amerikan Sivil Haklar Hareketi'nde, özellikle papazların siyasî ve toplumsal katılımına tepki göstermesine yansımıştır. Falwell, bu gibi papazların güvensizliğini dile getirerek, vaizlerin işinin politika değil insanları kurtuluşa erdirmek olduğunu savunmuştur. Irk olarak ayrılmış üniversite eğitimini karma haline getiren yüksek yargı kararına itiraz etmiştir. Alkol, dans ve sinema salonları gibi Hristiyan köktenciliği ile bağlantılı konular üzerinde durmuştur. Daha sonraki yaşamında Falwell, bu tutumundan vazgeçerek ırk, ekonomik durum veya cinsel uygulamalardan bağımsız olarak tüm Amerikan vatandaşlarının ortak medenî haklarını onaylamıştır.⁶⁰⁵

Fundamentalistler geleneksel olarak politik mücadeleden uzak durmuşlardır, ancak Yüksek Mahkeme'nin devlet okullarında dua tertip edilmesinin yasaklanması, kürtağın serbest bırakılması ve müstehcenlik ile ilgili kararları Falwell'in din adamları ve siyaset hakkındaki görüşünün dönüşümünde kritik bir olay olmuştur. Filmler ve televizyondaki ahlâksız gördükleri sahneler ve öyküler, eşcinsel hakları Falwell'in ve O'nun takipçilerinin geleneksel değerleri yeniden ortaya koymak için, siyasete girme nedenleri olarak gösterilmiştir.⁶⁰⁶

1979'a gelindiğinde, Falwell'in Amerikan kültüründeki kürtağ, laiklik ve ahlâkın diğer değişen yönleri konusundaki kaygısı onu, Ahlâkî Çoğunluk örgütünü kurmaya itmiştir. Bu örgüt, muhafazakâr Hristiyanlarla siyasî açıdan benzer düşüncelere sahip Katolikleri, Yahudileri, Mormonları ve Pentakostcuları bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Ahlâkî çoğunluk, kürtağ karşıtı, geleneksel ahlakçı, geleneksel aile değerlerini savunan, Amerikancı ve İsrailci bir yapıyı benimsemiştir.⁶⁰⁷

⁶⁰⁵ Demy ve Shockley a.g.e. s.152

⁶⁰⁶ Utter ve True a.g.e. s.226

⁶⁰⁷ Demy ve Shockley, a.g.e. s.152

Falwell İncil mesajını duyurmanın yanı sıra, bir Hristiyan eğitim sistemi inşa etmek istemiştir. 1967’de Lynchburg Hristiyan Akademisi’ni ve 1971’de artık Liberty Üniversitesi olarak bilinen Liberty Baptist Koleji’ni kurmuştur. Üniversite, Hristiyan merkezli bir müfredatı sunmaktadır. Sosyal bilimlerin yanı sıra fen bilimleri eğitimi de verilmektedir. İlâhiyat, sanat ve bilim dallarında lisansüstü programlara da sahiptir.⁶⁰⁸ Bugün 50 eyaletten ve 85 milletten 15.000’den fazla öğrenciye sahiptir. Bunun yanında uzaktan eğitim verilen 94.000’den fazla öğrencisi vardır.⁶⁰⁹

Liberty Üniversitesi, özgürlük anlamına gelen isminin aksine diğer Evanjelik üniversiteler gibi katı disiplin kurallarına tabidir. Cinsellik, tütün ve alkol konusundaki yasakçı kurallar aynen burada da geçerlidir. Üniversite kuralları uyarınca, öğrenciler izinsiz gösterilere katılamazlar, İdare tarafından onaylanmayan gösterilere katılmaları halinde öğrenciler okuldan atılabilirler, Kiliseye devam etmek ise mecburidir.⁶¹⁰

Falwell, sivri kamuoyu açıklamalarıyla dikkat çeken bir lider olmuştur. 1999’un başlarında Deccalin muhtemelen bugün hayatta olan bir Yahudi olduğunu açıklamış ve çocuk televizyonundaki Teletubbies karakterlerinden biri olan Tinky Winky’nin eşcinsel olduğunu ve bu nedenle Amerikan gençliğine karşı bir tehdit olduğunu açıklamıştır.⁶¹¹ 11 Eylül saldırılarından sonra Falwell, Pat Robertson’un programında yer almış ve Tanrı’nın, ABD’yi ahlaksızlığı nedeniyle cezalandırdığını söylemiştir. Kürtajcıların bazılarının bu yükü üstlenmeleri gerektiğini, çünkü Tanrıyla alay edilemeyeceğini, tüm bunların putperestler, feministler, eşcinseller ve lezbiyenler yüzünden olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadelere karşı yapılan aşırı tepki oldukça yaygın olmuş ve Falwell daha sonra özür dilemiştir. 2002’de yayınlanan bir televizyon röportajında, Hz. Muhammed’in bir terörist olduğunu, Müslüman ve gayrimüslim yazarların eserleri sonucunda İslâm’ın Peygamberinin “şedit bir adam,

⁶⁰⁸ Rozell, M. J., “Jerry Falwell” *Encyclopedia Virginia*, 27.06.2014,

<http://www.EncyclopediaVirginia.org/Falwell> Jerry 1933-2007 son erişim 11.10.2018

⁶⁰⁹ Liberty Üniversitesi Resmi web sitesi, <http://www.liberty.edu/aboutliberty/index.cfm?PID=6921> son erişim 11.10.2018

⁶¹⁰ Utter ve True, a.g.e. s.226

⁶¹¹ A.g.e. s.226

bir savaş adamı” olduğunu söylemiştir. Falwell daha sonra, muhafazakâr Hristiyanların İsrail ulusuna desteğini inceleyen bir programda Muhammed’in terörist olup olmadığı sorusuna açık bir şekilde cevap verdiğini ifade etmiştir. Falwell daha sonra Hz. Muhammed hakkında söylediklerinden dolayı Müslümanlardan özür dilemiş ve “dürüst ve barışsever” Müslümanları rahatsız etmeyi istemediğini belirtmiştir. Ancak, İslâm hakkındaki yorumlarını kendi web sitesinden çıkarmayı reddettiği için özrünün samimiyeti şüphe uyandırmıştır.⁶¹²

1.3.6. Jim Bakker (1940-)

James Orson Bakker Michigan’ın Muskegon şehrinde bir âlet ve kalıp yapımcısının dördüncü oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Gençliğinde fotoğrafçılık ve hitabete ilgi duymuştur. Her ne kadar Tanrı’nın Topluluğu Kilisesi’ne çocukken katılsa da, Bakker 1958’e kadar Tanrı’yı bilmediğini söylemiştir. O yıl bir gece, babasının arabasıyla bir çocuğa çarpmış, çocuk kurtulmuş, ancak bu olay kendisinde vaaz etme isteği oluşturmuştur. 1959’da İncil Koleji’ne girmiş ve orada ilk karısı Tammy ile tanışmıştır. Jim ve Tammy, üniversitede okurken evlenmek yasak olduğundan 1961’de evlenmek için üniversiteden ayrılmışlardır. Çift, Tanrı’nın Topluluğu Kilisesi’ne bağlı olarak Kuzey Carolina’daki küçük kiliselerde vaaz vermeye başlamıştır.⁶¹³

Televizyonun en parlak zamanlarında, bunun nasıl kullanabileceği hakkında birçok kişiye ilham vermiştir. Jim Bakker, Hristiyan televizyonculuğu’nun öncülerinden biridir. Bugün hâlâ yayın yapan televizyon ağlarının temelini oluşturulmasında etkili olmuştur. 1965’te Bakkerlar, Pat Robertson’un Hristiyan Yayın Ağı’yla birlikte çalışmaya başlamış, 1966’da bir Hristiyan televizyonunda çocuk programı olan *Come on Over*’ı sunarken ilk Hristiyan talk-show’u olan *The 700 Club*’u sunmuştur. Bakker zamanının en tanınan din adamları ve şarkıcıları ile program yapmıştır.⁶¹⁴

⁶¹² Utter ve True, a.g.e. s.227

⁶¹³ A.g.e. s.213

⁶¹⁴ Jim Bakker resmi web sitesi, <https://jimbakkershow.com/about-us/about-jim/> son erişim 17.10.2018

1971’de istifa ederek Paul Crouch’la TBN’i kurduğu California’ya taşınmıştır. Bakker 1973’te buradan da istifa ederek Trinity yayın ağı ekibinin yarısı ile Kuzey Carolina’ya gitmiştir.⁶¹⁵ O yılın Kasım ayında Bakker, “Praise The Lord-PTL Club” (Rab’be Övgü) adında bir talk showa başlamıştır. Program, talk show, haber programının yanında kendi girişimleri için mali destek talep eden bir formata sahipti. PTL Club sonrasında bir yayın ağına dönüştü. 1978’de sonradan “ABD Mirası” (Heritage USA) adıyla anılacak olan “Toplam Öğrenme Merkezi” adında bir Hristiyan temaparkı kurdu. Temapark kompleksinde 504 odalı bir otel, dükkânlar, kamp alanları, 10 milyon dolarlık su parkı, piramit şeklindeki yönetici ofis binası, devremülkler ve yeni bir televizyon stüdyosu bulunmaktaydı. 1986’ya gelindiğinde temaparkı her yıl 6 milyondan fazla insan ziyaret ediyordu. Aynı yıl, Heritage USA, Disney World ve Disneyland’dan sonra en çok ziyaret edilen üçüncü yer olmuştur. Bakker’ın aklında eski Kudüs’ün canlandırıldığı bir alan, bir çarşı ve bir dinlenme alanı ve 30.000 kişilik bir megakilise kurmak vardı.⁶¹⁶

Bakker’ın vaazı, kurtuluş ve refah üzerine odaklanmıştır. *“Tanrı senin mutlu olmanı istiyor, Tanrı zengin olmanı istiyor, Tanrı senin refaha ermeni istiyor”* demiştir. Refah Kilisesi fikri Tanrı’nın servet ve diğer nimetler ile inancını ödüllendirdiği fikriydi. O ve eşi de bu mesajı canlı olarak yaşıyorlardı. PTL Club programında, Jim ve Tammy, izleyicilerinden para istiyorlar, para geldiğinde de Tanrıyı övüyorlardı. Bağışların bir kısmı lüks harcamalara gidiyordu. Bakker çiftinin lüks bir hayatı vardı. Her ne kadar bilinçli Hristiyanlar onların bu yaşam tarzını onaylamasalar da Bakker’ın kurtuluş ve refah mesajları dinleyicilerinin çoğuna hitap etmekteydi. 120.000 ile 160.000 arasında kişi, PTL’nin “Yaşam Boyu Ortakları” olmak için 1.000 \$ veya daha fazla katkıda bulundu. Bakker, 1000 dolarlık bağış yapan kişileri üç gece ücretsiz Heritage USA’da misafir edeceğini söylüyordu.⁶¹⁷

1987’de Jim Bakker’ın çöküşü cinsel taciz iddiasıyla başladı ve sonrasında dolandırıcılıktan suçlu bulunup hapis cezasına çarptırılmasıyla devam etti. 1980 yılında Jim Bakker’ın eski kilise sekreteri ile sex skandalına karıştığı ve olayın

⁶¹⁵ Utter ve True, a.g.e. s.213

⁶¹⁶ Jim Bakker resmi web sitesi

⁶¹⁷ Utter ve True, a.g.e. s.214

ortaya çıkmaması için sekretere bir personelin 279 bin dolar ödediği ortaya çıktı. Sonrasında Tanrının Topluluğu Kilisesi Bakker'i rahiplikten azletti. Zina, vergi kaçırma ve görevi kötüye kullanmakla suçlanan Bakker, imparatorluğunu Jerry Falwell'e devretti. Bunun yanında eşinin de madde bağımlısı olduğu ortaya çıktı.⁶¹⁸

Falwell çok geçmeden PTL ve Temaparkı iflas mahkemesine bıraktı. 1989 yılında, Jim Bakker dolandırıcılıktan suçlu bulundu ve 45.000 dolar cezaya ek olarak 45 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Hapishanedeyken, bağışlanan fonların kötüye kullanılmasının bir muhasebesini yaptığı "*Hatalıydım*" adlı kitabını yazdı. Kitabında daha önce savunduğu "sağlık ve refah" görüşlerini eleştirdi ve yaptıklarından pişmanlık duyduğunu dile getirdi. 1998 tarihli kitabı "*Refah ve Yaklaşan Kıyamet*"te dünyanın sonu ile ilgili görüşlerini açıkladı. Çağdaş Hristiyanların paraya, maddî şeylere ve modern toplumun tüm kolaylıklarına bağımlılık oluşturduklarını ve bu şeylerin zamanla Tanrının yerine geçtiğini yazdı. Bakker, Hristiyanların Kutsal Kitap'taki kehanet kitabında bulunan büyük sıkıntılardan en azından bir kısmına uğramak zorunda kalacağını belirtti. Bakker'ın vicdan azabı duyduğu yönündeki ifadesine inanan federal yargıç, hakkındaki 500 bin dolarlık para cezasını kaldırdı ve 45 yıllık cezasını 8 yıla indirdi. Aralık 1994'te 5 yıl ve 2 ay hapis cezasından sonra erken tahliye edildi. İlk eşi, Bakker hapisteyken boşandı.⁶¹⁹

Ocak 2003'te Branson, Missouri'deki Studio City Café'de, ikinci karısı Lori ile birlikte Jim Bakker Show'u yayınlamaya başladı. Haftada 5 gün yayınlanan programında dinî müzik ve söyleşiler yer almaktadır. Kendisi dünyanın sonu ile odaklı olduğu için genellikle dünyanın sonunda hayatta kalma konuları işlenmektedir. Dünyanın sonu için izleyicilerine kovalarla bozulmaya dayanıklı yiyecekler, su ve jeneratör satmaktadır.⁶²⁰

⁶¹⁸ Utter ve True, a.g.e. s.214

⁶¹⁹ A.g.e. s.215

⁶²⁰ Tim Funk, Fallen PTL preacher Jim Bakker is back with a new message about the Apocalypse, 17.02.2018, <https://www.charlotteobserver.com/living/religion/article200297074.html>, son erişim 19/10/2018

1.3.7. Jimmy Swaggart (1935-)

Jimmy Swaggart 1935 yılında Luisiana’da doğmuştur. Ailesi “Tanrının Topluluğu” (Assemblies of God) kilisesinin üyesidir. Piyano çalmadaki kabiliyeti bazı gece kulüplerinde ünlenmesine neden olmuştur. Sonrasında müzik kariyerini bırakıp kendini kiliseye adanarak gezici vaizliğe başlamıştır. 1962’de *God Took Away My Yesterdays* adlı ilâhi albümünü yapmıştır. Bu albüm tutulunca başka albümler de çıkartarak kalabalıkların ilgisini çekmiştir.⁶²¹

Jimmy Swaggart Kilisesi uzun bir süredir dinî müziğiyle tanınmaktadır. Swaggart, 50’den fazla Dinî Müzik Albümüne sahiptir. Jimmy Swaggart’ın şarkıları radyoda yayınlanmaya başladıkça, halkın artan ilgisini kazanmıştır. Swaggart, kilise müziği alanında birçok ödül almıştır.⁶²²

1968’de *The Camp Meeting Hour* adlı radyo programını yapmıştır. 1970’lere gelindiğinde programı ülke çapında 650 istasyonda yayınlanmaya başlamıştır. Swaggart’ın radyodaki başarısı, kendisine daha kârlı olan televizyon ortamını denemesine neden olmuştur. 1970’lerin ortalarında PTL yayın ağında piyanosuyla yaptığı program iki milyonun ulaştığı seyirci kitlesiyle döneminin en çok izlenen programı haline gelmiştir.⁶²³ 1980’lerde televizyon programı, her hafta 3.000’den fazla istasyona ve sayısız kablo sistemine iletilmiştir. Swaggart’ın programları, Amerika Birleşik Devletleri’nde 8 milyondan fazla kişi, dünya çapında 500 milyondan fazla kişi tarafından izlenmiştir.⁶²⁴ Televizyon yayınları 142 ülkeye ulaşmış, yıllık 140 milyon dolar bağış toplamıştır.⁶²⁵

Jest ve mimiklerini kullanmadaki ustalık seyirciler üzerinde etkili olmuştur. Mesajlarında bazen Roma Katolikliği’ne saldırı yaparken, bazen de Amerikan kültürel değerleri ve Tanrı’nın Topluluğu Pentakostçularının propagandasını

⁶²¹ Jimmy Swaggart Biography, <https://www.biography.com/people/jimmy-swaggart-9542403> son erişim 21.10.2018

⁶²² Jimmy Swaggart resmi web sitesi, <https://www.jsm.org/jimmy-swaggart.html> son erişim 21.10.2018

⁶²³ Jimmy Swaggart Biography

⁶²⁴ Jimmy Swaggart resmi web sitesi

⁶²⁵ Wayne King, *Swaggart Says He Has Sinned; Will Step Down*, 22.02.1988 <https://www.nytimes.com/1988/02/22/us/swaggart-says-he-has-sinned-will-step-down.html> son erişim 21.10.2018

yapmıştır.⁶²⁶ Popülerliğinin zirvesinde, savurgan yaşam tarzı göze batmaya başlamış, sadık izleyicilerinin bağış desteği ile bir İncil Koleji, matbaa tesisi, kayıt stüdyosu, televizyon yapım merkezi ve kilisenin yanı sıra, pahalı araba filosunu barındıran 2.5 milyon dolarlık bir mülke sahip olmuştur.⁶²⁷

1988’de karıştığı sex skandalları neticesinde, kendi kilisesinde bir âyinde yaklaşık 8000 kişinin karşısında işlediği günahı gözyaşlarıyla itiraf etmiştir.⁶²⁸ Bu olaydan sonra Tanrının Topluluğu Kilisesi, Swaggart’ı rahiplikten azlettiğini açıklamıştır. Swaggart daha sonra kendi kilisesini kurarak faaliyetlerine devam etmiştir. Şu an oğlu ile birlikte Aile İbadet Merkezi adında bir kiliseyi devam ettirmektedirler.⁶²⁹

2009 yılının sonunda Jimmy Swaggart Kilisesi, SonLife Yayın Ağı’nı başlatmıştır. SonLife Yayın Ağı, 80 milyondan fazla potansiyel izleyici kitlesine sahip ulusal ve uluslararası düzeyde yayın yapan bir Hristiyan televizyon ağıdır. Ağ, Jimmy Swaggart Kilisesinin bir uzantısıdır ve geniş bir kitleye hitap eden canlı ve önceden kaydedilmiş programlar sunmaktadır. Jimmy Swaggart, kilisesi tarafından sunulan birçok Hristiyan eserinin yanı sıra 1 milyondan fazla kopya satan ve İngilizce, İspanyolca, Portekizce ve Rusça, Almanca ve Fransızca’ya çevrilen *Expositor’s Study Bible*’ın yazarıdır. Ayrıca Kutsal Kitap’tan 13 Çalışma Rehberi ve 36 Yorum yazmıştır. *The Evangelist* adıyla yayınlanan dergisi basılı ve çevrimiçi biçimleriyle dünya çapında dağıtılmaktadır. Louisiana’daki Aile İbadet Merkezi çok kültürlü ve dinî gruplar arası kimliği ile faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶³⁰

Yukarıda anlatılan televanjelistlere başka isimler de eklenebilir. Ancak bu isimlerin bazıları onlar kadar etkili olamamış bazıları da zimmete para geçirme, cinsel skandallara karışarak taraftarlarının gözünden düşmüştür. Birçok kişi, Robertson, Swaggart ve Bakker’ın popülerliğine ulaşamamasına rağmen tele-vaizliğe devam etmiştir. Geçmişte daha az kanala sahip olunmasına rağmen, 1950’lerin

⁶²⁶ Krapohl ve Lippy, a.g.e. s.78

⁶²⁷ Jimmy Swaggart Biography

⁶²⁸ King, a.g.m.

⁶²⁹ Jimmy Swaggart Biography

⁶³⁰ Jimmy Swaggart resmi web sitesi

programlarının Evanjelik kökenleri varlıklarını devam ettirmiştir. Bugün yerel istasyonlar, bölgelerindeki Evanjelik veya Anadamar kiliselerin âyinlerini yayınlamaya devam etmektedir. Bazı ünlü vaizler, geleneksel dinî program türlerini devam ettirmektedirler.

1970’lerin sonlarına doğru Evanjelikalizm Amerikan Protestan yaşamının her alanına nüfuz etmiştir. Billy Graham gibi “en beğenilen” isimler, Pentakostcu ve karizmatik din adamlarının artan popülerliği, 1976’da Başkanlığa aday olan Carter’ın kişisel dinî tecrübesini anlatmak için halkı Evanjelik jargonla tanıştırması, Amerikan dinî hayatında Evanjelik patlamayı ateşlemiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen bu gelişmelere radyo ve televizyonların dinî yayınlarının dönüşmesi, megachurch ve yarı kilise hareketlerinde Evanjelik etkinin artması, farklı Anadamar protestan gruplar içinde oluşan Evanjelik eğilimler ve Evanjeliklerin dinî tarzlarını siyasî harekete uyarlamaları neden olmuştur denilebilir.⁶³¹

Televanjelizm, Evanjeliklerin radyoyu diğer dinî gruplara göre daha erken kullanmalarından kaynaklanan tartışmaların hareketlenmesine neden olmuştur. Evanjeliklerin maddi desteğe yönelik ısrarcı istekleri, yerel cemaatlerin kaynaklarının boşaltılmasına yol açtığı iddia edilmiştir. Bir diğer iddia ise Evanjelik televizyonun pazar sabahları insanları kiliseye gitmekten alıkoyduğu yönündedir. Teoloji ile ilgilenenler açısından bakıldığında ise, televanjelistlerin insanları Robertson’un “inanç ortakları” gibi programlarla ya da belirli bir kilisenin resmi dergileriyle bir araya gelme ve klasik cemaat olma duygusundan koparıp bireyselleşmeye itmesi endişe vericidir.⁶³²

Bir başka eleştiri de televizyon vaazının temelini oluşturan teolojinin çok sığ olmasıdır. Evanjelik veya Pentekostçu bakış açılarına sahip olmalarına rağmen bu görüşler televizyon ekranında aşırı basit görünmektedir. Başka bir iddiaya göre, televanjelizm, kiliselerle cemaat kazandırmaktan uzaktır. Televizyonun yeni muhtedileri getirdiğine dair iddialarını destekleyecek çok az kanıt bulunmuştur.⁶³³

⁶³¹ Krapohl ve Lippy, a.g.e. s.77

⁶³² A.g.e s.78

⁶³³ A.g.e. s.79

Ünlü televaizlerin savurgan yaşam biçimleri, toplanan yardımları suistimal etmeleri gibi eleştiriler sonucu mâliye soruşturmaları yapılmıştır. 1980'lerin sonlarında Bakkers ve Swaggart gibi televaizlerin skandallara karışması halkın nezdinde çoğu televaizin popülaritesini zayıflatmıştır ve bunun sonucunda televanjelizme ve onunla bağlantılı girişimlere yapılan maddi desteğin azalmasına büyük etkisi olmuştur. Bununla birlikte, dinî televizyonculuğun sonunun geldiğini öngörenler yanılmışlardır. 1980'lerin ve 1990'lı yıllarda kablolu televizyon yayınının hızla genişlemesi ve televanjelizmin önceki başarısı, eski dinî grupların son derece profesyonel programlar üretmek için güçlerini birleştirmelerini sağlamıştır. Ülkenin en büyük Evanjelik gurubu olan Güney Baptist Konvansiyonu kendi kablo ağını oluşturmak istemiştir. Yüzyılın sonuna gelindiğinde izleyici sayısının sabit kalmasına rağmen, çoğu Evanjelik kökenli dinî programlar, kanallar ve kablolu yayın seçenekleri artış göstermiştir. Kendilerinden önceki kuşaklar gibi, yüzyılın sonlarındaki Evanjelikler de iletişim teknolojisindeki gelişmelerden tam olarak yararlanmıştır.⁶³⁴

⁶³⁴Krapohl ve Lippy, a.g.e. s.79

SONUÇ

Evanjelik' kelimesinin anlamı 'iyi haber, müjde' bizim anladığımız şekliyle Hristiyanların kutsal kitabı 'İncil' anlamlarını içermektedir. Evanjelik kelimesine tarihte bakıldığında, farklı zaman ve mekânlarda farklı anlamlarda kullanıldığı görülür. Bu kavram 18. 19. yüzyılda Atlantik Okyanusunun iki yakasında İngilizce konuşulan Protestan bölgelerde meydana gelen dinde uyanış ve canlanma hareketleriyle ortaya çıkmış, günümüze kadar varlığını sürdüren mezhepler üstü bir dindarlaşma hareketidir. Çok sayıda Protestan grubundan oluşan bir koalisyonu tanımlamak için kullanılan geniş kapsamlı bir çatı kavramdır.

Evanjelik Hristiyanlığın başlangıcı Reform hareketlerine dayanır. Evanjelik harekete Avrupa'daki Püritenizm ve Pietizm hareketleri kaynaklık etmiştir. Bu hareketlerin uzantıları kendi ülkelerindeki baskılardan kurtulmak için Amerika kıtasına gelmiş ve burada 18. yüzyılda Büyük Uyanış olarak adlandırılan dinî canlanma hareketleriyle Evanjelikalizmi şekillendirmiştir.

Evanjelik hareketi oluşturan dinî grupların karakteristik özellikleri genellikle dört ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar: Kutsal Kitabı tüm dinî otoritelerin üzerinde kabul etmek, İsa'nın tüm insanlığın kurtuluşu için çarmıhta kurban edilmesine özel önem vermek, bir insanın Tanrıya doğru doğaüstü bir tecrübe geçirerek dönüşü veya döndürülüşü olan yeniden doğuş, inancın faaliyetle ifade edilmesi ve başkalarının da değişimini sağlama çabası olan etkin Evanjelizmdir. Bunlara ek olarak bazı ilahiyatçılar Evanjelikalizmin başka bir özelliğinin de dinî gruplar üstücülük olduğunu vurgulamaktadırlar.

Avrupalıların buraya koloniler halinde yerleşmelerinden günümüze kadar din, siyaset ve kültürün birbirleriyle olan ilişkisi Amerika'yı şekillendirmiştir. Din, Amerikan kültürünü şekillendirmede en önemli rolü oynamıştır. Amerikan koloni döneminin, Amerikan kültürü, dinî öğretileri, devlet kurumları ve toplumun şekillenmesindeki payı büyüktür. Yeni devletin şekillenmesinde en önemli etken Püritenlik olmuştur. Püritenler Amerika'da kendi dünya düzenlerini kurup bu düzeni diğer toplumlara da taşımak istemişlerdir. Püritenlere göre yeni topraklar sadece

dinlerini serbestçe yaşadıkları bir yer değil, kendilerinin yeni İsraili, yani vaat edilmiş topraklarıdır. Yahudilerin seçilmiş millet olduğuna inandıkları gibi, Püritenler de Tanrı tarafından insanlığı kurtarma görevi ile seçildiklerine inanmışlardır. Çoğu Amerikalı, Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer milletlere yol gösterici, Tanrı'nın isteği doğrultusunda dünyanın bütün halklarına demokrasi ve özgürlüğü yaymakla görevli olduğuna inanmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin siyasî müdahale, mali yardımlar, hatta askerî baskı yoluyla kendi kültür ve değerlerini diğer birçok ülkeye yaymaya çalışması anlaşılabilir.

Amerika'da din ve siyaset, birbiriyle ilintili iki kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilise ve Devlet Ayrılığı, Amerikan sisteminde devlet ve dinî kurumların birbirinden bağımsız tutulması anlamına gelen bir kavramdır. Amerika'da din ve siyasî hayat arasındaki ayrım anayasadaki “Dini Tesis ve Din Hürriyeti” maddesi ile sağlanmıştır. Buna göre devletin resmi bir dini yoktur, aynı zamanda devlet herhangi bir dinin ibadetine de yasaklama getiremez. Bu yasa maddesi ile devletin resmi bir kilisesinin olması ve belli bir mezhebi desteklemesinin de önü kesilmiştir. Bununla çeşitli dinî gruplara karşı devletin eşit mesafede olması amaçlanmıştır. Yasanın yapılışından günümüze Evanjelistlerin dini devlete sokma çabaları ve bazı eyaletlerin Hristiyanlık prensiplerine kamusal alanında yer vermesi nedeniyle “Dini Tesis ve Din Hürriyeti” bağlamında yüksek mahkemeye birçok dava açılmıştır. Bu davalarda genellikle eyaletlerin bazı uygulamalarının devletin bir dini desteklemesi veya bir dinin doktrinlerini kamusal hayata sokması bağlamında bu maddeye aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

Kilise-devlet ayrılığının amacı dinî ve dünyevi alanlar arasındaki sınırın devlet tarafından korunmasıdır. Ancak Evanjelistler, siyasetin dine karışmamasını istemekte, buna karşılık devletin Hristiyan esaslarına göre kurulduğunu ifade etmekte, Amerika'nın Tanrı'nın Gölgesinde bir ülke olduğuna ve bu nedenle Hristiyanlığın devletin her alanına hâkim olması gerektiğine inanmaktadırlar.

Amerikan toplumunda dinin önemli bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Hatta ABD adeta bir “şeyhler ve müritler” ülkesidir. Birçok Evanjelist kilisede hitabeti etkili bir din adamı ve etrafına ona bağlı cemaati görmek

mümkündür. Özellikle karizmatik din adamları hasta iyileştirmek, şeytan çıkarmak ve kehanette bulunmak gibi kerametler göstererek etkinliklerini artırmaktadır.

1970'lerden bu yana ağırlığını hissettiren Hıristiyan Sağ Hareketi, kişi ve sivil toplum örgütlerinin muhafazakâr taleplerini siyasetçilere duyurmak için bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda meydana gelen kürtajın serbest bırakılması, Eşit Haklar Bildirgesi, Hıristiyan okullarına müdahaleler gibi olaylar Fundamentalistler ve Evanjeliklerin siyasete girmelerine zemin hazırlamıştır. Siyasî, kültürel ve adlî meselelerde etkili olma çabasında olan Evanjeliklerin Hıristiyan Sağ bünyesine geçmesine neden olmuştur. Harekette beyaz Evanjeliklerin, özellikle de Fundamentalist ve Pentakostçuların yoğunluğu göze çarpmaktadır. İlk başta kitle hareketi olmayan bu oluşum, basın yayın organlarını kullanarak zamanla milyonlara ulaşmıştır. Hareket, siyasetten kaçınan dindarları bünyesine dâhil etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de kişileri siyasete karışmanın Tanrı tarafından verilen bir sorumluluk olduğuna ikna etmeye çalışmıştır.

Hıristiyan Sağ kendi amaçlarına göre kitleleri harekete geçirmek için çok para harcamış ve elindeki medya gücünü kullanarak Cumhuriyetçi Parti safında yer almıştır. Hıristiyan Sağ, Evanjelik seçmeni Cumhuriyetçilerin yanına çekmekle kalmamış, aynı zamanda Cumhuriyetçi Partiye sadık olunması gerektiğini Evanjelik hayat tarzına yerleştirmeye çalışmıştır.

Hıristiyan Sağ, büyük ölçüde, iyi örgütlenmiş, iyi finanse edilmiş net ve sınırlı bir dizi siyasî amacı olan ve bunu Cumhuriyetçi parti ile gerçekleştirmeye çalışan grupların tümüdür. Günümüzde kısa vadedeki eğilimleri veya seçim dönemlerinin dikkate almaksızın kökleşmiş bir yapıya sahiptir. Bu hareket, tek parça bir yapıdan daha çok çeşitli ve bölünerek çoğalan benzer ilgiye sahip bir koalisyonlardan oluşur. Dindar ve Cumhuriyetçi liderler ve gruplar yoluyla Hıristiyan Sağ, taraftarlarını kendi temel değerleri ile ilgili konularda harekete geçirebilen bir yapıdır.

Hıristiyan Sağ hareketi, sağ kanat siyasî parti içinde yer alan geniş ve etkili bir Hıristiyan bloğunu tanımlamaktadır. Hıristiyan Sağ, çeşitli dindar muhafazakâr

gruplardan oluşmasına rağmen hareketin tabanı kendini Evanjelik olarak tanımlayan kişilerden oluşmaktadır. Evanjelikler Cumhuriyetçi Parti için en büyük oy deposu ve en güvenilir seçmen kitlesidir. Hristiyan Sağ'ın toplamda 50 milyon kemikleşmiş seçmen kitlesinin olduğu sanılmaktadır.

Tüm toplumsal hareketler gibi, Hristiyan Sağ da toplumsal örgütlerden, liderlerden, aktivistlerden ve üyelerden oluşur. Hristiyan Sağ hareketinin belirli tek bir lideri yoktur. Genellikle Evanjeliklerden oluşan örgütler, politikacılar, aktivistler ve destekçilerin yanı sıra kürtaj, ötenazi, kök hücre araştırması, eşcinsellik, eşcinsel evlilik, cinsel serbestlik, evrim, İslâm ve laiklik karşıtı; İsrail, devlet okullarında din özgürlüğü taraftarlarının bir araya gelmesi ile oluşmuş siyasî bir yapıyı temsil eder.

Hristiyan Sağ aktivistleri, devlet yasama organlarına ve yerel okul yönetim kurullarına karşı lobi faaliyetleri yürüterek seçim bölgesinde bulunan Cumhuriyetçi adayların seçilmesinde etkin rol almaya çalışmaktadırlar.

Günümüzde Evanjeliklerin büyük bir kısmının Hristiyan Sağ ile ilişkilendirilmesinin yanında sol siyasete meyilli bir kısım Evanjeliklerin olduğu da bilinmektedir.

Evanjelik oyları toplama amacıyla Cumhuriyetçi adayların kürtaj, eşcinsel hakları ve İsrail konusundaki söylemlerini devamlı canlı tutmaları, partinin bir siyaseti haline gelerek Evanjelik Hristiyanlığın sadece Hristiyan Sağ ve blok halinde oy verdikleri kabul edilen Cumhuriyetçi Parti tarafından temsil edildiği gibi bir izlenimin yerleşmesine neden olmuştur.

Evanjelik Sol, İncil'deki yoksulluk, barış, adalet, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve çevre kavramlarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Evanjelik Sol, diğer Evanjelikler gibi İncil'i öncelikli otorite olarak kabul etmektedir. Tüm Evanjelikler gibi özel öneme sahip olan dindar yaşantının yayılması olan Evanjelizasyona ve kişilerin hidayete erdirilmesine önem vermektedirler. İncil'i örnek alan bir hayat tarzını vurgularlar. Bunlara Evanjelik Sol denilmesinin nedeni İncil'i algılayış biçimlerinin solculara benzemesinden kaynaklanmaktadır. Evanjelik Sol'un ahlâkî görüşlerinin

merkezini yoksulluk, savaş, ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı ve çevre konuları oluşturmaktadır.

Evanjelik Sol, sağcı Evanjelikler gibi büyük bir yapıya sahip değildir. Eldeki para ve halk desteği büyük örgütler kurmaya yetmemiştir. Hareketin yükü genellikle gönüllüler veya az paraya çalışan kişiler tarafından çekilmektedir. Sol Evanjeliklerin de sağcılar gibi etkili liderler etrafında toplandıkları görülmüştür.

Kendilerini barışçı ve sosyal adaletçi olarak tanımlayan Evanjelik Sol, tüm savaşlara karşı olduğunu belirtmiştir. Amerikan emperyalizmine, İsrail'in politikaları için savaş vermeye, Filistin topraklarının işgaline, işkenceye ve nükleer silahlanmaya karşıdır. Ulusal ölçekte ise Amerika'da ekonomik adalet, yoksulluk, kaliteli devlet okulu eğitimi, küçük aile çiftlikleri, asgari ücretin artırılması, kaliteli sağlık sigortasına geçiş gibi konuları savunmaktadırlar.

Evanjelik Sol 2004 seçimlerinden sonra Demokrat Partiyle ilişki içine girmiştir. Demokrat Başkan Obama döneminde etkili olmuşlardır. Bunun yansımaları Obama dönemi sosyal politikalar ve dış politikada görmek mümkündür.

Gelişen teknoloji ile bilginin, geniş kitlelere çok hızlı ulaştırması özelliği başlangıçtan beri Amerika'da kitle iletişim araçlarının birçok dinî hareket tarafından kullanılması sonucunu doğurmuştur. 20. yüzyılda Evanjelikler, kurtuluşa ermiş görmedikleri kişileri dine döndürmek için, kitle iletişim araçlarının dini amaçlar doğrultusunda kullanılmasını savunmuşlardır. Evanjelikler, Tanrının insanlığın kurtuluşu için bu yeni teknolojiyi kendilerinin emrine verdiğiğine inanmışlardır. Evanjeliklerin iletişim araçlarına olan ilgisi radyonun ortaya çıkışı ile başlamıştır. Teknolojinin ilerlemesiyle bu inanç eksenli yayın yapma isteği, ortaya çıkan televizyon ve sonrasında internet ile devam etmiştir. Günümüzde ise Evanjelikler geniş kitlelere hitabeden oldukça yaygın ve etkili yazılı, işitsel ve görsel yayın ağına sahiptir. Evanjelistler, uydu bağlantıları, televizyon ve radyo istasyonları ve son teknoloji yayın tesisleri de dâhil olmak üzere büyük yayın imkânlarına sahip olmuşlar ve yayın kuruluşlarını işletmişlerdir. Evanjelikler, videokasetlerden kablolu yayına ve internete kadar her yeni teknolojiyi süratle amaçları için kullanmışlardır.

Artan sayıda insan, inanç konusunda gayri resmi tartışma gruplarına, inanç forumlarına ve ev içi ibadet faaliyetlerine katılmak ya da interneti din ile ilgili araştırma yapmak ve iletişim amacıyla kullanmaya devam etmektedir. Amerikan kültürü, medya yoluyla Tanrıyla bağ kurmakla tanıştırılırken, insanları dindarlaştırma, dinî yayma, ibadet ve müritlik, gibi şeyler kilise binasının dışında yapılabilir hale gelmiştir. Evanjelistler, dinî programlarla, inanç ve aile konularında yapılan seminerler gibi, İncil çalışmaları gibi dinî yayınlarla eğitim vermeyi amaçlamışlardır.

İnsanları dine döndürme çabası, çoğu dinî yayınların ve televaizlerin temel amacı olmakla birlikte siyasî konular da bu programlarda sıkça işlenmekte, anayasal hukuk ve dinî özgürlük konuları muhafazakâr bakışla ele alınmakta, hatta izleyiciler yerel ve ulusal liderlere baskı kurmaya teşvik edilmektedir. Araştırmalara göre Amerikalıların yarıya yakın bir kısmı TV, radyo, podcast veya kitaplar yoluyla dinî yayınları takip etmektedir.

Televanjelist terimi televizyonda yayın yapan Evanjelist vaizleri tanımlamak için ortaya çıkmış bir kavramdır. Televizyonun yaygınlaşması ile televanjelistler yayınlarda boy göstermişlerdir. Televanjelistler televizyonun gücünü kullanarak geniş kitlelere hitap etmişlerdir. Bunların bazıları vaazlarıyla insanları etkileyerek, bazıları dinî müzik yaparak, bazıları da televizyonda hastaları duayla iyileştirerek mali anlamda kendilerine avantaj sağlamışlardır. Televizyon ekranından kendi kurumlarına bağış toplayarak büyümüşler, birçoğu büyük yerleşkelerde yayın kuruluşu, temapark, üniversite ve dünya çapında tıbbi misyonerler olarak hizmet verecek doktorları yetiştiren tıp fakülteleri, hastaneler, bakım evleri, sosyal yardım merkezleri, eğitim merkezleri, okullar, kreşler, kütüphaneler, internet siteleri kurmuşlardır. Bazıları da medyanın gücünü kullanarak siyasete atılmışlardır. Elde ettikleri para o kadar yüksek boyuta gelmiştir ki birçoğu lüks hayat yaşamaya başlamışlardır. Ünlü televaizlerin savurgan yaşam biçimleri, toplanan yardımları suiistimal edilmesi gibi eleştirilerin sonucu maliye soruşturmaları yapılmış bazı kurumlara ve bunların sahibi televanjelistlere ceza verilmiştir. 1980'lerin sonlarında bazı televanjelistlerin skandallara karışması halkın nezdinde çoğu televanjelistin

popüleritesini zayıflatmıştır ve bunun sonucunda televanjelizme ve onunla bağlantılı girişimlere yapılan maddi desteğin azalmasına yol açmıştır.

KAYNAKÇA

ASTLEY, Jeff; “Evangelism in education: Impossibility, travesty or necessity?”, *International Journal of Education and Religion*, 3(2), 2002. ss. 179-194

BAILEY, Richard A. *Race and Redemption in Puritan New England*, Oxford University Press, New York, 2011

BALMER, Randall “religious right” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004

_____; “modernism”, *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004 ss.461-462

_____; “neo-evangelicalism” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004

_____; “Robertson, Marion Gordon “Pat” *Encyclopedia of Evangelicalism*, Baylor University Press, Texas, 2004

_____; *Blessed Assurance: A History of Evangelicalism in America*, Beacon Press, Boston, 1999, s.112

_____; *Thy Kingdom Come How the Religious Right Distorts the Faith and Threatens America: An Evangelical’s Lament*, Basic Books, New York, 2006

BARTLETT, Gregory M.; “Displaying the Ten Commandments on Public Property: The Kentucky Experience: Wasn’t It Written in Stone”, *First Amendment Issue* 30 N. Ky. L. Rev. 163, 2003,
https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/nkenlr30&id=173&men_tab=srchresults# son erişim (09.11.2018)

BASS, Diana Butler; “For Many Evangelicals, Jerusalem is About Prophecy, Not Politics”, 14/05/2018, <https://edition.cnn.com/2017/12/08/opinions/jerusalem-israel-evangelicals-end-times-butler-bass-opinion/index.html> (20.11.2018)

BEAN, Lydia; Brandon C. Martinez, “Evangelical Ambivalence toward Gays and Lesbians” ,*Sociology of Religion*, 75:3, 2014, ss.395-417

BEBBINGTON, David William; *The Dominance of Evangelicalism: The Age of Spurgeon and Moody*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2005

_____; *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. Routledge, London, 2003

BEDİR, Şener Faruk; “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık” *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2013, s.81 (73-97)

BEIDELMAN, Thomas O.; *Colonial Evangelism: A Socio-Historical Study of an East African Mission at the Grassroots*, Vol. 278. Indiana University Press, 1982

BEN BARAKA, Mokhtar; John Chandler, “The Evangelical Left and War”, (ed.) Linda Martz ve Ineke Bockting, *Both Swords and Ploughshares: Interactions of War, Peace and Religion in America from the War of Independence to the Present*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2015, ss.47-72

BHATIA, Amit A.; “American Evangelicals and Islam: Their Perspectives, Attitudes and Practices Towards Muslims in the US”, *Transformation*, 34(1) , 2017, ss. 26-37 <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0265378816631251> (08.12.2018)

BINDEWALD, Benjamin J.; “In the World, But Not of the World: Understanding Conservative Christianity and Its Relationship With American Public Schools”, *Educational Studies: A Journal of the American Educational Studies Association*, 51:2, 2015, ss. 93-111

BINNS, Ian C. Mark A. Bloom, “Distinguishing science from non-science: Preservice elementary teachers’ perspectives on evolution, creationism, and intelligent design.” *International Journal of Educational Methodology*, 3(1), 1-15. 2017, s. 2 <https://www.ijem.com/distinguishing-science-from-non-science-preservice-elementary-teachers-perspectives-on-evolution-creationism-and-intelligent-design> (17.04.2019)

BLAKE, Mariah “Stations Of The Cross”, *Columbia Journalism Review*, May-June 2005, http://www.theocracywatch.org/station_cjr_may_05.htm (10.02.2018)

BLOESCH, Donald G.; *Essentials of Evangelical Theology Volume I: God, Authority and Salvation*, Harper, San Francisco, 1982

_____; *Essentials of Evangelical Theology Volume II: Life, Ministry, and Hope*, Harper & Row, San Francisco, 1982

_____; *The Evangelical Renaissance*, Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1973

_____; *The Future of Evangelical Christianity: A Call for Unity Amidst Diversity*, Helmers & Howard, Colorado Springs, 1988

BOSCH David J.; *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Maryknoll, N.Y., Orbis Books, Maryknoll, N.Y., 1991

BREMER, Francis J.; *Puritanism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2009

BROWN, Emma; *Judge Orders Parties Into Mediation Over 10 Commandments in Schools*, 08.05.2012, https://www.washingtonpost.com/blogs/virginia-schools-insider/post/ten-commandments-in-schools-fight-continues-in-federal-court/2012/05/07/gIQArU8P8T_blog.html?utm_term=.5ffef438ce24 (29.12.2016)

BRUENIG, Elizabeth ; *Can the Evangelical Left Rise Again?*, 03.09.2015, <https://newrepublic.com/article/122716/can-evangelical-left-rise-again>, (29.12.2016)

BRUNER, Kathy “Thinking Outside the Tribal TV Box” (ed.) Quentin J. Schultze and Robert H. Woods Jr. *Understanding Evangelical Media: The Changing Face of Christian Communication*, InterVarsity Press, 2008

BRYANT, James; W. Mac Brunson, *The New Guidebook for Pastors*, B&H Publishing Group, Nashville, 2007

BUTLER, Jennifer S; *Born Again: The Christian Right Globalized*, Pluto Press, London, 2006

BUTLER, Jennifer, For Faith and Family: Christian Right Advocacy at the United Nations, *Public Eye*, 2000, <http://www.irc.online.org/magazine/v16n2/v16n2.pdf> (28/12/2016)

BUTLER, Jon Grant; Wacker, Randall Balmer, *Religion in American Life: A Short History*, Oxford University Press, New York, 2008

CARLSON, Michael “Rex Humbard, *The Man Who Wrote the Blueprint for US ‘televangelism’ and Ministered to Elvis*” (12.10.2007)

CARPENTER, Joel A.; *Revive Us Again: The Reawakening of American Fundamentalism*, Oxford University Press, New York, 1997

CASTUERA, Ignacio; “A Social History of Christian Thought on Abortion: Ambiguity vs. Certainty in Moral Debate”, *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 76, No. 1, 2017, ss. 121-227

CAUCHI, Tony “Oral Roberts”, September 2011, <http://www.voiceofhealing.info/04twogiants/roberts.html> (05.07.2018)

CHILTON, David; *Paradise Restored: A Biblical Theology of Dominion*, Dominion Press, Texas, 1994

COCHRAN, Robert F.; *Faith and Law: How Religious Traditions from Calvin to Islam View American Law*, New York University Press, New York, 2008,

CONN, Joseph L. Rob Boston, *The Extremist Worldview Behind Pat Robertson’s Media Empire*, 1995, <https://fair.org/extra/the-extremist-worldview-behind-pat-robertsons-media-empire/> (11.10.2018)

CREASMAN, Paul A.; “Looking Beyond Radio for Listeners” (ed.) Quentin J. Schultze and Robert H. Woods Jr. *Understanding Evangelical Media: The Changing Face of Christian Communication*, InterVarsity Press, 2008

ÇATALBAŞ, Resul; “Avrupa’nın İlk Evanjelikleri: Moravyalılar”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013/1, c.12, sayı: 23, ss. 113-126

DALLIMORE, Arnold A.; “George Whitefield; *The Life And Times of The Great Evangelist of The Eighteenth-Century Revival*”, Vol. 1. Banner of Truth Trust, Londra, 1970

DAVIS, John Jefferson; *The Foundation of Evangelical Theology*, Baker Book, Grand Rapids, 1984

DEMY Timothy J.; Paul R. Shockley, “Evangelism”, *Evangelical America: An Encyclopedia of Contemporary American Religious Culture*, ABC-CLIO, California, 2017

DEMY, Timothy J.; Paul R. Shockley, “Jerry Falwell”, *Evangelical America: An Encyclopedia of Contemporary American Religious Culture*, ABC-CLIO, California, 2017

DENİZ, Osman Murat; “Pietizm: Kökenleri, Temel Özellikleri ve Gelişimi”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, Sayı 12, ss. 95-120

DICH, Arthur J.; Stanford M. Lyman, *American sociology: Worldly Rejections of Religion and Their Directions*, Yale University Press, New Haven, 1985

DJUPE, Paul A.; Laura R. Olson, *Christian Broadcasting Network (CBN) and the 700 Club*, Encyclopedia of American Religion and Politics, Facts On File Inc, 2003, ss. 89-90

_____; "Graham, William Franklin", *Encyclopedia of American Religion and Politics*, Facts On File Inc, 2003

_____; *Encyclopedia of American Religion and Politics*, Facts On File, New York, 2003

DOBSON, James; 'Letter from 2012 in Obama's America', WorldNet Daily website, 22 October 2008, <http://www.wnd.com/files/Focusletter.pdf> (28.12.2016)

DORRIEN, Gary; "The Crisis and Necessity of Liberal Theology", *American Journal of Theology & Philosophy*, Vol. 30, No. 1, The Future of American Liberal Theology, University of Illinois Press, 2009, ss.3-23

_____; *The Remaking of Evangelical Theology*, John Knox Press, Louisville, 1998

DORSETT, L. W.; "William Franklin 'Billy' Graham," *Biographical Dictionary of Evangelicals*, Timothy T. Larsen, David W. Bebbington, and Mark A. Noll, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2003, ss. 259–262.

DOWLEY, Tim; Pat Alexander, *Hristiyanlık Tarihi*, Yeni Yaşam Yayınları, çev. Sibel Sel, Levent Kınran, 2008

DUFFY, Michael; *Jerry Falwell, Political Innovator*, 15.05.2007
<http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1621300,00.html> (28.12.2016)

ELIFSON, Kirk W.; C. Kirk Hadaway, "Prayer in Public Schools: When Church and State Collide", *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 49, No. 3, 1985, ss. 317-329
<https://www.jstor.org/stable/2748643> (17.04.2019)

FETNER, Tina; Allyson Stokes, Carrie B. Sanders, *Evangelical Radio in the US and Canada: Public Policy and Political Culture*, Conference Papers- American Sociological Association, January 3, New York, 2013
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=4b5c7415-6b2f-4227-9bf1-5178f54a3ca2%40sessionmgr4010> (10.11.2017)

FISCHER, Brian; "No mosque at Ground Zero? Then why a mosque anywhere?", *Real Conservatives*, 09/03/2010,
<http://tpartyus2010.ning.com/profiles/blog/show?id=3180617%3ABlogPost%3A38304&commentId=3180617%3AComment%3A38347> (30/11/2018)

FOWLER, Robert B.; v.d., *Religion and Politics in America: Faith, Culture, and Strategic Choices*, Westview Press, Colorado, 2010

FRAZIER, Christopher Wayne; Crawford Boerl and Chris Perkins, "The Political Pluralisation of American Evangelicals: How Old Media Built a Movement, and Why the Internet is Poised to Change It", *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 11, No. 1, February 2011, ss.66-78

FUNK, Tim; “Fallen PTL preacher Jim Bakker is back with a new message about the Apocalypse”, 17.02.2018,
<https://www.charlotteobserver.com/living/religion/article200297074.html>
 (19/10/2018)

GETZ, G. A.; “Moody Bible Institute,” *Dictionary of Christianity in America*, Daniel G. Reid, Robert D. Linder, Bruce L. Shelley, and Harry S. Stout, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1991

GILBERT, W. Kent; *Commitment to Unity: A history of the Lutheran Church in America*. Augsburg Fortress Publishing, Philadelphia, 1988

GILGOFF, Dan; *The Jesus Machine: How James Dobson, Focus On The Family And Evangelical America Are Winning The Culture War*, St Martin’s Press, New York, 2007

GOODSTEIN, Laurie; *Billy Graham, 99, Dies; Pastor Filled Stadiums and Counseled Presidents*, 21.02.2018,
<https://www.nytimes.com/2018/02/21/obituaries/billy-graham-dead.html>
 (11.10.2018)

GREEN, John C.; vd., *Religion and the Culture Wars*, Lanham, MD, 1996,

GREEN, Michael; *Evangelism in the Early Church*, Eerdmans Publishing, Grand Rapids, 2004

_____; *Evangelism Through the Local Church*, Hodder & Stoughton, London, 1990

GREENHOUSE, Linda; Reva B. Siegel, “Before (and After) Roe v. Wade: New Questions About Backlash”, *Yale Law Journal*, Vol. 120, 2011, ss.2028-2087

GRENZ, Stanley J.; *Renewing the Center: Evangelical Theology in a Post-Theological Era*, 2nd ed. Baker Academic, Grand Rapids, 2006

GUSHEE, David P.; *The Future of the Faith in America: The Public Witness of the Evangelical Center*, Baylor University Press, Texas, 2008

GÜNDÜZ, Şinasi; *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998

GÜNGÖR, Ali İsmail; *Evanjelistikler*, İlgili Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2016

_____; Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri, *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, Sayı 21, Ankara, 2005, ss.7-26

HAGEE, John; *Seven Biblical Reasons Why Christians Should Support Israel*, <http://support.cufi.org/images/learnwhy/SevenBiblicalReasons.pdf> son erişim
 (28.11.2018)

HANAKAHI, Wendy F.; “ Evolution-Creationism Debate: Evaluating the Constitutionality of Teaching Intelligent Design in Public School Classrooms”, *University of Hawaii Law Review*, Vol.25:9, 2002, ss.9-58
<https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/uhawlr25&id=15&collection=journals&index=1> (17.04.2019)

HANKINS, Barry; *American Evangelicals: A Contemporary History of A Mainstream Religious Movement*, Rowman and Littlefield, Lanham, 2008

_____; *The Second Great Awakening and Transcendentalists*, Greenwood Press, Westport, 2004

HARIS, Richard A. Daniel J.Tichenor; *A History of the U.S. Political System: Ideas, Interests, and Institutions Vol I*, ABC CLIO, California, 2009

HARTIG, Hannah; “Nearly six-in-ten Americans say abortion should be legal in all or most cases” 17/10/2018 <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/10/17/nearly-six-in-ten-americans-say-abortion-should-be-legal/> (09.11.2018)

HAYKIN, Michael; Mark Jones, “Drawn into Controversie: Reformed Theological Diversity and Debates within Seventeenth-Century British Puritanism”. Vol. 17. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2011

HECLO, Hugh; *Christianity and American Democracy*, Harvard University Press, Massachusetts, 2007

HELLER, Jennifer; “Televangelism”, *Salem Press Encyclopedia*, 2013, <http://eds.a.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=5&sid=91648317-efdd-4e10-b7f7-fec83ce6c9b3%40sessionmgr4008&bdata=Jmxhbm9dHlmc2l0ZT1lZHMtbGl2ZQ%3d%3d#AN=89103141&db=ers> (09.08.2017)

HULSETH, Mark; *Religion, Culture and Politics in the Twentieth-Century United States*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2007

HUTCHISON, William R.; *The Modernist Impulse in American Protestantism*, Duke University Press, Durham, North Carolina, 1992

İMGA, Orçun; *Amerika’da Din ve Devlet*, Liberte Yayınları, Ankara, 2010

JELEN, Ted G.; “The Constitutional Basis of Religious Pluralism in the United States: Causes and Consequences”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 612, 2007, ss 26-41 <http://www.jstor.org/stable/25097927> (16.04.2019)

JOHNSTON, David L.; “American Evangelical Islamophobia: A History of Continuity with a Hope for Change” *Journal of Ecumenical Studies*, 51, no.2, 2016, ss. 224-235 https://www.researchgate.net/publication/305761209_American_Evangelical_Islamophobia_A_History_of_Continuity_with_a_Hope_for_Change (08.12.2018)

JOHNSTON, Douglas M.; “Combating Islamophobia”, *Journal of Ecumenical Studies*, 51, no.2, 2016, ss.165-173 <http://dialogueinstitute.org/jes-51-2/> (08.12.2018)

JONES, Arthur; *The Road He Travelled: The Revealing Biography of M Scott Peck*, Ebury Publishing, Londra, 2007

JONES, Sarah E.; “Unanswered Prayers?”, *Church and State Magazine*, Vol. 67, Issue 3, 2014, ss. 6-8 <https://www.au.org/church-state/march-2014-church-state/featured/unanswered-prayers> (09.11.2018)

- KANG**, Ning; "Puritanism and Its Impact upon American Values", *Review of European Studies*, Vol.1, No.2, December 2009, ss.148-151
<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/res/article/view/4585/3924> (18.12.2016)
- KARRER**, Robert N.; "The Pivotal Year of 1979 and the New Narrative: Evangelicals & Fundamentalists Join the Pro-Life Movement". *Human Life Review*. 40.2, 2014, ss.87-104
- KEENER**, Craig S.; *The Evangelical Left in History and Today*, 19.06. 2012,
http://www.huffingtonpost.com/craig-s-keener/evangelical-left-in-history_b_1432540.html (29.12.2016)
- KENNEDY**, Sheila *God and Country: America in Red and Blue*, Baylor University Press, Waco, Texas, 2007
- KHALAF**, Samir; *Protestant Missionaries in the Levant: Ungodly Puritans, 1820-1860*, Routledge, Abington, Oxon, 2012
- KING**, Wayne; *Swaggart Says He Has Sinned; Will Step Down*, 22.02.1988
<https://www.nytimes.com/1988/02/22/us/swaggart-says-he-has-sinned-will-step-down.html> (21.10.2018)
- KRAPOHL**, Robert H.; Charles H. Lippy, *The Evangelicals: A Historical, Thematic, and Biographical Guide*, Greenwood Press, Wesport Connecticut, 1999
- Kutsal Kitap*, Kitabı Mukaddes Şirketi ve Yeni Yaşam Yayınları, Seoul, 2011
- LAATS**, Adam; "Our Schools, Our Country: American Evangelicals, Public Schools, and the Supreme Court Decisions of 1962 and 1963", *Journal of Religious History*, Vol. 36, No. 3, 2012. ss.319-334
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-9809.2012.01170.x> (17.04.2019)
- LARSEN**, Timothy; Daniel J. Treier, *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007
- LINDSAY**, Michael; *Faith in the Halls of Power: How Evangelicals Joined the American Elite*, Oxford University Press, New York, 2007
- LOCHTE**, Bob Lochte, "Christian Radio in a New Millennium", *Journal of Radio & Audio Media*, 15:1, 2008, ss.59-75,
<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19376520801978167> (08.02.2018)
- LUECKE**, David S.; *Evangelical Style and Lutheran Substance: Sacing America's Mission Challenge*, Concordia Pub House, Saint Louis, 1988
- LULE**, Jack; *Understanding Media and Culture: An Introduction to Mass Communication*, <http://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/7-2-evolution-of-radio-broadcasting/> (17.02.2018)
- MARSDEN**, George M.; *Fundamentalism and American Culture*, Oxford University Press, 2nd ed, New York, 2006
- _____; *Jonathan Edwards: A Life*, Yale University Press, New Haven, 2003

_____; *Reforming Fundamentalism: Fuller Seminary and the New Evangelicalism*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1987

_____; *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1998,

_____; *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*, Eerdmans, Grand Rapids, 1991, s.34

MARSDEN, Lee; *For God's Sake: The Christian Right and US Foreign Policy*, Zed Books ,London, 2008

MARTIN, William; *With God on Our Side: The Rise of the Religious Right in America*, Broadway Books, New York, 1996

MCGRATH, Alister E.; "Evangelical Theological Method: The State of the Art" *Evangelical Futures*, ed. John G. Stackhouse, Baker, Grand Rapids, 2000

_____; *A Passion for Truth: The Intellectual Coherence of Evangelicalism*, InterVarsity, Downers Grove, IL, 1996

MCKENNA, George; *The Puritan Origins of American Patriotism*, Yale University Press, New Haven, 2007

MCPHERSON, Aimee Sample; *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Aimee-Semple-McPherson> (10.02.2018)

MEER, Nasar; Tariq Modood,; "Religious Pluralism in the United States and Britain: Its Implications for Muslims and Nationhood", *Social Compass*, 82:4, 2015, ss. 526-540

MERRITT, Jonathan; <https://www.nytimes.com/2018/02/21/opinion/billy-graham-nonpartisan-evangelical.html> (11.10.2018)

MILLER, Paul D.; "Evangelicals, Israel and US Foreign Policy", *Survival*, 56: 1, 2014, ss.7-26, www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396338.2014.882149 (20.11.2018)

MOON, Luke; "The Latest Threat to Evangelical Support for Israel", *The Tower Magazine*, No:16, July 2014, <http://www.thetower.org/article/the-latest-threat-to-evangelical-support-for-israel/> (20.11.2018)

MOUW, Richard; "Evangelical Ethics" *Where Shall My Wond'ring Soul Begin?*, ed.Mark A. Noll ve Ronald F.Thiemann, Eerdmans, Grand Rapids, 2000

MUNCY, William Luther; *A History of Evangelism in the United States*, Central Seminary Press, Kansas, 1945

MURPHY, Kevin; "Kansas Governor, Sam Brownback, Signs Anti-Sharia Bill, Effectively Banning Islamic Law", *The Huffington Post*, 25/05/2012, http://www.huffingtonpost.com/2012/05/25/kansas-governor-signs-bil_n_1547145.html (29.12.2016)

MURRAY, Michael; "Biography, Billy Graham", <https://www.wheaton.edu/billy-graham/biography/> (11.10.2018)

NASH, Ronald A.; *Evangelical Renewal in the Mainline Churches*, Crossway, Worchester, IL, 1987

NASH, Ronald H.; *Evangelicals in America: Who They Are, What They Believe*, Abington, Nashville, 1987

NOLL, Mark A. *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, InterVarsity, Downers Grove, 2004

_____; 'What is Evangelical?' ed. Gerald R. McDermott, *The Oxford Handbook of Evangelical Theology*, Oxford University Press, New York, 2010,

_____; *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Whitefield and the Wesleys*, InterVarsity Press, Leicester, 2004,

_____; *Between Faith and Criticism: Evangelicals, Scholarship, and the Bible in America* Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 1986

_____; *A History of Christianity in the United States and Canada*, Eerdmans Publishing, Michigan, 1992

OBERMAN, Heiko A.; "The Reformation: Roots and Ramifications", T&T Clark International, Londra, 2004

OLASKY, Marvin; "The problem of discrimination: Discrimination against evangelism", *Vital Speeches of the Day*, 67.13, 2001

OLGUN, Hakan; *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006,

OLSON, Laura R.; "Whither the Religious Left? Reliopolitical Progressivism in Twenty-First-Century America", (ed.) J. Matthew Wilson, *From Pews to Polling Places: Faith and Politics in the American Religious Mosaic*, Georgetown University Press, Washington DC, 2007,

OLSON, R.E.; *The Westminster Handbook of Evangelical Theology*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2004, s.3.

ÖZKAN, Ali Rafet; "Amerikan Fundamentalizminin Dünyu Bugünü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 18, 2002, ss.33-47

_____; *Amerikan Evanjelikleri: Babtistler*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Erzurum, 2005,

PACKER, J. I. "A Stunted Ecclesiology?: The Theory and Practice of Evangelical Churchliness," *Touchstone-A journal of Mere Christianity*, 15-10, 2002
<http://www.touchstonemag.com/docs/issues/15.10docs/packer/churh.html>
(12.02.2017)

_____; *Fundamentalism and the Word of God: Some Evangelical Principles*, Eerdmans, Grand Rapids, 1972

PHILLIPS, Timothy R.; Dennis Okholm, *A Family of Faith*, Baker Academic, Grand Rapids, 2001

POLLAK, Michael; *Rex Humbard, TV Evangelist, Dies at 88*, 23.09.2007
<https://www.nytimes.com/2007/09/23/us/23humbard.html>, (11.10.2018)

POSNER, Sarah; *God's Profits: Faith, Fraud, and the Republican Crusade for Values Voters*, Polipoint Press, Washington, 2008

PURCELL, Sarah J.; *The Early National Period*, Facts on File Inc. New York, 2004

QUEBEDEAUX, Richard; *The Young Evangelicals: Revolution in Orthodoxy*, Harper & Row, New York, 1974

RANDALL, Ian M. "A Missional Spirituality: Moravian Brethren and Eighteenth-Century English Evangelicalism." *Transformation*, 23.4 (2006), ss. 204-214

REED, Christopher; "Oral Roberts Obituary", *Guardian*, 15.12.2009
<https://www.theguardian.com/world/2009/dec/15/oral-roberts-obituary> (05.07.2018)

REICHLEY, A. James; *Faith in Politics*, Brookings Institution Press, Washington, D.C. 2002

ROZELL, M. J.; "Jerry Falwell" *Encyclopedia Virginia*, 27.06.2014,
http://www.EncyclopediaVirginia.org/Falwell_Jerry_1933-2007 (11.10.2018)

SALTER, Darius; *American Evangelism: Its theology and practice*, Baker Books, 1996

SCHNEIDER, Keith; "Oral Roberts, Fiery Preacher, Dies at 91", New York Times, 15.12.2009. <https://www.nytimes.com/2009/12/16/us/16roberts.html> (05.07.2018)

SCHULTZE, Quentin J. *Christianity and the Mass Media in America: Toward a Democratic Accommodation*, Michigan State University Press, 2003

SHELLEY, Marshall; "Evangelist Billy Graham Has Died" 21.02.2018
<https://www.christianitytoday.com/ct/2018/billy-graham/died-billy-graham-obituary.html> (11.10.2018)

SILK, Mark; "Defining Religious Pluralism: A Regional Analysis", *The Annals of American Academy of Political and Social Life*, 612, 2007, ss.64-81
<http://www.jstor.org/stable/25097929> (18.03.2019)

SMITH, Timothy L.; *Revivalism and Social Reform: American Protestantism on the Eve of the Civil War*, Wipf and Stock Publishers, Eugene, Oregon, 2004,

STACKHOUSE Jr, John G.; "Evangelical Theology Should Be Evangelical," *Evangelical Futures*, ed. John G.Stackhouse Jr, Regent College Publishing, Grand Rapids, 2000, ss.39-58

_____; "Evangelical Ecclesiology Should be Evangelical," in *Evangelical Futures: A Conversation on Theological Method*, ed. John G. Stackhouse, Jr. BakerBooks, Grand Rapids, 2000, ss.40- 58

STEIN, K. James; *Philipp Jakob Spener: Pietist Patriarch*, Covenant Press, Chicago, 1986

STOEFFLER, F. Ernest, *The Rise of Evangelical Pietism*, E.J. Brill Archive, Leiden, 1971

- STOTT**, John; *Evangelical Truth: A Personal Plea for Unity, Integrity & Faithfulness*, Inter-Varsity, Downers Grove, 2005
- STOUT**, Harry; *The Divine Dramatist: George Whitefield and the Rise of Modern Evangelicalism*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1991, ss. xiv-3
- STRATTON**, Gary David; James L. Gorman, "Second Great Awakening (1800-1830s)", ed. George Thomas Kurian, Mark A. Lamport, *Encyclopedia of Christianity in the United States*, Vol.5, Rowman & Littlefield, Lanham, 2016, ss.2056-2059
- SWARTZ**, David R.; *Moral Minority: The Evangelical Left in an Age of Conservatism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2012,
- ŞAHİN**, Mehmet; İngiliz Pürtenizmi, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15, Konya, 2003/Bahar, ss. 105-120
- THOMAS**, R. Murray; *God in the Classroom: Religion and America's Public Schools*, Praeger Publishers, Connecticut, 2007
- TREIER** Daniel J.; Walter A. Elwell; "Evangelism", *Evangelical Dictionary of Theology*, Baker Academic, 2017
- TRIBBLE**, Jeffery L.; "Evangelism." *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology*, ed. Bonnie J. Miller-McLemore, Oxford, 2011, ss. 318-327
- TROLLINGER**, W. V.; "Northfield Conferences," *Dictionary of Christianity in America*, Daniel G. Reid, Robert D. Linder, Bruce L. Shelley, and Harry S. Stout, eds. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1991
- TURNBULL**, Richard; *Anglican and Evangelical?* Continuum International Publishing Group, London, 2007
- UTTER**, Glenn H. James L. True, *Conservative Christians and Political Participation*, ABC-CLIO, California, 2004
- WALD**, Kenneth D.; Allison Calhoun-Brown, *Religion and Politics in the United States*, Rowman & Littlefield Publishers, New York, 2011
- WALLER**, George Macgregor; "American Revolution in the West", Burnham Inc. 1976
- WALLIS**, Jim; *God's Politics: Why the Right Gets It Wrong and the Left Doesn't Get It*, Harpers, San Francisco, 2005
- WARD**, Graham; "The Future of Protestantism: Postmodernity", Ed. Alister E. McGrath and Darren C. Marks, *The Blackwell Companion to Protestantism*, Blackwell Publishing, Malden, 2004
- WARD**, Pete; "The Tribes of Evangelicalism," in *The Post- Evangelical Debate*, ed. Graham Cray, vd. SPCK, London, 1997, ss.19-34
- WATSON**, Justin; *The Christian Coalition: Dreams of Restoration, Demands for Recognition*, Palgrave Macmillan, New York, 1999
- WEBBER**, Robert E.; *Common Roots: A Call to Evangelical Maturity*, Zondervan, Grand Rapids, 1978

_____; *Evangelicals on the Canterbury Trail: Why Evangelicals Are Attracted to Liturgical Church*, Morehouse-Barlow, Wilton, CT, 1985

WELLS, William W.; *Welcome to the Family: An Introduction to Evangelical Christianity*, Inter-Varsity, Downers Grove, IL, 1979

WERNER, Dietrich; "Evangelism from a WCC Perspective: a Recollection of an Important Ecumenical Memory, and the Unfolding of a Holistic Vision", *International Review of Mission*, Vol 96, No.382-383, 2007, ss.182-203

WHITE, John K. *Barack Obama's America*, University of Michigan Press, Michigan, 2009,

WHITE, John Wesley; *The influence of North American Evangelism in Great Britain Between 1830 and 1914 on the Origin and Development of the Ecumenical Movement*, Basılmamış Doktora Tezi, University of Oxford, 1963

WILCOX, Clyde; "Evangelicals and the Moral Majority", *Journal for the Scientific Study of Religion* Vol.28, No.4, 1989, ss.400-414

_____; Carin Robinson, *Onward Christian Soldiers?: The Religious Right in American Politics*, Westview Press, Boulder, 2010

_____; Carin Robinson, *Onward Christian Soldiers?: The Religious Right in American Politics*, Westview Press, Boulder, 2010

WILLIAMS, Daniel K. *God's Own Party: The Making of the Christian Right*, Oxford University Press, New York, 2010

WILLIS Jim; Barbara Willis; *Armageddon Now: The End of the World A to Z*, Canton, Visible Ink Press, 2006

WILSON, James Q.; "Why Don't Jews Like the Christians Who Like Them?: Liberalism can't abide conservative evangelicals", *The Social Order; Politics and Law*, Winter 2008, <https://www.city-journal.org/html/why-don%E2%80%99t-jews-christians-who-them-13068.html> (20/11/2018)

WILSON, John F.; "Religion, Government and Power in the New American Nation", ed. Mark A. Noll, Luke E. Harlow, *Religion and American Politics: From the Colonial Period to the Present*, OUP, New York, 2007, ss. 79-92

WUTHNOW, Robert; *The Restructuring of American Religion: Society and Faith Since World War II*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1988

AFANDİ, Salleh Mohd; *The Christian Right and US Foreign Policy in the Twenty-First Century*, Durham University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011, <http://etheses.dur.ac.uk/669/> son erişim 18.11.2016

İNTERNET KAYNAKLARI

A.B.D. Türkiye Büyükelçiliği Resmi web sitesi, <http://turkish.turkey.usembassy.gov/media/pdf/abd-anayasasi.pdf> s. 36, (28.04.2016)

Associated Press, “*Televangelist Rex Humbard Dies at 88*”,
<http://www.cbn.com/spirituallife/churchandministry/clergy/humbard.aspx?mobile=false> (11.10.2018)

Associated Press, *Pat Robertson Warns of Terrorist Attack in 2007*, MSNBC.com, 02/02/2007, http://www.nbcnews.com/id/16442877/ns/us_news-life/t/pat-robertson-warns-terrorist-attack/#.WGPCDYVOLug (28.12.2016)

Billy Graham Resmi web sitesi “*Billy Graham, Evangelist To The World, Dead At Age 99*” <https://memorial.billygraham.org/official-obituary/> (11.10.2018)

Billy Graham resmi web sitesi “William (Billy) F. Graham, Jr”,
<https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/> (11.10.2018)

Billy Graham Biography, <https://www.biography.com/people/billy-graham-9317669>
 (11.10.2018)

Christian Century, “Pioneer Televangelist Oral Roberts dies at 91” 12.01.2010
<https://www.christiancentury.org/article/2010-01/pioneer-televangelist-oral-roberts-dies-91> (05.07.2018)

Concerned Women for America Resmi web sitesi,
<http://concernedwomen.org/concerns-and-goals/> (28.12.2016)

CUFI Resmi web sitesi,
<http://www.cufi.org/site/PageServer?pagename=about>AboutCUFI> (28.12.2016)

CBN resmi web sitesi, <http://www.cbn.com> (09.08.2017)

Encyclopedia of Religion, “Religious Broadcasting”
<http://www.encyclopedia.com/environment/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/religious-broadcasting> (02.08.2017)

Encyclopedia of World Biography, “Pat Robertson”
<https://www.encyclopedia.com/people/philosophy-and-religion/protestant-christianity-biographies/pat-robertson> (08.07.2018)

Encyclopedia of World Biography, “Roberts, Oral”,
<http://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/roberts-oral>, (22.06.2018)

Forbes Dergisi resmi web sitesi, <https://www.forbes.com/companies/christian-broadcasting-network/> (09.08.2017)

Haggard Admits ‘Sexual Immorality’, Apologizes,
http://www.nbcnews.com/id/15536263/ns/us_news-life/t/haggard-admits-sexual-immorality-apologizes/#.WGO75oVOLug (18.11.2016)

Jim Bakker resmi web sitesi, <https://jimbakkershow.com/about-us/about-jim/>
 (17.10.2018)

Jimmy Swaggart Biography, <https://www.biography.com/people/jimmy-swaggart-9542403> (21.10.2018)

Jimmy Swaggart resmi web sitesi, <https://www.jsm.org/jimmy-swaggart.html>
 (21.10.2018)

- Liberty Üniversitesi Resmi web sitesi,
<http://www.liberty.edu/aboutliberty/index.cfm?PID=6921> (11.10.2018)
- NRB resmi web sitesi, *The History of NRB*, <http://nrb.org/about/history/>
(09.08.2017)
- Oral Roberts Resmi web sitesi, <http://oralroberts.com/about/our-history/>
(05.07.2018)
- Oral Roberts, Preacher and Televangelist, Died on December 15th, Aged 91, *The Economist*, <https://www.economist.com/obituary/2009/12/30/oral-roberts> son erişim
(05.07.2018)
- Oxford Dictionaries*, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/evangel>
(03.04.2014)
- Oxford Living Dictionaries*, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/evangel>
(16.12.2018)
- Pat Robertson Controversies*, <https://www.cbsnews.com/pictures/pat-robertson-controversies/> (08.07.2018)
- Pat Robertson*, <http://www.nndb.com/people/552/000022486/> (08.07.2018)
- Pat Robertson*,
<http://www.patroberson.com/SpiritualJourney/SomethingMissing.asp> (08.07.2018)
- Pat Robertson, Resmi web sitesi, <http://www.patroberson.com/Biography/index.asp>,
(11.10.2018)
- Pat Robertson, Resmi web sitesi, <http://www.patroberson.com/Biography/index.asp>
(08.07.2018)
- Religious Pluralism in the United States*,
https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf
(21.03.2019)
- Rex Humbard resmi web sitesi, <https://rexhumbard.org/pastor-rex-humbard/>
(05.04.2018)
- TBN resmi web sitesi, <https://www.tbn.org/about/history> (18.08.2017)
- The Ten Commandments in the Public Square: Religiously Divisive & Constitutionally Unsound*
<https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/civil-rights/religiousfreedom/religfreeres/TenCommands-docx.pdf> (09.11.2018)
- World Heritage Encyclopedia*, “Evangelism”,
<http://community.worldbooklibrary.org/Articles/Evangelism?&Words=evangelism>
(31.12.2018)
- <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/12/old-assets/trends/trends2005-religion.pdf> (22.12.2016)
- <http://www.pewforum.org/fact-sheet/changing-attitudes-on-gay-marriage/>
(30/11/2018)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/attendance-at-religious-services/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-heaven/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/belief-in-hell/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-participation-in-prayer-scripture-study-or-religious-education-groups/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-prayer/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/frequency-of-reading-scripture/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/interpreting-scripture/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/religious-tradition/evangelical-protestant/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/sources-of-guidance-on-right-and-wrong/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/views-about-homosexuality/> (30.11.2018)

<http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/views-about-same-sex-marriage/> (30/11/2018)

<http://www.wheaton.edu/ISAE/Defining-Evangelicalism/How-Many-Are-There/> (22.12.2016)

<https://maloney.house.gov/issues/womens-issues/equal-rights-ammendment>, (25.03.2016)

<https://maloney.house.gov/media-center/press-releases/equal-rights-amendment-reintroduced>, (25.03.2016)

<https://www.barna.com/research/christian-mass-media-reach-more-adults-with-the-christian-message-than-do-churches/> (11.10.2018)

<https://www.barna.com/research/christian-mass-media-reach-more-adults-with-the-christian-message-than-do-churches/> (11.10.2018)

https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/boisi/pdf/bc_papers/BCP-Pluralism.pdf (21.03.2019)

https://www.researchgate.net/publication/268630432_In_the_World_But_Not_of_the_World_Understanding_Conservative_Christianity_and_Its_Relationship_With_American_Public_Schools (17.04.2019)

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1474225X.2010.500648?needAccess=true> (17.04.2019)

<http://www.pewforum.org/2005/04/15/american-evangelicals-and-israel/> (29.12.2016)

<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/10/30/5-facts-about-evolution-and-religion/> (17.11.2018)

<http://www.people-press.org/2007/05/22/muslim-americans-middle-class-and-mostly-mainstream/> (08.12.2018)

<http://www.pewforum.org/2007/09/26/public-expresses-mixed-views-of-islam-mormonism/> (08.12.2018)

<https://www.theguardian.com/news/2007/oct/12/guardianobituaries.television> (11.10.2018)

<http://www.pewforum.org/2008/11/05/how-the-faithful-voted/> (28.12.2016)

<http://www.people-press.org/2011/03/09/continuing-divide-in-views-of-islam-and-violence/> (08.12.2018)

<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/02/27/strong-support-for-israel-in-u-s-cuts-across-religious-lines/> (29.12.2016)

<http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> (10.09.2016)

<http://www.pewforum.org/2015/05/12/americas-changing-religious-landscape/> (10.09.2016)

<https://www.pewforum.org/2015/05/12/appendix-b-classification-of-protestant-denominations/> (30.03.2019)

<http://www.pewforum.org/2015/11/03/chapter-4-social-and-political-attitudes/> (29.12.2016)

<http://www.pewforum.org/2015/11/03/u-s-public-becoming-less-religious/> (10.09.2016)

<https://www.history.com/topics/womens-rights/roe-v-wade>, (25.08.2019)

<http://concernedwomen.org/concerns-and-goals/> (28.12.2016)

<http://www.pfaw.org/general/default.aspx?oid=22376> (28.12.2016)

<http://lifewayresearch.com/wp-content/uploads/2017/12/Evangelical-Attitudes-Toward-Israel-Research-Study-Report.pdf> (20.11.2018)

<http://oralroberts.com/about/our-history/> (05.07.2018)

<https://rexhumbar.org/our-mission/> (11.10.2018)

<http://taxomita.com/us-colonies-map/> (05.04.2019)

<https://www.seslisozluk.net/podcasting-nedir-ne-demek/> (20.02.2018)

<https://billygraham.org/about/biographies/billy-graham/> (11.10.2018)

EKLER

EK 1. ABD ‘deki Protestan Kiliselerin Listesi

Bir araştırma kuruluşu olan Pew Forum, Amerikadaki Dinî ve Sosyal Hayat konusunda geniş bir araştırma yapmış, Protestan kiliseleri aşağıdaki gibi listelemiştir:⁶³⁵

Evanjelik Protestan Gelenek

Evanjelik Baptist Gelenek

Southern Baptist Convention
 Independent Baptist (*zenci olmayan*)
 Baptist Missionary Association (*zenci olmayan*)
 Baptist General Conference/Swedish Baptist
 Conservative Baptist Association of America
 Free Will Baptist
 General Association of Regular Baptists
 American Baptist Association
 Baptist Bible Church, including Baptist Bible Fellowship (*zenci olmayan*)
 Primitive Baptist (*zenci olmayan*)
 Reformed Baptist (Calvinist)
 Fundamental Baptist (*zenci olmayan*)
 Seventh Day Baptist
 Baptist General Convention of Texas
 North American Baptist
 Full Gospel Baptist Association (*zenci olmayan*)
 Evangelical Baptist (*zenci olmayan*)
 United Baptist Church
 Evangelical Free Baptist
 Cowboy Church Baptist
 Pentecostal Baptist (*zenci olmayan*)
 Traditional Baptist (*zenci olmayan*)
 Ethnic Baptist (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Baptist, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Baptist, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)

⁶³⁵ <https://www.pewforum.org/2015/05/12/appendix-b-classification-of-protestant-denominations/>
 (30.03.2019)

Evanjelik Metodist Gelenek

Congregational Methodist
 Evangelical Methodist
 Independent Methodist (*zenci olmayan*)
 Churches of Christ in Christian Union
 Southern Methodist Church
 Other ethnic Methodist (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Methodist, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Methodist, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)

Mezhepsiz Evanjelik Gelenek

Nondenominational evangelical
 Nondenominational Fundamentalist
 Nondenominational charismatic
 Interdenominational (*yeniden doğuşçu*)
 Community church (*yeniden doğuşçu*)
 Nondenominational Protestant
 Nondenominational Christian
 Federated or union church (*yeniden doğuşçu*)
 Association of Bridge Churches
 Ethnic nondenominational (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Electronic ministries
 Nondenominational, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Nondenominational, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)

Luteryen Evanjelik Gelenek

Lutheran Church-Missouri Synod
 Lutheran Church-Wisconsin Synod
 Lutheran Brethren
 Church of the Lutheran Confession
 Free Lutheran
 Apostolic Lutheran Church in America
 Lutheran Congregations in Mission for Christ
 North American Lutheran Church

Lutheran Church of the Reformation

Conservative Lutheran

Ethnic Lutheran (*yeniden doğuşçu*)

Lutheran, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)

Lutheran, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Presbiteryen Evanjelik Gelenek

Presbyterian Church in America

Associate Reformed Presbyterian

Cumberland Presbyterian Church

Orthodox Presbyterian

Evangelical Presbyterian

Reformed Presbyterian

Congregational Presbyterian

Bible Presbyterian Church

Conservative Presbyterian Church

Independent Presbyterian

Covenant Presbyterian Church

ECO: A Covenant Order of Evangelical Presbyterians

Charismatic Presbyterian

Ethnic Presbyterian (*yeniden doğuşçu*)

Presbyterian, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)

Presbyterian, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Pentakostçu Evanjelik Gelenek

Assemblies of God

Church of God (Cleveland, Tenn.)

Four Square Gospel (Four Square)

Pentecostal Church of God

Pentecostal Holiness Church

Church of God of the Apostolic Faith

Assembly of Christian Churches

Church of God of Prophecy

Vineyard Fellowship

Open Bible Standard Churches

Full Gospel (*zenci olmayan*)

Calvary Chapel

Apostolic Pentecostal (*zenci olmayan*)
 Nondenominational, bağımsız Pentecostal (*zenci olmayan*)
 Missionary Church
 Elim Fellowship
 International Pentecostal Church of Christ
 Evangelical Pentecostal
 Church of God of Kentucky
 Charismatic (*zenci olmayan*)
 Home church (*zenci olmayan*)
 International Communion of the Charismatic Episcopal Church
 Other ethnic Pentecostal (*zenci olmayan*)
 Electronic ministries (*zenci olmayan*)
 Pentecostal, belirsiz üyelik (*zenci olmayan*)
 Pentecostal, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan*)

Anglikan/Episkopalyen Evanjelik Gelenek

Anglican Orthodox Church
 Evangelical Anglican/Episcopalian
 Anglican/Episcopalian, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)
 Anglican/Episcopalian, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Restorasyonist Evanjelik Gelenek

Church of Christ
 Christian Churches and Churches of Christ
 Restorationist, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)
 Restorationist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Kongregasyonalist Evanjelik Gelenek

Conservative Congregational Christian
 National Association of Congregational Christian Churches
 Evangelical Congregational
 Independent Congregational Church
 Ethnic Congregationalist (*yeniden doğuşçu*)
 Congregationalist, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)
 Congregationalist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Kutsallık Hareketi Evanjelik Gelenek

Church of the Nazarene
 Wesleyan Church
 Free Methodist Church
 Christian and Missionary Alliance
 Church of God (Anderson, Ind.)
 Salvation Army
 Wesleyan Methodist Church
 Pilgrim Holiness Church
 Free Holiness
 Holiness, belirsiz üyelik (*zenci olmayan*)
 Holiness, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan*)

Reforme Evanjelik Gelenek

Christian Reformed Church
 Sovereign Grace
 Evangelical Reformed
 Independent Reformed
 Reformed Church in the United States (Alman Reforme)
 Calvinist
 Protestant Reformed Church
 Reformed, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu*)
 Reformed, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Adventist Evanjelik Gelenek

Seventh-day Adventist
 Advent Christian
 Worldwide Church of God/Grace Communion International
 Church of God General Conference
 Church of God (Seventh-day)
 United Church of God
 Living Church of God

Anabaptist Evanjelik Gelenek

Grace Brethren Church
 Brethren in Christ
 Mennonite Brethren
 Amish
 United Brethren in Christ, United Brethren
 Social Brethren
 Brethren, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)
 Mennonite, daha fazla belirtilmemiş
 Anabaptist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu*)

Pietist Evanjelik Gelenek

Evangelical Covenant Church (covenant)
 Evangelical Free Church (serbest kilise)

Diğer Evanjelik/Fundamentalist Gelenek

“Evanjelik”
 “Yeniden Doğuşçu,” “İncil İnananları,” vb.
 Evangelical Bible Church
 Plymouth Brethren
 Bible, Gospel, Missionary Churches
 Fundamentalist, not further specified
 “Charismatic,” “spirit filled”
 Electronic ministries

Diğer Evanjelik Gelenek

Home church (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Mixed Protestants (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)
 Other Protestant spesifik olmayan (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu*)

Anadamar Protestant Gelenek

Anadamar Baptist Gelenek

American Baptist Churches USA
 Cooperative Baptist Fellowship; Baptist Alliance
 Liberal/progressive/moderate Baptist
 Ethnic Baptist (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Baptist, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Baptist, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Metodist Gelenek

United Methodist Church
 Evangelical United Brethren
 Methodist Episcopal Church
 Methodist Protestant Church
 Other ethnic Methodist (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Methodist, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Methodist, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)

Mezhepsiz Anadamar Gelenek

Interdenominational (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Community Church (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Federated or union church (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Emergent Church
 Liberal/moderate nondenominational
 Ethnic nondenominational (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Nondenominational, belirsiz üyelik (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Nondenominational, daha fazla belirtilmemiş (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Luteryen Gelenek

Evangelical Lutheran Church in America
 American Lutheran Church/Lutheran Church in America
 Ethnic Lutheran (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Lutheran, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Lutheran, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Presbiteryen Gelenek

Presbyterian Church (U.S.A.)
 Scotch Presbyterian
 United Presbyterian
 Presbyterian Church of Canada
 Southern Presbyterian; Presbyterian Church in the United States
 Ethnic Presbyterian (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Presbyterian, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Presbyterian, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Anglikan/Episkopalyan Gelenek

Episcopal Church
 Anglican Church (Church of England)
 Church of Ireland
 Anglican/Episcopalian, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Anglican/Episcopalian, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Restorasyonist Gelenek

Disciples of Christ
 Restorationist, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Restorationist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Kongragesyonal Gelenek

United Church of Christ
 Liberal/progressive Congregational
 Ethnic Congregationalist (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Congregationalist, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Congregationalist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Reforme Gelenek

Reformed Church in America (Hollanda Reform)
 Free Hungarian Reformed Church
 Reformed, belirsiz üyelik (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Reformed, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Anabaptist Gelenek

Church of the Brethren
 Moravian Church
 Brethren, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)
 Anabaptist, daha fazla belirtilmemiş (*yeniden doğuşçu olmayan*)

Anadamar Arkadaşlar Gelenek

Society of Friends
 Friends/Quaker daha fazla belirtilmemiş

Diğer Anadamar Gelenek

Home church (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 Mixed Protestants (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)
 “Ecumenical”
 United Church of Canada
 Metropolitan Community Church
 Other Protestant spesifik olmayan (*zenci olmayan ve yeniden doğuşçu olmayan*)

Zenci Protestan Gelenek

Zenci Baptist

National Baptist Convention
 Progressive Baptist Convention
 International Baptist
 Independent Baptist (*Zenci*)
 Missionary Baptist (*Zenci*)
 Baptist Bible Fellowship (*Zenci*)
 Primitive Baptist (*Zenci*)
 Full Gospel Baptist (*Zenci*)
 Evangelical Baptist (*Zenci*)
 Pentecostal Baptist (*Zenci*)
 Traditional Baptist (*Zenci*)
 Black Baptist
 Other ethnic Baptist (*Zenci*)
 Electronic Baptist ministries (*Zenci*)
 Baptist, daha fazla belirtilmemiş (*Zenci*)
 Baptist, belirsiz üyelik (*Zenci*)

Zenci Methodist

African Methodist Episcopal
 African Methodist Episcopal Zion
 Christian Methodist Episcopal Church
 Independent Methodist (*Zenci*)
 Black Methodist
 Methodist, belirsiz üyelik (*Zenci*)
 Methodist, daha fazla belirtilmemiş (*Zenci*)

Zenci Mezhepsiz

Black nondenominational
 Other ethnic nondenominational (*Zenci*)
 Nondenominational, belirsiz üyelik (*Zenci*)
 Nondenominational, daha fazla belirtilmemiş (*Zenci*)

Zenci Pentakostçu

Church of God in Christ
 United Pentecostal Church International
 United House of Prayer for All People
 Black Pentecostal
 Apostolic Pentecostal (*Zenci*)
 New Testament Church of God
 Nondenominational, bağımsız Pentecostal (*Zenci*)
 Full Gospel (*Zenci*)
 Deeper Life Bible Church/Deeper Christian Life Ministry
 Other ethnic Pentecostal (*Zenci*)
 Electronic ministries (*Zenci*)
 Pentecostal, belirsiz üyelik (*Zenci*)
 Pentecostal, daha fazla belirtilmemiş (*Zenci*)

Zenci Kutsallık Hareketi

Independent Holiness
 Apostolic Holiness Church
 Holiness Baptist
 Fire Baptized Holiness Church of God
 Church of the Living God
 Black Holiness
 Holiness, belirsiz üyelik (*Zenci*)
 Holiness, daha fazla belirtilmemiş (*Zenci*)

Diğer Zenci

Home church (*Zenci*)
 Mixed Protestants (*Zenci*)
 Other Protestant spesifik olmayan (*Zenci*)

ÖZGEÇMİŞ

06.05.1972 tarihinde Antakya’da doğdu. İlk ve Ortaöğrenimimi Konya’da tamamladı. 1990 yılında Erciyes Üniversitesi Nevşehir Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokuluna girdi. Burada bir yıl okuduktan sonra 1991’de Selçuk Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydoldu. 1995’de Lisans öğrenimimi burada tamamladı. Aynı yıl Konya Özel Türnak Anadolu Lisesi’nde İngilizce Öğretmeni olarak göreve başladı. 1997-1998 yıllarında Askerlik görevini yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına müracaat etti. 1998 Nisan ayında Konya’nın Güneysınır ilçesindeki Karasınır Lisesi’ne İngilizce Öğretmeni olarak atandı. 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Meslek Yüksekokulunda İngilizce Okutmanı olarak göreve başladı. 2001-2004 yılları arasında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim Organizasyon dalında Yüksek Lisans yaptı. 2004- 2007 tarihleri arası Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi, İngilizce Öğretmenliği dalından ikinci Yüksek Lisansını yaptı. Şu an Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulunda İngilizce Okutmanı olarak görev yapmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.